Petrauskas Cezaris.
Žingsniai Lietuvos, žemėje. T. 1-4.

T. 4.
Autografas

Areštas

Vokiečiams okupavus Lietuvą ir nepripažinus per radiją pasiskelbusią D-ro J. Ambrazevičiaus vyriausybę, vien iš krikdemų žmonių, Geležinio Vilko-GV. likučiai po A. Smetonos gaudynių dar užsilikę sukauto, kad kokią valdžią Lietuvoje gali sudaryti tik jie. Vokiečiams tos politinės grupelės pavadinimas nieko nesakė ir atrodė, kad tasai pavadinimas yra paimtas iš kokios tai pasakos vaikams. Tai organizacijai pradėta ješkoti kito pavadinimo. Daug galvos laužyti nereikėjo ir rado iš tos neaiškios padėties išeitį. Reikia pasivadinti, taip kaip vadina pats okupantas savo partiją, su tuo tik skirtumu, kad jie vadinasi - Vokietijos nacionalistų partija, šis hibridas vadinsis - Lietuvos nacionalistų partija - LNP.

Naujoji partija įsikūrė L. Sapiegos g-vė 4a. Šalia tos g-vės 4 gyvenau aš. Per langą mačiau kas joje lankosi ir pačius šeimininkus. Tai buvą vilkai. Mačiau į tą namą atvežamas dėžes. Iš to namo išnešdavo pundelius, bet kiek vėliau buvo girdimi girtų balsai, klyksmai. O slaugė kailiniai vilkai. Jos vadu buvo išrinktas Zenonas Blynas, buvęs Geležinio Vilko organizacijos narys, studijavęs fašizmą Italijoje, musolininio fašizmo šalininkas, įsitikinęs pasekėjas. Hitlerininkams išvaikius LNP buvo okupacinės valdžios generalinio tarėjo vidaus reikalams referentas.

Kur tie patys vilkai ir net ne avies kailyje bet tikroje savo vilkiškoje natūroje ir įgūdžiais landžiojo po įmones ir ten kaulindavo gaminių

savo organizacijos nariams, visaip aiškindami komerciniam tikslui tuos daiktus jie renka. Didžiausią spaudimo svorį turėjo atlaikyti Maistprekyba, nes jos žinioje buvo svaiginamieji gėrimai, konservai, kava ir saldumynai. Pramprekybos, kurios direktoriumi buvau aš, jiems gauti neteko, nes neduodavau. Jiems labai rūpėjo iš Pramprekybos gauti muilo ir veltinių. Vokiečiams atėjus, ilgai nelaukdamas veltinius pardaviau savo parduotuvėse, o muilą paskirsčiau ligoninėms, vaikų ir senelių namams. Laikrodžius pardavinėjau pagal leidimus tik su mano parašu ir žiūrėdavau, kad jis būtų surištas su būtinumu. Tačiau jų buvo labai mažas kiekis. Kokią tai dieną ateina pas mane kriminalinės policijos pareigūnas, rodo kokio tai Budrio ranka rašytą pareiškimą, prašant leidimo pirkti laikrodį. Jo šone radau užrašą: „Parduoti vieną laikrodį" ir parašas. Pareigūnas prašo patvirtinti ar parašas yra mano. Patvirtinau, kad ne mano ir padirbimas visai nevykęs. Mano parašą padirbo pats Budrys. Teismo buvo nubaustas 1 mėnesio areštu ir teisiant paaiškėjo, kad tai buvęs vilkas o dabar yra LNP narim. Štai kas toje partijoje buvo nariais.

Mano pavaduotojas St. Vodopalas man pranešė, kad LNP galvutė ir jos kolega labai manim nepatenkinti, nes jiems nesu duosnus. Nutarė mane iš tos tarnybos versti ir mano vieton stumia jauną D-rą J. Kaškelį, pereitais metais baigusį aukštus mokslus Vokietijoje ir dabar aktingas LNP narys ir yra be darbo. Tai ~~sūnus~~ Karinio laivo „A. Smetona" kapitono Ant. Kaškelio sūnus. Tasai karinis laivas ne kiek didesnis

esamam garlaivmi, kurie plaukioja Nemunu. Kapitonas Ant. Kašuba mirė 1944 m. birželio mėn. 12 d. Vokietijoje Schivelbeine, Pomeranijoje. Kilimo iš Vokietijos o jo žmona net lietuviškai kalbėti nemokėjo.

Grįžęs iš Leipcigo mugės mano pavaduotojas Sl. Vodopalas pasakoja, kad jis buvo net iškviestas į LNP štabą ir klausiamas ar aš esu komunistų partijos narys. Jis patvirtino, kad aš esu liaudininkas ir būdamas prie tarybinės santvarkos uno savo politinio įsitikinimo nenukrypau. Juriskonsultas Meč. Mackevičius pasakoja man, kad buvusieji vilkai o dabar šeškai LNP narių tarpe skleidžia žinias, kad esu bolševikas ir nedraugiškai nusiteikęs prieš naciskus. Padėkojau. Tai buvo mano nedraugų mažos bangos į mano valdos krantus. Kuriam laikui buvo atoslūgis. Tai kaupimas naujų jėgų naujam mūšiui. Naujoji ataka prasidėjo tuoj, atšventus Naujųjų metų sutikimą. Iš Prekybos V-bos skambina man D-ras J. Pajaujis, prašo ateiti pas jį. Atėjęs radau pas jį D-rą P. Padalskį. Jie man pasakoja, kad juos aplankė LNP štabo, ūkio valdybos viršininkas Sliesoraitis Jurgis ir kiti kurių jie nepažįsta ir nepasisakė kas jie tokie, griežtai reikalavo LNP vardu mane iš tų pareigų pašalinti. Mano apkaltinimui pateikė tokius argumentus: Normuotas prekes-gatavus rūbus, baltinius, avalynę, laikrodžius, muila ir kitas prekes prekybos tinkle pardaviau be kortelių. Patvirtinau, kad taip, bet tada nebuvo jokio normavimo. Nesigailiu, kad tą padariau, nes jas galėjo išvežti kitur. Jie abu daktarai mane net

pagirė, kad taip padariau. Prisipažino, kad tą padaryti man net buvo patars, ypač su veltiniais, muilu ir kitomis prekėmis.

Primelė man, kad prekių sandelyje laikiau bombas. Man jau jiems aiškinti netekо, nes tą gerai žinojo, kai vokiečių patikėtinis savo akimis matė, kad jos prekių surašymo sąrašose užrašytos „bandomos bombos". Pasiteiravo, ar perduotos atatinkamai žinybai. Patvirtinau.

Kaltino, kad aš buvau geras draugas Prekybos Liaudies Komisaro Marijono Gregoransko. D-ras J. Pajaujis buvo tai jiems atkirto gana piktai, kad toks kaltinimas gali būti ir jam, nes su Bez. Petrausku vienodai M. Gregoranską pažinojom ir savo laiku draugavom. Be to, dar buvau smarkiai apkaltintas, kad aš į bazes Daukšos g-vėje iš getto kiekvieną dieną išreikalaudavau po 20 žydų tvarkyti bazėje esamas prekes. Daugeliams tas buvo nesuprantama operacija. Vilkams paaiškino labai trumpai - jei reikalavo tai matomai buvo reikalingi. Prašė mane patikslinti. Paaiškinau, kad pradžioje toks iššaukimas buvo būtinas. Ne paslaptis, ~~kad~~ kai vokiečiai užėmė Kauną, žydams buvo uždrausta būti tarnautojais. Bazėse išimtinai dirbo žydai ir jie buvo tų branžų specai. Perduodant prekes ne žydui, tai jau visai neišvengiamai žydai turėjo dalyvauti. Įgudimas gaunamas toje branžoje kiek ilgiau padirbėjus. Žydai jau dirbdami kaipo bazės darbininkais, kartu buvo ir mokytojais kurie toje srityje niekuomet nedirbo, bet stengėsi pramokti iš tos branžos žinovų. Direkcija tą susidariusią spragą išsprendė gana praktiškai.

Tiesa, jau pusė metų praėjo, kai žydai iš tarnybų išvaryti ir bazės patyrėjo, nes nanjomis prekėmis nepapildomos, gal nebūtų reikalingi ir žydai, bet jų skaičių sumažinau perpus - vietoje 20, dabar reikalauju tik 10. Pridėjau ranką prie savo krūtinės, jiems pasakiau, kad aš esu humanistas ir negaliu sutikti su barbarišku traktavimu kaip daroma dabar. Prie žydų turiu daug sentimentų. Kai reakcionieriai mane išgujo iš visų darboviečių, žydai pirmieji man ištiesė pagalbos ranką ir mano padorumo jausmas reikalauja tą neužmiršti. Iš getto iškviesti žydai į bazę atneša kokį nors daiktą ir jį iškeičia į kokį nors gurdų maisto kąsnį. Bazė jiems yra mažas punktas tiekimui maisto. To ryšio aš nekeliu naikinti, nes mano padorumo jausmas dar galutinai nėra atbukęs. Po to mano pasakymo tarp mūsų pasidarė tyla. Visi trys užrūkėme. Pirmas prabilo J. Pajaujis ir sako, kad jis irgi taip elgtusi, bet reikia suprasti, kad atsirado hunai iš vakarų, sakosi, esą kultūringi bet su tikra kultūra ir humanizmu nieko bendro neturi. Šiandiena žydai, ryt bus kiti. Rasistai be kultūros ir humanizmo.

D-ras P. Padalskis priėjo prie manęs ir sako: - Noriu būti atviru ir pasakyti, kad dėl mano patinosavimo iš tarnybos krikdemų tarpe buvo aptariama ir su D-ru Pr. Dielininkaičiu, mes atmetam jūsų socialistinius įsitikinimus ir bedievystę, bet turime pripažinti, kad esi nepakeičiamas, nei toje srityje, nei energijoje. Esi Valstybinės prekybos tėvas ir mes kiek tai nuo mus priklauso nepasiduosime vilkų spaudimui. Po tos reakcijos aš sėdėjau ramiai. Mane dar niekas nepabaidė.

Pripratau būti be nuolatinės tarnybos. Kaip nors išsiversim. Man ramiai sėdint daktarai tarėsi, kaip jie turės nušviesti vokiečių patikietiniui, kuris mane pažįsta aiškinant jam esimą mūsų bazėje „bandomųjų bombų". Išeinant abu daktarai mane nuramino, kad jiems pavyks tinkamai tą vokietį nuteikti mano naudai.

Kitą dieną skambina man D-ras P. Padalskis ir pasako mandągią žinią, kad tasai vokietis mane paėmė savo globai ir niekam nepasiduos. Būdingas sutapimas. Tarybinei santvarkai esant ant apsaugos prijuostės sėdėjau pas A. Šarovą, o dabar ant vokiečio patikietinio prijuostės sėdžiu, kurio net pavardės nežinau. Kai pas vieną, taip ir pas kitą prijuostės labai nepatikimos, todėl ir sėdėti buvo nejauku. Susigyvenau su mintimi, kad su vilkais ne teks dirbti, bet, kad mano paliuosavimas bus susiejęs su areštu, tai tokios niekšybės nenumačiau ir ne nujaučiau.

Mano paliuosavimo rūgimo procesas prasidėjo nuo to laiko, kai vokiečiai nusprendė Lietuvai Nepriklausomybės nesuteikti ir skaityti, kad tai yra nukariautas [illegible], tuo labiau ir būnant Tarybų S-gos sąstate suverenumo neturėjo. Tuo laiku vilkai pamatė, kad reikia prisitaikinti - pasidaryti tokiu rangalu kaip yra nukariautojas ir tuomet prieis prie ėdžių. Vilkų tarpe kitos minties nebuvo, bet tarp savęs besimurdant susidarė grupės sudarant tarėjų instituciją. Gen. P. Kubiliūno grupė pasisakė remsianti vokiečius be jokių sąlygų, o Z. Blyno

grupė taip pat pasisakė talkininkauti, bet reikalavo karui pasibaigus, vokiečiai jam dabar pasižadėtų Lietuvai sukurti Nepriklausomybę. Jau minėjau, kad vokiečiai meluoti nemoka. Sako ką galvoja. Tokio pasižadėjimo naujai sukurtai LN partijai nedavė. Prie valdžios ėdžių buvo prileista P. Kubiliūno grupė ir taip glaudžiai susispaudę, kad Z. Blyno grupė tik trinėsi prie ėdančiųjų nodegų. Z. Blyno grupėje susidarė pavydas ir jie susimetė į opoziciją P. Kubiliūnui, kad tas pasidarė Kvislingo broliu. Užvirė arši kova. Šale stovinčiam pilietčiui atrodė, kad kovojama tik dėl garbės, nes LNP nariams nors jis nieko ir nedirba gauna mėnesinį atlyginimą, kitaip sakant gulint su savo (ir ne su sava) boba ant pečiaus atlyginimas vis vien mokamas.

Apie buvusių vilkų tarpusavę kovą man papasakodavo mano pavaduotojas St. Vodopalas, nes jo geras draugas buvo LNP ne eilinis veikėjas. Ne viskam tikėjau ką jis man pasakojo, bet pasirodė, kad nebuvo pezdeta. Karui pasibaigus išleistoje knygoje „Faktai kaltina" išleista 1965 m. pavadinimu „Geležinis Vilkas" toje spausdinamos iš LNP generalinio sekretoriaus Zenono Blyno dienoraščio ištraukos. Tame dienoraštyje Z. Blynas gana atvirai pavaizduoja dėl valdžios ėdžių kovų epizodus. Kelata jų kaipo būdingus ir mane liečiančias ištraukas ir aš čia pateikiu skaitytojui:

„1941. VIII. 3. psl. 78".

„Griežtai protestavau prieš germanofo-Meškausko kandidatūrą į švietimo reikalams tarėju (vo-

kiečiai stato) Reikia atsisakyti. Motyvuojam (galvoj - anglinsininkas, gestapo agentas, Kurmis (gestapo leitenantas) sako, kad jis Vokietijai užsitarnavęs), kad Meškauskas-Germantas tarnavo Smetonos saugume, o pas mus blogai žiūrima į saugumininkus, visuomenė nežino, kad jis Vokietijai pasitarnavęs ir ji nesupras, kaip jis galėjo dabar rastis kabinete ir tai iš pradžios sudarys blogą vardą kabinetui."

1941. VIII. 5. pusl. 81.

Vokiečiai nulupo nuo Karo muziejaus bokšto 3 herbus - Vilniaus, Kauno, Klaipėdos. Žmonės žiūri į naujus tinko lopus. Rusai to nebuvo padarę...

1941. VIII. 15. pusl. 86.

Kurmio kandidatas į darbo ministrus yra kons[illegible] dr. Paukštys. Anot Kurmio, Lietuvoje nėra geresnio šioj srity specialisto. Darbo ministru jau buvo paskirtas inž. Brunius. Apie tai pasakė telefonu ir dr. Savalauskas. Šiandien gi praėjo Kurmio kandidatas Rentelno įsakymu. Kubiliūnas sako, kad buvo užkluptas netikėtai, dabar reikia griebtis greičiau darbo, o dėl Paukščio teisių vesti ginčus, trukdyti laiko, nėra laiko „derėtis". Tačiau esą vilties juos ateityje pakeisti. Kubiliūnas norįs Bruniui atiduoti Vidaus ministeriją. Sutiksime, kaip pertijos žmogui. Vokietaičiui J. teks eiti į kabineto raštinės vedėjo vietą. Reikia kontroliuoti Kubiliūną. Jis labai minkštas.

Alantas jau Kaune. Matė vaikščiojant su Dirmeikiu. Esą Alantas (Vokietijoj sąlygų dėliai pasidaręs anglinsininkas, (Lietuvos prijun-

gimo prie Vokietijos šalininkas) keikęs ir koliojęs Voldemarą) gali būti spaudos šefas.

Meškauskas-Germantas išsitaręs kodėl neina laikraštis. Anot jo, gali būti, kad gal redaktorius nepriimtinas, nes studijavęs Prancūzijoj, o nuo dėlto tai nesanti kliūtis.

Visų šių dalykų pasekoje aiški auslinsinė linija, įvyko 13.45 val. štabo posėdis. Dalyvavo: mjr. Podėnas, ltn. Stanevičius, inž. Brunius, p. Tamnys, J. Vokietaitis, Blynas.

Pasakiau - jeigu vokiečiai kiša mums auslinsininkus, tai gali eiti vieni. Jeigu nori eiti vieni, tai aas sau žmonių, už pinigus darbaničių, bet visuomenė pažįsta perdavikus. Tauta yra griežtai priešinga aušlinsui. Mes einam Voldemaro ir GV linija - valstybiniai geri santykiai tarp Lietuvos ir Vokietijos. Jeigu vokiečiams nesvarbus mūsų nesuinteresuotas ir lojalus prisidėjimas - gali remtis samdiniais, kurių jie patys negerbia, bet kurinos naudoja ir kurinos išmes, kada jų nebereikės. Jie gali pakeisti štabą, bet, mums pasitraukus, partija neturės jokio pasitikėjimo, tauta nuo jos atkris. Jei vokiečiai eis tuo keliu, dabartiniu (germantai-meškauskai, pauliščiai, kaškeliai), tai nuodeniop visa tauta bus antivokiška. Vokietija mūsų nevadavo, ne dėl mūsų ėjo į Rytus, o tik dėl savo interesų. Tauta suprąs, kad obalsiai „tautų laisvė" plakatuose yra vien aneksijų obalsiai. Rekvizicijos, suvaržymai viškų ir kiaušinių, patarimai nebeskersti kiaulių, visi būsimi maisto

šnukumai paderys savo. Apmokami auklinsininkai nepaneis unolaikų. Mes, tik mes, kuriais dar tautoje tikima, galima aiškinti tautai, kad ji ekonominiai varžosi dėl geresnės ateities, dėl nepriklausomybės. Tada tauta gali kęsti, priešingai, dėl ko ji kęstų. Jei vokiečiai sukelia neapykantą Vakarų užimtose tautose, nori ir Rytuose ir Lietuvoje tą patį pasiekti – puiku. Nėra to blogo, kuris neišeitų į gerą.

1941.VIII.30. psl. 92.

Bronius nori įvesti Ambrazevičių, Damušį ir Maceiną. Ar tik ne per daug rūpinasi ateitimi?

Gavau iš Bielinio Broniaus Krupavičiaus memorandumą (Turima galvoje M. Krupavičiaus parašytas 1940 m. Tarybų Lietuvos direktyviniams organams raštas, kuriame klerikalai siūlė Tarybų valdžiai savo bendradarbiavimą), kabineto 5.VIII.41. posėdžio protokolą ir „Denkšrifto" Rentelnui lietuvišką nuorašą. Geri dalykai. Reikės jam duoti mūsų pro memorijos tekstą. Kademai jau gavo. Iš jo galima bus gauti ir kitus gerus dokumentus prieš kademus.

Posėdyje Vokietaitis puolė Vimerį (negynėm) ir kokį tai Krygerį (Vimeris, buržuazinio kariuomenės teismo narys, dalyvavęs teisiant Klaipėdos hitlerininkus, siekusius 1934 m. atplėšti Klaipėdos kraštą nuo Lietuvos ir prijungti jį prie Vokietijos. Matas Krygeris toje byloje buvo tardytojas), kuris buvo prokuroru Neimano byloj. Manau, kad Krygeris vykdė tik valdininko pareigą. Gerai žino, reikalauti negalim iš jo; įsakė ir

kaltino. O dabar, atrodo, tai šiauliečių „įskundėjas" darbas. Kalbama, kad jį skundžia ar jau įskundė advokatas P. Požėla, tas pats kuris iš Biržų po žydų skerdynių išsivežė 300.000 rublių ir du čemodanus aukso ir sidabro, neužregistruodamas. Atrodo, kad Požėla ar tai nori užimti jo vietą, ar asmeniškos sąskaitos. Anot Vokietaičio, mes negalim čia lįsti. Sakau, - karštai ginčijomės, - tai principo dalykas, ir jei patys skundžiame, tai sudarom precedentą vokiečiams. Lietuvai ir lietuviams tai nenaudinga. Vytinis vyksta į Šiaulius.

Atėjo toks Savickas (inžinierius? dviejų mūrinių namų savininkas ir trečio pusmūrinio). Esą, kaip čia sutvarkyti komunistus. Pavyzdžiui, laisvas vaikšto ir net dirba kairysis Cezaris Petrauskas. Neleistina. Būsąs saugume. Matomai, be pasekų.

Sakau, ar Petrauskas yra komunistas, ką nors įskundė, persekiojo lietuvius, kas nors dėl jo nukentėjo? Ar yra įrodymų? Tipas šokosi: kokie gali būti įrodymai. Aiškus dalykas. Jis tarnybos neieškąs, jam tik lietuviškas reikalas terūpįs. Pagyriam, padėkojam. Užsiminė apie namų grąžinimą. Esą, jeigu reikės, tai daug žmonių - mūsų - dar vaikšto be tarnybų. Pavyzdžiui, Šileika Antanas - tinkamas aukštai vietai (matomai, Cezario Petrausko vietom). Išėjo nieko nepešęs.

Gal Krupavičius parašys naują „bendradarbiavimo" siūlymą. O gal dabar kitas žmogus taip padarys?"

Nors LN Partija, buvo vokiečių padaras ir

nes ir prieš intrigą LNS vienas vadovų, gebitskomisaro patarėjas.)

vokiečiams talkininkavo, tačiau jų atsidavimas vokiečiams buvo netikras ir net abejotinas, kad gali pereiti į pogrindį ir kenks užnugaryje ir padarė, kai N. Gogolis savo veikale „Taras Bulba" savo sūnui yra pasakęs – „Ja tebe porodil, ja tebe i ubju" (aš tau gyvybę suteikiau, aš tave ir nudobsiu). Kaip tas viskas vyko Z. Blynas savo dienoraštyje yra taip užrašęs:

1941. XII. 15. psl. 110.

Vadas buvo pas Rentelną. Esą, pradžioje priėmė Kubiliūną ir kartu su juo kalbėjosi apie 20 min. Paskum priėmė Virbicką ir Požėlą. Atrodo, kad pokalbyje dalyvavo Nabersbergas (Kauno miesto gebitskomisariato tarnautojas, pavadavęs gebitskomisarą) Ropas (Hitlerininkų okupacinės valdžios Lietuvoje pareigūnas. Lietuvos dvarininkas), Rekė (Hitlerininkų okupacinės valdžios pareigūnas. Lietuvos dvarininkas), Lutas (Lüth – Kauno miesto gebitskomisariato tarnautojas). Rentelnas padėkojo už darbą, pasakė, kad jis net važinėjęs į Rygą dėl partijos, bet jos neleidžia, bet jis tikisi, kad vadas asmeniškai užeis pas jį pasakyti, kas ir kur negerai. Vadas pasakė, kad partija dirbo, kiek galėjo. Vėliau kalbėta dėl lėšų. Rentelnas pažadėjo apmokėti, įsakė Kubiliūnui tą reikalą sutvarkyti.

Lutas (ar panašiai) nustebo, kai paprašė 90 tūkstančių reichsmarkių. Paaiškinta, kad tai iki 1.I.42 ir už praėjusį laiką visai dienai. Berods, Kubiliūnas labai grubus su apmokėjimu. Šiandien pavedė Matulioniui (tarėjas finansams) tą reikalą sutvarkyti, ir rytą atrodo,

gausime algas.

Vis daugiau plepalų apie bobų vogimą. Vokiečiai aiškina, kad jos einančios pačios savo noru.

1941. XII. 17. pusl. 110.

Šiandien padėjom vainiką prie paminklo Karo muziejuje. 15 val. 10 min. visa vyr. vadovybė ir Kauno apygarda nuėjom į Karo muziejų. Nagius ties Žemės banku (buvusiu) sutiko mus ir vadą (L. Virbickas) „netikėtai". Karo muziejuje pasirašėme knygoje. Nagius norėjo, kad parašytumėm „kuria proga". Pasakiau, kad tai ne galas, o tik „prologo" galas – po to dar seks pirmas veiksmas. Įrašėm tik: „LNP vyr. vadovybė ir Kauno apygarda 1941. XII. 17" – ir parašai.

Vainiką išnešė du nariai. Per maldą uždėjo vainiką vadas. Kaspinai – juoda ir raudona spalva su įrašu „LNP 1941. XII. 17" ir naujas „vytautinis" partijos herbas puikiai atrodė. Vainikas – ąžuolo lapai, rožės ir neužmirštuolės.

Sugriežė Lietuvos himną. Visi sugiedojo himną. Po to sekė Vokietijos himnas ir Horsto giesmė. Tyla. Simboliška tyla. Po to vienas posmas: „Marija, Marija išgelbėk mus prieš baisaus" – vėl visi sugiedojo. Jokių kalbų. Tai tiktai tylos protestas partijos, kuri norėjo dirbti su Vokietija valstybine plotme ir negalėjo, nes vokiečiai nenorėjo.

17 val. buvo vakarienė: alus, 3 litrai spirito, buterbrodai. Viskas. Spartakiškai. Kubiliūnas neatėjo – medžioklėje tas kiškis. Pasakė kalbą vadas. Po to aš kalbėjau. Dar kalbėjo Vyt. Stanevičius (QV narys, vienas LNP steigėjų, jos organizacinės

vadybos viršininkas). Po vado kalbos - Lietuvos himnas. Po mano - „Lietuviais mes esame gimę". Daug kas alėjoje man spaudė ranką. Esą, itališkos kalbos stilius. Tannys per vakarienę pasakė, kad man vis vien teks atsiprašyti

Po neregistravimo LNP visi jos nariai save vadino Geležiniais Vilkais ir kai Z. Blynas Kauno muziejuje gen. Nagini yra pasakęs, kad tai yra tiktai - „prologo galas - po to dar seks pirmas veiksmas". Tasai veiksmas buvo toks - Z. Blynas po vokiečių išvaikimo LNP namiai dirbo referentu generalinio tarėjo įstaigoje vidaus reikalams. Kieno vežime važiuoji, tam ir dainą dainuoji.

O kaip vyko LNP pakasinos tai Z. Blynas savo dienoraštyje yra taip užrašęs:

„1941. XII. 18. pusl. 111.

Mūsų vyrai baliavojo. Visi keiktai smirdėjo. Tikra kiaulystė."

Kitą dieną taip užrašė:

„1941. XII. 19. pusl. 111.

Šiandien vokiečiai uždėjo „beschlagnamą" (areštą) ant partijos būstinės. Esą, kad niekas kitas nepaimtų; mes galim būti iki susitvarkysim. Tur būt, iki sausio 1 d. išgyvensime patalpose. - Gavom 50.000 Rm. algoms. Dar turim gauti apie 40-45.000 Rm. algoms iki 1. I. 42 ir už praeitą laiką. Šiandien gavau algą už gruodį - 257.57 Rm."

Šale vilkų būstinės gyvenau ir mačiau kai jie pergyveno netekę meižiamos karvutės. Jie niekur nedirbdami gaudavo atlyginimus, tik už tai, kad jie buvo nariais neregistruotos LN Partijos. Reiškia karvutė užtrūko. O be to

kaimynai visi atsiduso po vilkų išvaikimo, nes nuo jų girtų šlangimų naktimis neturėjo ramybės ir kam suvystis bijojo, nes žinojo kas jie tokie.

Z. Blynas žavėsi čekais bet pasekti juos pats to nedaro ir kitus neragina tą daryti.

"1942.I.12. psl. 112.
girdėjom, kad Lietuvoj šaudomi čekų sekalai, kažkoks tai girtuoklis karininkas „piktinosi", kad čekai nenori sau duobių kasti, nelenda patys į duobes, o sustoję (šaudomi) susikimba rankomis ir gieda čekų himną. Amžinas prakeikimas tiems karininkams".

Vilkų divamalkių armija pradėjo ieškoti tarnybų. Mat kažkas tai saviškas Z. Blynui savo „kaip čia sutvarkyti komunistus. Pavyzdžiui, laisvas vaikšto ir net dirba kairysis Cezaris Petrauskas. Neleistina. Buvęs seime. Matomai, be pasekų". Asmeniškai Z. Blyną nepažinojau, bet buvau geras pažįstamas su jo tėvu, kuris dirbo Žemės banke. Z. Blyno žmona yra duktė, Valstiečių liaudininkų S-gos ilgamečio CK sekretoriaus ir „Lietuvos Ūkininko" savaitraščio redaktoriaus - Vincas Oškinis (1899.V.1-1971.XII.6.) iš kurių ir buvo gauti atsiliepimai.

Kas turi juodą sąžinę, to ir darbai juodi. Nepavyko mane „ramiu būdu" iš darbo išstumti, imtasi fizinio susidorojimo.

1942 m. vasario mėn. 2 d. o tai buvo pirmadienis pas mane darbovietėje į kabinetą įsiveržia du gestapo uniformuoti vyrai, dargi nepasisveikinę ir nepaklausę mano pavardės, deda ant stalo orderį, kad jiems pavesta padaryti kratą. Asmens

kratos nedaro. Atidariau savo rašomojo stalo stalčius kuriuose buvo tik tarnybinės bylos. Tas pavartę pasakė, kad aš apsirengčiau ir važiuosim su jais. Sėdam į laukiančią mašiną ir galvoju, kad veža pas save. Matau, kad mašina važiuoja Laisvės al. link senamiesčio ir privažiavus prie mano namo. Įėję į butą nepasisveikino nei su žmona, nei su dukra pradėjo daryti kratą. Pirmoje eilėje kratė drabužius spintoje. Nieko nerado. Mano rašomąjį stalą bekratant jame buvo mano auksinis laikrodis šveicariškos firmos „Paul Bure" ir auksinis portsigaras su kuriuo važiavau į Leipcigo mugę. Paėmė su savim. Kratė bufete ir nelaimei vakar mano buvo 42 metų sukaktis ir svečiai nevaļiojo visus gėrimus išgerti kurie buvo paruošti išgerimui. Dvi bonkos konjako buvo nepradėtos. Paėmė su savim. Virtuvėje vakar žmonai pavyko iškeisti vieną daiktą į 5 klgr. sviesto. Jis buvo virtuvėje, nes žmona rengėsi jį perplauti ir pasūdyti, nes šaldytuvo neturėjom. Sviestą paėmė, nes tai virš nustatytos normos. Po kratos gestapininkai man liepia apsirengti ir važiuosim kartu su jais. Paprieštaravau, kad orderyje pasakyta tik apie kratos padarymą o apie areštą nepasakyta nieko. Gestapininkas man pasakė, kad jam liepta mane pristatyti į jų štabą. Nesutikomas jokus aktas apie paimtus pas mane daiktus, maisto produktus ir 2 bonkas konjako.

Veža mane Donelaičio gatve ir įvažiuojame į Saugumo rūmų kiemą. Tie rūmai man galima sakyti gerai žinomi. Gestapistai laiptais eina

aukštyn o mane perduoda vienam gestapistui nuvesti į pusrūsį ir uždaryti. Vienutėje buvau vienas. Joje degė elektros šviesa, nes kameros nedidelis langiukas į lauko pusę buvo mažai išsikišęs. Kai patekau į tą narvą tai jau buvo popietinis laikas. Žinoma, žmona mane nesulaukus pietum užaliarmavo teisingumo tarėją Meč. Mackevičių. Tasai eidamas iš savo įstaigos kuri buvo greta mano gyvenamojo namo užėjo pas žmoną ir pasakė, kad mane apkaltinti gestapistai neturi jokios medžiagos, bet tik linksnioja, kad aš esu bolševikas ir nedraugiškai nusiteikęs prieš vokiečius. Pasakė, kad jis pavedė savo vienam pareigūnui, kad jis sektų mano bylos eigą.

Pradėjus jau temti, mane iškviečia į rūmų holą ir matau dukrą su pussesere, kurios man atnešė pasistiprinti, nes po pusryčių nieko nevalgiau. Prižiūrėtojas pasirodė lietuvis ir mums netrukdė kalbėtis. Kalbėjome gal kokias 20 minučių. Visai laiku buvo atnešta pasistiprinti. Šiaip esu ramus, nes nesijaučiu kuomi nors nusikaltęs. Na kiek skirtingos buitinės sąlygos, bet man jos jau buvo įprastos visais laikotarpiais. Nesuspėjau būti suimtas tik caro laikais. Gal ir per anksti, nes buvau paauglium-moksleiviu. Tiesa, tarybiniu laiku neteko, bet kas tai buvo, nes po pirmo išvežimo buvau patikrintas ar aš esu tarnyboje. Na, bet jau 1948 m. patekau ilgų ilgiausia umo visų kitų netekimo laisvės.

Gestapo pusrūsyje kiek pasistiprinau,

išsitęsiau ant plikų medinių gultų, įdėbiau savo akys į palubėje esančią elektros lemputę, kuri turėjo ne daugiau 15 vatų ir vos neužmigau. Pajutau durų atidarymą. To gyvenimo drausmą žinau. Nuo gultų nuslinkau ir prižiūrėtojas man praneša, kad esu perkeliamas į narvą esantį Ad. Mickevičiaus gatvėje. Taip pat tie rūmai man yra žinomi. Pataria su savim paimti visus savo daiktus. Kokie čia daiktai - mažas mazgelis su kukliu maistu. Nuvežė jau esant tamsai. Ten formalumas labai trumpas. Vienas perdavė, kitas perėmė. Veda mane į kalėjimo persiunčiamąją. Ten randu tokių kaip aš gal dešimtį. Jie apsigyveno tik šiandiena. Jokios patalinės neduoda. Gulėsime ant plikų lentinių gultų. Gulėti negalėjome, nes blakių agresijai nenorėjome pasiduoti ir visą naktį su jomis kovojom.

Pagal kalėjimo dienos ritmą turėjo mus nuvesti į pirtį, o jau paskui paskirstys į kameras. Tos valandos sulaukėme. Pirmuosius penkis, kurių tarpe buvau ir aš, liepė mums paimti savo visus daiktus. Prieš įeinant į maudymosi kamerą, ruseliai, kokiu tai būdu čion patekę mus tvarko. Maisto produktus nurodo kur mes turime palikti o drabužius ir baltinius turime pakabinti vienoje kameroje, kurią jie vadino „vošebojka" (utėlių naikintoja). Išsimaudyti buvo gerai, nes nors aš gyvenau tokiame name su visais patogumais, bet dėl kuro stokos šiltas vanduo būdavo retokai. Išsimaudėme pusėtinai. Utėlės jei ir buvo, tai tikrai žuvo, nes besivelkant

kas tai su mogų kūnu prisilietė prie geležinės sagos, aiškelėjo, kad jis yra gerokai įkaitęs. Tvarka buvo padaryta ir su mūsų maistu. Aš jo radau tik pusę. kiti dar mažiau o kiti pasakė, kad visai nerado. Matai Ivanai padarė „urovnilovką" (sulyginimas) jie ją daro kur tik gali. Specai. Bet gal padarytas „peregib" (perlenkimas). Bet kodėl paimtas visas... čia jau vagystė.

Mane patalpino antrame aukšte vienoje kameroje, kur buvo pradėta pildyti. Joje radau pačioje kertėje susirietusį senuką. Susipažinom. Jis iš matymo buvo pažįstamas. Pasisakė, kad jo pavardė V. Karaliauskas. Jis turėjo Laisvės al. Nr. 63, dviračių, įvairių mašinų, elektros reikmenų, radijo aparatų bei jų dalių parduotuvę su pavadinimu „Ratas". Jo žmona tvarkė jų turėtą „Centralinį" viešbutį, Laisvės al. 11. ir gyveno savo nuosavam namie, Tvirtovės al. Senukas pasakoja, kad sausio mėn. iš 30 į 31 d. nakties metu įsiveržė gestapistas į jų namą ir tik pravėrus duris vienas iš jų pribėgo prie radijo aparato ir žiūri ant kokios bangos stovi strėlė. Padarė labai paviršutinę kratą ir senuką atgabeno į gestapo būstinę o paskui persiuntė į kalėjimą. Esamą kamerą jis pirmas apgyvendino, o aš jau buvau antroju. Labai malonus ir simpatiškas senukas ir taip vieni du mes praleidome ištisą parą. Jam labai rūpėjo ar yra suimtas jo sūnus, apie kurį gestapistas labai teiravosi. Pasisakė, kad lyg per sapną būnant vienam kameroje girdėjo koridoriuje jo sūnaus balsą. Kaip sužinoti ar jis čia randasi?

galvojo paprašyti prižiūrėtojo, kad tas patikrintų gretimose kamerose. Pasakiau, vargu ar tą galės padaryti, nes kas čia yra laikoma paslaptyje. Nepasigiriant, esu jau „senas vilkas" kalėjimo veldoje ir tą operaciją padarysime kiek švelniau. Taip sakant - vilkas bus sotus ir ožka nepaliesta. Paklausiau senuko ar jis turi kiek duonos. Jis išėmė gabalą duonos ir sako pasidalinsime per pus ją lauždamas. Sustabdžiau jo dosnumą. Paklausiau jo sūnaus vardą. Jis rodos pasakė, kad Jonas. Paėmiau gabalą duonos, per vilkinską paprašiau prižiūrėtojo, kad jis tą duoną perduotų greta esančiaje kameroje Jonui Kavaliauskui kurią siunčia jo tėvas iš tokios tai kameros. Prižiūrėtojas maloniai sutiko tą operaciją atlikti. Praslinkus keletai minučių tasai prižiūrėtojas mums pranešė, kad tasai randasi gretimoje kameroje ir tėvui už duoną dėkoja. Senukui nuriedėjo griaudžios ašaros. Apkabino mane ir stipriai spaudė prie savo krūtinės ir žavėjosi mano sumanumu. Patvirtinau, kad visur yra reikalingas stažas...

Toji epopėja dar su senuku nepasibaigė. Kitos dienos popietyje, po keturis vedė į kalėjimo patalpą gauti valdišką aprangą, baltinius ir apavą. O savą palikti apsaugai pas juos. Iš trečio aukšto į palėpėje esamą sandėlį yra siauri vingiuoti geležiniai laipteliai. Vienais laipteliais pasikeliama, o kitais leidžiamasi žemyn. Viduryje laiptelių mano senukas apstulbo, sustojo vietoje, o kitose laiptose viena moteris pridėjo savo pirštą

prie burnos ir papurtė galvą. Tai buvo suprantamas ženklas. Tai buvo jo žmona. Štai kaip Kavaliausko visa šeima atsirado po vienu stogu, vienas apie kitą nieko nežinodami.

Mūsų kamera kiekvieną dieną buvo papildoma. Tai buvo eiliniai tarybiniais laikais kokie tai nedideli pareigūnai, kaip profsąjungos veikėjai, kur tai kokiame susirinkime pirmininkavo ar buvo jo sekretoriumi. Apie Smetoną ir kitus jo draugus neigiamai yra atsiliepęs ir to užteko, kad čia patekti. Visi jie man buvo nepažįstami, tik vieną pažinojau kaipo fotografą Pranckūną Miką. Už ką buvo suimtas jis pats nežino ir jam nepasakė kurie jį atvedė.

Kuomet kameroje buvome su seniuku V. Kavaliausku vieni du, tai kameros švara gereime buvo švari, nes stengemės jos neužteršti. Po keletos dienų kamera atrodė kitaip, nes jau buvo apipilnė, bet jos valymu naujai pribuvusieji nesirūpino. Kurią tai dieną, po pusryčių paprašiau prižiūrėtojo, kad leistų su viena „paraša" atsinešti vandens ir duotų didesnių skudurų grindims plauti. Atnešus vandenį ir skudurus, kameroje pasidarė tyla. Jaunesnieji nesiima iniciatyvos plauti kamerą. Patylomis sakau V. Kavaliauskui, kad jaunimas daugiausia kamerą teršia, ypač M. Pranckūnas, bet valyti nenori. Nuslinkau nuo savo gulto, užraičiau rankoves ir pradedu plauti. Tą pamatę visi sukruto plauti ir vienas iš mano rankų išplėšė skudurą ir paprašė, kad aš eičiau sėsti ant savo

gulto, nes tą daryti man neleidžia, nei amžius, nei visuomeninis veiklos stažas. Grindų neplo-viam, bet dulkes nuo palangių ir kitų vietų greitiom. Po kameros apvalymo ir mažo poil-sio laukiau buvo pietūs. Per popietinį poilsį senukas V. Kavaliauskas papasakojo apie mei-lę prie darbo. Gedino jaunikaičius, kurie vengia dirbti ir laisvai jį praleidžia. Pažymėjo, jei Bca. Petrauskas nepradėtų, tai jaunimo tarpe neatsi-rado imtis to darbo atlikimo. Čia nėra negar-bingo darbo savo (o ir ne savo) aplinkos apva-lymo. Gerai nuotaikai sudaryti švara ir tvar-kingumas svarbiausias akstinas, kuris randasi mūsų rankose, bet mes jo vengiame naudo-ti, laukdami, kad tą padarys kiti. Senukas baigdamas pasakė, kad kiekvienas darbas yra garbingas. Vienas replikavo – Net ir šudvežio?... Senukas su pykčiu jam atkirto: – Taip, tai yra labai garbingas darbas, nes jei jį niekas neatliktų, tai visi mes, kartu su replikuoto-ju jame paskęstume, o jame paskęsti tai tikrai negarbingas darbas... Senukui visi nepagailėjo katučių.

Vasario mėnesiui ~~viduryje~~ įpusėjus prasivėrė kameros durys, įėjo žmogus gerokai sulysęs, kaip fiziniai taip ir dvasiniai palaužtas. Vieno paklaustas pasa-kė savo pavardę pusbalsiai, kurios toliau sėdėję neišgirdo. Parodyta jam kur gulti yra laisva vieta. Lėtais ir ramiais žingsniais prie jos pri-siartino, o tai buvo antrame aukšte. Nusikraus-tė, atsidusęs, gana ilgą laiką žiūrėjo įdėbęs į vieną tašką. Gyliai atsidusęs, savo akimis visą

kamerą su jos gyventojais apžvelgė. Atsigulė ant kairiojo šono savo guolle, ant grynų lentų. Taip tūnojo daugiau valandos. Ką tai sunkiai spręsdamas, nes jo veido išraiška labai keitėsi. Taip jam gulint prisiartino ir vakarienė. Nusileido nuo guolio su savo indeliu, gavęs maistą ir iš savo maišelio kurio buvo labai liesas pirštais ką tai gnaibė, kramtė su nenoru, o jo rankoje šaukštas gerokai blaškėsi. Tą žmogų labai stebėjau. Padariau išvadą, kad jis yra gerokai įklimpęs ir randasi ant pat ribos su šiuo gyvenimu.

Kitą dieną vidurdienį sėdėjau netoli lango ir ką tai skaičiau. Jis prisėdo greta manęs ir paklausė mano vardą. Pasakiau. - Taip ir maniau, kad tas pats - pasakė jis. Kameroje mano vardo neminėdavo, o sakydavo tik pavardę. Pasisakė, kad jis yra Pranas Žibertas. Kuomet jis pasakė kas jis toks, nusišypsojau ir pasakiau, kad vienas apie kitą gerai žinojome, bet asmeniškai nebuvome pažįstami. Na dabar ne tik esame pažįstami bet ir vieno likimo draugai, vienos kameros gyventojai.

Po šio susipažinimo su Pr. Žibertu praleidome labai daug valandų vienas kitam pasakodami savo įspūdžius iš pragyvento laiko tarpio. Gal bus svarbiausias gabalėlis iš jo gyvenimo, vasarojant Druskininkuose birželio mėn. 22 d. kai vokiečiai užpuolė Tarybų S-gą. Jis pasakojo, kad iš ryto vokiečių lėktuvai trejetą viename skrydyje vis traukė į rytus. Motorų ūžesys buvo labai stiprus, nes skrydo gana žemai, pažadino vasarotojus.

Visi stebėjosi, kad niekas jųos nepersekioja. Nekurie kur tai numetę savo krūvį, grįždavo ir virš Druskininkų padarydavo kelėtą ratų, dar žemiau nusileisdami apsižvalgyti ar nėra kas nors kariško, nuskrisdavo į vakarus. Man buvo aišku-sako Pr. Žibertas, kad tai karas. Mums partiečiams buvo aiškinama, kad nors mes su vokiečiais turime draugiškumo susitarimą, bet jų nuoširdumu netikime ir netikėtai galim būti užpulti. Visi vasarotojai spietėsi prie radijo aparatų. Iš Goebelso kalbos buvo aišku, kad karas. Nieko nelaukdamas susidėjau savo daiktus ir skubėjau į autobusų stotį, kad patekti į Kauną, nes žmona rūpinsis apie mano likimą. Būnant karu ne tik jauniam bet ir seniam. Reisinė mašina į Kauną išvyksta tik 10 val. Pirkau bilietą. Tokių kaip aš buvo daug. Iki Alytaus važiavome normaliai bet jųos pervažiavus tarpe Alytaus ir Jiezno plento ruože iš slėnio įvažiavom ant vieno kalnelio, mūsų autobuso subyrėjo langai, autobusas sustojo ir ant vairo sukniubo šoferis Vincas Petrauskas, kurį gerai pažinojau, bet man ne giminė. Pr. Žibertas tą pamatęs krito ant autobuso grindų, prišliaužęs prie užpakalinių durų, pasislėpė po autobusu. Tą autobusą apšaudė vokiečių tankas, kuris nekliudomas spėjo pasiekti plentą. Prisiartinęs prie autobuso įsitikino, kad autobuse važiavo civiliai nuropliojo toliau. Buvo trejeta užmuštų ir apie desetką sužeistų. Su dideliu vargu ir kančiomis Kauną pasiekė vėlai vakare. Žmoną rado namie. Labai apsidžiaugė jį

pamačiusi. Ilgai svarstė, galvojo kaip pasielgti. 25
Visa vyriausybė ir partijos nariai Kauną apleido jau sekmadienį vakare. Nutarė sulaukti pirmadienio ir tada tvarkys savo likimą. Pirmadienyje Kauną valdė jau kiti. Bandė su kariškiais trauktis, tačiau jie patys vos pajėgė trauktis į rytus o čia su civiliokais ir į kalbas nesileisdavo. Eiti pėsčiems su vaiku nesiryžo. Raudonoji armija galinga, vokiečius pajėgs sutramdyti ramino save ir nutarė iš Kauno niekur nesitraukti. Pora savaičių jį niekas netrukdė ir džiaugėsi, kad galės savo gyvenimą tvarkyti. Saugumo sumetimais į savo namus pasirodydavo retkarčiais ir labai trumpam laikui. Šiaip tūnodavo Marcelės Černiauskienės buto, funikulerio rajone. Černiauskienės šeimą pažinojau asmeniškai ir man pasisakydavo, kad pas juos ganosi Pr. Zibertas. Iš tos šeimos Pr. Zibertas žinojo apie mano veiklą. Toji šeima net klausė mano nuomonės. Pasakiau, kad asmeniškai nepažįstu, bet jį užjaučiu. Atkalėjo tiek daug metų krikdemų ir smetonininkų kalėjime.

Pirmą kartą kai Pr. Zibertą pakvietė į saugumą tai su juomi buvo gana švelnūs ir pasisiūlė kaipo naujavedžiui padėti materialiniai, nereikalaudami iš jo bent kokios paslaugos. Po pokalbio liepė eiti namo ir rūpintis savo šeima. Pakvietimai į saugumą padažnėjo. Per juos darydavo užuominas padaryti jiems paslaugas ir viešai pasisakyti dėl savo praeities, žinoma, jiems pageidaujama prasme.

Jis visuomet pasisakydavo, kad iš politikos pasitraukia visai ir nieko nenori smerkti ar girti. Jis kiek metų buvo iš normalaus gyvenimo išbrauktas, ką nors šiandiena pasakyti negali. Jo dabar visas gyvenimas, tai būti geru vyru žmonai, sūnui-tėvu o valstybei ištikimu. Po to pasisakymo jis saugumo nebuvo kamuojamas bet sekamas. Suprato, kad jiems rūpėjo sužinoti su kuomi jis bendrauja ir tai bus siūlas į komunistų kamolį. Atėjo saugumo agentas į namus, be jokio orderio ir liepė eiti su juomi. Patarė paimti kiek maisto ir tiesiai atvedė čia – į kalėjimą. Tai tokia mano epopėja nuo smetoniško iki hitlerinio kalėjimo.

Jis įdomavosi ir mano likimu. Stebėjosi, kad jau daugiau kai dvi savaitės sėdžiu netardomas, o šiaip marinojamas. Maistas iš laisvės perduodamas veik kiekvieną dieną. Teisingumo tarėjas – Meč. Mackevičius, buvęs liaudininkas negali padaryti, kad mane išleistų. Pažymėjau, kad mano vadovaujamoje įmonėje tarėjas dirbo juriskonsultu ir gerai žino, kad vilkams yra sunku mane kuom nors apkaltinti. Ješko kaltės, o jos surasti yra labai sunku kuomet jos nėra.

Pr. Žibertas mūsų kameroje išbuvo ne pilnas 2 savaites. Jokiems tardymams nebuvo šaukiamas. Toji būklė jį labai kankino. Jis buvo įsitikinęs, kad mane greitai paleis ir prašė būnant laisvėje pakalbėti su tarėju M. Mackevičium jį išleisti, duodamas pasižadėjimą, kad jis iš politinės arenos pasitraukia visai ir bus naudingu

valstybei ir savo neseniai sukurtai šeimai. Ilgai negalvodamas pasakiau, kad M. Mackevičius kuomet Pr. Zibertas 1940 m. rugpjūčio 3 d. Aukščiausiojoje Taryboje Maskvoje į posėdžio salę įnešė Lietuvos tarybinę vėliavą priimti ją narių, tai tuo laiku M. Mackevičius jau sėdėjo šitame pačiame kalėjime kur ir mes abu dabar randamies, kuo gero net toje pačioje kameroje. Po 3-4 mėnesių jis buvo išleistas iš kalėjimo N. Pozdniakovo paliepimu, su kuriuomi jo uoš-vis Myk. Sleževičius buvo geras pažįstamas ir vieni pas kitus buvodavo. Bylos M. Mackevičiui nesudarė, bet kalėjimas paliko kalėjimu ir jo pėdsakai pasiliko ne tik fiziniai bet ir dvasiniai. Gerai pažįstu jį. Jis nėra kerštingas, bet gal padarysime jį apeinant. Sakau jam, kad mes turime savo Breško-Breškovskają, tai bus Filicija Bortkevičienė. Ji tai tikrai visur eis jei tas yra surišta su laisvės panėčių triuškinimu. Kuomet aš tą pasakiau, jis man pareiškė, kad nei jis F. Bortkevičienės, nei ji Pr. Ziberto nepažįsta eis kam tai galvą kvaršinti. Nuraminau, kad aš pažįstu, man patikės ir nuėis kur bus reikalinga. Po šio pokalbio Pr. Zibertas pasidarė judresnis ir ant veido atsirado šypsena. Visai kitokis žmogus pasidarė, tačiau jam ilgai džiaugtis neteko. Kovą tai popietį atsidarė kameros durys, pasirodė du uniformuoti vyrai ir įsakė Pr. Zibertui pasiimti savo daiktus ir eiti su jais. Pasiimti daiktus, tai ne tardymui. Pas visus tokia mintis susidarė. Suprato ir Pr. Zibertas.

Transportas, o transportus daro į jų anų pasaulį. Jis atsisveikindamas su manim pridūrė, kad tikrai su F. Borkevičiene kalbėsim. Patvirtinau jam, kartodamas žodį – būtinai. Kameroje užviešpatavo tyla. Toji tyla tęsėsi ilgokai. Vienas priėjo prie manęs ir man patylomis pasakė, kad Pr. Zibertas bus likviduotas. Vilkai nedovanos jam, kam jis vėliavą įnešė. Nieko jam nepakiam, nes ir aš taip galvojau. Įsisitiesiam savo guolte ir paskendom gyvenimo šaltėnoje. Daug lėšų valstybė išleidžia žmogaus gyvybės apsaugai, o čia visai sveiką žudo. Įnešė ar neįnešė vėliavą, gyvenimo raidos iš sisikūpolės ritmo neišvedė. Totalinės valstybės yra tiomi blogos, kad žmogus esantis jų valdoje turi tikėti taip, kaip galvoja jie. Kas to nedaro, yra be teismo sprendimo naikinamas, palyginus kai kokį galviją. Totalistai, lyg kokias lenktynes daro, kuris daugiau sunaikins savo priešų. Baisu, ir net labai baisu darosi...

Praslinkus kiek tai dienų, po vakarinio patikrinimo mūsų kameros prižiūrėtojas dažnai mums pranešdavo kas darosi tariamoje laisvėje. Tarp kitų žinių rusiečių spaudoje buvo parašyta kas už komunistinę veiklą ~~yra varoma~~ bus sušaudytas, tame skaičiuje ir Pr. Zibertas, kuris prieš keletas dienas buvo mūsų kameros gyventoju. Tą žinią ne visi vienodai sutiko. Būdinga, nors visi yra suimti už komunistinę veiklą Lietuvoje, bet dėl Lietuvos suvereniteto netekimo turėjo skirtingą pažiūrą, negu tai turėjo Pr. Zibertas.

Vienas savo nuomonę grindė, kad toks svarbus klausimas negali nei viena Lietuvoje esamoji politinė partija tą klausimą spręsti, bet tą gali padaryti tik šalies šeimininkė-Liaudis, referendumo keliu, esant absoliučiai laisvomis sąlygomis, o ne tokiose Seimo rinkimuose, kurie įvyko po paskelbimo savaitei praėjus, vienai partijai dalyvaujant, esant svetimomis įgulomis, neesant rinkikų sąrašų ir nereikalaujant iš balsuojančio asmens dokumentų, esant labai lietingai dienai.

Jau būdamas laisvėje susitikęs su teisingumo tarėju M. Mackevičium priminiau jam savo pokalbį esant kalėjime su Pr. Zibertu, prašant jo užtarimo. Jis pasakė, kad nusikaltimas yra baudžiamas jei jis papildomas to įstatymo veikimo laikotarpyje. Pr. Zibertas buvo nubaudytas už komunistinę veiklą esant dar Lietuvai nepriklausomai. Tai neteisėtas nubaudimas. Jis galėjo būti baudžiamas jei tą nusikaltimą padarytų esant sovietiams. Kad jis Maskvoje į posėdį įnešė vėliavą, tai galima skaityti tik fiziniu darbu ir čia jam didelės kaltės primesti negalima. Jei to laiku būtų kreiptasi pas mane užtarimo, tai aš kaip teisininkas daryčiau žygius, kad jis būtų nenubaustas. Tik ar tas padėtų, pats abejoju, nes sovietai su teisės normomis yra dideleme konflikte ir su mūsų nuomonėmis nesiskaito, daro kaip patys nori. Mes tarėjai esame tik blogų darbų žinomis, o taip būti neturėtų. Tasai trinimosi laikotarpis aštrėja ir berods tą postą man teks apleisti.

Tą postą jis apleido ne savo noru, bet 1943 m

išvežtas į Štuthofo darbo stovyklą už savo prieštaravimus vokiečiams darant neteisėtumus. Toks kaip jis buvo prof. V. Jurgutis, rašytojas Balys Sruoga, gentarėjas vidaus reikalams Juozas Narakas ir kiti. Pasirodo skirtingų galvosenų vaikai vienoje gūžtoje sutilpti negalėjo. Tik gaila, kad viršų paėmė agresijos ir neteisėtumų vykdytojai

Kameros ašimi buvau aš. Veik kiekvieną dieną per kalėjimo kontorą man atnešdavo maistą. Tą ledą pramušė žmona. Rado viršininko pavaduotoją Petrausku. Man ne giminė, bet vienpavardis ir pasisakė, kaip „Lietuvos Žinių" skaitytojas iki jų uždarymo žavėjosi mano rašiniais, ypač padarytais pasikalbėjimais su čigonų karalium Štep. Orlausku ir su tarptautiniu žydų piršliu B. N. Radeckiu. Pažadėjo, kad jis duos prižiūrėtojams įsakymą visuomet maistą priimti ir perduoti man. Paskui tą maistą į kalėjimą man atnešdavo duktė studentė Jūratė arba pusseserė Elena.

Perduotame maiste rasdavom kokiame popierio krašte paišeliu parašyta, labai trumpai bet suprantamai. Negalėjom suprasti kalėjimo administracijos gerumo ir paslaugumo. Vieną paklausiau. Jis man paaiškino labai trumpai bet aiškiai tokiais žodžiais: - Ką žmogus šiais laikais gali supaisyti. Kas jūs esate šiandiena, tai mes žinome, bet kuomi būsite rytoj to jau žinoti mums sunku. Nesenai šiame kalėjime buvo kalinamas kalinys - Ignas Valius-Valevičius, o dabar

nustoti nereikia. Karas klostosi palenkinama plotme, gali greitai pasibaigti, grįš normalūs laikai o lietuvių tauta yra darbšti, kovinga, bus kultūringų tautų tarpe ir dvers naują pasaulį. - O jei yra kultūringa ir darbšti tauta, tai kodėl jai dabar uždėti vergų pančiai - atsakiau. Jis man į tą nieko neatsakė, tik Antanas man baksdelėjo nykščiu į šoną ir pasakė - einam, einam... Jis palydėjo mus iki savo kabineto durų. Piktas kuvam, kamėjom pas šią laimingą Barbarą, apsvaigusi laimėjimu traiku.

Iš ministerijos iki viešbučio ėjome pėsti. Antanas gana ramus, žemaitis iš Plungės, pats stebėjosi kam buvo reikalingas tas seminaras kurį mums atpasakojo, kaip Vokietija ketina pertvarkyti savo ūkį ne tik savo krašte bet ir ten kur jų kaustytas batas pėdinės. Viskas karui o po jo laimėjimo bus grąžinta vergija ir dar kokia? Mes matome jau dabar: - getto, rezervatai, stovyklos, šaudymai

Vargas mažom valstybėms. Jų kaimynai jas eina pavergti su išsivadavimo obalsiu. Susidaro toks vaizdas, kai veriama kilpa kaklui, kariamąjį ramina, kad jis yra labai laimingas, nes apleisdamas šią vargų pakalnę, virvės kilpa atpalaiduos nuo visų vargų ir nuoskaudų šiame pasaulyje. Ramina bet kilpą veria.

Nenoromis lenda į galvą tokios klaikios mintys, kad traukinyje vokietė zubrinės paragavus kur kas sveikiau galvoja, negu krašto ūkio aukštas pareigūnas mokindamas mus genaudai susiveržti diržą, kad karą laimėtų nacistai. Vokietė galvoja, kad Vokietija 60 milijonų

valstybė nepajėgs sudoroti tas valstybes kurių bendras skaičius gyventojų siekia pusės milijardo. Nors galvosena bobiška bet sveika. Pasmerkti sudoroti nėra supančioti avinai.

Tą pačią dieną Ant. Butkevičius išvyko į Kauną o aš palikau su žmona keletai dienų Berlyne. Svarbių reikalų neturėjau. Norėjome aplankyti savo gerus pažįstamus gyvenančius Berlyne o be to pamatyti, kaip berliniečiai gyvena. Tai buvo šeštadienis. Pietavome kartu su Pr. Ancevičium viename prašmatniame restorane. Kalbina mane rytoj - sekmadienį apsilankyti bažnyčioje, kur susirenka lietuviai pasimelsti ir vieni su kitais pasimatyti. Mano apsilankymas būtų Berlyne gyvenančių lietuvių tarpe didelė staigmena. Pasakiau Pr. Ancevičiui, kad su bažnyčia esu konflikte ir tokio noro neturiu joje būti. Norėčiau gal susitikti su J. Audėnu, bet ~~ne~~manau kad ir jis jos nelanko. Su kitais lietuviais kurie čia Berlyne randasi vargu ar jie norės su manim susitikti ir pasikalbėti, nes aš prie Hitlerio talkininkų nepriklausau. Tam įrodymui Kelno viešbutyje mačiau J. Norkaitį, J. Glemžą ir kitus smetoninės dinastijos veikėjus su kuriais matausi veik kiekvieną dieną, sveikinamės bet nesikalbame. Tai visai natūralu. Aš gyvenime daug kliudžiau viešai spaudoje, susirinkimuose, suvažiavimuose, visur kur tik buvo galima jų „darbelius" vilkau viešumon. J. Norkaitis Kybartų muitinės tarnautojas dasiirė iki direktoriaus kėdės, praturtėjo darant nešvarias kombinacijas su įvežamoms prekėms muito rinkliavos

pakelimu. J. Glemža save laikė socialdemokratu bet betvarkydamas „Pienocentrą" taip praturtėjo, kad vienam pirkėjui davė ketvertą desetkų tūkstančių litų, kad jis savo žmoną perleistų jam. Prašant leidžiant davė „otstupnovo" (pasitraukti). Šis sandėris kavinėse buvo įvairiai aptariamas. Nekuriantieji lakios fantazijos samprotavo, kad J. Glemža kaipo „Pienocentro" žymus kooperatyvinis verteiva buvo labai artimas su karvėmis, kurias patys ūkininkai užaugina o kiti jas pirkdavo. Daugiausia pirkdavo veislines. Jam daugiau patiko pirkimas ir jis tą padarė. J. Glemža Berlyne buvo su pirkta žmona. Negi paliksi tiek litų už ją sumokėjęs. Dabartiniu laiku gyvena VFR ir 1972 m. vasario mėn. jam sukako 80 metų.

Pr. Aucevičius būdamas sekmadienyje bažnyčioje išgarsino visiems, kad esu Berlyne ir popiety buvau atakuojamas viešbutyje visai nepažįstamų žmonių, prašydami padaryti jiems paslaugą - Lietuvoje gyvenantiems giminėms ar šiaip pažįstamiems perduoti jiems laiškus. Lietuvoje paštas pradėjo veikti tik 1941 m. rugsėjo mėn. 1 d. ir tai tik su 11 miestais (Šiauliais, Utena, Ukmerge, Vilnium, Marijampole, Vilkaviškiais, Kėdainiais, Panevėžiu, Švenčioneliais, Švenčionimis ir Biržais) su vokiškais pašto ženklais. Palaipsniui buvo didinami paštai. O su Vokietija ir su kitomis valstybėmis bent koks ryšys buvo nutrauktas visai. Vienintelis kelias tai laišką persiųsti per žmones, kurie vyksta kur adresatas gyvena. Tokių laiškų aš atvežiau į Kauną didoką pundą. Tas mane labai neapsunkino, bet buvo didžiausias vargas juos

įteikti adresatams gyvenantiems Kaune. Daugumą pats įteikiau. Padėjo Valstybinės Prekybos tarnautojai, geri pažįstami ir net nepažįstami. Nekurie atvežtus laiškus paliko be ženklų įmesti į pašto dėžutę ir laiškininkai išnešios kaip primokamus. To nepadariau, bijodamas, kad be pašto ženklų neišnešios ir sunaikins. Pažadėjau, tad reikia ir sąžiningai tą pažadą išpildyti.

Buvau labai nustebintas d-ro Petro Karvelio apsilankymu pas mane. Mes asmeniškai nebuvome pažįstami, bet buvome pažįstami „iš matymo". Tai žymus krikščionių demokratų veikėjas, aukštuosius mokslus baigęs Berlyne. Jam besimokant, Ūkio banko savininkai broliai Jonas ir Juozas Vailokaičiai jam buvo pavedę pranešinėti užsienių valiutų kursus jų bankui, gaudamas gana padorų atlyginimą. Tą patarnavimą darydamas, pabandė pats biržoje makleriauti ir gana sėkmingai. Grįžęs į Lietuvą su daktaro laipsniu ir geroka suma pinigų. Tuojau pirko Noreikiškių dvarą, šalia aerodromo. Vyt. Petrulį pašalinus iš Prekybos ministro posto, jo vieton buvo paskirtas d-ras P. Karvelis ir tose pareigose buvo iki 1926 m. - liaudininkų ir socialdemokratų sudarytos vyriausybės. Paskui vertėsi įvairiais bizniais bet pagrindinis darbas, tai gumos fabriko „Inkaras" Vilijampolėje vyr. direktoriaus ir 1940 m. nacionalizavus fabriką pasitraukė į Vokietiją ir joje gyveno.

D-ras P. Karvelis pas mane atėjo ne laišką perduoti kam nors gyvenančiam Lietuvoje, bet sužinoti iš žmogaus kuris tik keles dienas kaip atvyko iš Lietuvos ir jam papasakos tikrą

padėti. Jam labai rūpėjo Lietuvos suverenitetas.
Papasakojau, kad Lietuva net kaipo geografi
nis vienetas tuo pavadinimu nevadinamas, o
yra pakrikštytas – „Ostlandu". Tą yra pada-
ręs Hitleris 1941 m. liepos mėn. 17 d. Lietuvą
tvarkyti paskirė generalkomisaru D-rą Ad-
rianą von Rentelnią. Tasai komisaras Lie-
tuvoje yra „pirmasis asmuo" ir jis yra vieš-
patsęs, norės tą darys. Žmonėms akys už-
dumti steigiama tarėjų institucija – iš vo-
kiečių simpatikų. Man išvažinojant iš Kauno
Rentelnas rado sau vyr. patarėją Petrą Kubiliū-
nę – Lietuvos kariuomenės generolas, Geleži-
nio Vilko žymus veikėjas, vedęs 1934 metais
Smetoną, buvo teisiamas, Lietuvos nacionalis-
tų partijos steigėjas ir vadovas o dabar pir-
masis okupacinės valdžios generalinis tarėjas.
Tai Lietuvos Kvislingas. Tačiau dėl to posto
vilkų tarpe susidarė aršiai kovojančios dvi
grupės. P. Kubiliūno grupė vokiečius okupan-
tus rėmė be jokių sąlygų, o kitoji grupė ku-
rios priešakyje yra Zenonas Blynas – Geležinio
Vilko organizacijos žymus narys, studijavęs
fašizmą Italijoje, musolininio fašizmo pa-
sekėjas, Lietuvos nac. partijos generalinis sek-
retorius. Z. Blyno grupė sudarant tarėjų insti-
tuciją statė sąlygą vokiečiams, kad jie tokio-
je institucijoje dalyvaus, jei vokiečiai pasiža-
dės karui pasibaigus garantuos Lietuvai Ne-
priklausomybę. Vokiečiai turi labai daug ne-
gerų savybių, bet vieną, greičiausia pasvertins
gerą savybę turi – ne veidmainiauja. Sako, ką
mano daryti. Ir čia buvo tokia situacija pasakyti

teisybę. – Neduos. Z. Blyno grupė tos garantijos negavus perėjo P. Kubiliūno opozicijon ir negailestingai visuomenėje P. Kubiliūną dergė, išdaviku vadino.

Dėl P. Karvelio klausimo, kodėl vokiečiai nepripažino D-ro Juozo Ambrazevičiaus sudarytos vyriausybės. Pasakiau, kad dėl to daug sukti galvos nereikia. Užėmus Lietuvą, kuriai buvo suteikta tik keletą dienų su labai mažu pasipriešinimu, nes netikėta, kad vokiečiai sulaužys pasirašytą susitarimą, o karo žvalgyba nesugebėjo užaliarmuoti, kad vokiečiai savo kariuomenę koncentruoja Tarybų S-gos pasienyje ir to pasėkoje vokiečiai per Lietuvą taip sakant – maršu pražygiavo. Lietuvą užimti vokiečiams teko labai lengvai. Net nekalvininkauta. Tą padarius atsirado Lietuvos vyriausybė paskelbta per Kauno radiją, o tikrenybėje tai jos nebuvo. Tai vienos politinės grupuotės žmonės, dėl kurios pasisakė prieš gyventojų dauguma. Bet čia nulėmė visai kiti interesai. Kam reklamuoti nepriklausomybę tokiai valstybei, kuri randasi viduryje kelio. Jie galvojo, kad taip sekmingai žygiuos per visą Tarybų S-gą. Ne jos charakteryje, kad kam tai atiduoti ką jis turi savo nagose. Kur yra ponija, ten būtinai turi būti vergai. Taip jam pasaulis surėdytas. Jiems buvo lengva paaiškinti ir kitiems, kodėl J. Ambrazevičiaus vyriausybę nepripažino, nes buvo sudaryta iš vienos politinės grupuotės. O kad jie tokią valdžią turi vien tik iš savųjų, tai tas nesvarbu. Kur jie yra nugalėtojai, tai ir žodis jų teisingas...

P. Karveliui atvirai pasakiau, kad būtų didelė nelaimė, ne vien lietuvių tautai bet ir kitoms jei vokiečiai laimėtų karą, nors lietuviai pagal rasės normas prilygsta germanų rasei. Keletą dienų tam atgal buvau Lenkijos žemėje, Lodzės mieste, mačiau kaip elgiamasi su kitos tautos žmonėmis. Karinėje savo ratelyje gerdami kavą kalbėjome lietuviškai, buvo padarytas administracijai priekaištas, kad kalbėjome ne vokiškai. Žydai suvaryti į getto ir badu marinami. Lenkus laiko belaisviais ir badu nori numarinti – „gyvenančius laisvėje".

Dažnai man ateina į galvą tokios griešnos mintys, kodėl mes esame maža tauta. Kėlėsi iš Azijos mūsų protėviai, sustojo Balkanuose. Ten buvo sunkiau sau maistą gauti, pasidavė į šiaurę į tą vietą kur 15 milijonų metų tam atgal buvo jūros dugnas. Jūrai atslūgus, toje vietoje užaugo miškai, sužėlė laukai susidarė ežerai ir upės. Susidarė sąlygos gyvybei. Čion atkeliavo žmogus, nes maistas buvo gaunamas lengviau negu Balkanuose. Taip mūsų bočiai apsigyveno tarp dviejų galingų tautų ir joms susiformavus į valstybes negalėjo susigyventi, viena kitai norėjo primesti savo papročius būdą, tikybą ir paskutiniais metais net santvarką. Taip Lietuva kaimynų buvo trypiama. Dabar Hitleriui nepatiko ne tik tvarka Rusijoje, bet ir Stalino ūsai. Savo pamojus pridengia kokia nors misija. Šį kartą, kad ten yra padarytas iš tos valstybės didelis kalėjimas. O, kad pas Hitlerį jis yra apie tai nieko nesako. O taip ir gaunasi, kaip liaudyje sakoma. – Ponai tarp savęs

riejasi, o mužikams pakaušiai braška. Visa nelaimė, kad abu kaimynai ne tokie kokius lietuvos liaudis norėtų. Man sunku pasakyti šiandiena prie kokios reikėtų prisiglausti. Ta padaryti yra būtinas reikalas, bet ta apsisprendimą reikėtų duoti laisvose sąlygose pasisakyti Lietuvos liaudžiai. Yra ginčai dėl pasisekimo įsijungti į Tarybų S-gą, nes rinkimai buvo labai skubotai paskelbti, jose kandidatus išstatė tik viena partija, kurios įgulos jau buvo Lietuvoje. Čia mane pertraukė P. Karvelis ir sako:- Protingai svarstant prisijungimo klausimą, gal įgulos paveikti ir negalėjo, jei būtų suprastas lietuvių charakteris ir jo interesas. Esu įsitikinęs, kad lietuvis pasisakytų už įstojimą į Tarybų S-gą, jei joje būtų tikra demokratija ir socializmas. Tam esant savaime žmogus nebūtų persekiojamas, kad jis vakare ir ryte poterius kalba ir lanko bažnyčias. Juk komunizmas - Kristaus mokslo plagiatas. Bet čia sakoma viešai, bet daroma kitaip. Masiniai išvežimai žmonių į tolimą Sibirą fiziniam sunaikinimui. Pavienio kapitalisto vietoje susidarė valstybinis kapitalizmas, kuris yra aršesnis, nes jo žinioje yra kalėjimai, milicija, vienas darbdavys ir stropiai saugomos to rojaus sienos. Žemės eksploatavimo forma, kaip buvo iki šiam laikui aš asmeniškai įsitikinau, kad jos apdirbime lems motoras. Pasiimkim davinius iš savo kaimynų. Kaip jų, taip ir mano Noreikiškių ūkio žemė rūšingumu yra vienodos, tačiau aš gaudavau didesnį derlingumą, nes

geriau ir laiku galėjau jį dirbti, nors trąšų davinedavom vienodai. Čia nulėmė motoras, pakeisdamas arklį ir žmogų. Smulkūs ūkiai motorizuotis negali dėl labai daugelio priežasčių. Stambiems tas lengviau. Išvada aiški - reikia burtis į didesnius vienetus, derlinimi ir kitokiomis pajamomis dalintis kolektyviai. Esmėje žemės eksploatavimo forma Tarybų S-goje išspręsta tinkamai. Gal trūksta pradžioje psichologinio paruošimo, gyvenimo diktuojamą tą redikalę reformą pravesti praktikoje. Be šio paruošimo pravedant kolektyvinį apdirbimą žemės, buvę nepasisiekimai blogai paveikė į visus, o jo priešininkai panaudojo piktam. Lietuvoje darant tą reformą tų klaidų nebus ir bus pavyzdžiu tiems suspėliams, kaip reikia dirbti. Lietuviai darbštūs, sumanūs, tvarkingi ir drausmingi. Tai labai geros savybės, kurių neturi nusų tauta. Tačiau jų kaltinti negalima, nes juos išpaikino neapsiepiami šalies turtai. Tai šalis atsitverus kinų siena nuo viso pasaulio ne tik egzistuoti galės bet dar progresuos.

Komunizmas lietuviams nėra baisus, bet baisūs jo vykdytojai, kurie prisidengę ta gražia idėja elgiasi kitaip. Aš asmeniškai iš Lietuvos nepasitraukčiau, joje lenčiau aktingas talkininkas pertvarkyti naują gyvenimą į leisingesnį, be išnaudojimo ir baimės, kad naktiės metu man į duris pabels ne mano kaimynas. Mano žemės ūkis mane ir mano šeimą nešildė. Pagrindinis šaltinis mano pragyvenimo buvo tarnyba. Esant Lietuvoje tarybinei santvarkai, galėčiau dirbti ir būti

naudingu ne tik savo tautai, bet ir visai Tarybų S-gai. Savo tėvynę turėjau apleisti, gerai žinodamas, kad joje gyventi neteks. Būnant Vokietijoje buvo žinoma apie masinius suėmimus buvusiųjų Lietuvos veikėjų. Jie buvo apkaltinti, kad kitaip galvojo. Taip, jie galvojo ir veikė ne komunistinei santvarkai esant. Turim būti atviru, kad smetoniškoje valdoje ne visiems buvo laisvai gyventi. Tai buvo valstybė vienos partijos valdoma. Šalies gyventojai jos neapkentė, tai parodė ūkininkų streikas. Buvo uždarytos politinės partijos, bet jų spauda neuždrausta, nors cenzoriaus buvo smarkiai braukiama. Ta spauda nustojo egzistuoti susidarius tarybinei santvarkai. Suimami ir teisiami žmonės, kurie nė tarybinėje santvarkoje galvojo kitaip. Nusikaltimas kvalifikuojamas, jei jis yra padaromas tuo laiku, kai ta daryti draudžia įstatymas. P. Kerelis paprašė papasakoti kaip tikrai buvo. Vokiečiai taip pat moka parašyti nebūtų dalykų. Slėpti netenka. Pasakiau, kad iš liaudininkų veikėjų buvo suimti;- advokatas Zigmas Toliušis, „Lietuvos Žinių" redaktorius agronomas, svarbiausias ūkininkų streiko organizatorius Andrius Valuckas ir teisininkas Mečys Mackevičius. Buvo liaudininkai suimami ir provincijoje. Zigm. Toliušiui buvo primetama kaltė, kad smetoniškais laikais buvo parašęs brošiūrą pavadinta – „Kas tai yra socializmas ir demokratija". Toje brošiūroje viename puslapyje yra atspausdintas toks sakinys – „Tarybų S-goje socializmo ir demokratijos nėra...

Joje yra proletariato diktatūra". Dėl jo suėmimo specialiai buvau nuvykęs pas J. Paleckį. Jis man pasakė, kad Z. Tolinšio didelio nusikaltimo nėra, bet tardytojai jam duoda suprasti, kad jis apie Tarybų S-gą ką nors pasakytų teigiamo, o jis atsisako, nes pasakyti negali, nes joje išgyveno keletą savaičių, buvo suimtas ir Lietuvos gyvenimo daugiau jau nematė. Leiskite į laisvę, tuomet gal pamatys kas joje yra gero. Tas mano pokalbis su J. Paleckiu buvo birželio mėn. pradžioje, o jau birželio mėn. 23 d. Z. Tolinšį sutikau Laisvės al., tuk ką išėjusį iš kalėjimo labai išbalusį, apiplyšusį, labai liesą, su medinėmis klumpėmis einantį namo. Taip ką nors tardytojams pasakyti neteko, nes jų jau Kaune nebuvo. Agr. Andr. Valuckui buvo primetama, kad jis yra antitarybiniai nusiteikęs. Suimtas buvo todėl, kad jis 1935 metais Suvalkijoje buvo žymus organizatorius ūkininkų streiko. Smetoniškas teismas jam priteikė mirties bausmę. Profilaktiniais sumetimais buvo patalpintas į kalėjimą. Įvykus karui bandyta suimtuosius išgabenti bet nespėta. Nekurinos išgabentus kelyje šaudė. Šios neapgalvotos operacijos Lietuvos visuomenėje padarė labai slegiantį įspūdį. Bet tas buvo padaryta be žinios lietuvių komunistų. Maskva nepasitikėjo lietuvių. Nors saugumo viršininku vietoje Augs. Povilaičio buvo paskirtas Ant. Sniečkus, bet tą įstaigą tvarkė iš Maskvos atsiųstas Gladkovas, žydų tautybės. Jam talkininkavo N. Pozdniakovas ir V. Dekanozovas. Nuo Tarybų S-gos

atstovybės visai netoli buvo Saugumo rūmai. Jie birželio mėn. 14-15 d. išvežimų J. Paleckis, M. Gedvila ir kiti žymūs komunistai buvo labai nepatenkinti, kad Maskva tą yra padariusi, nenorėdama suprasti lietuvių būdo ir jo nepamirštamo keršto. Aš pats apie birželio mėn. išvežimus nieko nežinojau, tik pirmadienį einant į darbą apie šią tragediją sužinojau. Man įėjus į ~~saco~~ savo kabinetą CK aukštas komunistų partijos pareigūnas, pravėrė duris, mane pamatęs pasakė „yra" ir vėl uždarė duris ir kur tai nuėjo. Paskui paaiškėjo, kad CK nežinojo kas išvežamas, nes tą darė be jo žinios ir sutikimo. Niekam neatėjo į galvą, kad toks gali būti vežimas. Savaitę dar atgal buvo pareikalauta iš Pramprekybos duoti du žmones palydėti vagonus iki Oršos. Tiek pat žmonių davė ir Maistprekyba. Davėme, bet tie žmonės-palydovai atgal negrįžo, nes prasidėjo karas ir jie grįžo karui pasibaigus.

Papasakojau ką mums pasakė Reicho ūkio ministerijos aukštas pareigūnas, ar Lietuva gali tikėtis iš Vokietijos bent kokių pramoninių prekių. Jis buvo atviras ir pasakė, kad nėra jokios vilties ir perskaitė - kaip seminarą, kas manoma daryti, kad daugiau būtų galima suveržti visų piliečių pilvus. P. Karvelis patvirtino, kad vokiečių planai, per mėnesį nukariauti, jei ne visą Tarybų S-gą, tai prie Volgos krantų prieiti ir tai bus pirmoji pakopa prie karo laimėjimo. Taip neįvyko o žiema yra didelis rusų talkininkas. Suprato, kad žiema neleis tūnoti apkasose. Sunkios kelių renkami

6. kaliniai ir šiaip šilti daiktai karius pašildyti. To dar maža. Neperdaug tygi duonos ir šiaip maisto. Ukrainos užkariauti nepavyko, kurioje tikėtasi, kad nors tenai ir kolchozai, bet pateks į vokiečių valdą vergų rankomis pavels derlių ir mitybos problema bus išspręsta. Liaudyje sakoma, kad "viena bėda - nebėda, bet kai daug bėdų apsėda - tada jau tikra bėda". Nors griežtai yra uždrausta klausyti užsienių radijų, bet uždraustas vaisius visuomet yra skanesnis. Klausosi ne dėl skanumo, bet išgirsti apie ką čia nerašoma ir nesakoma. Rodos išgirsta mažytė žinutė, kad JAV prezidento Rusvelto patarėjas Harry Hopkinsas vyksta į Maskvą. Jis vyksta į Maskvą ne ikros pavalgyti ar „Troika" rogėmis pasivažinėti, bet pasižiūrėti kaip busimasis santarvininkas gyvena. Jokios abejonės nėra, kad bus sudaryta santarvė iš Prancūzijos, Anglijos, Tarybų S-gos ir JAV prieš Hitlerio hegemoniją. JAV kaipo karinis partneris nėra aukštame lygyje, bet pramonė pajėgi ir turi ramias sąlygas veikti. Vokiečiai su savo lėktuvais dar negali Atlanto vandenyną nugalėti ir ten savo bombų krūvį numesti, kur kalami ginklai Hitlerį sumaigyti. Skeptikai tvirtina, kad tokia santarvė su skirtingomis valdymo formomis negalės būti sudaryta. Aš esu kitos nuomonės - tęsė P. Reinalis toliau, kad gali būti sudaryta tokia santarvė. Už tą kalba tokie argumentai, kad reikia kautis prieš bendrą priešą pirmoje eilėje - Prancūzija ir Anglija yra susitarusios. JAV kaipo potencionalė kapitalistinė valstybė

Hitleriui laimėjus karą atsidurs jo žnyplėse, o kas liečia Tarybų S-gą tai ji kaipo karinis potencionalas ne ginklo rūšimi yra, bet savo erdve ir generolu „Šalčiu". Harry Hopkins sugebės ožką su vilku įleisti į vieną narvą ir taip užhipnotizuoti kuriam laikui, kad vienas kitą net laižys. Tą padaryti reikia visos žmonijos labui - tvirtins Harry, bet jam rūpi atkeršyti Hitleriui, kad jis žiauriai ne tik persekioja, bet masiniai žudo jo tautiečius. Harry Hopkins yra žydas. Tos tautybės žmonės Amerikoje turi didelį svorį politiniame gyvenime. Šiais keljais Harry suklijuos santarvę net turinčias skirtingas valdymo formas.

Su dideliu įdomumu išklausiau P. Karvelio politinę prognozę, kuri man asmeniškai patiko. Tačiau galutinam sugromuliavimui mintyse nutariau kiek nutęsti, nes yra daug klausimų ir neaiškumų išspręsti su pagalba kitų. Man krito į akį tai, kad Berlyne nėra getto. Žydai su geltona žvaigžde iš priešakio ant krūtinės ir peties važinėja visuose susisiekimo priemonėse kartu ne su žydais. Tik universalėse parduotuvėse jiems yra paskirtos valandos. Lietuvoje kitaip. Gyvena tik gette. Draudžiama jiems eiti šaligatviais, o turi eiti gatvės šonu žąsele - vienas po kito. Neleidžiama naudotis jokia susisiekimo priemone ir sėdėti ant suolų viešose vietose. P. Karvelis paaiškino, kad Berlyne dar laikosi žmonės kurie su kultūra, dora ir padorumu nėra dar konflikte. Jau grįžęs į savo kraštą, papasakotų, kad hitlerinėje Vokietijoje egzistuoja rasinė teorija.

Pribijo, laikstosi. Į nuprobtus kraštus nevažinos žiūrėti.

Paprašiau pareikšti savo nuomonę apie Pr. Ancevičių, kuris mane su žmona, kaip sakant „gano". Jis sakosi, kad jis yra Amerikos lietuvių spaudos atstovas. Jis yra Berlyno lietuvių S-gos Valdybos iždininkas. Sutinku, pasikalbu labai trumpai, bet nedraugauju. Praeityje kanauninkui J. Tumui davęs žodį neiš-tesėjo. Neaiški rolė Plečkaičio judėjime. Tą viską žinodamas su juomi būnu santūriu. P. Karvelis prašo atsakyti į jo neaiškumus? Petro Kubi-liūno Tarėjų institucijoje, teisingumo tarėju yra Meč. Mackevičius, liaudininkas, Myk. Sleževičiaus žentas. Kas tai koalicija? - Tokį klausimą aš duodu ir dėl finansų tarėjo J. Matulionio ir V. Jur-gučio, Krašto ūkio tarėjo. Atsako, kad jo žiniomis, kad ne koalicija. Patvirtinau, kad tikrai taip. Vilkai asmeniškai nebaro iš kitų politinių grupuočių ir tokių Atlantų rado, kurie savo pečiais laikys fašistojančio Petro Kubiliūno Tarėjų institucijos sukliautus. Apie Meč. Mackevi-čių turiu pasakyti, kad tai labai jaunas ir be partinio stažo liaudininkas. To dar maža, kad yra buv. Valstiečių liaudininkų S-gos pirminin-ko Myk. Sleževičiaus žentas. Tarybinėje santvar-koje buvo kalinamas. Bylos jam nesudarė. Iš-leistas iš kalėjimo įsidarbino Kauno Valstybinėje Prekyboje juriskonsultu. Būnant kalėjime susiformavo neapykantos jausmas. Buvo perspėtas neiti į tarėjus. Nepaklausė. Paėmė viršų neapykanta. Viena galiu pasakyti - kaip pasiklosi taip išsi-miegosi. Liaudininkai laikosi tos pozicijos, kad jie bendradarbiaus su tomis politinėmis grupėmis, kurios kovoja, kad Lietuva turi būti suverėnė

valstybė. Jei atsiras tokios partijos, kurios valstybės saugumo sumetimais įrodynės, kad reikia prie kokios valstybės prisiglausti, sąjunginės, federacijos ar sandraugystės forma, tai tokį svarbų klausimą turi spręsti visa tauta – referendumo keliu. Atmetam visokių partijų monopolines teises spręsti savo kabinetuose visos tautos likimą. Pati tauta savo krašto yra šeimininkė ir nuo jos tų teisių niekas negali atimti. P. Karvelis man replikavo, kad D-ras J. Pajaujis liaudininkų žymus veikėjas bendrauja su vilkais. Gal teisingiau būtų pasakyta, kad bendradarbiavo 1938-1939 metais Klaipėdoje („Žygininkų") sąmbūryje. Ta jo „įsibėgėjimą" teko sustabdyti. Sudarant tarėjų instituciją jam buvo pasiūlyta joje dalyvauti. Atsisakė, nenorėdamas laužyti partijos disciplinos.

Pasikalbėjimo eigoje P. Karvelis nusiskundė, jam neduodamas leidimas grįžti į Lietuvą. Papasakojau, kad Eitkūnuose sutikau tokių kaip P. Karvelis gana daug. Net nepaliaujantis ir tuos neleidžia grįžti, o ką jau kalbėti apie atbėgėlius. Patariau „plaukti" per Lieponos upeliūkštį. Lietuvoje vietos valdžios galima sakyti kaip ir nėra. Wermachtui daugiau rūpi kariniai reikalai, o vietos reikalus daugiau tvarko gestapo, bet jie pavargo komunistus begaudant, žydus tremiant į getto, plėšiant jų turtą ir brangenybes. Juk tai nelengvas darbas!..
P. Karvelis pažadėjo pasinaudoti mano patarimu – Lietuvą pasiekti per Lieponą. P. Karvelis atsisveikindamas man padėkojo už papasakojimą kaip dabar gyvena lietuviai esant vokiečių

okupacijai. Prisipažino, kad nieko džiuginančio nėra ir paduodant man ranką atsisveikinti, pasimatymą pabaigė šiais žodžiais: - Šiandieną lietuviai kenčia, kai mūsų kaimynai iš rytų, o kitas iš vakarų tarp savęs susikivirčija, tai būtinai turi mindžioti mūsų žemę. Tikrai mūsų protėvių yra didelė kaltė, kad apsistojo tarp tokių valstybių, kurios viena kitą ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ neapkenčia, sukimba ir kovų pradžią pradeda mūsų tėvynės plotuose. Didelė mūsų protėvių kaltė, labai didelė...

P. Karveliui išėjus pagalvojau, kad komunistai padarė didelę klaidą, kad nerado bendros kalbos su liaudininkais ir krikdemais. Pasiremta dogmomis kurias turi abi vienai kitai priešingas. Reikėjo pagrindan dėti interesą, kuris būtų priimtinas, viską grindžiant liaudies naudai. Krikdemai neprieštarauja daryti socialines reformas. P. Karvelis, gal ir neblogas būtų kolūkio pirmininkas ar kitos kokios įmonės vadovas. Galvoje turėta neblogos košės, kai būdamas studentu makleriavo biržoje. Uždirbo nepanaudojęs darbininko jėgos, prakaito, nemiego. Eksploatacijos prado čia nėra. Grynai komercinis sandėris. Jie no- ai, kad nepersekioti tikinčiuosius. Tegu meldžiasi, o po pamaldų dirba. Geriau ramus darbas, negu barikados su tikinčiais.

P. Karvelio apsilankymą analizavau. Pokalbis užtruko virš dviejų valandų. Nors jis pabrėžė, kad jam įdomu kas dabar darosi Lietuvoje, kuomet vokiečiai Lietuvai suverenumo nenusileidžia duoti. Jis kaip politikas žinojo, kad Lietuvoje stambiausios ir skaitlingiausios partijos yra dvi. Krikdemai ir liaudininkai.

Socialdemokratai nevaidino didelės rolės, nes esant komunistų partijai nelegalizuotai, jie gaudavo komunistų balsus. Esant legalizuotai komunistų partijai jų balsuotojai sumažėtų per pus ir turėtų 7-8 atstovus seime ir tiek pat turėtų komunistai. P. Karveliui rūpėjo sužinoti koks yra liaudininkų nusistatymas kai vieni Lietuvai suverenitetą nubraukė, o kiti ją „išvadavę" grąžinti nenori. Vieni tvirtina, kad tas klausimas yra išspręstas 1940 metais, o kiti bendrai oficialiai nieko nesako, o šiaip pasisako, kad karą laimėję lietuviai iš esamos geografinės vietovės bus perkelti į šiaurę iš Rusijos atkariautuose plotuose, nes reikia rasistiniam plėtimui. Toks likimas latvių ir estų, kad Baltijos jūros pietų krantai būtų Vokietijos valdoje. Rasistams reikalinga gyvenimo erdvės. Sveikai galvojantieji prasitaria, kad kiekvienoje vietovėje yra kapinės ir ten rasistams „erdvės" pilnai pakaks.

Pastebėjau, kad P. Karvelis, kai aš pasisakiau, kad liaudininkai kaipo politinė partija nesiima spręsti visos tautos likimą, bet tą klausimą pavesti pačiai tautai referendumo keliu, einant iš tų samprotavimų jei būtų priversta prie to prisiglausti.

Kuriam laikui praslinkus krikdemų veikėjas D-ras P. Padalskis man papasakojo, kad P. Karvelis savųjų tarpe populiarino referendumą sprendžiant Lietuvos suverenumą, pabrėždamas, kad taip galvoja ir liaudininkai, nenurodydamas, kas jam tą yra pasakęs ir kur.

Grįžęs į Lietuvą po kurio laiko sužinojau, kad P. Karvelis mano patarimu pasinaudojo, per Lietuvos

pasiekė Lietuvą. Sutikti neteko. Kur tai dirbo. 1943 m. būdamas Donelaičio g-vėje, šalia Žemės Ūkio rūmų pamačiau einantį P. Karvelį, ir jo šonuose ėjo dar du vyrai, kariškos laikysenos ir jis mane pamatęs papurtė galvą, duodamas suprasti, kad ji neužkalbinčiau. Supratau. Sustojau ir stebėjau, kur jie eis. Visi trys įėjo į Saugumo rūmus. Vėliau sužinojau, kad P. Karvelis buvo išvežtas į Vokietiją. P. Karvelio veikla nesupuolė su komunistų, bet vokiečiams buvo sunku kovoti su taip daugel priešiškos veiklos, kuri buvo nukreipta prieš vokiečius. Tai buvo savaime susidaręs bendras frontas - bažnyčių sakyklos, klebonijos, miškai, priemiesčiai, tamsios gatvės, stulpai, krūmai, darbovietės, butai ir užsienių radija. Neįmanoma buvo visus sukaustyti į retežius ir jiems burnas užkišti.

Laisvesniu laiku su žmona žiūrinėjome Berlyne. Nuėjom pažiūrėti Reichstago rūmų kuriuos 1933 m. vasario mėn. 27 d. kur tai yra padegęs g. Dimitrovas. Tai buvo nevykusi Hitlerio ir Geringo provokacija. Rūmai atremontuoti ir juose kepami nacistiniai įstatymai ir patvarkymai kaip pavergti kitas tautas. Šis gyvatynas buvo išvalytas kai 1945 m. balandžio mėn. 30 d. buvo iškelta pergalės vėliava. Mums buvo įdomu stebėti žmonių nuotaikas. Žmonės kur tai skuba su liūdesiu veiduose. Nedžiugina jų Hitlerio propagandos šūviai ir dirbtinas optimizmas, kad pergalė jau ant pačio slenksčio. Naktiniai oro puolimai berlyniečius gerokai kamuoja. Niemiegas ir apitustis pilvas nekaip nuteikia žmogų. Dejoti ir verkti nerašytu įstatymu yra uždrausta.

Po vakarienės jau rengemės eiti gulti. Sustaugė aliarmo sirenos. Reikia leistis į viešbučio slėptuvą. Žmonai smarkiai skaudėjo galva. Atsisakė eiti. Pasidavė likimui. Jei bus lemta žūti čia o ne slėptuvėje, tai toks jau jos likimas. Po vaistų priėmimo galvos skausmas sumažėjo ir nors oro puolimas pačiame įkarštyje į slėptuvą atėjo. Tačiau slėptuvėje oras buvo nepakenčiamas. Žmonių daug. Oras nuo kamšaties savaime pasidarė blogas. Šalimai bombai sprogus slėptuvės oras dar daugiau pablogėja. Senutės aiškinasi, kad nuo sprogusios bombos detonacijos žmogaus kūno nekurie vožtuvai savaime kaip tai atsidaro. Viena įrodinėjo, kad žmogaus oda yra pertrumpa. Kai sprogsta bomba, žmogus iš baimės užsimerkia, oda pasitempia ir tokiu budu iš kokios tai kūno dalies pasitraukia ir tada pasidaro nesandarumas... Aiškinosi, kad jos nekaltos, o kalti tie kurie tokias dideles bombas meto. Tiktai nekaltos, kad Hitleris dar nesugalvojo žmogaus vožtuvus pastiprinti esant lėktuvų antskrydžiui.

Tai buvo anglų revanšas. Metai tam atgal vokiečiai bombavo Londoną. Šiame antskrydyje dalyvavo 100 lėktuvų. Negalėjom išsėdėti slėptuvėje, norėjom pamatyti kaip veikia priešlėktuvinė gynyba. Tokių smalsuolių buvo nedaug. Aš, vienas kareivis uniformoje feldfebelio laipsnyje ir dvi merginos, viešbučio tarnautojos. Mes su kareiviu parinkome vieną vietą kuri buvo iš lauko pusės prigeulta betonu. Ši tuomi buvo gera, nes mus apsaugojo nuo priešlėktuvinių padangėje susprogusių sviedinių krintančių skeveldų. Kanonados laikotarpyje

Po vakarienės jau rengėmės eiti gulti. Sustaugė aliarmo sirenos. Reikia leistis į viešbučio slėptuvę. Žmonai smarkiai skaudėjo galva. Atsisakė eiti. Pasidavė likimui. Jei bus lemta žūti čia o ne slėptuvėje, tai toks jau jos likimas. Po vaistų priėmimo galvos skausmas sumažėjo ir nors oro pulimas pačiame įkarštyje į slėptuvę atėjo. Tačiau slėptuvėje oras buvo nepakenčiamas. Žmonių daug, oras nuo kamšaties savaime pasidarė blogas. Šalimai bombai sprogus slėptuvės oras dar daugiau pablogėja. Senutės aiškinasi, kad nuo sprogusios bombos detonacijos žmogaus kūno nekurie vožtuvai savaime kaip tai atsidaro. Viena įrodinėjo, kad žmogaus oda yra pertrumpa. Kai sprogsta bomba, žmogus iš baimės užsimerkia, oda pasitempia ir tokiu būdu iš kokios tai kūno dalies pasitraukia ir tada pasidaro nesandarumas... Aiškinosi, kad jos nekaltos, o kalti tie kurie tokias dideles bombas meto. Tikrai nekaltos, kad Hitleris dar nesugalvojo žmogaus vožtuvus pastiprinti esant lėktuvų antskrydžiui.

Tai buvo anglų revanšas. Metai tam atgal vokiečiai bombavo Londoną. Šiame antskrydyje dalyvavo 100 lėktuvų. Negalėjom išsėdėti slėptuvėje, norėjom pamatyti kaip veikia priešlėktuvinė gynyba. Tokių smalsuolių buvo nedaug. Aš, vienas kareivis uniformoje feldfėbelio laipsnyje ir dvi merginos, viešbučio tarnautojos. Mes su kareiviu parinkome vieną vietą kuri buvo iš lauko pusės pridengta balkonu. Ji tuomi buvo gera, nes mus apsaugojo nuo priešlėktuvinių padangėje susprogusių sviedinių krintančių skeveldų. Kanonados laikotarpyje

skeveldos krisdavo ir esant neapsaugotai galvai gali prakirsti iki kraujo. Pasitaikydavo ir didesni gabalai ir tokus gali žmogui atnešti net mirtį. Mūsų smalsumas galėjo būti tragiškas, jei netoli mus būtų kritus bomba. Jos krito kiek toliau nuo mūsų. Matėm kaip prožektoriai kryžminiai pačiumpa lėktuvą, o jis visaip vartosi, kad iš apšvietimo padėties išnerti, nes būnant šviesoje yra geras taikinys priešlėktuviniam pabūklui. Nepavykus iš šviesos išnerti, tuojau pasirodo šalia jo sviedinių sprogimai, bet mums nepavyko pamatyti krintančio nuo pataikinimo. Dauguma gana greitai iš šviesos išneria. Buvo atskridę 100 anglų lėktuvų ir man atrodė, kad tai yra lygus pragarui. Vėliau atskrisdavo net 3.000 lėktuvų. Sau vaizduoju kas tai buvo. Tai buvo tikra velniava. Vykstant bombardavimui policininkai su geležiniais šalmais pildė savo pareigas. Darė mums pastabas, kodėl mes statome savo gyvybę pavojun. Jie nors tarnyboje bet stengėsi būti kaip vartų ar šiaip saugesnėje vietoje nuo krentančių skeveldų.

Mano draugas pagal smalsumą buvo nepaprastai didelio ūgio ir stambaus sudėjimo. Bet proporcija išlaikyta. Jis kilimo iš Hamburgo. Dėl savo nepaprastos proporcijos yra prisukirtas prie karinės filmavimo studijos. Jam uniforma, baltiniai ir avalinė siūdinama specialiai, nes yra išėjęs iš didžiausios išmieros. Mitybos dviguba norma, įskaitant rūkalus.

Mums su juo stebint lėktuvų antskrydį, dvi viešbučio darbuotojos pašnibždomis klausia kitos,

ar to kareivio visos kūno dalys normaliai, proporcingai yra išsivysčiusios? Jis tą nugirdęs, išsitempė, ranka pridėjo prie savo kepurės, stuktelėjo batų užkulniais pasakė – „Jawohl" (taip). Mergaitės kikiendamos, rankomis uždengdamos savo delnais veidus nubėgo į kitą patalpą ir ten ilgai kvatojo. Kvatojome ir mes abu. Pagalvojau, tokiu baisiu momentu joms rūpėjo to kareivio kūno dalių proporcija... Yra įvairaus smalsumo. Mes su kareiviu stebėjome antskrydį, o jos kareivį, milžiną.

Antskrydžiui pasibaigus nelabai norėjosi miegoti, nes mieste matėsi gaisro prošvaisčių. Iš pat ryto, po pusryčių, nutarėm su žmona pasižvalgyti po miestą ir pamatyti kokie yra padaryti nuostoliai. Mus perspėjo, kad netoli mūsų viešbučio Zoo kvartale yra nesprogus bomba. Tas kvartalas yra apsuptas. Iki jos išgabenimo nieko neleidžia. Kad geriau pamatyti paimam taksi. Berlyne taksi važinėti leidžiama tik „auslenderiams" (užsieniečiams). Na, mes tokie esame. Parodėme dokumentus. Paprašėme mus nuvežti į tokius kvartalus, kad pamatyti vakarykščio antskrydžio sunaikinimus. Jis kiek šyptelėjęs pasakė, kad mums neteks pamatyti tikrovą, nes jau švintant šios vietos yra lentų tvora aptvertos ir ant tvoros uždėtas užrašas, kad tokia tai firma vykdo to namo remontą. Tikrai taip. Bombų paliestos vietos aptvertos. Žmona šoferiui sako, ~~kad~~ gerai, kad bomba nesprogo žvėryne, nes būtų plėšrūs žvėrys iš narvų išbėgę galėjo padaryti namiems gyventojams daug nemalonumų. Šoferis nuramino, kad ta valdžia numatė, plėšrūs žvėrius ir nuodingus šliužus pašalino.

kiemus kitur išgabeno o dalį vietoje sunaikino. Stebėjomės vokiečių tvarkingumu. Nieko ypatingo nepamatę, paprašėme mus nuvežti pas mūsų gerą pažįstamą. Pasakėme jos adresą. Veža mus per Brandenburgo vartų kolonas. Pervažiavom Tirgarteną ir pasiekėme adresatą. Tai naujos statybos kvartalas. Jo savitumas tame, kad namai pastatyti prie gatvės o jų viduryje - kiemu vadinamu sudaro gana didelį plotą, kuriame daug želmenų ir vaikams žaisti įrengimų. Dėka to butai turi daug šviesos, vaikai turi kur žaisti ir motinos iš savo lango juos mato. Dar neįėję į pažįstamos butą pamatėme, kad kieme visi medžiai ir didesni krūmai apkabinti firankų skudurais, lyg po kokio karnavalo. Pažįstamą radome savo bute, kuris be stiklų, nes bombos šalimais sprogusios per vakarykštį antskrydį, susidarė detonacija, srovė oro išspendė langų stiklus, o kartu sudraskė langų užuolaidas ir jų skudurais kieme papuošė esamus medžius ir krūmus. Tokio prajovo užmaskoti nei lentomis, nei kitomis medžiagomis dar nesugalvojo.

Pažįstamos šeimoje liūdesys. Sūnus Bubi žuvo vakarų fronte. Duktė Ingė dirba darbo stovykloje, ką tai kariams gamina. Be nuotaikos ir vilties, kad gyvenimas pagerės. Ilgai pas ją nebuvome. Pakvietėme ją vakarienei į vieną restoraną. Ten bus daugiau laiko ir bus geresnė nuotaika pasidalinti įspūdžiais, kurie susikaupė pusantrų metų nesimatę. Nutarėm rytoj važiuoti namo.

Vakare sutartame restorane susitikome.

Bevakarieniaujant pasigirdo sirenos kaukimas. Aliarmas. Velniava, kiekvieną naktį, lai po daug. Kelneris atėjo ir mus nuramino, kad eiti į slėptuvę netenka, nes Ivan (vietį darydamas ant raidės „I") kartais su keliais lėktuvais per Baltijos jūrą bando pasiekti Berlyną, bet jiems nepavyksta, nes negali prasiveržti per užtvarą. Tada mirtinį svorį priversti grįžtant kur nors numesti, nes su juomi nutūpti yra labai pavojinga. Praslinkus pusvalandžiui aliarmas buvo atšauktas. Kelneriui pastebėjome, kodėl vakar per savo užtvaras praleidote anglus. Jis mums pasakė, kad jie moka apgauti. Jis daro taip: keletas lėktuvų bando prasiveržti kokiame nors rajone, tada juos pasitikti pasiunčiamos eskadrilės, tada jie didesneme kiekyje prasiveržia kur jų sangotojai išskrydo kita kryptimi. Taip buvo ir vakar. Priešų lėktuvus pasitiko prie pat Berlyno, bet mūsųje ant pat miesto negalėjo dalyvauti, nes savi- priešlėktuvinė apsauga galėjo savus numušti. Kelneris pasakė, kad vakar buvo numušti tik 3 anglų lėktuvai. Kelneriui galima buvo patikėti, kad pradžioje karybiniai lėktuvai pasiekti Berlyną negalėjo, bet jau 1942-1944 m., kaip rusai sako – „dali prikurit" (davė pridegti). Net tame dideleme antskrydyje - 3 tūkstančių lėktuvų vienu kartu ansai jame aktingai dalivavo ir vokiečiai pajuto santarvininkų kumštį.

Pažįstamųjį po keletos stiklinkų, kaip gerai pažįstamiems atvėrė savo širdį ir papasakojo, kad vokiečiai netiki Hitlerio isteriškoms kalboms. Duota daug vilties Hesso misijai, tačiau ir toji sužlugo. Nors klausytis užsienių radijo yra

griežtai uždrausta – mirties bausmė, tačiau žmonės klausosi, imtuvą paduškomis apklojo, bijodami kaimynų įskundimų. Daugelis jau nukentėjo. Dabar Maskvoje sėdi JAV prezidento tarėjas, koks tai įtakingas žydas (tai Harry Hopkins) ir įtikino Staliną, kad Tarybų S-ga taptų santarvininke kurioje bus ir JAV. Taigi susidarė nelygi kova. Dabar jau gyventojai nedavalgo, o tik karo pradžia. Su Tarybų S-ga lengvai susidoroti nepavyko ir nepavyks, nes už jos nugaros stovi turtinga Amerika. Rusams JAV viską duos, kas jiems bus reikalinga karui, o jie duos amerikiečiams reikalingas žaliavas kurių apsčiai turi, bet panaudoti negali dėl savo silpnai išvystytos pramonės. Taip bekalbėdama, lyg tam patvirtinti graudžiai pravirko. Jos ašaros tai buvo anspauda apie hitlerinės negeroves. Su žmona raminome ~~Gerdą~~ Irmą. Toji dar pridūrė, kad tas niekšas Hitleris nuo jos – kaip motinos atėmė jos mylimą sūnų Bubį. Taip mūsų vakarienė su ~~Gerda~~ Irma tapo labai liūdna, bet kartu būdinga. ~~Gerdos~~ Irmos ašaros ir jausmai – fotografija visos Vokietijos, kuri neturi vilties karą laimėti.

Traukinys Kauno link išvyksta iš Berlyno popiety. Turėdamas kiek laiko nuėjau pasibastyti Berlyno gatvėmis. Fridriko g-vėje vienos parduotuvės vitrinoje pastebėjau vieną statuetę. Užėjau. Darbas gražus, kaina prieinama, bet nepatiko medžiaga. Iš paprasto molio padaryta. Nutariau nepirkti. Savininkė pažadėjo gerai supakuoti. Neįtikino, atsisveikinęs išėjau. Praėjau kokį kvartalą, pastebėjau, kad neturiu savo odinių pirštinių. Nedaleidžiau, kad kas galėjo man iš kišenės ištraukti. Greičiausiai jas

palikau parduotuvėje ir žiūrėjau staltiesę. Grįžtu. Dar nedaėjęs tos parduotuvės, mane pamatė pardavėja, laikydama rankoje mano pirštines sako - kokia ji laiminga mane sutikusi, nes nežinojo į kokią gatvės pusę ji turėjo bėgti, kad man įduoti pamirštas pirštines. Padėkojau. Į krautuvę užėjau ir iš jos išnešiau tą staltiesę, kurią nenorėjau pirkti, dėlto, kad iš netinkamos medžiagos yra pagaminta. Nusvėrė padorumas ir sąžiningumas.

Prisiminiau vienos kaunietės pasakojimą. Ji vasarojo Vokietijoje. Grįžtant sustojo Berlyne. Avalinės firmoje „Mercedes" pirko sau batelius. Nuvyko į Lietuvos pasiuntinybę, o iš ten į stotį. Jau būdama vagone pamatė, kad pirktus batelius paliko taksi. Negi grįši. Susigyveno su ta mintimi, kad daug kas pamiršta... Praslinkus 10 dienų jai skambina iš Užsienio reikalų ministerijos, kad ji užeitų į kambarį su tokiu tai numeriu. Jai atvykus valdininkas klausia kokiu laiku paskutinį kartą buvo Vokietijoje. Pasakė. Jis klausia - ką ji skubėdama paliko taksi vykdama į stotį? Prisiminė. Pasirodo, kad taksi šoferis pamatęs savo mašinoje pamirštus batelius, bėgo jos ieškoti vagone, bet traukinys pajudėjo prieš jo nosį. Tada batelius nuvežė į Lietuvos pasiuntinybę, prašydamas pamirštus batelius perduoti juos savininkei. Pasiuntinybė nustatė tos ponios pavardę ir batelius persiuntė į Kauną perduoti savininkei. Tauta yra iš geros medžiagos pagaminta, tiktai iš geros, labai geros medžiagos.

J. Andėnas-Andiekas mane neaplankė.

Suprantama. Kuomet jis be partijos sutikimo talkininkavo tautininkams, A. Merkio sudarytame ministrų kabinete iš manęs gaudavo praryti karčios teisybės. Vengė, nes vokiečiams buvo atsidavęs nuo savo ilgų kojų iki pat jo turėtos nestiprios galvos. Buvo grįžęs į Lietuvą ir jam patikėtas „lietūkio" tvarkymas. 1944 metais pabėgo su vokiečiais.

Per savo visą buvimo laiką Vokietijoje stebėjom jų gyvenimo ritmą. Vyksta karas. Sukauptos visos jėgos pergalei, tačiau pats gyvenimas, jei ne lėktuvų antskrydžiai, buvo galima sudaryti tokį įspūdį, kad jo nėra. Visur tvarka, punktualumas, pareigingumas, drausmė, kuri pas vokietį jam yra įgimta savybė, gudravimams nėra vietos. Tik gaila, kad jų tarpe atsiranda maniakų ir tą vertingą tautą pastūmė į pražūtingą kelią - būti visos žmonijos valdove, o kitas tautas privesti jai tik tarnauti.

Gautas maisto korteles visas panaudoti negalėjome, nes vartojome tokius patiekalus, kuriems nereikalingi kuponai. Išvažiuodami neapipirkintas korteles, ypač riebalų kuponus, laisvai persiuntėme savo giminėms į Dodą. Vokietijoje apipirkinti savo korteles, nereikalinga būti pritvirtintu prie kurios nors parduotuvės. Jos galiojo visuose parduotuvėse, nesvarbu kas jas turi. Pasitikėjimas ir jį niekas piktam nepanaudojo.

Grįžtant traukiniu į Lietuvą laimei gavome vagone miegamas vietas. Pasiekėme Eitkūnus, kuriuose laukė lengvoji mašina. Taip buvau susitaręs su Ant. Butkevičium, kad tai dienai prisiųstų mašiną.

Kaune mane labai laukė. Kitą dieną buvo sušauktas Prekybos valdybos atsakingų tarnautojų susirinkimas, kuriame su Ant. Butkevičium darėme pranešimus, ką mes matėme Leipcigo mugėje ir Berlyne, Reicho ūkio ministerijoje. Susirinkusiems nieko džiuginančio negalėjome pranešti, nes tikrai nieko gero neteko pamatyti. Susirinkusiems papasakojom smulkiai ką matėm Berlyne, kai buvo Anglijos lėktuvų antskrydis ir kokios buvo pasekos.

Kitą dieną sau artimus žmones - vokiečiams nepritarinčius pakviečiam pas save į butą kavos išgerti. Susirinko nemažas būrelis žmonių, kurių tarpe buvo D-ras J. Pajaujis ir katalikiškos pakraipos bet nuosaikusis D-ras P. Padalskis.

Jiems buvo svarbu sužinoti kokios vokiečių nuotaikos, kai Tarybų S-goje vokiečių žygiavimą sulaikė. Tuo laiku Leningrado apsupimo operacija vyko, bet miestas nepasiduoda, karžygiškai priešinasi. Šiame subuvime papasakojau, kad masėje vokiečiai nesidžiaugia kai 1941 m. kovo mėn. JAV kongresas priėmė nutarimą teikti Tarybų S-gai ginklus, šaudmenys, strateginę medžiagą, maisto produktus ir kitas medžiagas. Kai kurie mano, kad amerikiečiai iš vykstančio Europoje karo nori pasipelnyti. Dalis teisybės yra. Politikai daduoda labai didelės reikšmės Harry Hopkinso misijai, kuris dabar randasi Maskvoje ir turi susitarti kokiais keliais bus pristatomi transportai su karo medžiaga ir maistu. Bet tai ne pagrindinis klausimas. Svarbiausias

klausimas, tai JAV stos oficialiai į karą ir taps santarvininke kovoje su Hitlerio gegomonija ir agresija. Nepasakiau, kad toji sensacija yra iš P. Karvelio kapšiuko. Mane pavadino „nepataisomu optimistu". D-ras J. Pajaujis įrodinėjo, kad tarp tų valstybių negali būti vienybės, nes jose yra priešingos valdymo formos ir negalės rasti bendros kalbos dėl bendro fronto. Toji arbatėlė vyko rugsėjo mėn. pradžioje, o tarp Tarybų S-gos ir JAV jau veikė lendlizas.

Harry Hopkins'ui grįžus iš Maskvos 1941 m. gruodžio mėn. 11 d. JAV stojo į karą o 1942 m. birželio mėn. 11 d. Vašingtone su V. Molotovu pasirašytas susitarymas su Tarybų S-ga jau kaipo sąjungininkės.

JAV įstojus į karą D-ras J. Pajaujis sutikęs mane paklausė iš kur pas mane buvo žinios, kai ~~grį~~ grįžau iš Berlyno ir tvirtinau, kad JAV bus santarvininkų pusėje, kurių tarpe bus ir Tarybų S-ga. Pasakiau, kad būdamas Berlyne mačiausi su D-ru P. Karveliu ir tuos prognozus išpranašavo jis. Prisipažinau, kad ir aš tam netikėjau, bet diktuojant sveikai logikai daleidžiau, kad šiandieną viskas yra galimu. Politika rikinojama kartais savo interesų apginimui. Tarybų S-gai pralaimėjus karą JAV už teiktas gėrybes pagal lendlizą nebus iš ko gauti. Nori, kad karvutė duotų pieną, tai reikia ją ne tik šerti, bet šiltai ir laikyti. O be ~~karo~~ visokių reikmenų, karą laimėti yra dar psichologinis pradas – optimizmas ir nusiteikimas. JAV tą padarė susitarus su Tarybų S-ga dėl bendro žygio – Hitlerio hegemonijai padaryti

galą. Dabar net eilinis pilietis sudarys išvadą, kad susidariusi santarvė iš tokių galingų valstybių - Anglijos, Tarybų S-gos ir JAV pribaigs maniaką Hitlerį. Psichologinis pradas yra kur kas galingesnis nė pati didžiausi ginkla.

Savo svečiams papasakojau, kad mane su žmona paskaitė lenkais, kai mes gėrėme kavą su ten esančiais iš Lietuvos repatriantais kalbėjome lietuviškai. Man tą pasakius šale mane sėdintis M. Ragevičius replikavo šiais žodžiais: - Tai iš kavinės tavę neišmetė, bet čia Kaune vilkai iš mūs reikalauja tavę išmesti iš tarnybos kaipo bolševiką. Tai senai pažįstu ir visuomet iš visur buvai išmetamas ir dabar tas likimas tave persekioja. Žinoma, mes to nedarome, bet tą gali padaryti jau stovintieji aukščiau mūsų galvų. Vilkai smarkiai atakuoja.

Arbatėlės metu darydamas apžvalgą apie žygį Hitlerio į Tarybų S-gą, tą padėtį pavaizdavau medžiotojo vienu atsitikimu. Vienas medžiotojas miške iš krūmų rėkia, kad sugavo meškę. Kitas jam pataria vesti tą meškę prie jo. Gauna atsakymą, vesti negali, nes meška neleidžia jam pačiam žengti. Tokiu pavaizdavimu visi juokėsi, bet M. Ragevičius sutikęs po tos arbatėlės praslinkus ~~20~~ 20 metų man priminė tą pasakymą, kad tai buvo mano labai teisingas prognozas. Tikrai toji meška maniaką pribaigė galutinai. Jos nejudinus su Anglija būtų susidorojęs lengvai, kaip tą padarė su Lenkija, Prancūzija ir kitomis valstybėmis.

Liaudies išmintis sako, jei nori šluotą per pus sulaužyti, tai tą daryk nesurysta, atskiras šakeles laužydamas. Hitleris to proceso nesilaikė ir gavo galą.

Grįžęs iš Vokietijos savo valdoje prekybinis gyvenimas slinko be didelių bangavimų. Parduotuvės kiekviena diena darėsi tuštesnės, nes naujomis prekėmis nebuvo papildomos.

Dėta daug gražių vilčių mano kelionei į Vokietiją. Savo pranešime prekybos darbuotojams neslėpiau ką yra pasakęs Reicho krašto ūkio ministerijos aukštas pareigūnas, kad jie mums ką nors duoti nesiteikia, o priešingai, iš mus ketina paimti.

Pats miestas gavo visai kitą išvaizdą ir ritmą. Visi žydai suvaryti į getto Vilijampolėje. Rytais varomi voromis kokiam nors darbui. Pavakare buvo grąžinami į getto. Tomis valandomis negalėdavau rodytis gatvėje. Juk tose vorose buvo daug tokių kurie dirbo prekyboje ir savo pareigas atlikdavo sąžiningai. Dabar vien dėl savo tautybės tapo beteisiais piliečiais - fiziniam sunaikinimui.

Tai nenutrūkstama grandis įvairiausių kankinimo ir naikinimo priemonių, kurios normaliai žmogaus vaizduotei sunkiai buvo suprantomos. Įgyvendinimui Hitlerio programos buvo sudaromas getto žydus totališkai sunaikinti. Sužvėrėję hitlerininkai žmogžudžiai griebėsi tokio rafinuoto sadizmo, prieš kurį nublanksta net senovės ir viduramžių laikų žmonių žudynės.

Vilijampolės žydų getto buvo atidarytas 1941 m. rugpjūčio mėn. 15 d. Okupantų įsakymu visi Kauno miesto bei priemiesčių žydai turėjo iki nurodyto termino palikti savo gyvenamus butus ir persikelti į getto - tam tikrą Vilijampolės priemiesčio rajoną.

Daug buvo derėtasi dėl getto ribų nustatymo.

Žydų atstovams teko kovoti dėl įtraukimo į getto ribas dar vienos gatvelės, dar keletos dešimčių namų. Patys žydai turėjo aptverti visą getto spygliuota viela. Numatyto getto rajono ne žydų gyventojas turėjo palikti savo butą, kad padarytų vietos žydų persikėlėliams. Kelių savaičių bėgyje šimtai vežimų prikrautų įvairiais daiktais, ir tūkstančiai pėsčiųjų traukė keliu iš miesto į Vilijampolę ir atgal. Pirmieji buvo žydai, antrieji – ne žydai. Atrodė, lyg tikras „tautų klajojimas", – klajojimas, priverstas gestapo, kuris jau tuomet turėjo sugalvojęs savo žiaurius sumanymus getto likimo atžvilgiu.

Prie getto ribų tuomet priklausė tokios gatvės: Panerių gatvės pusė su ~~neporiniais~~ neporiniais numeriais ir kelios kaimyninės gatvelės, kaip tai – Juozo Naujalio, Lampėdžių, Dvaro, Goštauto gatvių dalis ir kitos. Šitoji getto dalis vadinosi – „Mažasis getto". Kadangi Panerių gatvė buvo palikta atvira ne žydų susisiekimui, tad, kad būtų galima galima susisiekti iš Mažajam getto su kita getto dalimi, per Panerių gatvę, Dvaro gatvės kryžkelyje buvo pastatytas specialus tiltas, kuris buvo skirtas žydų susisiekimui.

Neturėdami mažiausio nujautimo, kokio baisaus likimo greitu laiku susilauks Mažasis getto. Ten apsigyveno per 3.000 žydų ir įsteigė eilę žydų įstaigų – ligoninę su įvairiais reikalingais įrengimais, vaikų namus ir t.t.

Iš getto buvo gaunamos žiaurios žinios. Spalio mėn. pradžioje pasiekė žinios, kad getto

žudomi žydai SA brigadenfurerio Kauno miesto komisarui Kramer dalyvaujant. Versijos buvo įvairios. Tas priklausė nuo pasakotojo lakios fantazijos. Kaip tikrai buvo, spalio mėn. 6 d. paskambinau manufaktūros bazės vedėjui, Daukšos gatvėje, klausdamas ar į darbą atvyko žydai iš getto kurie visuomet atvykdavo į darbą. Patvirtino, kad Benjaminas Fridmanas su savo tautiečiais yra atvykęs.

Nuvykau pats asmeniškai į tą bazę, kad iš B. Fridmano lūpų išgirsti kaip tikrai tos žudynės getto vyko.

B. Fridmanas štai ką papasakojo:- Tai buvo 1941 m. spalio mėn. 4 d., šeštadienio rytą. Jau naktį iš penktadienio buvo girdimas Maž. getto sargybos dažnas šaudymas, kuris sukėlė didelį nerimą žydų gyventojų tarpe.

7 val. ryto, kai iš aerodromo sugrįžo žydų darbininkų naktinė pamaina ir į miestą išėjo dirbti dieninės pamainos, staiga Maž. getto buvo apsuptas sustiprintos sargybos. Ant tilto per Panerių gatvę buvo pastatyta speciali sargyba su kulkosvaidžiu, ir susisiekimas tarp Maž. getto ir kitų getto dalių buvo sustabdytas. Net ir Maž. getto nuolat gyvenantiems, kurie tik ką sugrįžo iš naktinio darbo ir norėjo nueiti į namus, nebuvo leista pereiti per tiltą. Tuo tarpu į Maž. getto namus ėjo vokiečių policijos būriai ir gyventojus varė laukan į gatvę, kur juos rikiavo į eiles. Nė žodžio nepasakydami, kur ir kam gyventojai varomi, vokiečiai neleido nieko pasiimti su savim. Dažnas vokietis liepė žydui nusivilkti paltą bei kitus viršutinius dra-

brolius ir juos palikti namie. Kai visi jau buvo išvaryti iš namų, pradėjo varyti į Sąjungos aikštę. Čia, prie aikštės, prasidėjo rūšiavimas: kas dar galėjo būti panaudotas, kaip darbo jėga priverčia-miems darbams, tas laikinai galėjo likti gyvas. Rudiesiems budeliams vykdant tą rūšiavimą, buvo padegta žydų ligoninė drauge su infekcijos skyriaus ligoniais ir medicinos personalu, kurie žuvo liepsnose, drauge su vertingais medi-cinos įrengimais. Tuo laiku pasibaigė rūšiavimas. Daugiau kaip 1.200 žydų, jų skaičiuje apie 200 našlaičių iš vaikų namų, drauge su jųjų moky-tojomis ir slaugytojomis, buvo surūšiuoti į mirti-ninkų pusę ir juos pradėjo varyti 9-to forto link. Jau žinodami, kokio likimo sulaukiama 9-me forte, varomi mirti žmonės pradėjo bėgti iš eilių. Sargyba pradėjo žiauriai mušti šautuvų buožėmis, bizūnais ir lazdomis.

Atrinktuosius „gyventi" suvarė į Sąjungos aikštę ir, kai pasmerktieji buvo kiek toliau nuvaryti, rudasis korikas, SA brigadenfuereris, Kauno miesto komisaras Kramer, pasakė, kad Maž. gettoj įvykę „neleistinų dalykų" ir todėl jis likviduojamas. Jei šie, kurie čia yra aikštė-je, laikysis išmintingai, tai, girdi, jie busią perkelti į kitas getto dalis.

Aikštėje viešpatavo mirtina tyla. Laikinai išlikę gyvi stovėjo sustingę, mirtinos baimės pagauti ir savo ašarotais žvilgsniais lydėjo mirti nuvaromus savo brolius ir seseris. Po koriko kalbos, sargyba pradėjo visus varyti į filtą per Panerių gatvę. Užeiti į namus,

ką nors pasiimti, nebuvo leidžiama.

Lipant per stačius tilto laiptus, sargyba žiau-
riai mušė ir grąsino nuvaryti prie pasmerktųjų.
Kilo didelis didelis sąmyšis, ir žmonės pradė-
jo lipti vienas per kitą, stengdamiesi kuo grei-
čiau palikti Maž. getto.

Po trijų dienų - jam ir jo brigados vyrams išei-
nant į darbą buvo paskelbta, kai žydų namai bu-
vo visai apiplėšti, ir juose liko tik sudaužyti bal-
dai ir nevertingi daiktai, žydams buvo leista tik
1 val. pereiti į Maž. getto ir iš ten ką nors pasiimti.

Kai B. Fridmanas tą pasakojo, visi bazės
tarnautojai su didžiausiu pasibjaurėjimu iš-
klausė ir jam baigus, vienas pasakė - Taip
elgentis jie karą nelaimės.

6. Gyvenime taip būna, kad žmogaus gyvenimo ratas nusuka prieš jo norą ten kur jis būti neplanavo. Taip atsitiko ir su manim. Kaune gyvendamas išeiginėmis dienomis, ar šiaip liuosą laiką praleisti neplanavau vykti į Lampėdžius, nes tai buvo nyki vietovė ir joje nebuvo sąlygų poilsiui. Visi jo privalumai tai šilas su nošančiomis pušimis ir pliažu. Kiek patikimas susisiekimas su Lampėdžiais tai garlaiviais šiokiadieniais. Šventadieniais buvo neįmanomas susisiekimas, nei garlaiviais, nei autobusais, nes iš miesto plūdo žmonių minios. Primityvus kurchauzas su bufetu veikė tik vasaros metu, o šiaip kitomis dienomis neveikė, nes nebuvo lankytojų. Lampėdžius nemėgdavo ir įsimylėjusios porelės, nes nebuvo ramių kampelių. Tai buvo permatomas šilas. Jo viename krašte burjentieji malė kitame šilo krašte esančius. Lietuviai nemėgdavo Lampėdžių ir dėl to, kad juose savo liuosą laiką praleisti mėgdavo žydai, kurie buvo įsitikinę, kad šilas nedidelis ir jame vilkai nebuvoja. Be atvykstančiųjų, jau pavak-davo savų- kokių tai organizacijų žydų vaikai poilsiavo savo vasarnamiuose kurie buvo gana dideli. Vienas stovėjo šilo pradžioje o kitas šilo pabaigoje, netoli pliažo. Be tų vasarnamių dar buvo nuomojami kiti iš pavienių asmenų vasarnamiai žydų vaikams poilsiui.

Lietuviai nemėgdavo Lampėdžių ne dėl to, kad jie buvo žydų okupuojami vasaros metu, bet nemėgdavo tos žydų tautybės ydos, kai jie būdami viename būryje vienu metu kalba ir ukrainiečiai tą triukšmą - sumišimą vadindavo

„armydegin". Man pačiam teko tą patirti, kai
vieną kartą šiaip turėdamas kiek liuoso laiko
esant gražiai dienai keliems valandoms nuvy-
kau į Lampėdžius. Tikrai, pakšėti man neteko
dėl to žydų vaikų armyderio. Gerai, kad tuo laiku
pasipainiojo čigonė ir man kortomis išburė, kad
aš daug kentėsiu nuo tų žmonių kurių vardai
prasidės iš raidės „A", o pavardė iš raidės „S".
Tą čigonės būrimą aprašau savo atsiminimuose
„Žingsniai Lietuvos žemėje", II tome skyriuje
„Bedarbis", pusl. 221.

Kai buvodavau trumpai Lampėdžiuose smeto-
niškais laikais neateidavo man į galvą, kad aš bu-
sim į juos ištremtas tų, kurie viešai visam pasau-
liui pilna burna skelbė, kad jie žmonijai neša
laisvę. Neskelbė, kad ta laisve galės naudotis tik
rasiniai žmonės, kitaip sakant – vokiečiai.

Per savo buvimą Lampėdžiuose aš neturėjau
juose savo pažįstamų artimųjų žmonių. Gal kiek
daugiau buvodavom su žmona Jono Voleišio
šeimoje, kurie turėjo savo nuosavą namą Vilijam-
polėje, Varnių g-vė Nr. 68 ir vasarnamį Lampė-
džiuose. Jis dirbo kooperacijoje. Buvo Ūkininkų S-gos
amerikoniškų lašinių skutimo bylos dalyviu, bet
teismas jį išteisino. Aiškinosi, kad jis kaipo tarnau-
tojas pildė savo viršininkų paredimus, nežinoda-
mas kad lašiniai turėjo būti tik vietinės gamy-
bos, tačiau iš amerikoniškų lašinių štampų
„drožlių" išdygo namas ir vasarnamis. Turėjo dvi
dukras. Viena ištekėjo už stambaus namų savinin-
ko sūnaus Slavino, kuris jau buržuaziniais lai-
kais priklausė prie komjaunimo, o esant Lietuvoje
tarybinei santvarkai buvo aukštu pareigūnu Lietu-
vos

Sangume. Jaunesnioji Linsė Voleišytė turėjo savo-
tišką charakterį. Visuose klausimuose ji buvo opo-
zicijoje ir tą savo nuomonę pareikšdavo viešai ir
drąsiai. Po kurio laiko iš horizonto prapuolė. Jos
svainis - Slavinas būdamas žymiu pareigūnu Lie-
tuvos Sangume darė paieškas, tačiau nustatyti
jos likimo taip ir nepavyko. Motina ir sesuo dėl
Linsės dingimo labai pergyveno. Jos motina daž-
nai mus lankydavo. Nesudarydavo mums daug
malonumo, nes būnant, jos kalba ir mintys vis
sukosi apie Linsės paslaptingą dingimą iš hori-
zonto. Guodėm ją, kad atsiras, bet tam netikėjo
ir taip jos nesulaukus mirė jau mums sugrįžus
į Lietuvą iš Sibiro.

Kai vokiečius galutinai išvijo iš Lietuvos, paaiškė-
jo, kad Lampėdžiai - Raudondvaris ir Nevėžio upės
šlaitai žydams pabėgus iš Kauno getto iki pat Bab-
tų ir dar toliau buvo svarbios vietos slapstytis.
Jau rašiau, kad daugelis žydų slapstėsi Nemuno
- Nevėžio santakoje, kurioje maudėsi, tūnojo ir
laukė laimingos dienos, kai vokiečiai nešdinsis iš
Lietuvos. Santakoje žydų buvo ne labai daug. Dau-
gelis slapstėsi tai Nevėžio šlaituose, kurie buvo
gana statūs ir apaugę tankiais krūmais. Vokie-
čiai tą žinojo, kad tuose šlaituose yra daug pa-
bėgusių žydų, bet juos šukuoti nesiryžo, nebuvo
kada, nes padai svilo ir pagaliau tą atlikti yra
reikalinga gana daug žmonių, kurių labai sto-
kojo. Dalinai džiaugėsi, kad žydai pabėgę iš getto
juos neapšaudo. Vokiečiai kelių kuris ėjo pagal
Nevėžį iš Raudondvario į Babtus nevažiavo. Juos
perspėjo jų karo vadovybė, kad tuo kelių neva-
žiuotų išvengimui nemalonumų. Tą sužinojęs

suprantau, kai vokiečiams pasakiau, kad jie sau malkų parsivežtų iš Raudondvario girininkijos, tai važinojant paėmė šautuvus ir granatas, bijodami iš Kauno getto pabėgusių žydų. Liaudyje sakoma – Baimė turi didelias akis...

Tarp Raudondvario ir Babtų, Nevėžio upės krantai ir laukos buvo užvaldytos iš getto pabėgusių žydų. Viena žydė būdama toje zonoje man papasakojo savo 10 dienų joje praleistą laiką. Iš getto išėjo paaukojus sargybiniui savo sutuoktinį auksinį žiedą. Gette buvo viena. Vyras vokiečiams užpuolus Tarybų S-gą buvo komandiruotėje Maskvoje.

Kai nakties metu peržengė, o tikrumoje išlindo iš vielos užtvaros, jau auštant toji žydė pasiekė Raudondvarį. Ten sutiko jau viena diena anksčiau pabėgusią iš getto pažįstamą. Pasidarė kiek jaukiau ir drąsiau. Toji pažįstama jai pasakojo, kad tokių kaip jos, pagal Nevėžio upės krantus slapstosi labai daug. Patvirtino, kad kelių nuo Raudondvario iki Babtų kuris eina pagal upės vagą, maždaug 18 klm. tarpe, vokiečiai nevažinoja, matomai bijo. Jos tvirtinimu, kad šis kelias pasidarė pavojingu vokiečiams pranešė sau. brig. generolas gyd. Vladas Nagius-Nagevičius, kurio dvaras buvo prie upės.

Kai vokiečius iš Vilniaus liepos mėn. 13 d. išvijo, generolas susikrovė savo mantą ir pasidarė į Vakarus. Po jo išvykimo jo dvarą užvaldė žydai pabėgę iš getto ir kartu su generolo kumiečiais planavo kaip išsaugoti savo gyvybes jei vokiečiai mėgins tą Nevėžio upės rajoną šukuoti. Visi buvo vienos nuomonės, kad tam šukavimui yra reikalinga mažiausia 300 kareivių, o jų stokoja ne tik čia

svarbesniems punktams apsaugoti bei ir kitur.[70]
Nutarta patarti slapstantiesiems žydams, kad jei tuo kelio rajono vokiečiai jų nekliudyti, nes jie turi ginklus o žydai su savo išsekusia jėga nebus kovingi. Nelygi bus kova, žūs jie patys ir tie kurie Nevėžio šlaituose tūnoja, o po to pradės šukuoti upės krantus ir šlaitus.

Išsilaisvinimo diena taip greitai neatėjo. Toji žydė pasakojo, kad tūnuojant Nevėžio šlaituose dienos slinko labai lėtai. Jiems taip atrodė, kad vokiečiams išvijus iš Vilniaus, kitą dieną toppio laisvimo turėjo laukti ir Kaunas, bet taip greitai karo bangos nesiritо.

Pabėgusieji iš getto baimės apimti, neturėjo bent kokio noro valgyti, tačiau tas galėjo tęstis vieną dieną, na dvi bet toliau pilvas reikalavo savo duoklės. Su maistu juos gelbėdavo vietos ūkininkai. Mitybos reikalas pagerėjo, kai generolas V. Nagevičius iš savo dvaro išvažiavo, dalį gyvulių palikęs. Kumečiai kartu su pabėgusiais žydais tuos gyvulius ganė ir naudojosi pienu. Jo visiems nepakakdavo. Buvo sudarytas grafikas melžimo ir kam buvo išduodamas pagal gautą slaptažodį. Melžta trys kart į dieną. Vargas, ne visos žydės arba žydai mokėjo melžti. Pasakotoja sakė, kad jai pradėjus melžti pirmą kartą, tai pienas iš spenio padėjus tekdavo ne į melžtuvą bet į jos suknelės rankovą. Bet tas buvo po keleto spenio patraukimo. Suprato, kad spenį smarkiai traukti nereikia. Daugiau spenį saujoje spausti su mažu patraukimu ir tada pienas patenka į melžtuvą o ne į jos rankovę.

Pasakotoja ta proga prisiminė, kad baimė trukdo

akis. Visai lengvai praleido keletą dienų veik nieko nevalgius. Prisiminė moterų buvimą gete, kurios dėl sunkių pragyvenimo sąlygų ir [illegible] veik visos moterys tapo bevaisios, nes nustojo sirgti kiekvieną mėnesį moteriškomis ligomis.

Tūnodami Nevėžio šlaituose, laukdami išlaisvinimo dienos buvo sudarę apsigynimo planus. Ginklų jie neturėjo. Sudarė planus, kai vokiečiai pradės šukuoti, tai kaip iš tų šukų pasprukti. Įsitikino, kad Nevėžio krantai yra statūs ir dar žilvitynais apaugę. Savo gilumu jis yra gilus, nes juomi plaukdavo mažesnio tonažo garlaiviai iki pat Panevėžio. Vasaros metu Nevėžimi pasidarius kiek seklesniu garlaiviai plaukdavo tik iki Kėdainių. Vietomis per Nevėžį brendant, vanduo būdavo iki pečių. Ten esantiems žydams buvo žinomos vietos, per kurias neplaukiant galima persikelti į kitą krantą. Jei vokiečiai iš kokios nors upės pusės bandys juos supti, tai jie per žinomas vietas-brastas turi pereiti į kitą upės pusę. Vokiečiai su savo uniforma ir dar nežinant upės brastos į kitą krantą nesikels. Šaudyti yra labai sunku, nes žilvyčiai ir krūmai kliudo taikiniui. Šiaip šaudyti be taikinio galima nušauti galvijus kurie lankose ganosi. Upės didesniam tarpe neesant brastos, nemokantiems plaukti, buvo skersai upės pratęstos vielos, kurias upės vanduo jas slėpė. Tokiems patarta su drabužiais kristi į upę ir laikantis už vielos pasiekti kitą krantą ir per krūmus ieškoti saugesnės vietos. Nors dėl viso ko šis gelbėjomosi variantas buvo išdirbtas, apsvarstytas ir praktiškai išpildytas, bet

2. netikėta, kad juomi teks naudotis, nes vokiečiai Kauną ginti nesiruošė. Galvota, kad apsiginimui įsitvirtinimą darys Vokietijos rubežiuje. Taip ir buvo. Bandyta prie Seredžiaus kiek pasipriešinti, bet to padaryti neteko, nes buvo supami iš šiaurės ir pietų pusių. Bijota patekti į aklinį maišą. Bėgo skubėdami.

Kaipo labai įmintiną bruožą išsisaugojimo pabėgus iš getto. Nevėžio šlaituose planų sudaryme vyravo ne vyrai bet moterys. O turėtų būti priešingai. Vyrai išsižo. Pasidarė moterų pastumdėliais. Kaip moterys taip ir vyrai po visų tragiškų įvykių tapo beveisiais, tai visai suprantamas dalykas, bet kodėl vyrai visur užakcentuodavo, kad jie valdo visą pasaulį - tai galva visų žygių, o moterys tik kaklas. Tikrai taip. Pabėgus iš getto vyrų galvos buvo be smegenų ir tik dėka, kad moterys buvo kaklu tų galvų, sugebėta save ir vyrus iš pražūties išgelbėti.

Kai ta žydė pasakojo apie žydų slapstymasi įterpiau, kad tasai tūnojimas Nevėžio šlaituose nebuvo jau taip saugus, nes ties gen. V. Nagevičiaus dvaro link Baltų ant pakilimo buvo Kauno radijo stotis ir tikrai kokio nors karinio dalinio saugojama. Žydė patvirtino, kad ta stotį saugojo Lietuvos berniukeliai būdami mobilizuoti į savisaugos batalionus. Mūsų žydai tą rajoną gerai įžvalgė. Jų buvo tik 20 vyrų būrys ir tie net neturėjo uniformos, nes tos stoties apsaugą nešė nelabai senai, gal pora mėnesių. Ją likviduoti buvo galima gana lengvai. Apie tą savo tarpe svarstyta ir visi buvo vienos galvosenos, kad palikti juos ramybėje, nes jie nėra pavojingi. Būdami tokiame mažame skaičiuje Nevėžio šlaitų šukavimą atlikti negalėtų ir

tą darbą neatliksi per vieną dieną. O kas tada sau- 23
gos stoti, kuri be vietos reikalų aptarnavimo dar buvo
pagelbininkė Vermachto ir tą yra padariusi, kai
1941 m. vokiečiai įsiveržė į Lietuvą ir jos atremti
pagalbon vyko dideli kariniai daliniai, Kauno ra-
dijo stotis per savo bangas kreipėsi į Vermachtą
pagalbos ir pasekoje to vokiečių lėktuvai vyks-
tančią armiją pagalbon ties Jonava smarkiai puolė
iš oro ir pagalba laiku nebuvo duota.

Kad nejudinti radijo stoties apsaugą nulėmė ir
tas, kad ją išvaikius, Nevėžio šlaitų šaudymas tikrai
bus daromas. Kova nelygi. Vokiečiai gerai ginkluo-
ti ką tik ras Nevėžio šlaituose bus žudomi vietoje.
Išvada aiški, žūs tik žydai, nes jie jokio ginklo netu-
rėjo. Pagaliau, alkanas, išvargęs, vos kojas velkąs
nuo ilgo slapstymosi, koks gali būti karys-kovoto-
jas. Kiekvienas nori gyventi ir tą gyvenimą gauti be
didelių aukų. Visi taip galvojo, ypač jaunesnieji,
kad vokiečius vejant iš užgrobtų žemių pajėgs
patys bolševikai. Jei jie išliks gyvi, noriai talki-
ninkaus galutiniame pribaigime hidros jos pačios
guolyje. Besislapstantieji daugumą sudarė moterys,
vaikai ir senesnio amžiaus žmonės-paliegėliai.
Taigi, toje nelygioje kovoje jie žūtų pirmoje eilėje.
Jų tarpe buvo labai daug apatijos apimtų, o tas
visiškas abejingumas, pavergimo padarinys, intere-
so stoka. Buvo tokių kurie nieko gero nelaukė
ir iš išvaduotojų, o tai buvo giliai tikintieji. Šiaip
galvojantieji tikrai neapsirikо, nes šios žemės tre-
niniai dangaus gyvenimui netiki. Jiems duok gyventi
šioje žemėje. Jų fanatikų visuose kampuose ne-
trūksta. Žydė pasakojo, kad vienas getto bado

kankinamas vos galėdavo pajudėti iš vienos vietos į kitą bet su savim ant sprando nešiodavo Bibliją - Senojo ir Naujojo Testamento knygas, kurios buvo gana storos ir sunkios. Jis turėjo išvaržą. Ateistai jam sakydavo, kad išvaržą gavo tas Biblijas betampydamas. Į tokias replikas nieko neatsakydavo. Fanatikai rausti nemoka. Jų rambi oda spalvos nepraleidžia. Juk gyvenimas yra labai panašus pačiai gamtai - augmenijai. Daug toje augmenyje yra iškrypimų, kai ją kas niokoja.

Pabėgėliai tūnojo ir miegodavo Nevėžio upės dešinėje pusėje, nes ten nebuvo kelio. Šlaitai nuo upės gana toli. Priešingai buvo kairėje pusėje upės. Kelias ėjo veik pagal pačią upę ir mažiau ją žilvyčiai dengė. Tai buvo laikas po šienapiūtės. Upės lankos dešinėje pusėje buvo gausios šieno kupetomis. Savininkai tų lankų tą vasarą nevežė šieną į savo sodybos pastoges, paliko lankoje stogose. Tą darė su tokiu išskaičiavimu, kad vykstant mūšiui sodybos trobesiai sudegs su šienu ir jis neturės pašaro. Šieno kupetas darė nedideles ir viena nuo kitos kiek toliau ir prie jų privažiuoti nežinant kelio buvo neįmanoma. Šieno kupetos upės lankoje žydams buvo geros pastogės ne tik miegui bet ir stebėjimo vietovėmis. Kupetos viduriu ėjo urvas vieno metro skersmens su linkais į visas puses. Kiti buvo įsirausę šlaituose po dideliais medžiais arba krūmais urvus kuriose praleisdavo laiką laukdami vokiečių pabėgimo..

Tos žydės apskaičiavimu, kad toje vietovėje apie kurią ji pasakojo, jos ilgis buvo 18 kilometrų ir ten slapstėsi ne mažiau tūkstančio pabėgusių žydų iš getto.

Paprašiau papasakoti, kodėl pabėgėliai daugumoje būriavosi Nevėžio upės šlaituose, kuomet kurortinės vietovės kaip Lampėdžiai, Kačerginė, Kulautuva ir kitos buvo apituštės. Ji davė man gana įtikinantį paaiškinimą. Ji ne neigė, kad naktes metu pabėgęs iš getto pirmam poilsiui parinkdavo Lampėdžius, bet jame pasilikti buvo pavojinga, nes ten yra didesnis žmonių judėjimas, o kaip toje masėje atsiras vienas niekšas, o toks ir buvo, kai sušaudė du vyrus ir moterį ir apie tą žydai sužinoję padarė išvadą, kad daug saugiau yra slapstytis gamtos prieglobstyje, kur yra krūmai ir šiaip pakriaušės. Pastebėtiems yra kur kas lengviau vietovę pakeisti einant krūmynais, mišku arba upelių ar upių, griovių šlaitais, kur mažiau žmonių. Vasarvietės nors jos buvo apituštės, bet žydams slapstytis buvo pavojingos tokiais sumetimais: Ne paslaptis, kad vokiečiams Rytuose į kailį rusai smarkiai krečia. Jų gelbėjimui gali būti pastiprinimui prisiųsti nauji daliniai. Žydai galvoja, kad visos vasarnavietės yra karo žinyboje. Kai į tokią vasarvietę atvyksta kariuomenė ir joje randa žydų ir dar iš getto pabėgusių, tai jau jų likimui niekas negali pavydėti. O Nevėžio upės šlaitai žydams buvo patikimesni ir į jų daugumoje būriavosi, galvodami, kad tai bus saugiausia vietovė ir tikrovėje buvo neapsirikta. Vasarnavietės tikrai buvo karo žinybų žinioje, tai rodo tas faktas, kad sumuštiems daliniams Rytų fronte liepta koncentruotis į Lampėdžius, kaipo artimiausią Kaunui. Toks likimas buvo ~~buvo~~ ir kitų kurortų, bet jie buvo toliau Kaunui.

Kai tą man toji žydė pasakojo dar daugiau manyje sustiprėjo gera galvosena, kad tai tauta kuri

visuose gyvenimo sūkuriuose daro sveikus sprendi-
mus. Karo menas tai ne žydų arkliukas, bet Nevė-
žio upės šlaitus parinko visai tinkamus savo gyvybei
išgelbėti. Tai geri gyvenimo mokytojai.

Būdamas Lampėdžių vasarvietės direktorium,
galvojau, kad mano valdoje daug žydų sulaukė
laisvės, bet po to papasakojimo, kaip žydai pabėgę
iš getto Nevėžio upės šlaituose ne tik slėpėsi bet
ir puikiai planavo kaip vokiečius apmulkinti
jei juos sups išnaikinimui. Gal čia didvyriškumu
tą viską negalima pavadinti, nes ginė tik savo egzis-
tenciją. Šioms dviems jėgoms susidurti neteko
ir nesigavo jokių rezultatų. Visam pasauliui žydai
yra žinomi su savo kraštutinumais: Žydai buvo
labai turtingi, arba dideli ubagai. Žydas buvo di-
delis bailys, bet buvo žymus didvyris. Žydas buvo
labai protingas, bet buvo ir pakvaišų. Bendrai, tai
yra tauta kuri turi daug gerų savybių; gal ir
priklauso prie rinktinių tautų.

Dėl savo kraštutinumų rašau vieną epizodą
apie savo kaimynką. Gyvenome viename name.
Ji dirbo Komercijos banke kaipo vertėja-korespon-
dentė, Gecaitė Sara. Laisvai kalbėjo ir raše vokiš-
kai, prancūziškai, angliškai ir rusiškai. Svetimas
kalbas mokėjo labai gerai, bet gimus Lietuvoje,
lietuviškai nemokėjo ir savo šeimoje kalbėjo
rusiškai. Tikrai, labai išsilavinus mergaitė, sukos-
si žydų elito šeimuose - Ožinskių, Volfų, Kramerių,
Soloveičikų ir kitų. Jie buvojo ir pas ją. Kaipo
kaimynka dažnai užeidavo pas mus pasiklausyti
radijo, kurio tuo laiku ne visi galėjo pirkti dėl
aukštos kainos. Vėliau įsigyjo išsimokėjimui.

Vokiečiams užėjus S. Gecaitė pateko į getto ir ten dirbo vertėja getto administracijoje. Dažnai mums paskambindavo iš getto, kai kontoroje nebūdavo vokiečių. Vieną kartą, jau pavakare paskambino mums telefonu užklausdama ar mes vakare būsime namie. Ji būdama mieste galės mus aplankyti. Patvirtinome, kad būsime ir lauksime su arbata.

Pasigirdus skambučiui žmona atidarė duris ir nustebo, kad ji viena, be palydovo. Paaiškino, kad ją paimti palydovas ateis tokią tai valandą. Į miestą yra atėjus pas dantų gydytoją, nes dantų gydytojams esantiems gette užsiiminėti praktika yra draudžiama.

Begeriant arbatą ji mums pasakojo apie getto gyvenimą ir pažįstamus, kurių turėjome labai daug. Pasakojimas buvo gana liūdnas ir labai šiurpus. Kai S. Gecaitė pasakojo apie getto gyvenimą, žmona gerai žinodama žydus, pasakė, kad laisvėje buvo suskilę į tam tikras socialines grupes. Getto tą prarają išlygino, nes getto sąlygos visiems yra vienodos. S. Gecaitė žmonai su didele doza sarkazmo rusiškai atkirto - „čto my s etimi seliodačnikami imejem obščevo" (ka mes su tais silkininkais turime bendro). Mes su žmona tą išgirdę, vienas į kitą pažiūrėjome ir neprieštaravome vien tik dėl to, kad mūsų nuomonė su svečio nuomone labai skyrėsi. Gero tono reikalavimas yra toks, kad svečias yra teisus.

Tikrai, paskirtą valandą vokietis atėjo ją paimti. Tai jau buvo kiek po 22 valandos. S. Gecaitei paruošėme paketuką su maistu. Kai vokietis atėjo ji tą paketuką jam parodė ir paprašė žmonos atpasakoti.

kokie produktai jame yra. Akyški paveluno* ne leido ir pasakė - „ordnung"!

Po jos išvykimo mes su žmona gana ilgai tą jos pasakymą - „ką su silkininkais turėti kokius reikalus"... svarstėme ir prisidėjome prie grupės, kurie tvirtino, kad žydai nėra vieningi. Getto tai žydų naikinimo vietovė. Joje esantieji yra visi paskirti užgalabyti, tačiau iki to momento dar tarp savęs skirstėsi kas turėjo reikalus su silkėmis ir kas skolino pinigus tomis silkėmis prekiauti. Nejaugi tie skirtingi luomai vienoje nužudytųjų duobėje dar įrodinės savo socialinę padėtį.

Artinantis raudonajai armijai, vokiečiai getto esančius pradėjo tvarkyti. Vienus vietoje naikino, kitus baržomis Nemunu gabeno žemyn. Dvi prikrautos žydais baržos Nemune ties Lampėdžiais išstovėjo net dvi paras. Tam tikram nuotolyje nuo baržos vežamiesiems leisdavo maudytis. Kai viena žydė gera plaukėja paspruko, tai kitiems maudytis neleido, nes gali pasekti tos plaukėjos metodu. Ji sargybinius apgavo savo nėrimu, kuris vandenyje siekdavo net iki 20 metrų ir nors sargybinis į tą vietą šaudė, tačiau nepataikė ir taip ji „išplaukė į laisvą pasaulį" jei toks vokiečių laikais dar buvo.

Tose baržose buvo plukdoma ir S. Gecaitė. Pasiekus Vokietiją vienoje stovykloje apsirgo šiltine ir ten mirė. Berods buvo palaidota kartu su silkininkais. Pasirodo, kad mirus, aname pasaulyje yra visi lygūs...

Kai toji žydė pasakoja apie žydų pergyvenimus getto, kurie savo turiniu nebuvo linksmi, bet vienas buvo su jos giminaičiu, bėgimas iš mirties daubos skaitomas labai pavykusiu ir laimingu.

Toji žydė prieš pasakojant tą epopėją pabėgimo iš getto, padarė mažą pertraukėlę, atsidusė, rankai paglostė savo plaukus ant galvos, su malonia šypsena papasakojo jos giminaičių pergyvenimus bėgant iš getto ir jau gyvenant laisvėje. Tai vyras su žmona jau buvo peržengę šešesdešimts metų. Jam buvo 64 metų o ji buvo dvejais metais jaunesnė. Fiziniai ne buvo iš stipriųjų jau gyvenant laisvėje, o gette dėl stokos maisto ir vaistų, jų sveikatos pašlijo visai ir judėjo su lazdos pagalba.

Po išvijimo vokiečių iš Vilniaus, gette nekantriai laukė, kad laisvė jau čia pat, tačiau toji laukiama laisvė kur tai išlyggo ir gavosi vakuumas - vieni neateina, o kiti neišeina. Dalį žydų kur tai išveža. Parenkami fiziniai stipresnius. Tų stipresnių motaikos buvo nekokios. Kol turės jėgos vers ką nors dirbti, o nusilpus bus fiziniai naikinami.

Gette nebuvo paslaptis, kad sargybiniai už tam tikrą atlyginimą leidžia pro spygliotos tvoros apačią išsliaužti „sargybiniui nematant". Seniai ilgai galvojo ką jie galėtų sargybiniui pasiūlyti. Tuo reikalu dengiausia sau na ir vyrui „suko galvas" ką duoti sargybiniui. Vyras po žmonos įkyrių reikalavimų jai pasakė, kad nieko vertingo jie neturi. Gal pasiūlyk savo hemorojų, o jei jo jam bus mažai, tai priedui pridėk ir mano... Tą išgirdus, žmona savo vyrą pavadinu mišinginu (hebr. - apykvailis, nenormalus žmogus). Žmona jį įtikino, kad fiziniai sveikus išveža, nes jiems yra reikalingi vergai - nemokama jėga. Paliekami tik nedarbingi. Rusams prisiartinus seniai bus fiziniai naikinami, todėl reikia rasti tokią vietą spygliuotoje tvoroje iš šio narvo pasprukti. Senis sutiko su žmonos samprotavimu, kad ką tai daryti

reikia. Šiaip jų gyvenime žmona pirmuoju smuiku negrojo ir dažnai girdėdavo žodžius – „mišugina"…

Dienos metu abu pasidavė į getto pusę – Neries krantą. Pabėgėliai daugiausia mėgdavo tą getto aptvėrimą. Prie spygliuotos tvoros, atstume gal 10 metrų buvo lentinis pastatas su labai kiaurim stogu iš lentų. Sudarė tokį pabėgimo planą: kai gerokai sutems, jie abu ateis į tą pašiūrę. Vienas stebės ar neprisiartina sargybinis, o tą turėjo atlikti žmona. Jis turėjo prišliaužti prie spygliuotos tvoros ir apačioje iškasti išlindimą. Pastebėjus, kad sargybinis prisiartina, žmona turėjo duoti tokį signalą – „psy, psy, psy"…

Taip ir buvo. Kai išlindimas jau buvo gatavas, žmona pamačiusi ateinantį vokietį, davė signalą, bet jis vietoje grįžimo, pabandė ar žmogus per jo iškastą urvą gali pralįsti. Įsitikino, kad taip. Kai sargybinis prisiartino prie tos pašiūrės tai jis jau buvo anapus getto tvoros ir viename įdubime prilipo ir stebėjo sargybinį. Jam kiek atitolus, jis tuo momentu nušliaužė kiek toliau nuo getto tvoros ir laukė kada per tą urvą šliauž jo žmona. Praslinko gana daug laiko, jis žmonos nesulaukė, o čia rytas ant nosies, pradės švisti, sargybiniai pastebės, kad yra kokia tai būtybė anapus getto ir pabėgti nepavyks, nes tokius vietoje šaudė. Suprato, kad žmonai nepavyks prie tos skylės prišliaužti. Reikia gelbėtis vienam be žmonos.

Eiti upės krantu pavojinga. Nutarė tą upės tarpą kuris buvo netoli getto užtvaros iki kaklo įbrysti į Nerį ir taip eiti slovės stumiamu. Su savim nieko neturėjo. Ką turėjo paimti su savim buvo palikęs žmonai saugoti. Paimtu kai abu urvu lįs.

Pradžioje upės dugnas buvo lygus ir kojos gana vikriai žingsniavo einant pagal srovę. Pasitaikydavo ir duobių, bet jos nebuvo didelės ir srovė laimingai išnešdavo į seklesnę vietą. Prisiartino prie Vilijampolės tilto ir per upę „praplaukti" pabūgo. Laimei, koks tai paauglys, jau pradėjus kiek aušti priplaukė laiveliu netoli tilto ir iš laivelio į upę pradėjo mėtyti šiūruns žuvys gaudyti, nes su maistu tuo laiku buvo labai sunku. Vaikinas, net išsigando, kai pamatė vandenyje gyvo žmogaus galvą, bet suprato, priplaukė ir jį įkėlė į laivą. Tasai bėglys vaikinui pasakė visą pabėgimo epopėją. Vaikinas jį perkėlė į Neries kairiąją pusę. Vaikino tėvai Jonavos gatvėje turėjo nedidelį namuką. Davė jam savo drabužius, o jo drabužius ir baltinius su avalyne namo aukšte pakabino išdžiūti. Pavalgydino kukliu valgiu, nes patys jo mažai turėjo. Pamiegoti vaikino tėvas pabėgėlį nuvedė į vieną pašiūrę prigulti ir liepė niekam nesirodyti. Buvo labai laimingas, bet užmigti negalėjo, nes kankino jo žmonos likimas. Nekaltino jos, nes gerai matė, kad vokietis moters pašiūrės nepasitraukė ir ji prie tos skylės prieiti negalėjo. Tai buvo paskutinės dienos liepos mėnesio.

Kai buvo susprogdintas Vilijampolės tiltas, visiems buvo aišku, kad vokiečiai bėga. To tilto susprogdinimas bėgliui buvo gušrinė. Nors jam labai rūpėjo žmonos likimas, bet neturėjo tiek jėgų nueiti ne taip jau toli į buvusią getto ieškoti žmonos. Reakcijos sukanstytas, kad jis yra gyvas ir nežinomas žmonos likimas, visai jį išmušė iš gyvenimo vagos.

Nors jam jau buvo žinoma, kad vokiečiai iš Kauno pasitraukė. Rugpjūčio mėn. 1 d. Raudonoji armija

užėmė Kauną ir eina jo apvalymas nuo naujo Pasaulio
tvėrėjų. Sutikęs vieną, tik ką išėjusią žydą iš getto, tai-
ravosi apie žmoną, bet nieko aiškaus ir džiuginčio pa-
sakyti negalėjo, nes vokiečiai liepos mėn. 31 d. po pie-
tų savo daiktus sukrovė į sunkvežimius, bylas ir dar
kai ką sudegino ir getto vartus paliko atidarytus.
Gette esantiems buvo aišku, kad jie yra laisvi, bet
iš jo masiniai nebėgo ir dauguma jame nakvojo
tik su tuo skirtumu, kad juos niekas nesaugojo.
Apie jo žmoną nieko negalėjo pasakyti, nes toks stai-
gus persilaužymas pačius stipriausius nuo kojų ver-
tė. Paprastai esant kokiam tai netikėtam džiaugs-
mui, žmonės vienas kitam puola į glėbį, bučiuo-
jasi, klykia, šaukia, stangia ir net verkia, o čia
viešpatavo laidotuvinė nuotaika. Susitikę vieni
į kitą pasižiūri su smalsumu, kad yra gyvas ar
gyva ir pėdina kur reikia.

Atsirado ir tokių kurie anksčiau gette buvo labai
populiarūs, paskui kur tai dingo. Kadangi tų dingimų
buvo labai daug su įvairiais tragiškais variantais,
tai su jais visi buvo apsipratę. Dabar jau buvusiame
getto atsirado žmones panašūs į šmėklas. Tai žmonės
jau budami gette sugebėjo paruošti sau slėptuves
ir juose ištūnoti iki šiam laikui. Vokiečiai budru-
mo atžvilgiu nebuvo paskutinėje vietoje. Visus užkam-
pius, palėpias, rūsius ir pusrūsius nuodugniai ne
tik apuostė, bet net su šunų pagalba juos atrasda-
vo ir juose rastus viešai sušaudydavo. Iš vienos slėp-
tuvės negalėjo ten tūnuojančius iškrapštyti, tai per
mažą plyšį per kurį tūnuojantieji alsavo, įgrūdo
keletą granatų ir ten esantieji buvo iš sąrašų išbrauk-
ti kaipo mirę. Ne visi vienu kartu mirė. Kiti mirė

nuo žaizdų ir bado. Nedaug tokių buvo, kuriems laimė nusišypsojo būti gyvais. Fiziškai jie savo jėgas atgavo. bet ne visą šimtą procentų, bet jų protai pakriko, pakaito ir kaip šmėklos slankinėjo iš vienos vietos į kitą. Po keleto metų, išbuvo izoliuoti nuo pasaulio ir čia jų protai atgavosi. Bet tokių buvo labai mažai.

Lampėdžių kaime vienas gyventojas savo sodyboje buvo įrengęs tokią slėptuvę. Joje tūnojo apie desetką žmonių. Kai vokiečiai pabėgo, jo „globojami" jį apskundė, kad jis pelnėsi jų gyvybe. Ilgai jo kaimynai laukė sugrįžtant, bet jis vis negrįždavo ir koks jo buvo likimas sužinoti neteko. Ne visi vienodai supranta dėkingumą...

Getto vietovėje bent koks tauriausias jausmas buvo palaidotas ir tą nekšingą darbą yra atlikęs tas, kuris pasišovė visą Pasaulį sutvarkyti kitais pagrindais: Maniakų visuomet buvo ir berods jų bus ir toliau. Bet tokio dar neturėta. Ji davė kultūringa vokiečių tauta. Taip iš visų krūtinių veržiasi šauksmas - Sustokite! Pasaulio galas! Naujo Pasaulio tvėrėjas pamišo!...

Kiek jėgų atgavęs pasiryžo bėglys pasirodyti viešai. Ieškoti žmonos ir duosnios rankos, nes negalima būti parazitu. Tie kurie jį priglaudė ir maitino patys vargšai. Savo pramitimui į Nerį auštant užmetami šniūrai, gal kokia žuvelė užkibs ir šeima tuomi galės numalšinti savo alkį.

Jo sveikas protas jam diktavo, kad jis gali ką nors surasti, tai bent kokioje sinagogoje. Nors jos vokiečiams esant buvo paverstos sandeliais. Dabar gal jos vėl veiks. Jei juose buvo kas nors vertingo, tai pasistengė išvežti su savim, o jeigu tą padaryti nesuspėjo, tai tą padarė kiti kurie joje dirbo arba žinojo

kas juose buvo laikoma.

Taip pasai bėglys ramiai ėjo į sinagogą kuri buvo Ožeškienės g-vėje. Savo laiku jis ją noriai lankė. Beeidamas pavargo. Laisvės al. ir Ožeškienės g-vės susikirtime nutarė prisėsti ant vieno suolo pailsėti. Po kokių 10-15 minučių poilsio, jam nematant, prisiartino jo žmona ir nepaprasto džiaugsmo apimta garsiai rėkė - Joseli, Joseli!... stipriai apkabinus bučiavo jo raukšlėtą ir sunykusią kaktą. Jis iš pradžių nesuprato, kad tai jo žmona ir dar gyva. Nieko jai nesakė. Valė savo nosį ir šluostė gausias ašaras. Tas tęsėsi gana ilgai. Praeiviai sustodavo ir dairavosi kas čia įvyko, kad tie seniai vienas prie kito stangriai prisiglaudę, šluostė savo gausias ašaras. Be paaiškinimo visi suprato, kad tai žmonės naujai gimę.

Po geros valandos abu atsipeikėję vienas kitam pasakojo savo pergyventas dienas. Žmona jam pasakojo savo pergyventas dienas po jo išėjimo iš getto. Toje pašiūrėje išbuvo visą naktį ir iš jos išeiti bijojo, nes vokietis nuo jos nepasitraukė ir pro plyšį ji matė viską, o kai gulėjo ant žemės pro pašiūrės apačią, kai jis žingsniavo matė jo kaustytus batus. Apie save rūpinosi kuo mažiausia. Jei ją pašiūrėje aptikus aiškinsis, kad buvo apalpusi, neteko sąmonės, neturi jėgų pasikelti, laukia kas jai padės pasiekti savo baraką. Į pašiūrę buvo atėjusi ulelianti, nes tą darė veik visos žydės ir kaip tik į tą pašiūrę. Vyrai turėjo kitą vietą. Išėjo laimingai, nes nors vokietis kelis kartus tos pašiūrės buvo pravėręs duris, bet į vidų gilyn nežengė. Tokiais momentais aš jau nudodavau gulinti be

sąmonės. Auštant tas vokietis pasišalino. Matyti jis buvo papildomai pastatytas, nes per tą vietą daug kam pavykdavo sprukti iš to mirties narvo. Kai grįžo į baraką savo guolę užmigti negalėjo, vis galvodama, kad paskendai, nes didelį tarpą turėjai eiti upe iki kaklo apsemtam. Juk upės dugnas nelygus, buvo gilesnės vietos o pats plaukti nemoki. Kai žmona pasakė, kad upės dugnas nevienodas, kur kojomis upės dugno buvo nepasiekęs, bet tai buvo neilgi tarpai ir sriaunus vanduo jį vėl nunešdavo į seklesnę vietą. Tokiais momentais jis savo rankas iškeldavo į upės paviršių ir mano brezentinio švarko rankovės, kai aš mosikodamas prisipildydavo oru ir tas mane palaikydavo vandens paviršiuje. Žmona jam replikavo, kad ne brezentinio švarko rankovės jį gelbėjo, bet jo liesumas bebadaujant ir vanduo jį nešė kaip medinį šapą. Jis tam žmonos tvirtinimui neprieštaravo, nes tikrai buvo labai liesas. Esant net silpnam vėjui, jis be kitų pagalbos pats vienas eiti bijojo. Visuomet jį lydėdavo jo žmona. Pasirodo, kad jį išgelbėjo didelis noras gyventi. Bendrai, žmona žavėjosi jo drąsa. Prienuose gyvendami jis labai retai maudėsi Nemune vasaros metu, kai būdavo karštos dienos. Jis ypač labai bijojo maudytis upėje, o čia jis vienas, nakties metu, nežinodamas Neries dugno jis ryžosi pasigrimzti iki pat kaklo ir tarpais kojomis nesiremdamas dugno, beveik kilometro ilgio tarpą laimingai nugalėti.

Tame Laisvės al. suole jie abu sedėjo gana ilgai. Nors jau praėjo keliolika dienų, kai getto vartai buvo neuždaromi ir rodos jame buvę turėjo tą vergovės vietovę apleisti, tačiau kurį laiką jame dar žmonės

gyveno, nes kur kitur prisiglausti neturėjo. Daugumoje buvo senyvo amžiaus žmonės. Vienintelė jų buvo privilegija, kai getTai gerokai paištuštėjus, buvo galima kelktis gyventi į tokį baraką ar namą kur buvo erdvian, šviesian ir jaukian.

Abu po to laimingo susitikimo Laisvės al. nusprendė kuriam laikui vėl grįžti į getto, nes kitur eiti neturėjo kur. Pažįstamų Kaune ar artimųjų neturėjo. Jie abu su sūnum ir dukra buvo atvežti iš Prienų. Metai tam atgal sūnus ir dukra buvo išvežti į Vokietiją. Nuo dienos išvežimo iš jų jokių žinių neturėjo. Galvoja, kad jų nėra gyvųjų tarpe. Kiti su jais išvežti apie save davė žinią, kad jie Vestfalijoje kasa anglį ir badauja.

Sukaupę savo jėgas, vienas kitą palaikydami lėtai, žygiavo į Vilijampolę jau į buvusią getto. Prie Neries šiaip taip pripėdavo. Keletuose vietose prisėdo poilsiui. Dabar problema kaip persikelti per Nerį. Vilijampolės tiltas susprogdintas. Daug kas eina per Jurėnų tiltą, bet jis toli, o alkanų žmonių jėgos visai išsekę. Pavieniai valtininkai kilnoja žmones iš vieno Neries kranto į kitą ir atgal. Neturi jie nei rublių, nei markių. Valtininkui pasisakė kas jie tokie. Tyli, o per tą laiką piniginigi žmonės įlipa į laivelį ir esant penkiems žmonėms valtininkas su irklu laivelį atstumia nuo kranto ir upės krantu prieš tėkmę pasikelia kokia 100 metrų ir tada bando grebti irklais skersai upę.

Jie abu daug laivelių praleido, prašydami juos nemokamai į kitą upės krantą perkelti, bet valtininkai kaip nebyliai nieko neatsakė. Vienas valtininkas jiems patarė pas kelenčimosius paprašyti

išmaldos. Kiek suglumo. Prieinnose turėjo savo namą, prekybą ir rasannami Birštone. Praslinko tik 4 metai, ne esant tvanui, žemės drebėjimo, gaisro, jie pasiliko ubagais ir dar kokiais - neturėti tiek pinigų, kad būtų galima persikelti laiveliu į kitą upės krantą. Kiek nuošaliai stovėdami, tarp savęs ginčyjosi, pagal žydų stilių, o jis yra toks - kai abu vienu metu vienas kitam savo, atsikerta, kolinojosi ir dar ką nors priekaištauja ir gavosi tikras ermyderis. Žinoma, jis nebuvo jau toks didelis, nes čia buvo tik vyras su žmona, bet pašaliečiai į tą porą savo dėmesį atkreipė.

Žmona buvo linkusi paelgetauti. Jis negalėjo susigyventi su ta mintimi, kad jis buvo pasiturintis, gana gerai gyveno, o čia dabar iš kitų prašys išmaldos. Jo galvoje buvo toks didelis lūžis, kad jis per 4 metus tapo ubagu. Labai gailėjosi, kad kiek dienų tam atgal jis ta upe plaukė, o tikrumoje brido, nepabaigė savo egzistavimą. Laužė sau galvą kodėl tos upės bangos nepaėmė jį savo globon ir tuomi išmaldos gėdai būtų padarytas galas.

Ginčo aistrai aprimus, žmona priėjo prie savo vyro, ranka paėmė jo kišenę, pasakė: - Darykime tą trinkšmą patylomis. Tu stovėk tyliai ir žiūrėk į Neries upės kitą krantą ir galvok, kad mes jame greitai busime. Nežiūrėk ką aš darysiu ir sakysiu.

Ji pirmoje eilėje priėjo prie valtininkų, ištiesė ranką prašydama išmaldos kiek kapeikų jiems persikelti į kitą upės krantą. Valtininkas tą išgirdęs, kiek suglumo, pakrapštė savo pakaušį ir patylomis jiems abiems sėsti patarė į jo laivelį. Kai laivelis buvo apipiltas, nuo kranto atsistūmė

gana greitai buvo perkelti į kitą upės krantą. Lipdami ~~pdami~~ iš laivelio abu valtininkui tarė ačiū. Kiek atsitolinę nuo upės kranto, jis žmonai pasakė, kad valtininkas yra geras komersantas. Išmaldos pinigais jis nedavė, nes persikeliančiųjų buvo nedaug, bet kitoje pusėje keltis norinčių buvo daug ir jis buvo priverstas net tuščiomis keltis, kad juos perkelti. Tai buvo jo aukų intereso veržiamas. Labdarybė šiame atsitikime buvo ne tik nebylė bet ir akla. Iš šalies žiūrint jis pasiaukojo...

Kai juos abu jau buvusieji getto gyventojai prieš 3-4 dienas matę čia, tuoj juos apsupo ir pradėjo teirautis kokiu būdu jis pabėgęs iš getto, yra gyvas ir kaip pabėgo. Ne visiems tas paryndavo. Jis taip buvo suvargęs, neturėjo tiek jėgų smulkiai atpasakoti, bet pabrėžė, kad jis kiek skiriasi nuo kitų pabėgėlių tuomi, kad jie pabėgę į tą pačią nusikaltimo vietą negrįžta, o jis tą yra padaręs ir kaip patys matote, kad aš esu čia. Tai F. M. Dostojevskio teigimas. Kiti to nedarė, teisindamiesi, kad pabėgimas iš priešo nėra nusikaltimas o didvyriškumas. Įdaugkite patys savo sprendimus kas aš? Pabėgimo smulkmenas papasakosim, kai būsim sotus ir pailsėjęs, o dabar yra mano didžiausias noras pabuvoti vienumoje turint pastogę.

Priėję prie savo patalpos kurioje jie gyveno, jau žengiant į to pastato sodybą pamatė kokį tai žmogų travkantį namo kiemą. Nieko jam nesakę nori įeiti į pastatą, o čia jis jiems pastojo kelią ir pasisakė, kad yra savininkas to pastato. Jų skurdžius daiktus sudėjo į malkinę ir liepia juos pasiimti ir iš čia nešdintis kur jų akys nodys. Tą išgirdę nieko nepasakė, tik vienas į kitą pažiūrėjo gana liūdnomis akimys.

Įrengiant Vilijampolėje getto, vokiečiai specialiai jokių pastatų joje nestatė. Tame rajone savo laiku valdininkai ir darbininkai pasistatė sau gyvenamus namus ir užveisė nedidelius daržus ir sodelius. Tai buvo gana didelis plotas aptvertas ir į jį sugabeno žydus. Tų pastatų savininkus su visa šeima ir jų nuomininkais iškeldino į tas miesto patalpas kur gyveno žydai. Kai tasai perkraustymas šeimų vyko, tai buvo klaikus vaizdas. Kai vieni taip ir kiti buvo keliami ne pagal jų norą, bet tik užkariautojo paliepimu, rūšiavo vergus. Vieni jau dabar buvo paskirti sunaikinimui o kitus ta padarys laimėjus karą. Tą turėjo lemti tik laikas. Vokietis tokį potvarkį sprendęs matomai po pietų, nes liaudyje sakoma, kad po pietų vokietis yra durnas...

Paėmę savo skudurus iš to pastato iškrypavo. Paradoksas – kuris prieštarauja sveikam protui. Turėjo savo namus. Juos neteko, nes jie yra žydai ir yra netinkami rasizmui. Kiek paėję prisėdo prie vienos sodybos tvoros, nieko vienas kitam nesakydami šnypštė ir snarglius šluostė savo rankovėmis o ašaras pirštais. Iš to namo, vieno likimo senutė išėjus juos paklausė, kokie vargai ir rūpesčiai juos kamoja? Nieko neatsakė. Pakartojus, atsakė tyliai, kad esą žydai kurie yra už įstatymų ribų. Šiame pasaulyje nekenčiami, gujami, blaškomi, o anas kuris yra virš mūsų galvų, neskuba mus pakviesti pas save. Senutė patarė jiems eiti į Varnių g-vę kur savo laiku buvo statomi namai netinkingiesiems ir yra Vykdomojo Komiteto žinioje. Iš jų niekas neišmes. Jau daug kas į juos persikėlė. Pataria paskubėti, nes norinčių yra labai daug, o butų nedaug. Pasiteiravo

Rado tuos pastatus Varnių g-vėje.

ar yra koks nors tuščias kampas. Patarė kreiptis pas to namų valdytoją. Tokį rado. Jis pareikalavo pristatyti Vyr. Kom. Butų skyriaus orderį, kitaip neapgyvendins. Butų skyriuje orderio butui ar kambariui nedavė, nes tame name gyvena darbininkai su savo šeimomis. Tokius nedarbingus koncentruoja į patalpas buv. Vaikelio Jėzaus d-jos berniukų amatų mokyklą, Krikščiukaičio g-vė 121, šalia Turžėnų tilto. Atskiro kambario negavo. Viename kambaryje buvo talpinamos 2-3 šeimos.

Bejieškant pastogės nepaprastai abu išvargo ir išalko. Vaikščiojo abu kartu, nes kuris nors išeis iš rikiuotės, tai kitas tą virvę temps. Vakarienei turėjo nedidelį bryzelį rupios duonos. Ją sudorojo užgeriant nevirintu vandeniu. Miegojo kaip užmušti padarę tiek daug varginančių kelionių, kurios ne visos buvo sėkmingos. Kiti jiems net pavydėjo, kad taip greitai sutvarkė savo reikalus. Jo žmona smalsuoliams aiškino, kad tai yra nuopelnas jos vyro, kuris ne tik jaunystės laikais, bet ir dabar būdamas senas ir paliegėlis, bet atkaklumo nors skolink kitam. Jau smetoniškais laikais dėl jos vyro drąsos sakydavo – „pabėgs, bet nepasiduos"...

Abu buvo pamaldūs. Poterius kalbėdami, minėdavo apie duoną kasdieninę ir tą tardami abiems varvėjo seilė, nes ta duona buvo tik maldoje, o gyvenime paskutiniomis dienomis jos neturėjo. Jos neturėjo ir kiti kurie tame pastate gyveno.

Nors vokiečiams labai nekentė, tačiau jiems negalėjo primesti, kad blogi administratoriai. Tą dieną, kai jie jau turėjo bėgti iš Kauno, pietus gette esantiems dar patys dalino. Su vakariene išėjo kitaip. Ji buvo pagaminta bet ją dalino kiti,-

getto našlaičiai neteko „rūpestingų globėjų". Savo alkį ramindavo šviežiomis bulvėmis, kurias buvo pasodinę prie savo namų getto gyventojai. Dabar jų nėra. Vieni pabėgo per vielinę tvorą, o kiti kaip getto vartai buvo atidaryti išlakstė į įvairius kampus. Tai buvo niekieno bulvės, bet labai reikalingos pasilikusiems gette. Vien bulvėmis mintantieji žydai prisiminė vokiečius, kad jie labai nemėgo žydus, bet nors tasai dienos davinys buvo labai ir labai kuklus, bet svarbiausia, kad garantuotas. Ar tai bus audros, pūgos, griaustinis ar dar kokia velniava vis vien tą davinį gaudavo laiku.

Buvo atakuojamas Vyk. Komitetas. Šį tą duodavo ką turėdavo, bet sistematingos mitybos neįstengė padaryti, nes Kaunas buvo labai arti prie fronto. Vokietijos siena buvo peržengta tik gruodžio pabaigoje. Buvę getto gyventojai reikšdavo savo nepasitenkinimą, kad jais visai nesirūpinta. Protingesni atsikirsdavo, kad pagal jų galvoseną vyriausybė turi sustabdyti galutinį sunaikinimą aršų priešą, kad išgelbėti buvusį gette pabėgėlį ir paliegėlį žydą, kuriam ir šiaip gyvenimo dienos jau buvo skaitomos kaipo paskutinės.

Pastovios mitybos nebuvo, bet buvo išduodamos pašalpos pinigais. Daugumas susirado laikinus darbus įmonėse ir įstaigose. Nekuriose vietovėse buvo įsteigti senelių namai. Dalį šelpiamų senelių buvo į tuos namus nusiųsta.

Aprašomieji herojai susitvarkė pusėtinai. Ji vienoje šeimoje dienos metu saugojo ir maitindavo du vaikus. Jų tėvai abu dirbo. Be mitybos dar jai primokėdavo pinigais. Jis pradžioje, kol bulvės viename dideliame darže nebuvo nukastos, jis jas

saugojo ne tik nakties metu, bet ir dieną. Už daržo saugojimą jam mokėdavo bulvėmis ir kitomis daržovėmis. Be to dar gaudavo ir rublių.

Kiti įsidarbino kitur. Vakare esant namie visi kolektyviai aptardavo, kaip uždirbti daugiau rublių, kurių jiems labai trūko. Vienas papasakojo, kad jo artimas giminaitis gyvenantis Amerikoje pasiturinčiai gyvena. Jis raušiasi šiukšlynuose ir ten randa labai daug vertingų daiktų, juos apvalo, o jei yra reikalas tai ir pataiso ir paskui juos perduoda ir iš to biznio su visa šeima gyvena pasiturinčiai. Turi nuosavą namą, automobilį ir jo vaikai baigia aukštus mokslus. Kiekvieną vasarą važiuoja į kurortą kur katės vasaroja.

Tą išgirdę visi nustebo, kad Amerikoje yra kačių kurortas. Jis vis tvirtino, kad laiškuose rašė, kad tikrai toks kurortas yra ir jis vadinasi – Miau... Vienas jau buvęs Amerikoje visiems išaiškino, kad toks kurortas Amerikos pietuose yra ir jis vadinasi ne „Miau" bet Miami. Tikrai jame poilsiauja turtingiausios katės ir katinai iš viso Pasaulio. Tasai žydas tą išgirdęs kumsčiu pradėjo mušti į savo krutinę džiaugsmo apimtas, kad jo giminaitis yra turtingas žmogus, jei tokiame kurorte poilsiauja. Kaip tikrai tasai kurortas vadinasi – „Miau" ar Miami, jis žinoti negali, nes jis lankė „chederį" (hebr. konfesinio pobūdžio žydų pradžios mokykla) bet ir jos nebaigė. Jis įrodinėjo, kad sąšlavynų dėka kiti milijonus sukrauja.

Joselis iš Prienų tame ginče nedalyvavo bet įsikarščiavusius atvėsino tokiu pasakymu: – Tik turtingųjų šalių sąšlavynuose, gali būti ir sąšlavos

vertingos, ko nėra kur gyvena skurdžiai...

Kitas skeptikas - visa kuo abejojąs, pakaušį krapštydamas, ramiu tonu pasakė: - Jei jis prabudėjo vien tik iš sąšlavynų, tai kurorte Miami jis ne poilsiauja o į jį atvyko rausdytis jo sąšlavynuose, nes ten kaip Joselis yra pasakęs, kad turtingųjų šalių sąšlavynuose gali būti ir sąšlavos vertingos. Tikrai taip, ten važinėja dideli turtuoliai o tas giminaitis laiką praleidžia ne jūros pakrantėje, bet jo sąšlavyne kuris nuo pat kurorto vietovės yra gana toli.

Kitas skeptikas visus nuramino, kad dabar sąšlavas Amerikoje degina. Taip, kad sąšlavynų mėgėjai subankrutuos. Visi nutylo, gailėdami, kad kas tai neteks gardaus kąsnio...

Toji žydė baigdama pasakoti savo pažįstamų pergyvenimus, giliai atsiduso, kiek susikaupė ir pasakė, kad jiems buvusiame gete ilgai gyventi neteko. Nors gyveno dideliame susiglaudyme bet nebadavo. Mirė kai visi šventė Pergalės šventę - 1945 m. gegužės mėn. 9 d. Nesirgo, bet kai toji žolė į rudenį, sunyko, nudžiūvo ir sunyko. Prieš mirtį minėjo savo vaikus. Laukė jų labai. Pirmas mirė jis. Praslinkus mėnesiui po jo mirties mirė ir jo žmona. Palaidoti ne žydų kapinėse. Tarybinėje santvarkoje ir mirusieji turi būti kosmopolitais - neskirti savo tėvynės, žemės, tautos, tikybos ir luomo. Tikrai, kapinėse kosmopolitizmas jau nuo pat sutvėrimo Pasaulio yra, buvo ir bus...

Po jų mirties dukra ir sūnus atsišaukė ir ieškojo tėvų. Jie atsidūrė Amerikoje, kai Vakarų Vokietija sąjungininkų buvo užimta. Jie kasė anglį Vestfalijoje.

Persitvarkom

[Įvedus tarybinę santvarką Lietuvoje, ekonominis gyvenimas pakriko. Kiekvienas tvarkėsi ~~išeinant~~ skatingmas iš savo asmeninių interesų. Dar iki įvedimo tarybinės santvarkos ekonominis gyvenimas jau buvo apimtas ~~tam tikru~~ neaiškumų drungio ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje. Tai ~~gavosi~~ tapo visai suprantama, kai maniakas Hitleris per labai trumpą laiką apkarpė Čekoslovakiją ir po to, kuprini Emilini Hachai prašant, 1939 m. kovo mėn. 15 d. ją priėmė protektoratan. Liaudis sako, kad apetitas atsiranda bevalgant. Po Čekoslovakijos ~~buvo~~ prijungta Austrija, ~~ir taip~~ o viešai buvo skelbiama, kad ~~tai~~ padarė, „tų kraštų gyventojams prašant". Atėjo eilė sterilizuoti ~~sterilizacija padaryti~~ Lenkijai (1939 m. rugsėjo mėn. 1 d.) Bet ši operacija ~~buvo padaryta~~ atlikta jau su kitų pagalba. ~~Iš~~ valstybė, 33 milijonus gyventojų turinti, ~~laikotarpyje~~ per 3 savaičių tės ~~buvo~~ išbraukta iamas iš ~~esančių~~ suverenių valstybių sąrašo. Tai ~~viskas~~ ~~vyko~~ atsitiko mūsų valstybės pašonėje. Vykstant tokiems įvykiams visai suprantama, ~~kad~~ kodėl Lietuvos ekonomika buvo jau išblokšta iš normalių vėžių. Pats jautriausias padaras pasaulyje tai pinigas. Sveikas protas diktavo, kad ~~esame~~ audroje dėlių sukrikimų, ir būtina ~~turėti~~ laikyti savo kišenėje, (o ne banke), vertybių.

Kiekvienas, kuris galvoje turėjo sveikus smegenys, o ne košės pridrėbta, stengėsi viską be ko šiandiena galima apsieiti, paversti brangenybėmis.] Pirkliai, namų savininkai, nuomininkai vilkino mokėti mokesčius ir šiaip ~~mokėti~~ skolas. Tai ~~buvo~~ Prasidėjo vertybių medžioklė. Visos vertybės ~~prie visokių~~ esant bet kuriai santvarkai

~~yra~~ net labai gerbiamos ir noliai medžiojamos. ~~Ne~~ Štai tarptautinio masto žydų piršlys B.N. Radeckis, gyvenantis Kaune, Kalbėdamas apie ~~dėl~~ M. Chodosaitės kraitį ~~yra~~ pasakojo, kad jis tinka visoms santvarkoms. ~~O, tai~~ O būta protingo žmogaus...

Ekonominiam drugiui pradėjus ~~[...]~~ siausti Lietuvoje, daugiausia jį pajuto žmonės, kurie gyveno iš ~~gaunamo uždarbio~~ ~~pavidale~~ algos, honoraro, komiso ir t.t. ~~ar kitais būdais~~. Pradžią ekonominio drugio Lietuvoje reikėjo laikyti ~~skaityti~~, ~~nuo to laiko~~, kai Čemberlenas Hitleriui padovanojo Sudetus. Taip ~~buvo~~ užsimezgė visų nelaimių pradžia - ant jis [...] ~~kur vėliau~~ sudeginta gausybė ~~pateko nepaprastai daug ūmų - pavidale nekal~~ ~~tų~~ žmonių, pralieta daug nekalto kraujo, sugriauta, kas ~~buvo~~ darbo žmonių rankomis pastatyta, padaryta.

Mano ir šeimos pragyvenimo šaltinis – ~~tai buvo~~ honorarai iš mokesčių bylas, arbitražų ir trečiųjų teismų. Mokesčių mokėtojas vilkino mokėjimą, nors jam buvo paskirtas pakeliamas - iš turėto pelno. Jei ir būtų paskirtas nepakeliamas mokestis, jis ~~dėl~~ ~~jo~~ labai nepergyventų, nes turimą prekybą arba nejudomasis turtas, esant tarybinei santvarkai bus nacionalizuotas ir tuo pačiu ~~bus~~ paskirtas mokestis anuliuotas. ~~Esant tokiai to~~ ~~kiai būklei~~, todėl nebuvo sudaromi arbitražai ir trečiųjų teismai. Ekonominį gyvenimą apgaubė stagnacija. Pirmiausia pajuto tie, kurie ~~kurie~~ tuos reikalus tvarkė arba talkininkavo, gaudami tik atlyginimus. Mokesčių mokėtojai iš to ekonominio liūno ~~kaip~~ ~~tai~~ išėjo veik sausi, nes nemokėjo kitiems.

Mūsų bendrovės, kurių buvau narim, visai nesenai įsteigtos, ekonominės krizės paliestos, nepajėgė savo veiklos išvystyti. Pagaminti ~~galėjo~~ tai taip . Bet

prekė vartotojas norėjo gauti kreditan ir dar gana ilgam terminui, ko mes daryti negalėjome, nes kreditavomės bankuose. Tokioms sąlygoms susidarius, gamybą turėjome sumažinti, įmonės rentabilumas krito. Iš įmonių pelno jo pragyvenimui pinigų negalėjom paimti, nes vos užteko darbininkų algoms. M. Salevskis gavo iš firmos M.A.N. mėnesinį atlyginimą 400 RM. A. Bukevičius tarnavo Valstybės kontrolėje, ir jo mėnesinis atlyginimas viršijo 600 litų. Blogiausioje padėtyje atsidūriau aš, nes garantuoto mėnesinio atlyginimo neturėjom, o taip pat ir santaupų. Tasai liesasis periodas tęsėsi virš metų. Aš labai laukiau nacionalizacijos. Ją pravedus, visai kita vaga ekonominis gyvenimas pradės riedėti, kuriame nors ir mažu rateliu jo mechanizme aš sukčiausi. Būdamas kapitalistinėje santvarkoje tokiu rateliu tapti gi negalėjau, nes tautininkų akyse buvau politiškai raupsuotas nuo 1926 m. gruodžio mėn. 17 dienos. Nors ir iki tos dienos toks buvau jų akyse. Visokiais būdais jie vertė mane paklusti „tautos vado" valiai, taipgi jiems nepavyko mane įbauginti. Sau ir savo šeimai duonos kąsnį pelniau privačiame sektoriuje. Su didžiausiu dėkingumu atsimenu kai kurios žydų tautybės žmones, kurie pirmieji man sunkią valandą pagalbos ranką ištiesė, negalvodami ar kada nors iš manęs už tai kokį atpildą sulauks. Jų samarietišką globą labai pajutau ir kiek man sąlygos leido, stengiausi jiems padėti siaučiant rudajam nacizmui. Šelpiau juos gette. Lampėdžiuose gyvendamas, laikinai priglobdavau kurį nors pabėgusį iš getto. Taip ilgiausi todėl getto pirmąjį prieglobstį gaudavo pas mane.

Kad ir jis su ~~indumi~~ gražiai ~~...~~ pastelgė. Labai geidžiam, kad tuo jausmu apsiviestų visi tie kurie trukdo žydams grįžti į savo tėvynę ir ten vaadingai parodyti turimas geras savybes, sutverti savo valstybę ir visiems į ją sugrįžti, paliekant už jos ribų klajoklio gyvenimą. Daug kas jų nemyli, smarkiai persekioja. Be reikalo. Tai tauta kuri turi kūrybingas savybes ir sukurs savo valstybę kitiems pavyzdžiu. Jie klajojo po visą pasaulį, todėl, kad jų tėvų žemė buvo tinginių paversta dykuma. Dabar pas žydus prabudo tėvynės meilės ir ilgesio jausmas. Neslopinkime jo. Tai labai brangus jausmas. Lietuvių likimas turi daug panašumo į žydų likimą. Lietuviai nebūnant savo krašto šeimininku, išsiskaidė po visą pasaulį laimės ieškoti ir tik savo krašto šeimininku tapus daugelis grįžo atgal.

Tas persilaužymo periodas iš kapitalistinio į socialistinį-planinį ūkį, lyg fermentacijos procesas daug ~~ką~~ žmonių ~~visai~~ išmušė iš pusiausvyros, ir kaikas pradėjo eiti labai slidžiais keliais - ėmė sudarinėti įvairių reikmenų atsargas, kurias sudarinėti buvo griežtai uždrausta. O uždraustas vaisius ~~darosi~~ visada skanesnis, tai viena. Bet ~~kapaat skonio~~ dar svarbesnis ~~lemė~~ ir pasipelnymas. ~~jausmas~~. Valdžios organai tokius gobšuolius smarkiai persekiojo. Paslėptas prekes konfiskuodavo ir jų sudarytojus grūdo į kalėjimus. Tokius gobšuolius išaiškinti ir vietas, kur prekės yra paslėptos, milicijos ~~pareigūnams~~ daug padėdavo įmonių darbininkai ir tarnautojai, ~~kurie įmonėse dirbantieji~~. Be prekybos savininkų, kurie slėpė savo prekes, atsirado gausus būrys pavienių pirkėjų, kurie savo pinigines santaupas panoro paversti ~~į~~ įvairiomis prekėmis. Susidarė didžiulės eilės prie

parduotuvių. Išleistas potvarkis–kokiais kiekiais [98]
galima parduoti vienam pirkėjui prekių. Po to
potvarkymo eilių dar ~~daugiau~~ pagausėjo, ~~padidėjo~~ nes pir-
kėjas, pirkęs norimą prekę vienoje parduotuvėje,
skubėjo užimti eilę kitoje parduotuvėje, ir taip
jis dieną ~~buvo~~ praleisdavo, bėk ~~stovint~~ ėdamas eilėse prie įvai-
rių parduotuvių slenksčių. Tas ~~ai~~ psichozė tęsė-
si iki prekybos įmonių nacionalizavimo dienos.
~~kuris buvo vykdomas~~ 1940 m. liepos mėn 23 d. Pir-
miausia ~~moje eilėje~~ buvo nacionalizuoti urmo prekybos
ir bankai. Po jų ~~perėmimo~~ pradėta nacionaliza-
cija prekybos įmonių, kurios ~~per metus~~ turėjo
apyvartą daugiau kaip 150 tūkstančių litų per
metus. Šitoji nacionalizacija ~~buvo~~ pravesta visoje
Lietuvoje 1940 m. rugsėjo mėn. 27-29 dienomis.

Mūsų b-vių apyvarta nesiekė tos normos. Jos ne buvo
nacionalizuotos. Bet mes laisva valia padarėme
pareiškimą Prekybos Liaudies Komisariatui, kad mes
savanoriškai perduodam valdžiai ~~laisvu noru~~ savo bendrovių gamyklas ir parduo-
tuvę radijo ir jo reikmenų STD. ~~perduodam val-~~
~~džiai~~. Mūsų pareiškimą ~~buvo~~ palankiai išsprendė
valdžios. Buvo pabrėžta, kad tai pirmas tokios rūšies
pareiškimas rodantis [illegible] politinį susipratimą.
~~visiems~~ svarbiu momentu. Mes, buvę tų b-vių savi-
ninkai, palikti dirbti tose b-vėse jau ne kaip
savininkai, bet kaipo tarnautojai su nustatytais
mėnesiniais atlyginimais. Mūsų buvusių b-vių įmo-
nėms buvo paskirtas komisaras St. Juchnevičius,
kuris dirbo STD. dirbtuvėje radijo montuotoju.

Kaip įmonės komisarui, taip ir mums, tapusiems
tarnautojais, nebuvo daug darbo, nes turėtas
prekes, ~~esant~~ sausėjant visko pirkimo psichozei, ~~visus pirkti, kas tik pasi-~~
~~taiko po gobšolio ranka~~ sugebėjom parduoti

per labai trumpą laiką. Firmoje iaustą ~~įmonėje~~ išpirko radijo aparatus, kuriuos ~~savo laiku~~ anksčiau parduodavom išsimokėtinai ilgais terminais, gaudami tai sumai vekselius. Dabar radijo aparatus firmos „Blaupunkt" tylė išgrobstė, ~~už~~ mokėjo grynais, ~~vietoj~~ daugiau, išpirktų ir tuos. Iš jei (turėjome aparatų) sandėlyje šimteriopai ~~negu mes turėjome~~. ~~Neesant~~ Kai parduotuvėje neliko radijo aparatų, pirko net radijo dalis.

Pravedus nacionalizaciją, daugumą prekybos įmonių perėmė „Lietūkis" ir „Parama".

„Lietūkis" – Kaune ir provincijoje – daugiausia urmo prekybos. Iš viso „Lietūkis" Kaune perėmė 88 prekybos urminės įmones, provincijoje – 558 įmones.

„Lietūkis" Vilniuje perėmė 141 parduotuvę, „Rūtos" kooperatyvo parduotuvę ir 72 kitokias parduotuves.

„Lietūkis" perėmė kolonialinės prekybos įmones, chemikalų, statybinės medžiagas etc. Manufaktūros urmo prekybos, galanterijos ir juvelyrinė prekyba numatoma kitaip tvarkyti, todėl „Lietūkis" jų neperėmė.

Prekybos įmonės turėjo būti perimtos – nacionalizuotos rugsėjo 27-29 dienomis, todėl penktadienį, šeštadienį ir sekmadienį nacionalizuojamose prekybos įmonėse buvo didžiausias darbymetis. Apie tūkstantis žmonių dirbo dieną ir naktį, nes reikėjo viską surašyti, įvertinti, patikrinti, sudaryti perėmimo aktus.

„Parama" Kaune perėmė daugiau kaip šimtą pagelnotuvių. „Parama" perėmė kolonialinių galanterijos, vaisių, manufaktūros, ~~galanterijos~~, odų, avalynės, geležies ir vandentiekio reikmenų, medžioklės ir žvejybos reikmenų, indų ir stiklų, apmušalų, foto, optikos ir kitų prekių parduotuves.

Perimtųjų įmonių daug turėjo iš anksčiau paskirtus komisarus, o dabar „Parama" daugelį tų komisarų paskyrė perimtų įmonių vedėjais.

Nacionalizuotų prekybos įmonių komisarams ir vedėjams „Parama" išleido aplinkraštį, kuriame sakoma, kad už perimto turto vertę atsako visas kolektyvas, taigi visi tarnautojai įpareigojami prekių sąrašus ir perėmimo aktus pasirašyti.

Visi samdomieji įmonių tarnautojai prie atskiro patikrinimo buvo paliekami savo vietose. Tik gavę tuo reikalu raštišką „Paramos" patvirtinimą, tarnautojai galėjo pereiti dirbti kitur.

Buvusieji įmonių savininkai arba dalyviai lieka įmonėse dirbti tik gavę „Paramos" vadovybės sutikimą, kuriame nurodoma kokias (privalo eiti) pareigas.

Perimtų prekybos įmonių kasdieninės pajamos įnešamos kitą dieną į Kooperacijos banką.

Nuo perėmimo dienos visi mokėjimai už pirktas prekes ir kitos išlaidos, apmokami per „Paramos" centro kontorą.

„Spaudos Fondas" perėmė 25 nacionalizuojamas įmones.

Iš kooperatyvų nacionalizuotas „Spaudos Fondas" su savo skyriais provincijoje ir 9 knygų leidyklos.

Tos visos leidyklos ir knygynai sujungiami, ir steigiama viena Valstybinė leidykla. Tos leidyklos direktorium paskirtas Kostas Korsakas, pavaduotojais B. Zygelis ir J. Krumkšta.

Prekybos komisaro pavedimu „Spaudos Fondas" perėmė popieriaus, optikos, radijo aparatų ir jų dalių prekybas ir dirbtuves.

Didelį turtą turėjo šv. Kazimiero draugija: „Šviesos" spaustuvę, namus ir knygynus.

Ptašeko knygyno sandėliuose buvo keli šimtai

tūkstančių egz. knygų įvairiomis kalbomis. Ptaševo knygynas – seniausias knygynas ne tik Lietuvoje, bet visame Pabaltijyje – jis įsteigtas prieš 75 metus.

Vėliau suorganizavus Valstybinę prekybą, nacionalizuotos prekybos buvo perduotos Valstybinei prekybai spalio mėnesio pabaigoje.

Kai buvome jau nesavininkai b-vių, o tik jų tarnautojai, įstaigon iš Berlyno atvyko firmos „Blaupunkt" radijo gamyklos atstovas, [illegible] kai (Mes firmai pranešėme, kad ŠTD, radijo prekyba yra nacionalizuota) Jie išsigando, nes nežinojo, ar jiems sumokės už mums duotus radijo aparatus iš jų dalies atsiskaitymo, mokėjimo terminas vieneri metai.

Atstovas nesileido įtikinamas, kad jiems sumokės vyriausybė pagal banko jiems duotą garantiją, prieš gaunant prekes iš muitinės. Jis vis tvirtino, kad mūsų b-vės yra nacionalizuotos ir jie nesitiki gauti už radijo aparatus pinigų. Teko su juo nueiti į tą banką, kuris išdavė firmai garantiją. Banko vadovai jam pasakė, kad nors jis bankas nacionalizuotas, bet užsienių firmoms išduotos garantijos bus apmokėtos. Taip tvirtino Valstybinis bankas. Atstovui tokio atsakymo dar nepakako, teko su juo nueiti į Prekybos Liaud. Komisariatą. Ten patvirtino, kad bus sumokėta, nes, nacionalizuojant įmonę, Valstybė perima aktyvą ir pasyvą, t.y. skolas tų įstaigų ir asmenų, jei jų turtas nenacionalizuotas. Kadangi ji firma randasi Vokietijoje, todėl skolas bus apmokėtos... Atstovas paprašė šios pilinės skolos, ir suprato, kad tai gali įvykti ir Vokietijoje... Aprimo, kai Vokiečių pasiuntinybė Lietuvoje taip pat patvirtino, kad bus

sumokėta. Išvyko, bet ~~pravažiuojant~~ prie Lietuvos sienos turėjo paaiškinti, kaip jis pateko į Lietuvą, neturėdamas Tarybų S-gos atstovybės Vokietijoje vizos. ~~įvažiuoti~~ Įvažiavo į Lietuvą turėdamas tik buvusios buržuazinės Lietuvos atstovybės Berlyne vizą, ~~kuri~~ ji išduota dar 1939 m. pradžioje. Jis išaiškino, kad įvažiuojant į Lietuvą, pasienio pareigūnai pražiopsojo ~~ir~~ todėl nedaryta kliūčių grįžti į Berlyną. Tačiau tasai aiškinimasis užsitęsė daugiau 30 valandų ~~ir~~ ir Atstovas ~~jis~~ turėjo Kybartuose laukti.

1941 metų rudenį, būdamas Leipcigo mugėje, užvažiavau į Berlyną ir aplankiau firmą „Blaupunkt". ~~ir~~ Tasai firmos pareigūnas papasakojo man visas smulkmenas: kaip jis Kybartuose ~~baimės apimtas~~ buvo persigandęs, ~~pergyveno~~ kad jam neleis greitai pasimatyti ~~savo~~ su šeima. Tai, jis įvažiavo į Lietuvą per Tilžę ir ~~ten kuri klaida buvo padaryta~~ su jam negaliojančia viza. Jis patvirtino, kad firmai bankai sumokėjo už dvo- tus STD radijo aparatus, dėl kurių buvo ~~savo~~ tuo ~~laiku~~ metu atvykęs į Lietuvą, kur teko nemažai ~~daug~~ pergyventi.

Niekas perdaug neperveizo, vykdydamas prekybos ~~Neesant didelio kainų prekyboje vykdant~~ nacionalizaciją ir po jos. Piliečiai tebebuvo smalsūs, jie ~~aktyvūs, žmogus nepa-~~ nesitenkino tuo, ~~kaip~~ kas ~~buvo~~ parašyta spaudoje, bet buriavosi kavinėse ir ne kavinėse, sužinoti, kad ką pasakė „V.P.P." (viena ponia pasakė). Dėkinga tema kalboms ~~buvo~~ tai Smetonos ir jo klikos pabėgimas iš Lietuvos, „plaukiant" per Lepono upelį. Nemažiau ~~buvo~~ kalbėta apie Voldemaro grįžimą į Kauną „gelbėti Lietuvos", ~~ir~~ bėgimą iš Lietuvos K. Skučo ir A. Povilaičio. Įspūdžiai iš džiaugsmo mitingų P. Vileišio aikštėje. Seimo rinkimo eiga ir kas išrinktas. Mitingai ku- [illegible]ilose pasisakė ~~prašyti~~ už prašymą Tarybų S-gai, kad ji priimtų Lietuvą ~~priimti~~ į savo sudėtį 13 respubliką. E. Galvanausko pasitrau-

kimas iš Finansų ministro pareigų ir ~~pr~~ jo pabėgi-
mas į Vokietiją. [atvirų delegacijos] pasiruošimas vykti į Maskvą sau-
lės atvežti. J. Paleckis vykdamas į Maskvą savo pa-
reigas paveda ne savo pavaduotojui prof. V. Krėvei
-Mickevičiui, bet Vidaus Reik. ministrui M. Gedvi-
lai, nors jis buvo [taip pat] išrinktas delegatu ~~vykti~~ į Maskvą
prašyti, [kad] Lietuvą priimtų į [tarybinių tautų šeimą] ~~savo šeimą~~. M. Gedvilas į
Maskvą nevyksta. Besarabijos ir Šiaurės Buko-
vinos prijungimas. Bet be tų sensacijų pati stip-
riausia – sensacija – ~~buvo tai, kad~~ [pa]sugavimas ~~sugautas~~ ~~esantis~~
atsargoje generolo Juliaus Čaplikos. Visi stebėjosi,
kodėl tasai kruvinas [Smetonos] budelis nebėgo iš Lietuvos.
Įvairiai buvo komentuojama. Vieni tvirtino, kad
nebėgo, nes nesuspėjo, o kiti buvo tos nuomonės,
kad jam pagailo savo jo turto, ~~tapęs~~ mat, ~~kad~~ būdamas ~~nes būdamas~~ labai
pamaldus, staiga ~~ypa~~ praloboo, ~~pabuvęs~~ per kelis
[3] metus [tapęs] vidaus reikalų ministru. Jis iki ministeriavimo
turėjo nedidelį žemės ūkį Kaišiadorių aps. ~~Pasvaly~~ [turėjęs]
[Pastaruoju] [metu] ~~vien~~ ~~laikau~~ Panevėžio aps. įsigijo didelį dvarą ir ja-
me šeimininkavo. Žmonės iš saugumo pasakojo, ~~kad~~
gavę žinią, kad tasai budelis tūno savo dvare, [todėl] [ir] [pa] [ten] nuvyko
~~paimti~~ ~~savo~~ jį „[pa]globoti". Visus kampus ir užkampius išvar-
tė, išbadė, bet generolo nerado. Klojime šiaudų prės-
las [atrodė]! ~~kiek~~ įtartinai, nes [jau] labai tvarkingai sudėtas. Gal jame
~~gali būti~~ kokia nors gyvybė? [Kadangi] ~~jį~~ ~~badyti~~ ar ba ~~ardyti~~ iš [rei]
[reikėjo] ~~perkraustyti~~ ~~daug laiko~~, ~~kuris~~ ~~turėjo~~, ~~nedaug~~. Nu-
tarė [išvilioti] ~~panaudoti~~ gudrumu. Vienas iš saugumiečių
garsiai pasakė: „Generole, prašome iš šiaudų prės-
lo ~~vaare~~ pas išreplioti. Priešingu atveju klojimą
esame apsupę. Padegsime." Tėvas [mirties] ~~sudegs~~ didelėse
~~se~~ kančiose. Skaičiuosim iki 20-ties. ~~skaičių~~, o [kai] 21 [-ą] pa-
brauksim degtuką [ir] [iš] ~~padegsim~~ [P. šiaudus], pradedu". [Vos suskaičiavo] ~~Taręs penkis~~
[iki penkių, kai] ~~skaičių~~ sujudėjo prėsle šiaudai ir iš jų išnėrė

[left margin:] ...jo ... [illegible]

išbalęs g. Čaplikas ~~pa~~ labai sujauktais drabužiais ir gerokai pražilęs. Prisiartinęs prie vieno sargybinio, ~~jis~~ drebėdamas ištarė ~~šiuos žodžius~~: „Dabar nedegsite?" Patvirtinta. Liepta jam eiti kartu į namus, ~~pasi~~ruoštis kelionei. Prieš išvykstant ~~dar~~ padaryta papildomoji krata. Rašomajame stale rastas dvigubas stalčiaus dugnas, kuriame buvo paslėptas auksas caro rubliais ir kitos brangenybės.

Tą žmogų pažinojau gerai, nes gyvenau viename su juo name. Stebėjausi jo didele ~~neapykanta~~ ~~prie~~ žmonių, kurie nesimeldė jo dievui. ~~Jo~~ Ūkininkų streikas, ~~kuris~~ pradėtas 1935 m. rugpjūčio mėn. d., gerokai papurtė Smetonos sostą. Kad būtų apsaugotas Smetonos autoritetas ir „ramumas" diktatūroje, gen. g. Čapliką 1935 m. rugsėjo mėn. 7 d. Smetona ~~jį~~ paskyrė Vidaus reikalų ministru. Tasai dievobaimingas generolas pamiršo 10 dievo įsakymų vieną įsakymą – „Neužmušk". Jo sijuose užmušinėjo ~~visus~~ kankino, kas buvo prisidėjęs prie ūkininkų streiko. Buvo bandžiami žmonės, gynę ~~kurie~~ savo interesus ~~apginimui panaudojo~~ pačia kultūringiausia ir humaniškiausia priemone – streiku. G. Čaplikui ministeriaujant diktatūroje padangėjo skaičius našlaičių, našlių ir tėvų netekusių ~~savo~~ vaikų. Nekaltų žmonių krauju aptaškyta diktatūros žemė. ~~Jo~~ Tai padarė tas, kuris kiekvieną sekmadienį ~~ėjo~~ su stora maldaknyge po pažastimi, uniformuotas ~~vorafe~~ ėjo į bažnyčią melstis. Kokia dviveidystė. To žmogaus ar ~~taip~~ jo dievo taip leista? ~~taip savo gyvenime taip aiškinosi...~~

Tie, kurie pabėgo su Smetona iš diktatūros, už jų padarytas nuoskaudas žmonėms pats gyvenimas ~~juos~~ nubaus. Tačiau ~~tuos, kurie pabėgo į~~

~~teisingumo rankas~~ doroji visuomenė laukė, kad ~~jiems atpildas bus padarytas~~ tie, kurie pateko į teisingumo rankas, bus nubausti čia, toje žemėje, kur ~~arba~~ jie ~~yra papildę~~ nusikalto.

Temidės rankose randasi prof. A. Voldemaras, gen. J. Čaplikas, pulk. R. Skučas ir A. Povilaitis. Taip lietuvos visuomenė ir nesulaukė Temidės teisingo sprendimo. Galvojo, kad jis buvo atliktas, gal tiems paskutiniesiems... O kas liečia prof. A. Voldemarą, tai gautos žinios, kad jis per visą karo laiką ~~buvo~~ būdamas vienos bibliotekos vedėju, gavo ~~vas~~ personalinę pensiją. Mirė savo mirtimi 1944 m. Kodėl Temidė tokia buvo gailestinga šiam budeliui? Už kokius nuopelnus jam bausmė ~~nebuvo~~ nepaskirta? ~~Tokie~~ Šie klausimai ~~pas~~ kiekvieną demokratą ~~mirusėjo~~ neramino, ~~mintyse~~ ir negalėjo susitaikinti su ~~tokia~~ gyventojų logika. Juk Voldemaro krauvinos rankos. Kas tą kraują nuo jo rankų nuplovė ir vos šventuoju nepadarė?

~~Nesu keršto šalininkas, bet nesu užmaršas~~ Aš nekerštingas, bet neužmaršus.

~~Kad~~ Ir nepamirštame ~~tuos~~ laikus, kai tie biaurybės ~~jie~~ sėjo ~~žmonėms~~ mirtį, tik todėl, kad kiti žmonės kitaip galvojo. ~~negu jie.~~ Tai buvo liūdniausios dienos lietuvoje~~, kuomet tokie žmonės buvo viršūnėse.~~

Nuo pabėgimo Smetonos su savo sėbrais t.y. nuo 1940 m. birželio mėn. 15 dienos, iki priėmimo lietuvos į Tarybų S-gą, kaipo naujos Respublikos, rugpjūčio mėn. 3 dienos, galima pavadinti fermentacijos periodu. Per tą laikotarpį J. Paleckio vyriausybė ~~vedė~~ nesiėmė jokių radikalių reformų, o tik stengėsi palaikyti šalyje ramumą ir atidaisinėti ~~vaišes~~ padarytas piliečiams skriaudas smetoninės valdžios. O jų buvo labai daug. Piliečiai sveikai protaujantys ~~aiškiai~~ suvokė, kad šalyje bus įvesta tarybinė santvarka,

kaip ~~yra jam~~ Tarybų S-goje, kur toji santvarka egzis- ~~tuoja~~ nuo 1917 metų lapkričio mėn. 7-8 dienos.

Kartą Laisvės Al. sutikau šį ~~mane~~ Mozę Chaimsoną, ~~kuris~~ Jis Daukšos g-vėje 8 turi stambią manufaktūros urmo prekybą ir naujai pastatytą 6 aukštų namą Maironio g-vėje 5. Jis sustabdo mane ir ~~rodo~~ pirštu į dainuojančią žygiuojančią kuopą kareivių, ~~kurie~~ darniai ~~žygiuodami~~ jie dainavo populiarią to ~~laiko~~ meto dainą, ~~vadinamą~~ „Katiuša". Chaimsonas giliai atsiduso ir ~~pa~~tarė: „Man teko praleisti laiką su daugeliu Katiušų, bet jos mano kišenei nebuvo tokios ~~skandalios~~ brangios, kaip ši Katiuša. Ši Katiuša iš manęs ~~paims~~ atims visą mano turtą, kurio apimtis virš milijono litų. Tai labai, labai brangi Katiuša..." Baigęs kal~~bėti~~ ~~savęs~~ bėti, paspaudė man ranką ir nuėjo paskui žygiuojančią kareivių kuopą. Jis taip ~~pasakė~~ kalbėjo, kuomet dar Lietuva nebuvo Tarybų S-gos sąstate.

Kuriam laikui praslinkus, po pravedimo nacionalizacijos, vėl susitikom su ~~tas~~ M. Chaimsonu ~~sutiko mane~~ vienoje kavinėje. Jis prisėdo prie mano staliuko ir, rankas trindamasis, pradėjo pasakoti, kad toji Katiuša jo milijoną paėmė, ~~kurio~~ žinoma, buvo labai gaila, bet tuo ~~pačiu~~ pačiu ji ~~atpalaidavo~~ išlaisvino jį ~~nuo~~ ~~jo~~ iš namų „vyr. pirtininko" pareigų, nes kai jis buvo namo savininkas, jo nuomininkai jam telefonu nuolat skambindavo ir vis reikalaudavo: „duok karšto vandens, duok šalto". ~~Aiškina~~ ~~Pasakoja~~, ~~kad~~ Taigi, jis buvo ne namų savininkas, bet vyriausias pirtininkas. Pas nuomininkus ateidavo ~~be~~ išsimaudyti ne tik giminės, ~~dėl~~ bet ir jų geri pažįstami, ~~išsimaudyti~~, ~~nes jie~~ kadangi dauguma gyveno tokiuose namuose, kur nebuvo patogumų. Paguodžiau, sakiau, kad medalio viena pusė yra ~~ne taip jau~~ visai nebloga. Atimtas milijonas padarė jį laisvu žmogumi, jis dabar ~~suteikė~~ daug ~~laisvo~~ laiko, ~~kurio~~ o tai negalėjo jam ~~to~~ ~~padaryti~~ suteikti.

jo turėtas milijonas

~~Būnant~~ Kai ~~man~~ aš buvau Valstybinės prekybos direktoriumi Benjaminas Fridmanas, kuris dalyvavo ~~per~~ nacionaliz~~acijos~~ uojant M. Chaimsono ir B. Šlapoberskio manufaktūros urmo prekyb~~a~~os, papasakojo ~~tokį~~ M. Chaimsono poelgį. ~~Jis~~ Surašant prekes akty~~gai~~viai dalyvavo, nuo pradžios iki ~~pat~~ pabaigos. Kuomet inventorizacija buvo ~~pa~~užbaigta, ant kai pasirašyti, ant ~~kurių~~ buvo parašai ir savininkų, Nacionalizacijos komisijos pirmininkas viešai padėkojo surašinėtojams (~~o tai buvo~~ daugu~~moje~~ ši pyl- šios įmonės tarnautojai) už ~~jų~~ sąžiningą darbo atlikimą ir ~~pabaigoje~~ taip pabaigė: ~~savo padėkos dar pasakė~~ — Jūs, šios įmonės tarnautojai, dabar esate jos savininkais.

— Ir aš? — pasigirdo M. Chaimsono balsas.

— Taip! — atsakė komisijos pirmininkas.

Prie pirmininko pri~~ėjo~~eina M. Chaimsonas, maloniai jį apkabina ir sako: — Ačiū už išaiškinimą. Reiškia, tų naujų savininkų tarpe esu ir aš. Kaip jau žinote, esu senyvo amžiaus, pavargau, yra jaunesnių, ~~aktingai~~ kurie gyviai ~~joje~~ įmonės reikaluose dalyvauti neleidžia sveikata, todėl pareiškiu, ~~noriu~~ kad čia noriu iš ~~tos~~ įmonės, kaip dalinis savininkas išstoti ~~susimokant~~ pageidaudamas gauti ~~man~~ priklausančią dalį. ~~Nemanau~~ Jeigu nėra pinigų, prašau mano dalį ~~es vertei~~ išduoti manufaktūra, ne~~reikšdamas~~ reikšiu jokios pretenzijos, ~~kad~~ jei ji bus išimtinai vien tik karatūnas, blogesnės rūšies. Prašau, labai prašau mane iš tos naujos savininkų kompanijos išleisti — baigė savo prašymą M. Chaimsonas.

Pirmininkas jaut~~ė~~ėsi labai nejaukiai ~~po~~ ~~tokio~~ taip ~~savo~~ nevykusio papirtinimo ~~dėl~~ nuosavybės ~~savokos~~ ir nepasakė nieko, ~~priimdamas kaipo~~ išklausęs Chaimsono ~~žmogų~~

~~Tvarka pas M. Chaimsoną buvo labai gera.~~ Chaimsono žodžius priėmė kaip šventąjį. O šventasis Chaimsonui nieko. Tarnautojai – surašinėtojai, dariamieji savininkai, gardžiai juokėsi ir skirstėsi namo pasilsėti po šitos ~~varginančio~~ to varginančio darbo, kuris tęsėsi 10 dienų, kasdien ~~kurios~~ ~~buvo~~ ~~po~~ po 16 valandų. ~~Labai lengvo darbo.~~ Rodos, šį istoriją ~~turėtų~~ turėtų baigtis. Tačiau ~~bet~~ prie išėjimo durų sargas, kuris daug metų šioje įmonėje ~~kaip sargas~~ sąžiningai pildė savo pareigas, neleido tarnautojams išeiti, reikalaudamas, kad M. Chaimsono prašymas būtų apsvarstytas ir patenkintas, nes jis būdamas ~~kaipo~~ savininkas buvo labai geras. Tarnautojai ~~tarnautojams~~ niekaip neįstengė ~~neparyko~~ išaiškinti sargui, kad jie taip padaryti neturi teisės. Tik M. Chaimsonas priėjęs, ~~prie~~ jį jį įtikino šiais žodžiais:

– Išleisk. Šiandieną jie yra labai pavargę. Rytoj, po poilsio ateis ir nutars mane iš sąrašo naujų savininkų išbraukti ir mano dalį sumokėti kartūnu.

B. Faidmanas pasakojo, kaip tasai sargas kitą dieną varginęs tarnautojus, kad ~~dėl~~ išmokėtų ~~išmokėjimo~~ M. Chaimsonui „dalį ~~dalies~~". ~~Tasai~~ Sargas nebuvo firmos tarnautojas, bet ~~buvo~~ ~~tarnautoju~~ Akc. b-vės „Apsauga" ~~ir~~ jis nuo kelies metų firmos sandėlius saugojo. B. Fridmanas ir kiti tarnautojai jam aiškino, kad tokios „dalies" išmokėti negali, nes nacionalizuotas turtas tampa valstybės turtu, ir ~~esame~~ mes, tos valstybės ~~esame~~ piliečiai, turime visi valstybinio turto savininkai, ~~ir darant tokį M. Chaimsonui išmokėjimą, reikia turėti~~ privalome atsiklausti visų piliečių ~~sutikimo~~. Kaip dabar iš 200 milijonų gyventojų tokį sutikimą gauti? Visai neįmanoma. Po ~~to~~ paaiškinimo sargas pakrapštė pakaušį, kiek nusiminęs pareiškė,

kad kiekvienais metais firmos savininkai, suvedę firmos balansą, jam už gerą darbą išmokėdavo piniginę premiją, kartais viršyjančią dviejų mėnesių atlyginimą. Dabar jis jos nesitiki gauti, nes tam yra reikalinga 200 milijonų gyventojų sutikimas.

Tasai sargas į Kauną atsikėlė iš Žemaitijos, politi~~niai~~škai neišprusintas ir jam naujoji santvarka ~~galvoje pasidarė~~ visai nesuprantama ir atsirado ~~pridarė~~ daug neaiškumų. B. Fridmanas bandė jam padėti tuos neaiškumus suprasti, bet tai vyko ~~darėsi~~ labai sunkiai. Buvo duotas ir toks klausimas: Kodėl Tarybų S-ga užėmė Lietuvą, iš kurios jai negrėsė joks pavojus? Pabūgo 3 milijonų gyventojų valstybės, pati būdama 200 milijonų gyventojų valstybė? B. Fridmanas politiškai jį prusindamas, neseniai perskaitęs L. Trockio ~~biblio~~biografinę knygą „Moja žizn" („Mano gyvenimas") kurią parašė ~~jau būdamas~~ tremtyje, Konstantinopolyje. Jis aprašo, kaip jis Odesoje jūrininkų tarpe pravesdavo agitaciją. Jūrininkams nebuvo suprantamos aukštos politinės materijos. Revoliucijos sąvoka jiems ~~[illegible]~~ turėjo vaizdžiai ~~[illegible]~~ paaiškinta: paėmė saują pupų, ~~ir~~ vieną pupą padėjo viduryj ~~[illegible]~~ stalo ~~viduryje~~ ir pasakė, kad tai ~~[illegible]~~ caras. Aplink ~~tą~~ pupą padėjo keletą pupų ir pasakė, kad tai ~~[illegible]~~ carą supantieji ministrai. Dar eilę pupų padėjo ir pasakė, kad tai ~~[illegible]~~ caro patarėjai. Tokių pupų eilių padarė ir daugiau, jas pavadindamas aukštais pareigūnais. Tada ~~[illegible]~~ paprašė vieną jūrininką, kad jis atpasakotų pupų pareigas. Jis teisingai atpasakojo, pirštu rodydamas, kad pačiame viduryje yra caras, toliau ministrai, patarėjai ir kiti aukšti pareigūnai. Jam pabaigus pasakoti, visas

tas pupas Trockis ~~savo~~ ranka sumaišė ~~šam~~ ir paprašė ~~šoon~~ jūrininko, kad dabar atrastų tas pupas, kurios buvo anksčiau ~~po jo~~ išdė~~styvo~~ tos liotos. Nei vienas ten esantis jūrininkas negalėjo atpažinti ir ~~tą patriotinio visi ten esantiej~~. Tuomet jūrininkams pasakė: - Revoliucija tai yra tas pats, kaip ~~savo~~ saujoj sumaišytos ~~visas~~ pupos, jas reikia ~~taip reikia~~ taip sumaišyti, kad nebūtų galima atskirti kur yra caras, ministrai, tarėjai ir eiliniai piliečiai. Taip reikia padaryti Rusijoje, ~~ir tas~~ šis sąmyšis ~~tai~~ ir yra Revoliucija.

B. Fridmanas tam žemaičiui pupų nedėjo ant stalo, bet priminė, kad ~~jis ir~~ firmos savininkai yra kitaip apsirengę negu jis, ir valgo gardžiau ir daugiau, negu jų durų saugotojas. O jų visų ~~ir~~ pilvai vienodi. Jis nieko nepasakė, bet tos sumaišytos pupos jį įtikino, kad po sumaišymo jam bus geriau gyventi.

Tik 1944 metų ~~ais~~ rugpjūčio mėn. pradžioje, vokiečius išvarius iš diktūros, B. Fridmanas ~~iš~~ ~~Kauno~~ ~~getto pabėgimo baisiai atrodė ir~~ atėjęs pas mane, papasakojo apie savo nepaprastus Kauno gette, kol jis buvo pabėgęs iš getto, baisiai atrodė, ~~...~~ jo pergyvenimus, ~~kuriuos~~ pergyvenimus paminėsiu vėliau. ~~Jis man priminė,~~ Kuomet jis ir kiti buvo iš getto atvedami dirbti į mano fabrikūnos barakus Dauksos g-vėje, tasai žemaitis ~~buvo~~ nolias tiekėjas maisto žydams. Vieną kartą jis B. Fridmanui esant vienam ~~ir~~ niekam negirdint, taip pasakė: „Norėjote padaryti visus lygiais. Per trumpą laiką gal ir negalėjote tai įvykdyti. Nei firmos savininkai, nei aš, sargas, iš nacionalizuotos įmonės „savo dalies" negavome ir ateityje negausime, bet ~~būdamas sargu~~ sargaudamas esant vienai ir kitai valdžiai pamačiau, kad greitai

visus sulyginti nepavyks. Kol mano sveikata leis, nors ir turėdamas menkas pajamas, kiekvieną penktadienį kuklų maisto kiekį be jokio atlyginimo perduosiu savo geram pažįstamam (jo pavardę pamiršau) gyvybei palaikyti. B. Fridmanas! Kol dirbo manufaktūros bazėje, grįždamas į getto tokias žemaičio siuntas pernešdavo, nors jos jį labai apsunkindavo, nes vokiečiai drausdavo į gettą nešti didesnius kiekius maisto, o alkanų gette buvo labai daug. B. Fridmanas apie to žemaičio gerą širdį, pasakodamas graudžiai verkė ir teiravosi, gal aš žinau, kur dabar jis randasi. Būdamas Valstybinės prekybos direktoriumi to žemaičio nesutikau, nepažinojau, pagaliau, 1942 metais vasario mėn. buvau areštuotas, iš pareigų atleistas ir iš Kauno miesto ištremtas.

Smetoniniais laikais M. Chaimsono mokestines bylas (dėl prekybos ir namo) tvarkiau. Turėjau keletą arbitražinio pobūdžio bylų ir žavėjausi jo orientacija, sveika prekybine nuovoka, plačiu prekybiniu diapazonu ir nesmulkmeniškumu. Visuomet geros nuotaikos, su humoru bešnekąs apie dienos įvykius. Po nacionalizacijos jo įmonės aš jo nebematydavau. M. Chaimsono pažįstami tvirtino, kad jis su nemažu kapitalu nežinoma kryptimi persikėlė gyventi į Tarybų S-gos gilumą. Kiti pasakojo, kad jis savo gyvenimą baigęs dienoje, kažkur provincijoje, iš anksto buvo pasistatęs nedidelį namelį ir jame tūnojo. Kai kurie tvirtina, kad jam pavyko pabėgti į Vakarus. Šitie spėliojimai atsirado, todėl, kad M. Chaimsonas nebuvo išvežtas per pirmąjį režimą 1941 m. birželio mėn., o vokiečiams užėjus, jo nebūta ir gette. Tai jau rodo jo gabumą.

Susidarius J. Paleckio liaudies vyriausybei, ~~tam~~
~~džiaugsmui pareikšti~~ (buvo rengiama Kaune) džiaugs-
mo demonstracija. Vyriausybės tribūna buvo ~~rengiama~~ pastatyta
Laisvės Al., ~~gale~~ prie įėjimo į miesto sodą. Stovėdamas alėjoje
priešais tribūną, stebiu, kaip ~~eina~~ žygiuoja kolonos ir svei-
kina naują valdžią. Prie manęs priėjo Morduchas
Kapeliušnikas, savininkas dažų ir apmušalų par-
duotuvės Prezidento g-vėje. Pasisveikino ir po ma-
žos pauzos, žiūrėdamas į praeinančias kolonas,
kuriose buvo daug žydų tautybės piliečių, man
pasakė: „Dėl tų žydų, kurie dabar žygiuoja šiose ko-
lonose, mums žydams, kurie juose ir nedalyvavo
~~lygiai~~ ~~turėsime~~ reikės atsakyti..." Tai ~~pasakęs~~ pareiškęs, su manim
atsisveikino ir nuėjo link savo parduotuvės. Tam
jo pasakymui ~~nedaviau~~ nesuteikiau didelės svarbos. Tik pri-
siminiau ~~tą~~ jo ~~pasakymą~~, vokiečiams okupavus Lie-
tuvą, vokiečiai ir jų padėjėjai žydus persekiojo, žudė ir grūdo į getą, ~~primin-~~ kaltinda-
~~dami~~ mi juos, kad ~~žydai~~ jie ~~aktingai~~ gyvai dalyvavo toje džiaugsmo
demonstracijoje. Jei kas nori ką mušti, tai ir lazdą
randa, taip sako liaudies patarlė. O džiaugtis buvo
ko. Griuvo kruvina smetoninė diktatūra. Nejaugi
žy~~dams norėta tą jausmą slėpti~~, juk tai diktatū-
rai esant žydai irgi buvo ~~skaitomi~~ laikomi nepilnaverčiais
piliečiais. Džiaugtis buvo ko.

Lietuvai tapus tarybine, atvažiavo pas mane brolis
Vytautas ~~gauti~~ patarimų, kaip tvarkytis, pereinant iš kapitalistinės
prie tarybinės sistemos. Svarbiausias rūpestis, tai
žemės eksploatacijos klausimas. ~~Iki šiam laikui~~
~~tas klausimas~~ Lietuvoje pravedus žemės reformą
buvo skatinamas vidutinis žemės ūkis, kuris ap-
dirbamas savo šeimos jėgomis, be samdinių. ~~Tai~~
~~buvo daroma išeinant iš to meto esamos sąlygos~~, nes

samdiniai praturdavo iš žemės ūkio gaunąjį nedidelį pelną. Parceliuojant dvarus atsižvelgta į mažažemius, jiems priskirdavo žemės iki 12-15 ha (čia lėmė žemės rūšis), nes tokį plotą pajėgė apdirbti viena šeima. Progresuojant technikai, motoras pradėjo išstumti iš žemės ūkio sunkiai triūsiantį žmogų ir jo darbinį arklį. Kapitalistinėse šalyse stambiųjų žemės ūkių turėtojai privertė bankrutuoti smulkiųjų žemės ūkių savininkus, nes jie nepajėgė konkuruoti su stambiaisiais, kurie dėka motoro galėjo žemės duotą produktą žymiai pigiau parduoti. Smulkusis ūkis negalėjo įsigyti motoro, nes turėjo labai mažą pelną.

Žemės ūkio eksploatacijos problema Tarybų S-goje išspręsta kitaip. Pagal marksistinį-leninistinį mokslą visi šalyje esami turtai yra valdžios nuosavybė ir jie eksploatuojami taip: tarybiniai ūkiai, tvarkomi administracijos, ir darbininkai, turintys atlyginimus; kolūkiai, sudaryti iš buvusių žemės savininkų, ir žemę eksploatuoja bendrai-kolektyviai, ir renka administraciją. Toks eksploatacijos metodas yra pažangus, nes ūkiai tampa stambiais vienetais ir pajėgia įsigyti mechanizaciją, motorais žemą apdirbti. Taip lengviau, geriau ir pigiau.

Lietuvoje sklido apie Tarybų S-goje esančius kolūkius neigiamos žinios, buvo juodinami. Tarybų S-goje viešėjo Lietuvos žurnalistai, kurių tarpe buvo „Lietuvos Žinių" vyr. redaktorius J. Kardelis. Jis pripažino, kad kolūkiai Tarybų S-goje tikrai yra apverktinoje padėtyje, bet čia ne sistema kalta, kalti patys tu

kolūkių savininkai – kolūkiečiai. Slavai nepasižymi
administracijoje [niais sugebėjimais], ~~Daugumą tingonių,~~ tiendieniai ir dideli mėgėjai tuš-
čiai praleisti laiką kompanijoje ir prie
stikliuko [o dirbti protingai.] ~~Mūsų akyse jie gali būti apibendrinti~~
~~nepaprastais tinginiais.~~ Tikėti ~~kokiems tai~~ stebuklais,
kad kas [nors] ~~tai tau~~ paberš [tau] manų kruopų, ~~netenka~~ [juokinga].
Naudą padaro žmogaus rankos, o ne pagalvė, jei
(dar) tinginys ją turi. Miegas ~~yra~~ naudingas žmogui
~~kuris~~ po [ug] kruopštaus darbo, [kad kitą] ~~nuošiasi gulinti kita~~ dieną
vėl naudingai dirbtų. Taigi, lietuviams kolū-
kinės sistemos bijoti netenka, nes jie yra ūkiškai
darbštūs, tvarkingi, taupūs ir sumanūs. [Su] ~~Juniui~~
~~toniom sąrybes~~ Lietuvoje kolūkiai klestės ir ki-
ti pas mus atvažiuos pasimokyti, kaip galima
[kad] pasiturinčiai gyventų esant kolūkinei sistemai.
žemą eksploatuoti,

~~Kaunečiai~~ Brolini pažariam, kurjam grįžus
į Širvintus, kaimynams papasakoti ~~kad~~ aš
~~turiu~~ ~~nuomonę~~ [manau] apie kolūkius. ~~Kas liečia~~ [Savo] ~~bro-~~
~~lio~~ žemės, kurią [jis yra buvo] ~~gavo~~ (Paširvinčio dvaro) [ribose], ~~kaip~~
[Kunig] [gavo] partizanas [audamas] neutralioje zonoje, Širvintuose, [koordamasis] ~~kovojęs~~
su lenkais, laisva [tegul] ~~valia~~ atiduoda valstybės fon-
dui, [Kadangi] ~~nes~~ toje parcelėje nebuvo pastatęs pastatų, ~~ir~~
ją apdirbo samdoma jėga, nes pats vadovavo
kooperatyvui, o žmona mokytojavo. Faktinai toji
žemė jam jokios naudos nedavė, ir [jis] pragyveno
~~buvo~~ ~~turėjo~~ [iš] kitų šaltinių. Pažymėjau [aiškinau] broliui, kad
tarybinėje santvarkoje tai ~~skaitoma~~ [laikoma] eksploatavi-
mu. O jis atkirto, kaip suprasti, kad žmonės toje
santvarkoje turi namų darbininkes, šoferius, vi-
rėjas ir net auklės. Nejaugi jie ~~buvo~~ [nelaikomi] ~~nesukaitomi~~
[eksploatatoriais?] ~~toriais~~. Nutilau [ir aš] ten nebuvau, o jis buvo ir matė.

Vienok buvo tos nuomonės, kad jam ta žemė tikrai
nereikalinga. [kad] Kapitalistinėje santvarkoje, jis tvirtino,
~~kad~~ turtas bent kous buvo reikalingas, nes jis paleng-
vindavo pragyvenimą. Gi tarybinėje, kai kiekvieno
žmogaus gyvenimas bus ~~taip~~ sutvarkytas ~~tai~~ turtas
žmogaus negalėtų vilioti.
Brolis pas mane ~~buvo~~ [apsilankęs] dar prieš Hitlerio [invaziją] užpuo-
~~limą~~ Lenkiją. Dabar [vaikštai] žvalgosi po mano butą ir pa-
~~mate~~ [stebi], kad susiglaudinau - vieną kambarį išnuomo-
vau, ~~pastebėjo~~, kad kuklion su šeima gyvenu
ir šiaip [lou] dvasi~~niai~~[škai] prislėgtas, nes mano ~~pragyveni-~~
~~mo šaltinys~~ [darbdavys] tai [komercija] komercijos klestėjimas, o jis da-
bar ne tik negelbėja, bet traukiami kapitalai iš
prekybų, bankų, iš visur. Pajamos pradėjo mažėti.
Turėtas santaupas jam pajudinau. Susiglausti reikė-
jo ir dėl taupumo, ir dėl perdidelio gyvenamojo
ploto, nes mūsų šeima buvo iš 3 asmenų ir susiglau-
dimas priverstinas.
Broliui pas~~tebėjau~~ [akiau], ~~jog~~ dabar brolienei ~~vai-~~
~~po mokykloje~~ [dirbti] mokykloje ~~vien~~ [lengviau] ~~palengvėjo~~, nes
panaikintos tikybos pamokos. Jis [at] sakė, kad
priešingai. Mokyklose tikybą dėstė kunigai.
Tikybos pamokas panaikino, o jų vieton įvedė
marksizmą-leninizmą, ~~pamokas~~ ~~ir~~ jį tenka
dėstyti mokytojams. Jie to mokslo [patys] nesimoki-
~~no patys~~, tai kaip mokys kitus. Kitaip ~~plausi-~~
~~mas~~ mieste, ten ~~dangiau~~ [žniau] galima gauti tai
disciplinai ~~dėstyti~~ žmogų, o Širvintose [atitiečiai] ~~kur~~
~~vos~~ ~~yra~~ mažiau žino už tuos mokytojus, kurie
daugiau ~~mokytojos~~ [jausdami] ~~ir logiškas vedami~~ [negu žinodami] apie mark-
sizmą [-leninizmą], kalbą mokiniams. Nėra ~~pas~~ ~~ką~~ [kur] pasikon-
sultuoti, kad mokiniams klaidingai nepapasakotų.

nes paskui ~~būtų~~ gali jus apkaltinti antitarybiškumu. Žmona,
~~kaip žinai~~ labai pareiginga ir ją tas ~~labai~~ nežinojimas kanki-
na, kad ~~marksizme~~ ji visiškai profanė: apie marksizmą-leninizmą ~~ji yra gabima savyti apskai-~~ nieko nenu-
~~progaše~~ tuokia, nors yra kilusi iš pačių proletarų. Jos
tėvai Vilniuje sargavo. Nuraminau, kad viską
vienu kartu sunku ~~yra~~ aprėpti. Suklysti gali
kiekvienas ir už tai niekas nebaus, nes toks dide-
lis (santvarkos pasikeitimas,) ~~persitvarkymas~~ įvyko gana greitai ir nesuspėta
jam tinkamai pasiruošti.

Brolis pasakojo, kad Širvintų apylinkėje ~~nebuvo~~
nedaug tokių dvarų, kurių savininkai pabėgo su
Smetona, taip, kad ~~nebuvo~~ vėl nelikę ką parceliuoti. ~~Bet~~ Tik ke-
letas. ~~buvo~~ Stebėtina, jog žemės gauti ~~nebuvo~~
atsirado daug ~~ir~~ norinčių ~~jos gauti~~. Jam teko kalbėtis
su tokiais, kuriems būtų duota žemės. Jie aiškino,
kad neprašo, nes dar neaišku kieno glėbyje bus
Lietuva. O tie, kurie prašo, tai jau iš anksto susigy-
vena su ta mintimi, kad atsiradus tos žemės savininkui ~~tos~~
~~gautos žemės~~, pats, savo noru, gautą žemę grąžins ~~atiduos~~.
Buvo ir tokie, kurie žemės neprašė, nes taps kolū-
kiečiu, o iš kolūkio ~~jo~~ pabėgti bus neįmanoma. Tačiau būdamas
laisvas, įsigijęs specialybę, dirbs kokioje nors įmonėje
ir gyvens mieste, arčiau kultūros.

Rinkimai į Seimą praėjo be jokių išsišokimų.
Balsavimo punktus ~~nebuvo~~ rinkikai neapgulė. ~~Buvo~~
~~aiškinama~~ Kalbėjo, kad mažai kas apie rinkimus ~~juos~~ žinojo, nes tik prieš
savaitę (buvo jie) paskelbti, o be to, rinkimo diena
~~buvo~~ labai ~~lietinga~~. Lijo. ~~Pratęstoje dienoje~~ Todėl įpratęsę rinkimus, žmonės buvo paragi-
nami [illegible] eiti balsuoti.

~~Kiek~~ ~~Buvau~~ Šiek tiek nustebintas, kad per brolį man lin-
kėjimus persiuntė pulk. V. Skorupskis. Jis tūno savo
ūkyje, gavęs žemės sklypą iš buv. Paširvinčio dvaro, kaipo

savanoris, ~~ūkio~~ sklypo dydis ~~buvo~~ apie 15 ha.

Išlydint ~~Amerikon~~ brolis ~~jis~~ mane nuramino, kad nesirūpinčiau, jis man materialiniai padės, nes buvo ~~buvo~~ labai toks laikas, kai aš padėjau ~~medžiaginiai~~ jiems, dabar jų pareiga padėti man. Taip jau yra. Ranka ranką mazgoja. Padėkojau už žadamą pagalbą.

Visuomenė labai džiaugiai sutiko žinią, kad Lietuvoje įvedama civilinė metrikacija – santuoka, ištuoka, gimusiųjų ir mirusiųjų registracija, kad iš bažnyčios metrikacija ~~yra~~ atimta ir tuos reikalus dabar tvarkys Vietos vykdomieji komitetai.

Nuo 14 amžiaus pabaigos – Lietuvos krikšto – visų piliečių sąžinės ~~laisvės~~ reikalus tvarkyti ~~buvo~~ pavesta bažnyčiai. Bažnyčios, turėdamos monopolines teises, terorizavo piliečius, ypač netikinčius. Kitaip sakant, bažnyčia buvo valstybė valstybėje. Lietuviai ir po krikšto dar pora šimtmečių nepaklusę katalikų bažnyčiai ir meldėsi savo stabams. Ypatingu dievobaimingumu lietuviai nepasižymėdavo, dar ir todėl, ~~nes~~ kadangi po ~~krikšto~~ [illegible] jie turėjo bažnyčiai ir jos tarnams gana dideles priverčiamas duokles atiduoti.

Kylant lietuvių kultūriniam ir politiniam lygiui jau 19 šimtmečio pabaigoje, Lietuvoje laisvamanybė įgavo kovos formą. Jos kovos obalsiu buvo – atskirti bažnyčią nuo valstybės. To judėjimo vadu buvo žymus Lietuvos veikėjas Šliūpas Jonas (1861-1945). Tačiau ~~su~~ jo ~~mi~~ reputacijai pakenkė toks kuriozas: ~~gavosi didelis paradoksas.~~ ~~Jis~~ likęs našliu, antrą kartą tuokėsi bažnyčioje, nes nebuvo civilinės metrikacijos Lietuvoje, išskiriant Klaipėdos kraštą. Ateistų tarpe toks J. Šliūpo elgesys nešvankiai pakrikpo, ~~nes~~ ~~kaip~~ jis buvo žymus ateizmo judėjimo veikėjas. Gyvendamas Palangoje, galėjo susituokti Klaipėdos krašte. Taip darydavo idėjiniai ateistai. Jie tuokėsi ir naujagimius

registravo Klaipėdos krašte, mat tas kraštas priklausė Lietuvai. J. Šlimpo „išdaiga" tikinčiuosius pradžiugino, nes jis „suklupo prieš „dievo galybę", apsiriecho jam prog..."

Kur kas blogesnėje padėtyje atsidūrė tie Lietuvos piliečiai, kurie savo santuoką registravo katalikų bažnyčioje, ji jiems išsiskyrimo neduodavo. Galėjo sutuoktiniai išsiskirti tik fiziniai – gyventi ne kartu, bažnyčia neištuokdavo. Tokie sukurdavo atskiras šeimas, bet formaliai savo santykių negalėjo sutvarkyti, nes veikė sąžinės laisvę varžantieji tautininkų-klerikalų įstatymai. Norint gauti ištuoką (skyrybas), reikėjo spekuliuoti religijomis: pravoslavų, mahometonų, evangelikų ir judaizmo dvasininkams tūkstančius mokėti.

Liaudininkai, būdami valdžioje šį nenormalumą turėjo išspręsti pirmoje eilėje – atskirti bažnyčią nuo valstybės. Tačiau mažumų atstovai nežadėjo paremti svarstant šį klausimą Seime, tokiu būdu valstiečiai liaudininkai nesudarė daugumos. Savo sutikimą davė tik 1927 metų pradžioje – nemokėti mažumos dvasininkams algų. Tasai opus, sąžinę išlaisvinantis įstatymas turėjo ateiti į gyvenimą tik palaipsniui. Dvasininkams algų nemokėjimas pat juos atstumtų nuo kišimosi į svetimus reikalus. Kunigo kišenė taip pat geras faktorius: esant jai pilnai ar apypilnei, bus sumažintas duosnumas atitinkamai, iš kur sulinda reakcingi užmojai – pavergti liaudį su „dievo pagalba".

Tie tėvai, kurie savo vaikų visai nekrikštijo, tiesa, baudžiami nebuvo. Bet jų vaikai niekur nebuvo užregistruojami. Tokiu būdu iš teisėtos santuokos gimęs

vaikas, bet nepakrikštytas, nebuvo laikomas egzistuojančiu. Mokyklose ~~tokie~~ vaikai ~~buvo~~ visaip niekinami, jei patekdavo ~~į~~ jiems į mokyklą, iš toli, kapelionai pirštais badydavo nekrikštytuosius, tarytum jie sirgtų ~~kuria nors~~ užkrečiama liga.

Be to, ~~tose pat~~ mokyklose ne ~~geriau~~ mėgiami ~~buvo elgiamasi~~ ir ~~su~~ tie vaikai, kurių tėvai ~~buvo~~ laisvamaniai, ir ~~vaikai~~ patys buvo tėvų nuomonės.

Galėjo ~~daugi~~ išdrįsti tik tie, kurie buvo turtingi ir pakankamai atlygindavo muftiams, pastoriams, popams ir net rabinams. Pastarieji kiek daugiau turėjo moterų, nes vyrams reikėdavo daryti nekukrias kūno operacijas.

Įvairių religijų dvasininkai Lietuvoje buvo griežtai nusistatę prieš civilinę metrikaciją. Nors savo nusistatymą ir kovą prieš civilinę metrikaciją jie oficialiai motyvavo ~~religiniais~~ kad jie taip dirba sumetimais, bet iš tikrųjų buvo kova dėl pajamų, surenkamų už metrikaciją.

Apskaičiuota, kad įvairių religijų dvasininkai už metrikus surinkdavo apie pusantro milijono litų* per metus.

Pagal oficialias statistikas, Lietuvoje per metus esti apie 54.000 gimimų, apie 18.000 sutuoktuvių ir apie 31.000 mirimų.

Už krikšto metrikų sudarymą imama vidutiniškai po 3 litus, tai bus per 160.000 litų.

Už sutuoktuves dvasininkai imdavo kur kas daugiau - nuo 10 iki 300 litų ir daugiau. Taigi, ši pozicija dvasininkams duodavo jau per 500.000 litų.

Mirimai dvasininkams duodavo pajamų vėl apie 7-800.000 litų per metus. Katalikų dvasininkai

už numirėlio palaidojimą imdavo nuo 30 iki 300 litų, o žydų sinagogų komitetai, jei mirusysis palikdavo turto, ir, be to, gyvas būdamas nebūdavęs dosnus religiniams reikalams, tai už tokio palaidojimą (suteikimą vietos kapinėse) reikalaudavo ir imdavo po 10.000 litų ir daugiau. Dėl tokių sinagoginių komitetų „kontribucijų" kildavo visokių nesusipratimų ir net bylų.

Taigi, visai suprantamas visuomenės pasitenkinimas civilinės metrikacijos įvedimu, nes civilinei metrikacijai veikiant, netikintieji piliečiai ne tik ~~nereikės~~ ne veidmainiaus, bet ir dvasininkai negalės prievarta iš jų reikalauti ~~sau~~ duoklės, kuri buvo visai nepagrįsta ir varžė sąžinės laisvę.

Vyriausybės paskelbtasis santuokos ir metrikacijos įstatymas, ~~kuris~~ pradėjo veikti Lietuvoje nuo 1940 m. rugpjūčio mėn. 15 dienos.

Naujasis santuokos ir metrikacijos įstatymas jokiu būdu nepažeidžia kieno nors religinių jausmų ar įsitikinimų, nes susituokęs civiliniai gali paskiau eiti pas dvasininką ir ten sudaryti ~~priimti~~ religinę santuoką. Bet jokiu būdu besituokiantieji arba dvasininkai negali ~~neturės teisės~~ atlikti susituokimo arba krikšto ceremonijų anksčiau ~~pirmiau~~ negu ~~pas~~ atlieka civilinėje instancijoje, ~~kitaip~~ nes bus griežtai baudžiami dvasininkai, sutuokiamieji ir krikštytųjų vaikų tėvai.

Padarytas galas tai milžiniškai neteisybei, kuri tęsėsi Lietuvoje nuo 1387 metų - krikšto Lietuvoje - ~~tai~~ 553 metus. Kiek laimingesni buvo žemaičiai, ~~nes juos tuo laiku valdė kryžiuočiai~~ nes buvo vėliau pakrikštyti tik 1413 m., sutriuškinus kryžiuočius ties Žalgiriu 1410 metais.

Per tą laikotarpį buvo neleidžiama civiliniai tuoktis, esant būtinam reikalui, skirtis. Vyriausybė pastatė galingą stulpą piliečių teisėms apsaugoti ir likviduoja tą anachronizmą, kuris ne tik mums nešė milžinišką žalą, bet ir pasaulio akyse mūsų kraštą atestavo kaip labai atsilikusį kultūros atžvilgiu.

1940 m. rugpjūčio 29 d. Kaune apylinkės teisme buvo sprendžiamos pirmosios bylos, iškeltos pasinėmus Metrikų ir Santuokos įstatymais. Teismo salėje žmonių labai daug. Teisėjauja Vytautas Zostautas.

Ateina prie teismo stalo vienas žinomas kaunietis, kuris su žmona negyvena jau dešimt metų, sukūręs naują šeimą. Žmona-atsakovė teismui pareiškia, kad ji jokių pretenzijų neturinti (nes jos buvęs vyras judviejų dukrai, jai 17 metų), išlaikyti duodąs pinigų, pagal susitarimą. Susitarę geruoju. Teismas tą kaunietį ištuokia.

Šioje byloje tai charakteringa, kad vyras su žmona faktiškai išsiskyrė prieš dešimt metų, sukūrė atskiras šeimas, bet formaliai savo santykius negalėjo sutvarkyti, nes veikė sąžinės laisvę varžantieji įstatymai.

Viena jauna moteris padarė teismui prašymą, kad ją išskirtų su vyru. Svečiuose ji susipažinusi su juo, ką tik paleistu iš kalėjimo, susidraugavę, įsimylėję ir susituokę. Bet vyras buvęs toks žiaurus ir nesugyvenamas žmogus, kad nė metų su juo neišgyvenusi, turėjusi pabėgti. O ir pabėgusi neturėjusi ramybės: vyras ją užpuldinėdavęs gatvėje, įsiveržęs į jos kambarį, ją

kankindavęs, mušdavęs. Vienąsyk iš jos pagrobęs ir išnešęs drabužius. Ieškovė prašo teismą ją su vyru išskirti, be to, tegul grąžina vyras pagrobtus drabužius.

Atsakovas padarė teismui pareiškimą, kuriame rašo, kad žmonos prašymas esąs nepagrįstas ir nedoro tikslo siekiąs: jo žmona viliojanti jo sesers vyrą, griaunanti šeimą, ir tik dėl to, kad turinti meilužį, norinti išsiskirti. Atsakovas prašo teismą jo žmonos prašymą atmesti.

Su šia byla teismas ilgiau užgaišta, nes šalys prieštarauja. Bet teismas priėjo ~~prie~~ išvados, kad žmonos pusėje teisybė, ~~kad~~ vyras yra nesugyvenamas žmogus. Teismas nutarė šią praėjusių metų pradžioje susituokusią porą ištuokti.

Tuojau pat sprendžiama antra byla, kuri ankščiau spręstos bylos atsakovo pareiškimu turi ryšio su pirmąja byla, būtent, vyras padavė prašymą, kad teismas jį išskirtų su žmona. Ankstyvesnės bylos atsakovas teismui pareiškė, kad jo žmona viliojanti jo sesers vyrą.

Teisėjas, pradedamas kiekvieną bylą spręsti, pasiūlo šalims susitaikinti, ieškovui pataria atsiimti skundą. Teisėjas ir šiam atsakovui pataria su žmona susitaikinti, skundą atsiimti.

Prasideda dialogas. Ieškovas svyruoja, nėra griežtai nusistatęs gauti ištuoką. Pagaliau jis sutinka prašymą atsiimti, jeigu teismas su prašymu jam grąžinsiąs ir šimtą litų, sumokėtus užvedant bylą.

Teismas nutaria ieškovui prašymą grąžinti, grąžinti ir šimtą litų.

Vienas ir antras pilietis padarė teismui pra-

šymus, kad ištuoktų. Juodu įrodinėja netikusį žmonų elgesį su svetimais vyrais, neištikimumą. Prirašo liudytojus, kurie tikrai žino jų žmonų netinkamą elgesį. Liudininkai tai patvirtina nepilnai.

Viena byla aiški, tai teismas nutaria ištuokti, o antra nelabai aiški, atrodo, kad žmona pavenčiamai elgiasi, bet, kad teisingai būtų išspręsta, teismas bylą atidėjo ir ieškovui davė septynias dienas laiko įrodymams pristatyti. Jis turi įrodyti, kad žmona iš tikrųjų netinkamai elgiasi ir jos elgesys yra pakankama priežastimi išskyrimui.

Dar porą bylų teismas irgi atidėjo – reikalauja įrodymų. Šios dienos bylų sprendimas parodo, kad Metrikų ir santuokos įstatymai atitaiso sužalotus žmonių santykius, arba įteisina santykius, kurie tęsėsi kelerius metus. Bylų dalyviai susituokę įvairiose bažnyčiose ir nė vienas nėra susituokęs civiliniai. Pagal Liaudies vyriausybės išleistus įstatymus žmonių skriaudos atitaisomos, jų teisės, pagrįstos sąžinės laisve, apgintos.

Anksčiau ištuoka buvo veik neįmanoma, nors susituokėlių gyvenimas būdavo senai pairęs, suirusios naujos šeimos. Vyriausybė šiai anomalijai padarė galą. Sąžinės laisvė laimėjo kovą su smurtu ir religijų spekuliacija.

Tai ištuokos. Aš norėjau pabuvoti ir toje vietoje, kur daromos santuokos, registravimai naujagimių ir mirusiųjų. Spalio mėnesio pradžioje aplankiau tą naują įstaigą, kuri piliečių tarpe buvo gana populiari.

Nuo rugpiūčio 15 d. pradėjo veikti civilinė metrikacija. Kauno civilinės metrikacijos įstaiga

darbą pradėjo miesto savivaldybės būste. Įstaigos darbo pradžia buvo sunki: ~~nebuvo~~ trūko patyrimo, stigo žmonių, o blogiausia ~~tai~~, kad nebuvo tinkamos ~~būsto~~ patalpų, kažkaip mažino ir pačios įstaigos orumą. Nors miesto rotušė iš lauko pusės atrodė gana puošni, bet viduje ~~buvo~~ tamsu, niūru. Buvo gyvas reikalas šiai įstaigai ieškoti tinkamo pastato. Dabar Kauno metrikacijos įstaiga yra įsikūrusi buvusiuose arkivyskupo rūmuose. Tie rūmai neseniai pastatyti ir gražiai įrengti. Į metrikacijos įstaigą įeinama pro „~~paradinęsias~~ frontalines" duris. Rūmų kieme prisodinta gėlių, nes arkivyskupas ~~yra~~ didelis gėlių mėgėjas. Dabar tos gėlės irgi tinka papuošti takams į piliečių sąžinės laisvės židinį.

Už juodų ąžuolinių durų prasideda puošnūs koridoriai ir Metrikacijos įstaigos kambariai. Šioje įstaigoje registruojami trys svarbiausi žmogaus gyvenimo įvykiai: gimimas, sutuoktuvės ir mirtis.

Įstaigos vadovai Metrikacijos įstaigą ketina taip sutvarkyti, kad joje atliekamas piliečiams patarnavimas atitiktų tuos tris žmonių gyvenimo įvykius.

Šviesiame, nuotaikingame kambaryje tarnautojas registruoja naują respublikos pilietį. Pareigūnas, atlikęs registravimą, sveikina naujagimį ir linki sveikai augti ir būti naudingu žmonijai.

Sutuoktuvių aktui įregistruoti perimtas didžiausias kambarys su šviesiais langais. Šis būstas bus menininkų dekoruotas, išpuoštas ir sutvarkytas taip, kad čia atėjusieji būtų apgaubti tos nuotaikos, kuri atitinka pergyvenamąjį momentą – žengiant pirmus žingsnius į bendrą gyvenimą.

Civilinės metrikacijos įstaigoje yra vienas kambarys, kuriame registruojami mirties faktai. Tai liūdnas kampelis. Siauras ir tamsus kambarys, niūri jame nuotaika. Ten laukiasi žmonės, liūdesio apimti.

Metrikacijos įstaigos vadovai darbą sutvarkė taip, kad piliečiai būtų ne tik greitai ir mandagiai aptarnauti, įstaiga stengiasi prisitaikyti prie žmonių nuotaikų. Čia atėjusieji mato, kad suprantami jų jausmai.

Daug žmonių kreipiasi į Metrikacijos įstaigą iš įvairių Tarybų S-gos vietovių, prašydami išsiųsti jiems jų gimimo metrikų išrašus. Tačiau ne visus galima patenkinti. Rašo, kad esąs krikštytas Kaune, arba cerkvėje, ar bažnyčioje, buvusioje prie plento, tarp Kauno ir Jonavos, 22 km. nuo Kauno, bet kaip toji vietovė vadinasi, ar ji tebėra – nežino. Ieškojimas, teiravimasis cerkvės ar bažnyčios, kurioje tokis metrikų prašytojas krikštytas, atima daug laiko, o neretai tokios vietovės ar bažnyčios nesurandama.

Metrikacijos įstaigoje darbo žymiai padaugės, kai iš kurijos ir kitų metrikacijos punktų bus perimti archyvai, kuriuos reikės ne tik tvarkyti, bet iš metrikų išrašus išduoti.

Vokiečiams užėjus, Metrikacijos įstaiga nebuvo panaikinta, nes tokios įstaigos egzistuoja ir Vokietijoje, tačiau, katalikams reikalaujant, ši įstaiga iš arkivyskupo rūmų buvo iškraustyta.

Seimas 1940 m. liepos mėn. 22 d. yra priėmęs deklaraciją, kad žemė visos tautos nuosavybė, tai yra valstybės nuosavybė. Pasakyta taip: – Reikšdamas visų darbininkų valią ir vado-

vandamasis gyvybiniais darbo valstiečių interesais, 126
Liaudies Seimas paskelbia visą Lietuvos žemę su jos
gelmėmis, visus miškus ir vandenis priklausančiais 115
Liaudžiai t. y. Valstybės nuosavybe. Nuo šiandien že-
mę valdys tie, kurie ją dirba.

Seimas nutaria nustatyti visoje Lietuvoje valstie-
čių ūkiams apribotą 30-ties hektarų normą vienam
ūkiui, o valstiečių ūkių žemės ploto perteklių, virš
šios normos, paversti valstybiniu žemės fondu, tikslu
pagelbėti bežemiams ir mažažemiams valstiečiams
įsigyti žemės.

Visa žemė esanti nuo šio laiko dirbančiųjų ir
valstiečių rankose, o lygiai ir žemė, kuri bus valsty-
bės perduota bežemiams ir mažažemiams valstie-
čiams, užtikrinama amžinam valstiečių naudojimusi.
Visokie bandymai pasikėsinti į asmeninę valstiečių
nuosavybę arba prieš darbo valstiečių valią, prime-
tant jiems kolchozų organizaciją, bus griežtai nu-
bausti, kaip kenkią liaudies ir valstybės interesams.

Po tos deklaracijos paskelbimo Teisingumo mi-
nistras Pov. Pakarklis spaudoje priminė, jog pagal
Liaudies Seimo 1940 m. liepos mėn. 22 d. priimtąją
deklaraciją visa žemė perėjo valstybės nuosa-
vybėn. Todėl ir visi po šios deklaracijos paskelbi-
mo sudaryti notariniai aktai, kuriais būtų kam
perleidžiama kaimo ir miesto žemė nebeturi ga-
lios. Visi, kas bandytų kuriuo nors būdu šį Lian-
dies Seimo nutarimą apeiti, bus traukiami teismo
atsakomybėn.

Kaip Seimo deklaracija, taip ir Pov. Pakarklio
priminimas, gyventojų tarpe buvo gyvai aptariami.
Kas Dangelis ~~susidarė tokią~~ manė, ~~nuomonę~~, kad Tarybų

sąjungoje kolūkinė sistema žemę eksploatuoti negavo pritarimo ir Pabaltyje jos taikyti atsisakyta, su griežtu pabrėžimu – „Visokie bandymai pasikėsinti į asmeninę valstiečių valią, primetant jiems kolchozų organizacija bus griežtai nubausti, kaip kenkią liaudies ir valstybės interesams".

Ilgai laukti neteko. Dienraštyje „Darbo Lietuva" Nr. 61, 1940. VIII. 19 d. straipsnyje „Žemė ir gandai" yra taip pasakyta: „Žemės ūkio ministerija pradėjo propaguoti taip vadinamas grupines sodybas, kurių tikslas raginti žmones nesikilnoti į vienasėdžius, o gyventi kaimais. Jei dalinama dvaro žemė, tai sodybas grupuoti apie dvaro centrą, o žemės sklypus skirti toliau, kad ir keliose vietose.

Provincijoje tuoj atsirado gudragalvių, kurie šį raginimą ėmė aiškinti šiaip: girdi sodybos siūlomos telkti į grupę dėl to, kad paskiau bus daromi kolchozai. Tai yra piktas prasimanymas, sugalvotas valstiečių kiršinimo sumetimais, turįs tikslą sėti nepasitikėjimą naująja santvarka."

Dar ~~pereitais~~ praitais metais Jonas Vileišis „Lietuvos Žiniose" propagavo tokias sodybas. Gražiausią tokių sodybų pavyzdį galima rasti Čekoslovakijoje, kur kiekvienas kaimas yra virtęs miesteliu, turinčiu krautuvių, kelias sales susirinkimams, kino teatrą, kanalizaciją, elektrą ir kitas civilizacijos dovanas.

~~Savo laiku~~ Vienu metu liaudininkai buvo dideli šalininkai žemės reformos, dalinant dvarus, ~~nes~~ tai ~~buvo~~ politinis klausimas – lenkus dvarininkus iš jų valdomų žemių išblokšti, nes jie ~~buvo~~ priešiškai ~~nusistatę~~ nusiteikę prieš visą Lietuvą. Gi pas~~kutiniais laikais~~ tarpukario metu,

jis yra mūsų viršininkas. O jūsų tarpe gal randasi ir tokie kurie bus ministeriais ir der aukštesniais pareigūnais. Nenorime deginti tiltų, tuo labiau, kad mes matome, suimtieji visi lietuviai, kurie kovoja už taip brangų dalyką tai Lietuvos Nepriklausomybę. Mes visi su jumis toje kovoje - užbaigė prižiūrėtojas.

Tikrai prižiūrėtojai mūsų buvo ne tik idėjos draugais, bet uolūs talkininkai žinių teikime.

Vasario 16 d. atiteko pirmadieniui. Iš laisvės pasiekė žinios, kad tos šventės išvakarėse Karo Muziejaus sodelyje tą šventę pagerbti susirinko nepaprastai daug žmonių. Prižiūrėtojas pranešė, kad toji brangi lietuviams šventė galutinai bus švenčiama pirmadienį, nors ir padaryta darbo diena. Pažadėjo ateiti po patikrinimo mums papasakoti kaip buvo švenčiama. Mes jo labai laukėme. Po patikrinimo atsidaro mūsų kameros durų vilkiukas ir išgirstame vyr. prižiūrėtojo balsą su perspėjimu, kad mes visi gulėtume savo guoliuose o jis pasakojo kaip buvo ta brangi diena atšvęsta, galutinai dvi dienas. Sekmadienį buvo tiek žmonių, kad muziejaus sodelyje nebetilpo, bet jau pirmadienį netilpo ir visoje Vienybės aikštėje. Iš muziejaus administracijos kas nors ypatingo nieko nebuvo ruošiama. Kai paprastai prie nežinomojo kareivio kapo karo invalidai atlieka maldos ceremoniją ir suskamba Laisvės Varpo garsai. Tą atlikus, minia, lyg kieno diriguojama užgieda

Lietuvos Himną „Lietuva Tėvynė Mūsų". Ji užbaigus sekė giesmė „Marija, Marija išgelbėk mus priešo baisaus". Ją giedant vieni stovint, kiti klupodami ant kelių, delnus suglaudus ir virš galvos iškelę maldavo dievą, kad jis Lietuvą išgelbėtų, mus jos sargotojų ir globėjų. Lietuva be jų bus laiminga. Buvo ir kitokių maldavimų, kad dievas juos nubaustų. Šioji meilė ir atsidavimas Lietuvai tęsesi ilgai. Po tų iškilmių ir maldų minia ramiai judėjo į savo namus su didžiausiu nusiteikimu, kad nors tokiu būdu savo taurius jausmus šioje vietoje galėjo pareikšti. Vyr. prižiūrėtojas pabaigus pasakoti palinkėjo labos nakties ir ta pati papasakoti nuėjo kitai kamerai, matyti tokio pačio sukrėtimo kaip ir mes. Visi vienu balsu pasakėme - ačiū. Kas tai iš mūsų pasakė, kad reikia mums savo guoltų nusileisti ir pusbalsiai sugiedoti Lietuvos Himną. Visi kaip vienas vienose marškiniuose jau buvo pasiruošę tą atlikti. Prižiūrėtojas pradarė vilkutką, bet nieko mums nesakė. Pabaigus vėl pažiūrėjo per vilkutką, bet tai jau buvo toks momentas, kai visi lipo ant savų guoltų. Kiti gana greitai užmigo. Mane kankino prieštaravimai. Kodėl nekurie savo ir tvirtina, kad tauta yra su jais o tikrenybėje yra visai kitaip. Mačiau korštelių žmogelių sau į talką pasikviečia kas turi ginklą, visiems ir visur plačia burna garsina, kad jie atstovauja visą tautą. Toks Petras Kubiliūnas net savo vilkų tarpe yra mažumoje ir kai jam toji

danguma vilkų pradėjo padus kutenti, kad taip padorūs vilkai nesielgia, tai jis juos išvaiko o kai kurimos sukiša į tokius namus kur yra grotai.

Su dievu jokių kontaktų nepalaikau. Pagalvojau, kad kuriam laikui su juomi rasti bendrą kalbą. Papildyti visas litanijas prašant išgelbėti nuo bado, maro, karo ir kitų nelaimių, dar papildyti - išgelbėti mūsų tautą nuo globėjų, saugotojų ir užtarėjų. Nė vienoje litanijoje neprašoma išgelbėti ir jie prisisiūlinėja tą apaštališką misiją atlieka savanaudiškai - savo interesams patenkinti, mums neprašant tą daryti.

Kitą dieną kampuose prasidėjo šnibždėjimai. Pr. Zibertas giedojo Lietuvos Himną. Atkrito nuo komunistų. Girdžiu kai vienas kitam aiškina, kad jis tą padarė, nes aš giedojau, o šiaip kameroje labai susidraugavome ir jis nenorėjo daryti įsišokimų. Tą išgirdęs priėjau ir visiems girdint garsiai pasakiau, kad kultūringas žmogus su savo purvinais batais į svetimą sielą nelenda. Įsitikinimams arba nuo jų atsisakymą reikia palikti pačiam spręsti. Juk tokie buvo tai jo asmeniškas dalykas, o mes turime pasilikti tik stebėtojais. Kakanyuščiame atsitikime, jis būdamas net partijos nariu, tai disciplinai nenusikalto, nes tai buvo giedomas kaipo protestas užgrobiant mūsų Tėvynę, kurios sūnus yra Pr. Zibertas. Pagaliau yra įvairūs himnai. Dangumoje minimas dievas. Kituose ketinama užkariauti visą Pasaulį. Gi Lietuvos Himne yra nekalčiausi žodžiai, kur sakoma, kad yra didvyrių žemė ir iš praeities

jos sūnūs testiprybę semia. Ir jų žygiuose telydi šviesa ir tiesa. Tai tokį himną humaniškas teistas negali užgauti jį giedant nei Vatikane, nei Maskvoje, nei Anglijoje nei kitose valstybėse. Bereikalo jis buvo uždraustas Lietuvoje esant tarybinei santvarkai. Reikėjo palikti. Internacionalą palikti Internacionalui, o Tarybų S-gai parašyti naują, kuriame atspindėtų visų respublikų ne tik bendriniai motyvai bet ir jų savitumai. Tą taip gražų himną lietuvai parašė žodžius ir muziką liaudininkų ideologas D-ras Vincas Kudirka. O dėl 16 Vasario šventės - paskelbimo būti Nepriklausoma, po jau trečiojo padalinimo tarp caro Rusijos ir Prūsų 1795 metais, praslinkus 123 metams vergijos, kiekvienam lietuviui toji šventė yra labai brangi. Gal tiems kurie ją persekiojo yra nemalonu jos netekus ir kaip liaudis švenčia atgavus Nepriklausomybę, tačiau tą iš istorijos puslapių išbraukti nepajėgs. Baigdamas patariau visiems į kito sąžinę ir įsitikinimus neteplinoti su savo purvinais batais. Kž viešpatavo tyla. Pr. Žibertas sėdėjo viename kampe susigūžęs ir mintimis buvo toli nuo mūs. Niekas man nepasakė dėl jo apginimo vakarykščios elgsenos, tik ištarė vieną žodį, o jis buvo - ačiū.

Kaip jau minėjau, kad mes su laisvu pasauliu turėjom gana gerus ryšius. Tai gal pagrindinis tai man iš namų perduodant maistą. Antrasis tai paslaugūs prižiūrėtojai. Bet gal svarbiausias tai kalėjimo gydytojas, gaila jo pavardės neprisimenu, bet rodos tai buvo Mongirdas. Mano draugai jį paprašė būti ryšininku. Vakare

iškviesdavo į ambulatoriją, po pažastimi įspraudavo termometrą ir darydavo pranešimą kas vyksta taniamoje laisvėje. Tai gana malonus ir simpatiškas gydytojas, politiniai neblogai pakaustytas. Tokie vizitai vykdavo kas antrą, trečią dieną. Kas liečia mane tai jis ramindavo ir sakė, kad mano areštu susidomėjo Karo lauko komendantas generolas Pohl ir smulkmenas sužinosim iš čia išėję. Begautų žinių iš laisvės, po ta pažastimi kur buvo termometras atnešdavau ką nors dar skanesnio ir pakankamą kiekį rūkalų. Vasario 17 d. vakare gydytojas man pasakojo smulkiau, kad vokiečiams labai nepatiko toks masinis susibūrimas Karo muziejuje. Įtaria Z. Blyną ir jo artimus draugus, kad tai jų darbas. Bet areštų jų tarpe dar nėra. Yra ir tokios nuomonės, kad praeis patylomis. Kitas klausimas jei būtų ankos o tokių tai tikrai nebuvo. Jis matęs Z. Blyno artimą draugą ir jis sakė, kad labai patenkintas kas vyko Karo muziejuje. Tas parodė, kad Z. Blynas turi daugiau šalininkų, negu kubiliūnai, germantai-meškauskai, paukščiai ir pienburniai kašukeliai su savo sebrais.

Tardymus daugumoje darydavo nakties metu. V. Kavaliauskas buvo pirmas kameroje ir jis buvo pirmuoju iškviestas tardyti. Ilgai pas tardytoją nebuvo. Grįžęs pasakojo, kad tardytojas per vertėją uždavė klausimą, ar jis pažįstamas su Kalininu. Patikslinti jis užklausė tardytoją, ar su tuo, kuris Maskvoje Kremliuje gyvena? Atsakė, kad

kalbama apie kitą Kalininą. Atsakė, kito jis netikrai nepažįsta bei dargi ir nežino. Tardytojas patikslino, kad tasai, kuris užeidavo vakarais pasiklausyti radijo. Tada V. Kavalianskas pasakė, kad visi jį vadindavo „Paša" o, kad jis pavardė yra Kalininas tikrai nežinojo. Kokias stotis klausėsi paklausė tardytojas. -Visas kurios perdavinėjo šokių muziką ir dainas. Tik tuomi jis ir įdomavosi- atsakė. Tardytojas sušuko pikčio apimtas, kad jis meluoja, nes žmona per tardymą patvirtino, kad klausėsi išimtinai tik tarybines stotys. Senukas paprieštaravo, kad žmona tą pasakyti negalėjo, nes savo namie Tvirtovės al. nenakvodavo. Mes turime dvi žmones. Aš tvarkau savo prekybą esamą Laisvės al. 63, o žmona tvarko „Centralini viešbutį" esantį Laisvės al. 11 ir tam viešbutyje ir nakvodavo, nes tą daryti vertė pats darbas, o viešbutyje judėjimas yra naktiės metu. O sūnus ką daro?- klausia tardytojas. Jis dar jaunas vyras, labai įdomaujasi teatru ir dalyvauja vaidinimuose Jaunųjų teatre.

Tai buvo visas senuko tardymas. Grįžo kiek susinervavęs tardytojo įžūlumu, vis kartodamas - Paša Kalininas. Ant keturių akių jis man patvirtino, kad tasai Paša klausėsi ne šokių muzikos bet Maskvos pranešimų, kaip rusai vokiečiams krečia į sėdimą vietą, tačiau rusų laimėjimais nesidžiaugė, nes buvo pritapęs prie vokiečių, vaikščiojo laisvas kaip savas žmogus. Jam buvo įdomu žinoti, kada jis turės pakeisti savo kailį ir atėjus raudonajai

armijai visa burna rėkti, kad buvo kankinimi.

Iš tardymų visi grįždavo apstumdyti arba apmušti. Tik vienas M. Pranckūnas grįžo su šviesiu veidu, patenkintas, kad prie jo negalėjo prikibti. Mat jis jokioje įstaigoje nedirbo, bet kaip fotografas su fotoaparatu visur švaistėsi ir pelnėsi savo pragyvenimui smulkiomis kombinacijomis, kurios su politika nieko bendro neturėjo, tačiau iš kalėjimo išleisti nesiskubėjo, nes visokie fotografai dažniausia savo produkciją sugeba pasidalinti su tais kurie jos ieško. Vienas vaikinas buvo gerokai apdaužytas, tik užtat, kad jis nebūdamas komjaunuoliu dalyvavo jų pasilinksminimo vakare ir jam pasibaigus savo simpatiją komjaunuolę palydėjo namo. Tikrai didelis nusikaltimas - netgi baisus...

Be šių sadizmų buvo aukščiausias žvėriškumo laipsnis. „Drobės" fabrike dirbo eiliniu tarnautoju buhalterijoje. Esant tarybinei santvarkai buvo sudaromos privalomos profesinės sąjungos. Fabrike „Drobė" tasai žmogus buvo išrinktas profsąjungos pirmininku. Kartu gyvenant vienoje kameroje teko su juomi kalbėtis ir šiaip visokiose pokalbiose dalyvaudavo ir pasireiškė kaip nuoseklus, sveikai ir logiškai galvojantis žmogus. Niekad nepriklausė jokiai partijai Lietuvoje, bet dešiniesiems nepritardavo. Dabar jis suimtas, kad buvo profsąjungos pirmininku fabrike „Drobė". Vėlai vakare buvo iškviestas tardymui. Laikrodis jam rodė po 24 val. nakties, bet tardomojo dar nėra. Apie 1 val. atsidaro kameros

duris ir įmetamas tardomasis. Pats pasikelti negali. Neužsegtas kelnes laiko rankoje. Smarkiai dejuoja. Jaunesnieji nuo gultų nušoko pirmieji ir pradėjo jį kelti. Nuvedė prie jo gulto ir numovė viršutines ir apatines kelnes. Čia mes pamatėme klaikų vaizdą. Visa sėdimoji vieta buvo juodai mėlynos spalvos. Jį tardymo kameroje numovę kelnes per sėdimąją kočiais tai pagaliais mušė ne vokiečiai, bet lietuviai tekininkai, P. Rubiliūno vilkai, greičiausia pasiuntė. Jam taip skaudėjo, kad vienas sumuštą vietą palietė tik pirštu, tai jis smarkiai sustenėjo. Jokios medicininės pagalbos jam suteikti negalėjome, nes neturėjome jokių vaistų, bet ir šiaip mūsų tarpe nebuvo medikų. Viena ką mes padarėme, tai jį paguldėme ant pilvo ir sumuštą vietą palikome visai nepridengtą, kad prie jos neprisiliestų baltiniai, o be to būnant nepridengta buvo šaltesnio oro vėsinama. Nakties metu jokios medicininės pagalbos tikėtis negalėjome, bet prižiūrėtojas pagelbėjo. Atnešė iš kur tai nedidelę dėžutę vazelino. Skaudamą vietą sutepėme vazelinu ir taip jis turėjo laukti rytinio patikrinimo. Per patikrinimą rytmetėje nebuvo. Tikrintojas pamatė, kad guli ant gulto ir patikrinimo lape nori atžymėti, kad serga. Aš pridūriau, kad serga nuo žiauriaus sumušimo tardant. Jis prisiartino prie ligonio ir paklausė ar tikrai taip buvo sumuštas tardymo metu. Patvirtino. Kai tai atžymėjo patikrinimo lape ir jo veide išvydome piktą išraišką, dėl tokio žiaurumo. Praslinkus valandai po rytinio patikrinimo

mūsų kameros ligonį išnešė į kalėjimo ligoninę. Vakare buvom „iškviestas" pas gydytoją ir jis pasakė, kad dėl smarkaus sužalojimo sėdimos vietos būtų dar niekis, bet jis nustatė, kad gali būti atkresti plaučiai nes smūgio žymės yra ant krūtinės ir nugaroje. Tą parodys rentgenas. Tai jau ne pirmas toks teroras. Turime tokių daug bet šis viršyja visus. Reikia padaryti galą sadizmui.

Išnešus žiauriai sumuštą į ligoninę, kameroje užviešpatavo savotiška tyla, solidarumo tyla, arba susigyvenimas su esama aplinka. Šiandiena „Drobės" buhalteris, rytoj kitas iš mūsų tarpo ir taip tasai retežėlis tęsis be krašto ir galo.

Vienas jaunuolis atsisėdęs prie stalo, savo smakrą parėmęs rankomis ir alkūnėmis atsirėmęs ant stalo ilgai tokioje pozoje rymojo, ką tai svarstė. Stebėjau jį. Galvojau, kad jis tardymui dar nebuvo šauktas. Jam vaidenosi, kad toks pats likimas jo kaip šio buhalterio. Profsąjungos pirmininku jis nebuvo. Nebuvo nariu jokioje organizacijoje. Turi smuiką ir su smičium laisvu laiku pačirena. Kokio tai komjaunuolių orkiestro smuikininkas apsirgo. Pakvietė jį susirgusį pavaduoti dviejuose šokių vakaruose ir už jo čirenimą sumokėjo. Spėja, kad už tą yra suimtas ir čia turės aiškintis. Prisėdom prie jo. Raminančiu tonu paklausiau apie ką jis taip rimtai galvoja, svarsto ir planuoja, kaip iš purvinos klampynės turės išreplinoti. Jis man atkerta, kad jis sau galvą suka dėl loginos nesąmonių. Paprašiau konkrečiau pasakyti kur tos nesąmonės loginume pasireiškia. Jis aiškina, štai, kad ir su „Drobės"

buhalteriu. Koviečius galvosenoje, kad jis būdamas profsąjungos pirmininku tarybiniu laiku yra dergęs Hitlerį ir jo sėbrus. Patikėkime tam. Tą galėjo atlikti jo kūno dalys. Svarbiausią uždavinį atliko liežuvis. Jam talkininkavo ir kitos kūno dalys, kaip tai galva, ~~protas~~, akys, gal dar rankos ir kojos. Jas [illegible] reikėjo ir bausti. Sėdimoji vieta čia niekuo dėta ir būdama visai nekalta smarkiausiai yra nukentėjusi. Žmonės dažnai sako, kad - nekaltai nukentėjo, tikrai nekaltai. Visi prapliupo juoku bet mums nustojus kvatoti jis rimtu tonu tęsė toliau. Štai kitas pavyzdys:

Dar lankant pradžios mokyklą atsitiko su manim nemalonus atsitikimas. Laike pamokos iš mano krepšelio iškrito rašalinė, čia pat prie kojų. Lenkiantis ją pakelti ir man atsitiko nelaimė. Iš manęs, kaip tai savaime išsprūdo su garsu negeras oras. Mokytoja mane nubaudė. Išvarė vienai valandai iš mokyklos patalpų, motyvavo, kad klasėje sugadinau orą. Jau lauke būdamas pradėjau galvoti, kad čia logika konfliktė su tikrove. Juk aš kaltininkas už bausmę buvau išvarytas į tyrą orą, kuris nebuvo suterštas, o visi nekalti mokiniai su mokytoja pasiliko sėdėti suterštame ore. Vėl visi prapliupo juokais. Jis tęsė toliau: - Dažnai teismai savo sprendimo motyvuose rašo, kad yra baudžiamas nes yra pakėlęs ranką prieš tą ir tą. Tikrovėje pakeltoji ranka žalos ir skausmo nesudaro, o sudaro kuomet jis ją nuleidžia. Visi stvėrėsi už savo pilvus ir ilgai kvatojo. Nuo tos dienos kameroje jis buvo vadinamas „logikos restauratoriumi".

Ilgai jam mūsų kameroje neteko būti. Į kalėjimą jis buvo patekęs už logikos nelogiškumus – aiškindamas dviprasmiškai valdančiųjų darbus ir to užteko, kad jis būtų nuo visuomenės izoliuotas. Būdamas laisvėje jo sutikti man neteko. Būta įdomaus vaikino. Savo kandžiu jumoru visus juokino, bet pats niekuomet nesijuokė.

Apie dvejetą savaičių nebuvau tardomas. Pagaliau toji diena atėjo. Kurią tai dieną po patikrinimo ir pusryčių nuveda mane į kalėjimo palėpę, kurioje randasi tardytojų kabinetai. Radau tardytoją civiliai apsirengusį ir vieną panelę, o tai buvo vertėja. Tardytojas liepė sėsti. Pirmas jo klausimas kokia kalba vesime pokalbį. Pasakiau su vertėjo pagalba. Tą padariau sąmoningai, nes gerai žinojau, kad praktikai pasirenka vertėjus, nes jam susidaro didesnis tarpas laiko duoti atsakymą. Tu jau girdi jo klausimą, o tą dar kartais vertėjui nepavyksta tiksliai išversti ir tardomasis geriau, tiksliau ir geriau apgalvotus atsakymus savo apsiginimui gali duoti. Nors mano byloje nebuvo labai painių dalykų ir be vertėjo laisvai būtų galima apsieiti, bet kodėl nepasinaudoti tau duota teise.

Tik pradėjus tardyti kitame gale palėpės pasigirdo isteriškas mušamo žmogaus šauksmas. Vertėja kategoriškai pareiškia tardytojui, jei tokie veiksmai vyksta šio namo pastogėje, tai ji nuo vertėjos pareigų atsisako ir šiuos rūmus apleidžia. Tardytojas išėjo malšinti sužvėrėjusį tardytoją, o mes su vertėja pasiliekame vieni du. Jam tik uždarius kabineto duris, ji man savo,

kad byloje jokios kompromituojančios kaltinamo medžiagos nėra. Yra anonimai aiškiai persunkti asmeniškos neapykantos. Patarė laikytis aukštumoje. Padėkojau. Man tas labai svarbu, kad nėra bent kokios dirbtinos, provokacinės medžiagos. Nurimus šauksmui, tardymas tęsiamas toliau. Įžanginė dalis ėjo labai greitai ir patikėjo (be įrodymų), kad esu ne žydas. Pirmas klausimas ar aš esu komunistų partijos narys. Pasakiau, kad ne. Patikėjo. Kiek kartų esu buvęs Maskvoje? Nebuvau niekuomet, bet rugpiūčio mėn. buvo žadama mane komandiruoti į Žemės ūkio parodą. Koks mano giminystės ryšys su komisaru Marijonu Gregorausku? - Nuo Adomo ir Ievos - atkirtau. Vertėja jam paaiškino rusiškai, kad pas lietuvius liaudyje taip aiškina, jei negiminė. Jis vis vien nesuprato, bet vertėja jam nuo savęs patvirtino, kad neturi jokios giminystės. Kur aš kalbėjau mitinguose? - Tarybiniais laikais niekur mitinguose nekalbėjau. Teko kalbėti tarnybiniais reikalais tarnautojų susirinkimuose bei tai tik profesijos ribose. Ar pažįstu J. Paleckį ir M. Gedvilą? - Pažįstu labai gerai, nes abu buvo Valstiečių liaudininkų s-gos nariais, o dabar tapo komunistais. Kodėl aš nepasekiau jų pėdomis? - Dar neįsitikinau jų pranašumu, todėl ir ne esu jos nariu. Koks Valstiečių liaudininkų politinis veidas? - Liberalinis - atsakiau.

Po mano atsakymų tardytojas kol tai byloje rausėsi. Išima laikraštį „Darbo Lietuvą" kurioje raudonu paišeliu apibrauktas koks tai rašinys. Paduoda jį man ir prašo dėl to straipsnio

turinio duoti paaiškinimą. Paėmiau tą laikraštį ir saldžiai nusišypsojau. Tardytojas nustebo, kodėl aš šypsausi. Per vertėją jam duodu klausimą ką jam pavesta tardyti. Išgirdęs iš vertėjos pasakė mano pavardę. Aš jam atsakiau, kad Lietuvoje Petrauskų yra labai daug, kai Vokietijoje - Šmitų, Millerių ir Šulcų. Juos atskirti padeda vardai. Mano vardas Cezaris, bet to Petrausko kuris minimas, tiesa pilno vardo nėra o tik viena raidė „A." tai Antanas ir jis buvo Kauno ~~miesto~~ aps. komunistų partijos pirmasis sekretorius, o aš tik Kauno Valstybinės Prekybos direktorius ir tik vokiečiams Kauną užėmus, o tarybiniais laikais buvau direktoriaus pavaduotojas. Tą pasakęs atsisėdau ir klausiausi, kai vertėja jam aiškino, kad čia labai nešvari byla. Aiškiai matoma, nori jį iš tų pareigų išstumti ir patiems jo vieton sėsti. Savo aiškinimą pabaigė sakydama, kad jai nemalonu daryti vertimus kuomet visa byla yra klastos ir melo voratinklių apgaubta. Vokietis kiek patylėjęs, užvožė bylos aplankalus ir pasakė - „ende" (pabaiga). Paspaudė skambutį, kad ateitų prižiūrėtojas manę paimti. Tasai atėjo gana greitai. Atsisveikindamas pirmiausia galva linktelėjau ir pasakiau - ačiū vertėjai o paskui tardytojui pasakiau sudiev vokiškai. Jis atsistojo ir ištiesė man savo ranką. Kuomet su prižiūrėtoju leidomės vingiuotais siaurais laiptais į savo aukštą jis pasakė, kad tai pirmas atsitikimas kai tardytojas tardomajam atsisveikindamas paduoda ranką. Paaiškinau, kad patekau per apsirikimą. Pavardė tai toji pati bet vardai skirtingi.

Laisvėje būdamas neteko su vedėja susitikti bet apie ją žinias surinkau. Jos motina vokietė o tėvas rusas. Jos tėvas mirė kai jai buvo 8 o seserei 9 metai. Motina savo ir dviejų dukrų pragyvenimui uždirbdavo kitiems baltinius skalbiant ir tvarkant svetimus butus. Nežiūrint labai kuklaus uždarbio abi dukros baigė Kaune vokiečių gimnaziją ir įstojo į universitetą humanitarinius mokslus studijoti, bet jų nebaigė. 1944 m. pasitraukė kartu su vokiečiais. Nebudama lietuvių kilmės, taip gražiai ir garbingai lietuvius ginė, būdama gestapo tarnautoja. Dažnai ją prisimenu ir minim geru žodžiu. Nedaug tokių esama.

Kameroje visi nustebo, kad su kitais palyginus grįžau gana greitai. Tik peržengęs kameros slenkstį garsiai sušukau – „Fedot no ne tot". Visi smalsiai klausėsi mano pasakojimo ir su didžiausiu pasitenkinimu kai vedėja pareiškė protestą dėl mušamų kitose tardytojų kabinetuose. Mūsų tarpe atsirado ir toks skeptikas, kad ten niekas nieko nemušė, o buvo įsceninzuotas toks vaidinimas, kad gretimam kabinete tardomas tą girdėdamas sakytų teisybę, bijodamas, kad ir su juomi taip galės pasielgti. Jam dar nebaigus tą sakyti greta jo stovintis taip vožė per makaulę iš kurios pasirodė su kraujumi putos. Kiti replikavo, - pasakysi, kad ir čia vaidinimas...

Po to tariamo tardymo mano nuotaika pagerėjo, nes mano priešininkai neturi jokios svarios medžiagos mane apkaltinti. Palaikys savaitę, antrą, bet išleisti privalės. Taip dūmojau gal pora dienų. Viename pavakaryje prižiūrėtojas

mane iškviečia ir vesdamas į kontorą paklausė ar aš moku kalbėti vokiškai. Patvirtinau. Mintyse pagalvojau, kad administracijai prireiko vertėjo ir parinko mane. Mane pasitinka pilnoje kariškoje uniformoje gen. Pohl adjutantas kapitonas Schrang su kuriuo buvau pažįstamas. Kai paprastai pasiteiravo, kaip sveikata man tarnauja ir kokia pas mane nuotaika. Atsakiau trumpai, kad kalėjimo sienos geros nuotaikos nesudaro. Atlikęs kurtuazijos manierą aiškiai man sako, kad jis yra prisiųstas gen. Pohl mane nuteikti geron pusėn. Kuomet generolas sužinojo apie mano areštą pavedė ~~karo lauko teismo pirmininkui~~ kapitonui Grün susipažinti su mano kaltinamąja medžiaga. Anksčiau tą padaryti kap. Grün ~~to padaryti~~ negalėjo, nes aš nebuvau apklaustas. Po apklausimo gestapo leido susipažinti su byla kap. Grün. Kapitonas po bylos peržiūrėjimo, stačiai bėgte atbėgo pas gen. Pohl su didžiausiu pasipiktinimu, kad kalėjime laikomas jau 3 savaitės visai nekaltas žmogus. Gen. Pohl telefonu paskambino gestapo viršininkui Jegeriui, kad aš kalinamas neteisėtai. Pažadėjo pats patikrinti ir jei aš nekaltas duos paliepimą iš kalėjimo mane išleisti. Dabar atvyko man pranešti ką kalbėjo gen. Pohl su gestapo viršininku Jegerim. Atnešė man keletą iliustruotų vokiškų žurnalų ir dar kiek pakalbėjęs atsisveikindamas pabrėžė - iki greito pasimatymo laisvėje. Paprašiau tą žinią perduoti mano žmonai. Pažadėjo. Prižiūrėtojas vesdamas mane į kamerą paklausė - ar tai mano draugas?

- Ne draugas, bet nori tapti mano geru draugu - at-
sakiau. Kameroje mane labai laukė. Į paklausimus
kam buvau iškviestas leisybės nepasakiau. Pasigir-
sim kas rūpinasi mano likimu, o jei gestapo nesu-
tiks, tai bus medžiagos įvairioms kalboms. Tikro-
vėje nieko tikro ir nėra, kad busiu išleistas. Tai
didelių žmonių kalbos. Savo kameros draugams
pasakiau, kad buvau reikalingas kaip vertėjas
iš vokiečių kalbos. Iš jų veidų skaičiau, kad man
nepatikėjo.

Žinia buvo džiugi. Reiškia, yra kokia tai prošvaistė
iš to narvo išneplioti, kuriame greitai bus mėnuo
kai aš esu jo glėbyje. Daugiausia mane kankino
tas faktas, kad manim rūpinasi pats gen. Pohl su
kuriuomi teko susipažinti, jo kompanijoje bū-
ti apie valandą laiko ir persimesti keletas deset-
kų žodžių. Šioji mįslė mane labai kamavo ir
tą naktį net labai blogai miegojau.

Vasario mėn. 28 d. per rytinį patikrinimą man
pranešė, kad esu išleidžiamas. Tai buvo šeštadie-
nis. Liepė per pusvalandį pasiruošti. Kiti suskato
rašyti laiškučius giminėms ir pažįstamiems. Kiti
davinėjo telefono numerius ir atsiliepusiems
ką turėjau pasakyti. Aibė visokių pavedimų.
Tikrai po pusvalandžio aš savo kamerą apleidau.

Kontoroje jau buvo mano drabužiai. Davė man
pažymą, kad aš iš šios įstaigos esu išleistas, para-
šyta lietuvių ir vokiečių kalbomis. Įteikdami
man pažymą, liepia tiesiai iš čia išėjus eiti į saugu-
mo rūmus, nurodydami kambario numerį. Šventai
pildau. Atėjau. Radau tą kambarį. Jame sėdė-
jo išimtinai vokiečiai uniformose ir be jų.

pasisakiau kas esu ir parodau tik ką gautą dokumentą, kad jau esu ne kalinys. Ant vieno stalo guli mano asmeniniai daiktai - laikrodis ir portsigaras. Nekurie prieina prie to stalo pačiupinėja ir klausia ar iš tikro aukso. Atsakau vokiškai - echt (tikras). Grąžina man portsigarą ir laikrodį, neimdami iš manęs jokio parašo apie grąžinimą. Bet kokio ir man nėra davę juos paėmę ir bendrai nesustatė kratos akto. Viskas daryta šeimininiškai. Kuomet tie daiktai atsidurė mano rankuose, nepriminiau jiems, kad jie yra paėmę iš manęs sviestą ir dvi bonkes konjako. Tai plėšikavimas dienos šviesoje ir dar tų kurie pasišovė visą pasaulį pertvarkyti naujais - teisingais pagrindais, patys teisingumo pagrindus grubiai pažeisdami.

Buvau labai laimingas peržengęs saugumo rūmų slenkstį. Namo ėjau pėsčias Donelaičio gatve. Pažįstamų nesutikau. Labai džiaugsmingai mane sutiko savieji. Žmona pasakė, kad vakar jai koks tai žmogus, vokiškai kalbėdamas, bet nepasisakė kas toks o save pasivadino - „Unbekannte" (nežinomas), nori suteikti ramią naktį, pranešdamas, kad jos vyras rytoj bus laisvas. Žmona dar paklausė, kam ji turi būti dėkinga už taip džiugią žinią. Atsisakė pasakyti. Greičiausia tai buvo iš komendantūros iš kurios nieko nepažinojome apart adjutanto kap. Schram ir kaip Grün.

Savo šeimos ratelyje dalinomės savo įspūdžiais. Man buvo labai svarbu, kaip džiūgavo vilkai, kai vienas žymus „bolševikas" yra likviduotas

ir net nurodinėjo laiką kuomet busiu viešai pakartas. Pradėjo mus varginti telefono skambučiai. Be jokių pasiteisinimų pasisako, kad atėjo asmeniškai įsitikinti kaip atrodau visą mėnesį išbuvęs teroristiniame kalėjime. Tokį susitikimą su svečiais sutarėme 16 val. Pasiruošėme, nes ant stalo atsirado bonkos, pagaliau tai yra šeštadienis.

Tai valandai mano artimųjų susirinko gerokas būrelis. Nekurie pasakojo tik atskirus epizodus. Buvo labai įdomus ir svarbus Kauno Prekybos vyr. prekių žinovo Algirdo Prūso. Tai sūnus žinomo Kaune banko direktoriaus Adomo Prūso ir žymios Latvijos rašytojos Emilijos Prūsa. Jis studijavo Vokietijoje. Vokiečiams okupavus Lietuvą visus jos reikalus iki paskirimo Lietuvai generalkomisaro D-ro von Renteln, mes buvome tvarkomi Karo lauko komendanto gen. Pohl. Esant tokiai subordinacijai atsirado gyvas reikalas turėti žmogų kuris bus ryšininku, tarp komendantūros ir organizacijos. Toms pareigoms A. Prūsas buvo priimtas ir jis pagal etatą skaitėsi vyr. prekių žinovas. Tai gerai išauklėtas jaunolis, gerų manierų, laisvai rašė ir kalbėjo vokiškai, imponuojantis savo išvaizda ir manieromis, savo pareigas pildė labai gerai. Komendantūros pareigūnų tarpe įgavo pasitikėjimą ir buvo jų mėgiamas. Tenka prisipažinti, kad mes savo reikalais komendantūrą daug nevarginome. A. Prūsas labai susidraugavo su gen. Pohl adjutantu kap. Schram. Vaišėse pas A. Prūsą aš su žmona susipažinome su kapitonais Schram ir Grüne. Vienas adjutantas o kitas ~~karo lauko teismo pirmininkas~~ teismų tarėjas-juriskonsultas, abu

austrijokai iš Vienos ir iki mobilizavimo advokatavo. Mes labai su žmona stebėjomės jų atvirumu, kad Austriją Hitleris prijungė prie Reicho neatsiklausiant gyventojų. Pasisakė, kad Austrija savo nepriklausomybę atgaus. Hitleris šio karo nelaimės, nes susidarė nelygios jėgos.

Po tų vaišių pas A. Prūsą kap. Grüne daugiau neteko susitikti o kap. Schram gana greitai ateina pas mane į kabinetą su vienu uniformuotu karininku ir prašo padaryti paslaugą. Kap. Schram sako, kad jo tautietis, med. gydytojas, užėmus Kauną pirko pas vieną žydą krakulinį paltą žmonai. Įmokėjo dalį pinigų o likusius pažadėjo sumokėti sutartu terminu. Gydytojas sutartu laiku atvyko su pinigais, tačiau to žydo jam sename adrese nebuvo, šiomis dienomis persikėlė į getto. Jam kaip karini nepatogu būti gette ir ieškoti to žydo. Prašo mane surasti tą žydą ir sutartus pinigus jam įteikti. Pažadėjau. Supratau, kad jam karininkui uniformoje ne tik nepatogu po getto švaistytis, bet jis yra padaręs nusižengimą pirkęs daiktą pas žydą kas įsakymu tas daryti uždrausta.

Tuo laiku tai buvo pradžia persikėlimui į getto ir nebuvo dar pilnai ta teritorija atitverta ir niekas jos nesaugojo. Prekyboje dirbantieji žydai man nupasakojo, kad greičiausia ieškoma žydų šeima yra persikėlusi į buv. Vaikelio Jėzaus d-jos berniukų amatų mokyklą, Vilijampolė, Kriščiukaičio g-vė 121. Vykstu savo vežiku ieškoti to žydo. Tikrai taip. Jis ten apgyvendintas. Suieškojo. Ateina baimės apimtas. Jis gi nežino, kas

aš ir kokiu reikalu atvykau. Paklausiau jo ar jis yra pardavęs vienam karininkui žmonos kailinių paltą. Tyli. Supratau. Bijo pasakyti teisybę. Vienas žydas mane gerai pažinojęs buvo greta ir jam sako, kad manęs bijoti nereikalinga, esu savas. Taip pat tyli. Tada aš išimu iš kišenės pundą pinigų ir raštelį, ant kurio jo yra parašas, kad tiek tai pinigų yra gavęs, o likusius tasgi karininkas pažadėjo sumokėti vėliau. Pamatęs pinigus pralinksmėjo. Pasakoju toliau, kad tasai karininkas jo sename bute nerado, nes persikėlei į getto, o jam pačiam čia vykti ir ieškoti nepatogu, paprašė mane tą padaryti, perduoti jums priklausančius pinigus. Prabylo, tikrai taip buvo sutarta. Bet kuomet tasai karininkas išeidamas iš jo buto su pirktu kailiniu paltu, pažadėtų pinigų gauti nesitikėjo, nes jam nėra išdavęs raštelio, kad yra skolingas už pirktą paltą, aiškindamas, kad tai daro saugumo sumetimais. Tik pasakė, kad jo garbės žodis yra svaresnis už raštelį. Paėmė pinigus jų neskaičiavęs, pasirašė ant to raštelio jų gavime. Palyginau parašą su ankstyvesniu. Jis visai sutapo. Labai nudžiugau, kad taip greitai ir sklandžiai tą viską atlikau. Atsisveikindamas jis už mano paslaugą bandė man duoti vieną banknotą, bet jam pasakiau, kad tą padariau su didžiausiu malonumu geriems žmonėms. Patariau tą banknotą pasaugoti sunkesniam laikui. Atsisveikinęs jis prasitarė, kad ir vokiečių tarpe esama sąžiningų žmonių. Pataisiau, kad daktaras yra austras iš Vienos.

Grįžęs į kontorą sutikau A. Paūsą ir paprašiau, kad 148
jis paskambintų kap. Schram. Jo prašymą jau iš-
pildžiau. Po pusvalandžio kap. Schram su dantam
buvo pas mane. Abu man labai dėkojo, bet pap-
rašė, kad tas viskas pasiliktų tik mūsų tarpe.
Tai vienas epizodas. Kitas buvo kiek kitoks. Vie-
na popietį į mano darbo kabinetą įeina kap. Schram
pasisveikino ir prašo banko komendanto gen.
majoro Pohl vardu atvykti pas jį asmeniškai.
Mašina laukia prie įstaigos durų. Paklausiau kokiam
reikalui esu kviečiamas. Atsakė, kad nežino. Pats
generolas pasakys. Pirmą kartą savo gyvenime va-
žinėjau tokioje pošnioje mašinoje. Jo būstinė buvo
buvusio Žemės banko rūmuose, Donelaičio g-vėje
bet įėjimas iš Vienybės aikštės. Privažiavus prie rū-
mų, šoferis iššoko ir mums atidaro automašinos du-
ris. Mašina buvo atvira. Keliamės laiptais į antrą
aukštą. Laukiamajam pasilieku vienas. Mąstau
kokiam reikalui esu atvežtas. Labai nemėgstu
didelių žmonių iš savos gūžtos, o čia svetimas.
Laukiamajam išbuvau 15 minučių. Prasiveria
durys ir adjutantas prašo užeiti pas gen. Pohl. Įėjęs,
nors kariuomenėje netarnavau, bet būdamas ci-
vilis kiek tai išsitempiau ir pasisveikinau. Jis
pakilo nuo savo sėdimos vietos, o sėdėjo ne už
savo darbo stalo, o greta stovinčioje sofoje, prie
kurios stovėjo nedidelis staliukas, ištesė man sa-
vo ranką ir tuo laiku adjutantas kap. Schram
mane jam pristatė pasakydamas mano parei-
gas, pavardę ir vardą. Tą išgirdęs pakartojo mano
vardą vokiškai - Cesar. Tai tipingas vokietis,
aukšto ūgio su monokliu akyje, lėtai kalbėdamas

pasakė savo hobi. Jis senienų rinkėjas. Gal komiso parduotuvėse ar šiaip pas atskirus asmenys randasi „Meissner Porcellan" ir jie norėtų parduoti, tai jis norėtų pirkti. Atsakiau, kad pas privačius nežinome o komiso parduotuvėse reikia pasiteirauti. Paklausė ar tokių parduotuvių yra daug. Tik dvi - atsakiau. Paprašė mane su juomi jas aplankyti. Mielai tą padarysim - atsakiau. Visi trys pakilome ir po keletos minučių jau buvome komiso parduotuvėje, Laisvės al. 63. Vedėja Varnienė mus visus paprašė į savo kabinetą. Tai jauna moteris iš inteligentiškos šeimos, tačiau porcelianuose didelio supratimo neturėjo, bet jos pavaduotoja Julija Vaitkevičienė buvusioji savininkė komiso parduotuvės „Tarpininkas", Laisvės al. 31., laisvai kalbanti vokiškai generolui pasakė, kad tuom tarpu iš Maissner porcellano yra nedidukė vazalė. Parodė, tasai pavartęs patvirtino, kad tikrai tai yra Maissner ženklas - du kryžminiai sukryžiuoti kardai ir tas iš 1724 metų. Paklausė kainos. Įvertinta 35 markės. Pabrėžė, kad kaina yra kiek paaukštinta. J. Vaitkevičienė paklausė, kiek generolas įvertina. Atsakė - 30 markių. J. Vaitkevičienė paprašė generolą palaukti, o ji telefonu atsiklaus to daikto savininko, gal jis padarys nuolaidą. Kuomet J. Vaitkevičienė nuošėsi skambinti ieškodama telefono aš pasakiau, jei nuolaidos nepadarys, tada tą skirtumą kaip nors mes padarysime. Laimei sutiko parduoti už 30 markių ir generolas buvo labai patenkintas, kad tą porceliano vazelę yra pirkęs ir prašė gerai įpakuoti. Gaudamas pirkinį paprašė J. Vaitkevičienę jei kas

panašaus atsiras paskambinti jo adjutantui. Man taip pat padėkojo ir paklausė kur mane nuvežti. Pasakiau, kad į darbovietę o adjutantas kap. Scham pasakė, kad jiems pakeliui. Atsisveikinant abu dar kartą man padėkojo. Su gen. Pohl niekur daugiau susitikti neteko, nes nebuvome jam pavaldūs, išskyrus lietuvai generalinį komisariatą. Retai matėmsi ir su kap. Scharam.

Iš savo kabineto tuoj paskambinau į komiso parduotuvę vedėjai Varnienei ir parduotojai Vaitkevičienei, kad jei kas atsiras parduotuvėje vertingesnio iš senienų, tai išvaduotojams nepranešinėti. Jie piniginiai žmonės tuos daiktus perka iš lietuvos išvežti. Tegu tas pasilieka čia vietoje, tai yra visos tautos turtas. Savo laiku rusai masiniai pirkinėjo chromo odines kurtkes, nes jų šalyje nebuvo. Mes nedarėme jokių suvaržymų, nes jų gamyba vyko savo krašte. Gi kokią bent seniena išvežta iš mūsų krašto skaitoma nuostoliu tautos lobynui. Pareiškiau pasitenkinimą, kad nebuvo paminėti kauniečiai senienų rinkėjai, o tai yra prisiekęs vertėjas, artistas, advokatas ir kiti. Jei būtume kurį iš jų paminėję, tai tikrai generolas pas jį būtų nuvykęs ir stengtusi savo tarnybine padėtimi pirkti už pusdykį. Neparduoti tokiam, gali sau užtraukti didelę nemalonę. Žydų rašytojas Šolom Aleichum aprašo kaip vieno žydo daiktas labai patiko urednikui (policininkui). Žydė tą daiktą duodama urednikui yra taip pasakius visiems girdint: - Jei urednikas prašo, tai atsakyti nepatogu...

Šiuos du epizodus įterpiau prie A. Prūso pasakojimo, nes įneš šviesos į tą vadavimo procesą. Jis vyko

gana sklandžiai tik todėl, kad jie mane pažinojo ir būdami padorūs piliečiai pasišaušė gestapo ir vilkų sauvaliai.

A. Prūsas pasakė, kad adjutantas kap. Schram mano areštu labai susidomavo ir viename pokalbyje išsitarė, kad apie tą pranešė gen. Pohl. Generolas pavedė ~~karo lauko teismo pirmininkui~~ kap. Grüne su mano bylos kaltinamąja medžiaga susipažinti ir jam atreferuoti. Kap. Grüne kelis kartus lankėsi gestape, tačiau su kaltinamąja medžiaga esama byloje susipažinti nedavė, aiškindamiesi, kad ji dar iš buržuazinio periodo yra nepilnai gauta. Pagaliau kap. Grüne kantrybė išseko ir jis tą atreferavo komendantui gen. Pohl. Tasai po kap. Grüne atreferavimo tuoj paskambino gestapo viršininkui Jegeriui, kad aš jau mėnuo laiko kaip esu suimtas, laikomas kalėjime be jokio apkaltinimo. Pažadėjo patikrinti. To rezultatas gavosi toks, kad mane pradėjo tardyti ir jo finalas buvo ne gestapo naudai, nes pati svarbiausioji kaltinamoji medžiaga buvo Antano o ne Cezario Petrausko.

Po ~~mano~~ tardymo gestapo davė kap. Grüne susipažinti su mano byla ir tas kaip teisininkas už galvos stvėrėsi, kas darosi gestapo istaigoje su kuria Wermachtas labai nesugyveno, net tarp jų buvo karo stovis. A. Prūsas žinojo iš nupasakojimo kap. Schram kai kap. Grüne apie mano bylą referavo gen. Pohl. Ta proga sakė, kad ir jis nepagailėjo švarių faktų gestapo adresu. To referatu generolas buvo labai patenkintas, nes gavo labai svarių faktų prieš gestapo žmonių kankinimus.

Tuo laiku tarp Wermachto ir gestapo buvo didelė praraja normalių santykių eigoje. Mes su žmona buvome liudininkais, kai Metropolio restorane pietavo karininkai matomai atvykę iš fronto tarnybos reikalais į Kauną. Bevalgant jie pastebėjo, kad į Trijų Milžinų kambarį renkasi uniformuoti gestapininkai. Į tą kambarį iš virtuvės pradėjo kelneriai nešti ant didelių padėklų kepsnius - žąsį, zuikį ir kitus skanėstus. Tie karininkai tą pastebėję paklausė vieno kelnerio kokiam subuvimui tas viskas paruošta. Kelneris atsakė, kad kiekvieną dieną čia pietauja vietos gestapo ir civilinės valdžios aukšti pareigūnai. Vienas karininkas atsistojo, vokišku akcentu rusišku keiksmažodžiu, kuris mūsų tarpe yra plačiai vartojamas, nusikeikė ir įsiveržė į tą kambarį. Kas vyko tame kambaryje mes nematėme, bet po labai trumpo laiko jis išėjo nešinas ant padėklo keptą žąsį, kuri dar nebuvo pradėta valgyti ir pastatė ant savo stalo. Tam „žygiui" pagerbti atsistojo ir sušuko „Heil Hitler". Mačiusieji buvo labai nustebinti ir laukė, kad čia pradžiai nemaloniam konfliktui, tačiau toks nesigavo ir jie su pasitenkinimu visi tą žąsį ne valgė bet ryjo vis linksniodami žodžius „golde Fasan". Karininkai visus ne jų uniformoje esančius vadindavo - „Auksiniais fazanais", nes tikrai jų uniforma buvo kiek panaši į fazanų puošnių plunksnų.

Gatvėje karininkai Wermachto nesisveikindavosi su „Auksiniais fazanais" ir į jų sveikinimus neatsakydavo. Toji nesantaikos juodoji katė tarp Wermachto ir gestapo yra prabėgusi ne Lietuvoje bet jau jiems esant savo tėvynėje.

Lietuvoje tasai trinimasis įgavo gana aukštą lygį: kai gestapo visiems viešai skelbė, kad Kaune bus pakarti trys žymūs komunistai - Alfonsas Vilimas - 33 m. Vladas Barongas - 28 m. ir Albertas Slapšys - 35 m. Pakorimui vietą parinko Vienybės aikštėje, pačiame miesto centre, kurioje greta Karo muziejus su nežinomojo kareivio kapo, Laisvės varpu bokšte ir Karo lauko komendanto gen. maj. Pohl būstinė. Čia gestapo Wermachtui užminė mozolį. Generolas užprotestavo. Gestapo viršininkas Jegeris gen. Pohl apskundė Berlynui. Ten po dviejų dienų svarstymo pasisakyta, kad egzekucijos vykdyti pačiame miesto centre, žmonių auklėjimo sumetimais yra netinkama vieta, juo labiau miriop pasmerkti yra politiniai o ne kriminaliniai nusikaltėliai. Gen. Pohl ta proga Berlynui apie gestapo veikimą Lietuvoje labai tamsiomis spalvomis nušvietė jų veiklą. Kitaip sakant gen. Pohl į gestapo židinį Lietuvoje papilė geroką porciją degūto ir nesantaikos praraja dar daugiau padidėjo.

Gestapo pareigūnai į Vienybės aikštę jau buvo suvežę daug įvairios medžiagos kartuvėms paruošti, bet buvo priversti pervežti kitur. Gen. Pohl vienam karo komendantūros daliniui pavedė sekti, jei gestapo savavališkai rengs kartuves, tai jiems tą daryti neleisti. Tačiau tą daryti pabijojo ir egzekucijos vietą parinko ąžuolyne, netoli Sporto rūmų. Gen. Pohl Kauno įgulos Wermachto karininkams ir kareiviams uždraudė dalyvauti toje egzekucijoje. Egzekucija buvo įvykdyta 1941 m. gruodžio mėn. 13 d. po pietų. Tikėtasi daug smalsuolių, bet jų skaičius nebuvo didelis. Jei vilkai

nesuvaržyti ir jų parankiniai tai ši viešoji egzekucija padoriųjų žmonių tarpe neturėjo pritarimo, nes patys baudėjai savo morale nebuvo aukštoje pakopoje.

Po A. Taūso atpasakojimo, kaip vyko laisvėje mano vadavimas iš gestapo nagų D-ras J. Pajaujis pasakė, kai jis P. Kubiliūno įstaigoje pareiškęs savo nuomonę mano apginimui, tai jam pasakė be jau aukščiau minėtų apkaltinimų, dar mane apkaltina, kad aš po savo sparnu priglaudžiau J. Beleckį - J. Šimkaus svainį, aršų komunistą, kuris „Darbo Lietuvoje" ir „Tarybų Lietuvoje" po slapivarde „Erškėtis" dergęs viską kas yra lietuviui brangu ir miela. Pajaujis prieštaravo tam kaltinimui, bet paprašė pasakyti kaip tikrai yra su J. Belecku. Pasakiau, kad J. Beleckį sutikau gatvėje ir skundėsi, kad niekur negauna darbo. Pasakiau, kad ateitų pas mane į dirbs ūkio skyriuje. Nežinau kaip dabar bet iki mano suėmimo darbe pasižymėjo ir buvo skaitomas geru ir pareigingu tarnautoju. Ar jis dar yra nežinau. Mano pavaduotojai patvirtino, kad yra bet apie jį teiraujasi vilkai. D-ras J. Pajaujis prašo paaiškinti kokią aš turėjau misiją getto, kai jį buvo pradėta organizuoti. Papasakojau, kad tai buvo mano garbinga misija. Buvau nuvežęs pinigus už pirktą karakulinį paltą prašant D-ro kap. Schram. Visi stebėjosi austrų sąžiningumu ir pagyrė visi, kad tikrai tą misiją garbingai atlikau. Šia proga išlenkėme stiklinukus už austrus.

Per subuvimą taip daug buvo naujienų, visą mėnesį nesimatę, kad negalėjau visus sugromuliuoti. Svečiams išėjus, ramioje nuotaikoje padariau išvadą, kad aš esu laisvėje atsitiktinai tuo laiku

susidariusių sąlygų dėka. Tikrai neplanuoto susitikimų, o jie atėjo pas mane savaime. D-ro kap. Schram gero draugo prašymas padaryti jam paslaugą, nuvežti pinigus į getto. Gen. Pohl kobi dėl porceliano. Nesantaika tarp gestapo ir Wermachtu ir tai svarbiausias veiksnys mano byloje. Gen. Pohl buvo svarbu turėti svarią kaltinamąją medžiagą prieš gestapo, kai jie sauvaliauja Lietuvoje ir mano areštas buvo jam labai svarbus. Tam ne esant ka esu paminėjęs būčiau kankinamas ar žudomas, kai pasielgta su Pr. Zibertu, J. Beleckiu, „Drobės“ buhalteriu ir kitais.

Po nepavykusios vilkų provokacijos mane iš tarnybos išguiti rastas kitas metodas. Telefono skambutis. Pakeliu ragelį ir jame išgirstu tokius žodžius – „tave bolševike dar nepakorė, bet greitai pakars“. Tą pasakęs padeda ragelį. O tą darė vilkų geras bičiulis Mačys, kuris turėjo Laisvės al. 61 su M. Mikelkevičium ūkiškų mašinų parduotuvę „Dubysa“. Parduotuvės reikalus tvarkė Mačys, o jo kompanionas tarnavo kokioje tai įstaigoje. Mačys taip tvarkė parduotuvės reikalus, kad jo bendrininkas priverstas buvo su Mačiu išsiskirti ir toliau tokia prekyba nustojo egzistavus. Vokiečiams užėmus Lietuvą žydai iš prekybos buvo pašalinti. Mačys ateina pas mane gauti darbo tik parduotuvės vedėju ir tai laikrodžių, papuošalų ir bižuterijos parduotuvėje. Gerai žinodamas jo „prekybinę praeitį“ ūkiškomis mašinomis prekiaujant aiškiai pasakiau, kad galime įdarbinti pardavėju ir tai tik gavus parduotuvės vedėjo sutikimą, buitinių prekių parduotuvėje.

Labai užsigavo ir man skambinėjo telefonu su grasinimais kiekvieną dieną net po kelėlą kartų. Štai kokius vilkai turėjo draugus. Tokie patys ir jie buvo. Suplyšęs kaliošas išsileivintam batui buvo pora.

Pati prekyba kiekvieną dieną neesant prekių menkėjo. Vietoje pagaminti gaminiai buvo išvežami kitur o amatininkai iš artelių pasitraukė ir dirbo kaipo savistovas amatininkas. Prošvaistės jokios. Esant žemam atlyginimui geri darbuotojai iš prekybos pasitraukdavo ir stengėsi savą prekybą turėti. O maisto produktų mažos parduotuvės steigėsi kai grybai po lietaus. Valstybinėje prekyboje likdavo tik tokis elementas, kuriam buvo tik prieglobstis, kad nebūtų nukreiptas kaipo bedarbis kitam darbui.

Šiaip Kauno Paamprekyba buvo žinioje Krašto ūkio tarėjo V. Jurgučio žinioje. Įvedus kortelių sistemą, kai Kauno Paamprekyba taip ir Kauno Maistprekyba 1942 m kovo mėn. perėjo naujai įsteigtos – Vyr. Lietuvos miestų prekybos valdybos (Hauptverwaltung der Stadthandels betriebe in Litauen) žinion, kurioje šeimininkavo išimtinai vokiečiai arba jiems ištikimi lietuviai-klapčiukai ir kitataučiai.

Gavę naujus viršininkus, man buvo aišku, kad vilkai su manim susidoros. Taip ir buvo. Gavau iš savo naujų viršininkų įsakymą, kad nuo 1942 m. balandžio mėn. 1 d. iš užimamų pareigų esu atleidžiamas, be jokių motyvų. Turiu prisipažinti, kad tasai atleidimas mane net nudžiugino, nes darbo sąlygos buvo nepakenčiamos

ne vien dėl prekių stokos bet ir dėl susidariusios politinės atmosferos, kad net tokie, turėdami nešvarias rankas kai Mačys, telefonu skambinėjo, terorizavo ir pranašavo mano ateitį.

Balandžio mėn. 1 d. tai nebuvo „Prima Aprilis" bet tikrovė - įmonų perdaviau J. Kaškeliui, vos tik iš kiaušinio lukštų išsiritęs, naujai iškeptas Vokietijoje dardarėlis. Na ką, mažas vilniukas bet su dideliais nasrais ir alkanomis akimis.

Daug kas man patarė atleidimą apskųsti per P. Kubiliūną pačiam Reiskomisarui von Rentelnui. D-ras kap. Schram užtikrino gen. Kohl užtarimą, bet visiems sakiau, kad jokių žygių nedarysiu, kad šioje vietoje pasilikti šių sumetimų dėliai:

Pirmas ir gal svarbiausias, tai blogas sveikatos stovis. Veik du metai labai įtempto darbo organizuojant Valstybinę prekybą mano sveikata labai pablogėjo, nes neturėjau jokių atostogų. Antra gavosi kokia tai apatija, nes prie visų pastangų ir gerų norų prekyba regresavo dėl susidariusių karo metu sunkių veikimų sąlygų. Nuo smukimo nebuvo jokių priemonių tą regresą sustabdyti o joje sėdėti kai koks parazitas, tai ne mano charakteriui. Trečiasis motyvas tai buvo mano vidujinis nujutimas, kad mane šio gyvenimo vabalėlį dvi jėgos bekovodamos savaime sutrips. Mano pažiūros totalistam nepatiko. Su skelbiamą socializmą ir demokratiją visiems viešai aiškinau, kad tai masalas pilkai masei. Totalistai atsirado nuverstus monarchus, tačiau piliečių laisvė pasiliko toje pačioje padėtyje. Valstybėje nebuvo laisvos spaudos, žodžio ir

susirinkimų laisvių. Joje egzistuoja tik viena partija su monopoline teise kandidatus statyti į valdančius organus. Totalinių valstybių rabežiai yra labai stropiai saugomi. Jos piliečiai randasi kai kokiame narve. Joje susidaro valstybinis kapitalizmas ir darbo žmogus tokiose režimuose tampa nelaisvu. Jau dabar viešai pasisako, kad karą laimėjus mus visus iš mūsų protėvių žemės ketina iškelti į šiaurės plotus, kad nesimaišytume nerasistai tarp rasistų. To išvengimui pačiam laiku reikia kuriam laikui pasitraukti, laukiant geresnių laikų. Pasilikti šioje vietoje su pagalba, o tai galėtų būti tik gen. Pohl vėl mano laisvos rankos supančiotos, nes globėjas kartais tą savo paslaugą galės pakeisti, reikalaujant ir jam patarnauti...

Nutariau savo ir savo šeimos gūžtą redyti savo galimybių ribuose, be jokios pagalbos iš šalies, pavidale kokių tai dėdžių arba tetų. Juo labiau aš smetoniškais laikais buvau tokioje būklėje ir nežuvau.

Kiekviena diena buvo gaunamos žinios, kad JAV įstojus į karą, santarvininkai jau iš apsigynimo pozicijų perėjo į puolimą ir smarkiai vokiečius apdaužė. Rytuose meška medžiotoją iš savo letenų ne tik neišleidžia, bet ima už gerklės ir smaugia. Generolas Šaltis išprusintą ir išpucnotą vokiečių kareivį įvilko į skarmalus, kad visai nesušalti, kai 1812 metais atsitiko su prancūzais, kurie net Maskvą buvo užėmę, bet joje ilgiau išsilaikyti nepajėgė. Taigi tam persilaužymo periodui iš viešos arenos pasitraukimas yra net būtinas į užuovėją ir laukti geresnių dienų.

Leipcigo mugė

Karo bangai persiritus per Lietuvos teritoriją, Valstybinė prekyba pabaigus inventorizaciją parduotuvių atidarė pirkėjui. Pirkėjas neturėjo ne tik didelio, bet minimalaus pasirinkimo. Savo laiku gautos prekės jau po pravedimo nacionalizacijos iš prekybos lentynų smarkiai dingo. Sutirpusių prekių vietos tarybiniame laikotarpyje stengiasi papildyti prekėmis jau kitos gamybos, kurias vietos gyventojas savo akimis pirmą kartą mato, nes labai skyrėsi nuo anksčiau buvusių. Tačiau ir jos iš lentynų buvo nuimamos, o jų vietoje kitas prekes padėti negalėjo, nes jų nebuvo urmo sandėliuose.

Urmo sandėliai gavo visai kitą veikimo ritmą. Normaliais laikais į urmo sandėlį buvo prekės vienos išvežamos į prekybos tinklą, o kitos atvežamos iš iškraunamų vagonų. Urmo sandėlis visuomet buvo pilnas, jame keitėsi tik prekės. Dabar gavosi kitoks ritmas. Iš jo tik išvežama. Esant tuščiam padidėjo tik rezonansas, nes anksčiau jam kliudė sandėlyje esamos prekės. Nekuriose sandėliuose nesant prekių patalpos buvo panaudotos visai kitam tikslui. Juose buvo įrengti karvelynai, kralikynai ir net gerai užmaskuotose kampuose buvo laikomos kiaulės.

Prekybos tinklas prekes gaudavo iš urmo bazių. Kapitalistiniais laikais tą atlikdavo daugumoje privatinis sektorius. Tarybiniais laikais privatinį sektorių nacionalizavus tiekėju pasidarė valdžios įstaigos su tuo skirtumu, kad turėjai iš jo imti ką jis duodavo ir už tą dėkojome. Pasidarė dar blogiau, nebuvo kas duodavo, nes nebuvo prekių

ir nebuvo davėjų.

Pravedus inventorizaciją prekybos taškus mažinome dviejais sumetimais. Pirmasis, gerai žinojome, kad prekybos lentynos bus tuščios dėl prekių stokos. Iš Vokietijos pramoninių prekių gauti jau buvo sunku kai Hitleris tik mošėsi užpulti Lenkiją. Po Lenkijos pavergimo, skersai gerklės įstrigo netikėtas kaulas, tai Prancūzijos ir Anglijos paskelbtas karas Vokietijai. Kariaujančių vakaruose pramonė rytuose ir pietuose galėjo veikti su net mažais sutrikimais. Padarius desperatišką žygį užpuolant Tarybų S-gą, teks visai paspringti. Hitleris matomai blogai mokėsi istorijos. Joje rašoma, kad visi tie kurie ėjo Rusiją pavergti jau atgal gyvieji negrįžo. Tą lėmė ne strategijos mokslai, karinis potencialas, rasė, didybė ir kiti pranašumai, bet vienas gamtos veiksnys kuris vadinamas – „Generolas Šaltis" nulėms viską.

Kitas sumetimas mažinti prekybos taškus mus vertė, tai prekybos kadrų trūkumas. Nors praskiedimą mes darėme, bet prekyboje dirbo dar daug žydų tautybės, kuriems kur nors dirbti neleidžiama ir suvaromi į getto Vilijampolėje.

Vokiečiams užėmus Lietuvą katalikai su kitomis politinėmis partijomis nesitarus paskelbė, kad yra sudaryta Lietuvos vyriausybė, kurios priešakyje yra ~~žymus~~ katalikų veikėjas D-ras J. Ambrazevičius. Tai yra iš jaunųjų katalikų veikėjų, mokslus baigęs užsienyje. Prekybos ministras niekas neskiriamas. Vietoje buv. Prekybos Liaudies Komisaro M. Gregorausko, Prekybos žinybos reikalus tvarkė Organizacijos skyriaus viršininkas J. Skorulskas, pasirašydamas visus potvarkius „už Prekybos

Ministerijų. Pasisekti lengvai, tačiau vokiečiai J. Ambrazevičiaus vyriausybės, nei nepripažįsta, nei jos nešalina ir čia susidarė 43 dienų vakuumas - tuščia vieta. Gyvenimas nestovi vietoje, laimėje, kad buv. Prekybos Liaudies Komisariate atsakingi pareigūnai - skyriaus viršininkai pasiliko vietose ir dirbo savo darbą toliau. Tai buvo Prekybos ministerijos smegenys - M. Ragevičius, M. Simukaitis ir J. Skorubskas. Vėliau, praslinkus gal vienam mėnesiui buvo priimti į darbą vadovaujančiom pareigoms D-rai J. Pajaujis ir P. Padalskis.

Kžaliermavau savo viršininkus, dėl Valstybinės prekybos likimo. Dabartinė prekyba tolygi statinės vandens. Išsiamama, bet naujai nepripilama. Jei pilėjų nebus, tai jau šiandiena reikia eiti prie jos likvidavimo. Jei yra kokios galimybės papildyti, tuomet reikia planuoti kadrų paruošimą, nes dabar esamą prekybos personalą sudaro jaunimas, ~~ir~~ prekybinio išsilavinimo netuai ir tai sudaro 80% esamų tarnautojų.

Tam klausimui aptarti buvo sušauktas Prekybos žinyboje specialus pasitarimas. Nekurie tvirtino, kad frontui pasistūmėjus toliau į rytus vietos pramonėje susidarys sąlygos veikti ir jų gaminių kokius tai kiekius gausime savo prekybos tinklui. Veik visi buvo tos nuomonės, kad prekyba patenka į regelacijos periodą, bet jos likviduoti negalima, juo labiau įvedant normavimą prekių vartotojui tą funkciją turės atlikti Valstybinė prekyba, nes privatus sektorius to atlikti nesugebės ir dar klausimas ar bus leista jam dar veikti. Apie decentralizaciją tylima. Kooperacija veikia silpnai.

Nors Vokietijos visas ekonominis potencialas

buvo sukoncentruotas karui, pradžioje karuose su Prancūzija, Anglija ir Belgija, o 1941m birželio mėn. 22 d. buvo užpulta ir Tarybų S-ga. Nežiūrint į karo eigą, Vokietija nuo tradicinės Leipcigo mugės neatsisakė ir rudenį - rugpjūčio mėn. pabaigoje tokia buvo ruošiama. Nutarta į Leipcigo mugę nusiųsti buv. „Optimiz" urmo prekybos bazės dabartinį direktorių Ant. Butkevičių ir mane kaipo Valstybinės prekybos atstovą. Mes abu susirinkusiems pareiškėme, kad nedėtų daug vilčių būnant mugėje ir iš ten užsakydami į Berlyną, keptų karvelių atvežti, nes vykstant Antrajam Pasauliniam karui bent kokie apčiuopiami realumai yra giliai paslėpti, o jei ir būtų, tai mes matome, kad jie Lietuvos kraštą yra užkariavę, skaito savo Reicho valdoje vykdys kolonizaciją o mus kur tai nustumti žada ir, kad padaryti ta bus lengviau kuomet mes būsime skurdžiai. Pagaliau ir kad rastume kokį bent vokietį kitaip galvojantį, tai ne paslaptis, kad gamyklos ir prekybos įmonių savininkai yra tik juridiniais savininkais, o faktinai valdo valdžios paskirti patikėtiniai ir be Reicho Ūkio ministerijos sutikimo jokia prekė ar gaminys kitur negali būti perduotas. Savo laiku su Vokietija buvo prekiauta principu – „Do ut des" (duodu, kad tu man duotum). Tasai principas buvo jų šventai pildomas, nes savo pagaminto maisto neužtekdavo. Lietuvos maisto produktai jiems buvo didelė parama, o dabar ta gaus rekvizicijos keliu, mokėdami centus arba pfenigus, o gal ir to nemokės uždėdami kontribucijas. Važiuosime pasižiūrėti, bet, kad grįšime su tuščiomis rankomis, tai ta gerai žinome.

Po posėdžio M. Ragevičius - Planavimo sk. viršininkas

man vienam, niekam negirdint pasakė: - Bezari, nesvarbu, kad nieko nepadarysi, bet pamatysi, kaip dabar gyvena naujo pasaulio pertvarkytojai ir grįžęs mums papasakosi. Man atrodo, kad jų popieriai prasti ir kuo toliau eis į Rusijos gilumą, tai jiems bus „grob mogila" (karstas ir kapinės). Džiaugiuos, kad pats važiuoji, nes turi pastabumą ir gerai orientuojiesi aplinkoje. Padėkojau už šiltus žodžius. Pasakiau, kad man pačiam yra įdomu kaip atrodo rasistai iš arti...

Vykstant į Leipcigo mugę yra reikalingi leidimai. D-ro J. Ambrazevičiaus vyriausybės vokiečiai nepripažino. Kitaip sakant „vyriausybė popieryje", o tikrenybėje „radijo bangose", nes apie jos sudarymą buvo paskelbta per Kauno radiją o spaudoje nebuvo paskelbtas jos sąstatas ir kur jos būstinė.

Visus reikalus Lietuvoje tvarkė Kauno komendantas gen. majoras Pohl. Jo būstinė Donelaičio g-vėje buv. Žemės banko rūmuose. Mums leidimus vykti į Leipcigo mugę rūpinosi Prekybos žinyba. Pačiam leidimus mums išdavė ne komendantas Pohl, o gestapo žinyba Lietuvoje, kurios viršininku buvo Jeger ir jų įstaiga talpinosi Kęstučio g-vės ir Vytauto pr. kampe.

Su Ant. Butkevičium susitarėm, kad aš vyksim 4 dienom anksčiau, nes norim aplankyti savo gimines, gyvenančius Lenkijoje, Lodzės mieste ir iš ten vyksim tiesiai į Leipcigą ir susitiksime parodoje.

Vykstant karui keliauti yra labai sunku. Jo labiau iš Lietuvos, nes geležinkelis nepaprastai yra apkrautas karo reikmenimis. Labai riboti traukiniai, kuriuose civiliams skiriami keletas vagonų o kartais ir tų nėra, nes buvo perpildyti

kariškiais. Į Eitkūnus vyksta ~~vyksta~~ žinybinė auto mašina o iš ten 6 val. ryto galėsim patekti į traukinį, kuris vyksta į Berlyną su persėdimu Torne, kad patekti į Lodzę, dar su kitu persėdimu Kutno stotyje.

Patekęs į Eitkūnus sutikau labai daug pažįstamų, kurie savo laiku buvo pabėgę į Vokietiją o kiti legaliai repatrijavo, bet negalėjo pritapti prie vokiečių ir čia atvyko rasti kokią nors skylutę grįžti į Lietuvą. Mane pamatę apspito, klausdami kaip gyvena žmonės Lietuvoje ir prašė patarimo kur gauti leidimus grįžti. Patariau daug galvos nesukti, sutemus bristi per Lieponos upelį, kuris beveik nesaugojamas kaipo rubežis tarp Vokietijos ir Lietuvos. Jei tą galėjo metai tam atgal padaryti Smetona su pilnais lagaminais pinigų ir brangenybių, tai jums tas gausis kur kas lengviau, po pažastimi pasikišę savo tuščią tarbą galės upelį peršokti net kojos nesuvilgęs vandenyje. Niekurie tą mano patarimą priėmė kaip juoką. Vienas mane paklausė ar aš tą patardamas sąmoningai noriu juos sukvailinti o tą padarę bus prievarta grąžinti ir dar nubausti. Padrąsinau, kad tokių per Lieponą „perplaukusių" yra daug ir niekas jų negando, nebaudžia, nepersekioja, įsidarbina ir ramiai gyvena Lietuvoje. Po to pasikalbėjimo Erikas Tornau gusaras kerininkas 1927 m. pavasarį su D. ir J. Pajaujų ruošė perversmą, buvo nuteistas mirties bausme, paskui tas sprendimas pakeistas į bausmę - kalėjimu iki gyvos galvos. Atsėdėjęs keletą metų iš kalėjimo buvo išleistas. Repatrijavęs su žmona ir vaikais į Vokietiją ir nors būdamas

tikru vokiečiu. Barono vilnės (Aleksandras Tornau jo brolis, žymus Valst. Liaud. S-gos veikėjas Žemaitijoje, seimo narys, teisininkas, Vokietijos atstovybės Kaune juriskonsultas, mirė Kaune 1938.VIII.15 d.) negalėjo su Hitlerio armija rasti bendros kalbos. Prisipažino, kad dar šią naktį jis Lieponos upelį peržengs. Klausė kaip ilgai aš užtruksim Vokietijoje. Pasakiau, kad leidimą turiu 10 dienų. Paprašė mano adreso Kaune. Pažymėjau, jei neturi pas ką Kaune sustoti, tai tegu važiuoja pas mane ir parašysim raštelį dukrai Jūratei jį priimti. Patvirtino, kad turi, bet jam svarbu kada grįšim ir galės mane aplankyti, jei jam lips ant kulnų, kad jis grįžo be leidimo. Nuraminau, o jei ir reikės, tai teks paaukoti porą kilogramų lašinių. – Nors ir dešimts-penkiolikto. E. Tornau iš Lietuvos pasitraukė 1944 m. į JAV ir ten mirė 1970 m.

Vagono kupe buvo ketvertas karininkų su paryštomis subintuotomis rankomis. Iš ligoninės buvo išrašyti ir iki pilno sugijimo turi atleidimus iš karo tarnybos ir tam laikui vyksta pas savus. Bendros kalbos nesuradom. Gal čia mano nenoras. Pilvas pareikalavo savo duoklės. Pusryčius pavalgyti viešbutyje ne dėl laiko stokos, bet nebuvo ir noro valgyti. Iš lagamino ištraukti sumuštiniai su dešra pagaminta kaime, pakvipo visame vagone. Neskubėdamas juos dorojau, užgerdamas stipria užšaldyta kava termoze. Kavos kvapas dar daugiau jų smagurį erzino. Bet paskutinis nokautas jų smalsumui buvo kuomet pavalgęs, užgeriau tikros kavos ir po to iš auksinio portsigaro išėmiau cigaretę su paauksotu kandikliu leidau puikaus kvapo dūmus. Prieš užrūkant

paraišinau ir juos. Buvo tik du rūkoriai. Vienas iš jų mano auksinį portsigarą paėmė į savo rankas pavar- tė ir nužiūrėjęs mane – Das ist echte gold? (iš tikro aukso). Patvirtinau, bet toliau į kalbas su manim nesileido, gal galvodami, kad netikros („echte") ra- sės būtybė su jais važinoja. Po pasistiprinimo iš kupė išėjau į koridorių ir stebiu Mozūrų ežerus, nes važiavome per Alenšteinę. Kupė pasilikusieji kai ką apie mane kalbėjo. Grįžęs į kupė mano lietuviška knyga kurią paėmiau su savim į kelionę jau gulėjo kiek kitaip. Iš knygos bandė sužinoti kas aš toks. Kiek apmaudu pasidarė važinojant su tokiais bendrakeleiviais kurie nemoka bendrauti. Vokietis mažai kalbus. Jie kariai, gal perspėti su nepažįstamais nekalbėti, nes ta drausmė karinis budrumas ir drausmė. Jie grįžta ne iš kurios vakarienės, bet iš fronto, karinės pirties, tam įrodymui rankos subintuotos ir vieno net pairišta ant kaklo. Man buvo suprantama, kad vokietis yra drausmės auka. Nesiklausiau jų kaip jiems klojosi. Yra visai kitos temos, būtent, pakalbėti apie orą, papasakoti pirmoje eilėje nekaltą anekdotą o paskui pereiti ant riebių. Kokia dėkinga anekdotams dirva apie savo ir ne savo uošves. Jei tai būtų rusai ar lenkai, tai bendra kalba atsirastų savaime. Tylėjo jie, tylėjau ir aš nes jie skaitė save tau- resnės rasės, o aš piliečis mažos valstybės (atsi- prašau, dabar toji valstybė net geografijoje neegzistuoja) ir mažos tautos. Supratau, kad vystoma ir tautų tarpe subordinacija. Toks jau buvo tuo laiku vėjas, kad tokius rasinius trai- kus nešiojo ten kur pėdino vokiečiai.

Traukiniui sustojus Torno stotyje pasimošiam
išlipti, kur turėjom persėsti į traukinį einantį
Kutnos link. Su savo kupė bendrakeleiviais
atsisveikinau, palinkėdamas laimingos kelio-
nės o jie ta pati man palinkėjo atsistoję pri-
durdami „Herr Minister". Negalėjau suprasti
kodėl gavau tokį titulą. Nejaugi man patar-
navo kaimo dešros malonus kvapas, kava,
cigarėtės, na ir auksinis portsigaras.
Geležinkelio stotyje Torne sužinojau, kad
man reikėjo išlipti šioje stotyje ne Vislos
dešinėje pusėje, bet kairėje. Reiškia laukti
sekančio traukinio pervažiuoti per Vislos
tiltą ir ten laukti traukinio Kutnos link. Ne-
šėjas man aiškina, kad sekantis traukinys
bus po 13 val. o traukinys į Kutną išvyks tik-
tai 16 val. Laiko daug. Pavėluoti negalėsim.
Torn miestas randasi Vislos dešinėje pusėje
ir nuo stoties jo pradžia ir miesto centras.
Su nešėju tariuosi, kad iki traukinio atvyki-
mo turim mažiausia dar 2 val. laiko. Galim
suspėti apžiūrėti Mikolojaus Koperniko mies-
tą ir iš pašto duosim į Lodzę telegramą savo
giminaičiams stotyje mane sutikti 23 val. Klau-
siu nešėjo kur yra daiktams saugojimo
kamera. Jis mane nuvedė į vieną kambarį
ir sako, kur norite statykite savo lagaminus.
Nustebau, kad ant grindų daug pristatytų
lagaminų ir šiaip ryšulių, jokio pakvitavi-
mo jų gavime. Nešėjas pamatė mano nus-
tebimą man raminančiai pasakė - Kur pa-
dėsite ten juos ir rasite. Niekas nepaims.
Būkite ramus miestą apžiūrinėjant. Pašte

... dodaėje pasitikti. Pats
miestas [.]pingas vokiško stiliaus. Švarus. Ne-
turintis didelio judėjimo. Pamačiau savo
akimis M. Kopernikui paminklą. Vokiečiai jį
savinasi, kad jis grynakraujis vokietis. Jokios
lenkiškos kilmės neturėjo. Dėl manęs tas gin-
čas suprantamas. Didelius žmones visi savinasi.
Grįžęs į stotį, tikrai savo lagaminus pa-

Mokslininko vardą įamžino jo 168
veikalas „Apie dangaus sferų sukimąsi",
kuriam medžiagą jis kaupė daugiau
kaip 40 metų. Jame M. Kopernikas
įrodė, kad Žemė nėra Visatos cent-
ras, kad ji kartu su kitomis pla-
netomis sukasi apie Saulę ir kartu
apie savo ašį. Tai sukėlė didelį
inkvizitorių pasipiktinimą. Veika-
las buvo paskelbtas „melagingu
ir griežtai priešingu šventajam
raštui", kad M. Kopernikas sus-
tabdė Saulę o pajudino Žemę.

...am paslaugą.
... Kad visi to-
... man neika-
... kaip aš bu-
...nno stotį ku-
...upės. Ivi
... dar yra virš
...ur. Išėjausi
...ėjimas labai
...šinėti nuo dienos
...tvarkliūs mū-
...ies pastatas
...e sienų šlakas.
... kaip čia vyko
... Iš tarenos
...iel lenkas.
...m taip ir
...m. Labai nu-
...bę. Buvo nus-
...žjautos len-
... Paguodžiau,
kad greitai ją atgaus. Mums kalbant lenkiš-
kai, nors ji vyko vesk pašnibždomis, link mus
ėjo žmogus. Nešėjas patarė kalbėti vokiškai,
nes su keleiviais lenkiškai kalbėti draudžiama.

daviau telegramą mano dėdžei pasitikti. Pats miestas tipingas vokiško stiliaus. Švarus. Neturintis didelio judėjimo. Pamačiau savo akimis M. Kopernikui paminklą. Vokiečiai jį savinasi, kad jis grynakraujis vokietis. Jokios lenkiškos kilmės neturėjo. Dėl manęs tas ginčas suprantamas. Didelius žmones visi savinasi.

⊕ Grįžęs į stotį, tiktai savo lagaminus radau toje pačioje vietoje kur buvau pastatęs. Žavėjausi žmonių sąžiningumu. Kad visi tokie būtų. Bet?.. Kiek palankus man neikalingas traukinys atvyko iš tokių kaip aš buvo ir daugiau. Pervažiavom į Toruno stotį kuri randasi kairėje pusėje Vyslos upės. Iki traukinio išvykimo Kutnos link dar yra virš valandos. Iš stoties neėjau niekur. Ilsėjausi po Toruno apžiūrėjimo. Stotyje judėjimas labai mažas. Lenkams traukiniais važinėti uždrausta. Per karą šioje vietoje vyko atkaklūs mūšiai. Dabar kiek atstatyta. Stoties pastatas medinis, sienos iš lentų, o viduje sienų šlakas. Užkalbinau nešėją, klausdamas kaip čia vyko kovos. Aiškina man vokiškai. Iš tarsenos supratau, kad jis ne vokietis bet lenkas. Užkalbinau lenkiškai. Kaip jam taip ir man lenkiškai kalbėti lengviau. Labai nudžiugo ir paklausė mano tautybę. Buvo nustebintas dėl mano išreikštos užjautos lenkams netekus nepriklausomybės. Paguodžiau, kad greitai ją atgaus. Mums kalbant lenkiškai, nors ji vyko vien pašnibždomis, link mus ėjo žmogus. Nešėjas pakeitė kalbėti vokiškai, nes su keleiviais lenkiškai kalbėti draudžiama.

Jam praėjus, savo pokalbį vėl tęsėme lenkiškai, dar tyliau, negu kalbėjome anksčiau. Jis pasakojo, kaip vokiečiai nekenčia lenkus ir begailestingai juos persekioja. Traukiniui atėjus, jis paprašė mane neskubėti lipti į vagoną. Mačiau kaip jis narstė iš vieno vagono į kitą. Atėjo pas mane, paėmė mano lagaminus ir įnešė į vieno vagono kupė, ant kurio buvo užrašas - tarnybinis. Labai nudžiugo kuomet už jo paslaugą daviau jam gabalą dešros, o dar daugiau nudžiugo kuomet atsisveikinant padaviau jam ranką ir palinkėjau kantrybės, ištvermės laukiant nepriklausomybės atgavimo.

Taip iš Torno iki Kutnos vagono kupė buvau vienas. Šioje vienumoje mane kankino klaikios mintys. Vokiečiai, kaip kultūringa tauta taip žiauriai persekioja ne tik pačius lenkus, bet viską kas yra lenkiško. Juk žiaurumą, neapykantą, pikti kultūra smerkia. Gi vokiška kultūra daro kitaip.

Į Kutno traukinys atvyko dar esant dienos šviesai. Iki traukinio į Lodzą turim apie 2 val. laiko. Norėjau ką nors karštesnio užvalgyti. Stotyje nėra jokio bufeto. Parodė man netoli stoties namą kuriame galima gauti ką nors užvalgyti. Tą namą surasti buvo labai lengva, nes jis per karą vienintelis pasiliko Kutne.

Lagaminų „apsauga" tokia pati kaip Torne. Su tokiu tik skirtumu, kad čia nebuvo atskiro kambario bet paliekami stoties salėje, kur dar buvo koks nors tuščias kampas ar šiaip švaresnė vietelė. Laimei, mažai buvo žmonių. Grįžęs palikitus lagaminus radau.

stebino mane žmonių sąžiningumas, o gal ant sienos iškabintas plakatas kuriame stambiomis raidėmis yra atspausdintas toks įspėjimas: „Wer plündert, wird erschossen" (kas vagia, bus sušaudytas). Šalia esančio piliečio paklausiau jo vokiškai ar šis įspėjimas žmones sulaikė nuo nusikaltimo. Jis man piktai atsakė – „Nierozumiem" (nesuprantu) Pakartojom lenkiškai ir jis man maloniai paaiškino, gal iš dalies yra taip ir baigdamas užakcentavo, kad visi pasidarė ubagai ir nėra kas vogti...

Priėjęs prie to namo kur buvo galima pasistiprinti, neskubėjom į jį užeiti, bet ėjom gatve toliau. Labai įdomus vaizdas. Gatvė yra, o šalimais jokio namo. Kad čia buvo namų, pasiliko liudininkai – namų pamatai. Po karo audros nudegusius nuriuko, kaminus nugriovė ir pasiliko tik pačio miesto vieta su namų pamatais.

Teko girdėti per radiją, kaip vyko žiaurus mūšis Kudnoje. Lenkai šį geležinkelio mazgą atkakliai gynė, nors jis jau buvo fronto užnugaryje. Toji salelė vokiečių užnugaryje labai kenkė tolimesnei karo ofenzyvai ir jie stengėsi ją kuo greičiau likviduoti. Visame pasaulyje lenkai pagarsėjo su savo karžygiškumu, kurie ties Kutno savo kavalerija atakavo vokiečių tankų kolonas. Daug kas lenkus smerkė dėl tokio desperatiško žygio. Aš nebuvau toje grupėje. Prisipažinsiu, kuomet klausiausi per radiją apie to mūšio eigą, per mano veidą nuriedėjo graudžios ašaros. Su lenkais mūsų santykiai nebuvo draugiški, bet juos užjaučiau, nes jie tampa kultūringo barbaro auka.

Po karo vokiečių karininkai ir eiliniai kareiviai, kurie dalyvavo 1939 metais užimant Lenkiją rašo savo atsiminimuose ir prieštaravimą gebelsinei propagandinei tezei apie „pasivaikščiojimą po Lenkiją", kur buvo tik vienas priešas vermachto žygio, tai „blogi keliai ir vasaros kaitra".

Verta priminti, kad ruošiant žygį į Lenkiją Guderian reikalavo geresnio tankų, šarvų, ir pajėgesnių ginklų. Gi feldmaršalas Erich von Manstein apie mūšį ties Kutno pasisako taip: „Tokio didvyriškumo, kokį turi lenkai dar nemačiau... Tai buvo didžiausias mūšis užkariaujant Lenkiją".

Patvirtinu, nes mačiau Kutno savo akimis po mūšio. Plyna vieta. Tik gatvių grindinys byloja, kad čia buta miesto.

į kitą traukinių buvo reikalingi leidimai. Stebėjausi, kad visoje mano kelionėje nebuvo tikrinami mano dokumentai. Lodzės stotyje mane pasitiko svieji. Mano telegrama gavo ir buvo nustebinti mano kelione

šiandiena lenkai, rytoj mes, o užporyt visos kitos tautos. Raminau save liaudies išmintimi: - ką dievas nori nubausti, tai pirmiau jam atimamas protas. Man taip atrodė, kad jiems jau tas protas yra atimtas 1941 m. birželio mėn. 22 d., kai jie pasiryžo žygiuoti - „Reiten nach Osten". Tikrai taip! Taip, taip!!!

Toje valgykloje gavau tik stiklą kavos, pagamintą iš kokių tai surogatų - erzacų. Pavalgyti ką nors negavau, nes neturėjau jokių maisto kortelių, ir jas gausiu tik Leipcige ar Berlyne. Grįžęs „iš buvusio Kutnos miesto" iki tranzitinio atvykimo pasistiprinau savo maistu.

Vykstant iš Kutnos iki Lodzės vagone buvo gana laisva. Lenkams vykti iš vienos vietos į kitą tranzitinių buvo reikalingi leidimai. Stebėjausi, kad visoje mano kelionėje nebuvo tikrinami mano dokumentai. Lodzės stotyje mane pasitiko savieji. Mano telegramą gavo ir buvo nustebinti mano kelione.

Vokiečiams užėmus Lodzę, miestas buvo perkrikštytas į „Litzmannstadt'ą". Generolas Karl Litzmann Lodzėje negyveno, bet jo garbei tas miestas buvo pavadintas jo vardu kaipo militarizmo uoliam vykdytojui.

Mano atvykimas į Litzmannstadtą tapo supuolimu, kai tasai generolas 1915 metais rugpjūčio mėn. 15-18 dienomis I Didžiojo karo metu vyko kautynės dėl Kauno. Tais laikais Kaunas buvo vertinamas kaip rusų pirmos eilės tvirtovė. Tos trys dienos ir nulėmė Kauno likimą. Gen. Litzmann vadovaujami meklenburgiečių, pomariečių daliniai

labiausiai čia pasižymėjo. Svarbiausią vaidmenį suvaidino sunkioji artilerija fortams daužyti. Artilerijos gauti, kaip rašė savo atsiminimuose gen. Litzmann, nebuvo lengvas dalykas. Pati antpuolio kryptis vyko palei Jiesios upės vagą. Savo atsiminimų arba įspūdžių yra palikęs ir to laiko rusų pulkininkas Noskovias. Rusų gynimas buvo netvarkingas ir padėtis-beviltiška. Ypač daug kaltės primetama Kauno tvirtovės komendantui gen. Grigorjevui. Iš vokiečių pusės daug kreipta dėmesio į tvarką ir į antpuolio būdą. Gen. Litzmann sutelktoji sunkioji artilerija labai palengvino antpuolį, nes ji taupė karių gyvybę. Tuo ypatingai rūpindavosi gen. Litzmann, kuris savo karių buvo vadinamas tiesiog tėvu.

Gen. Litzmann buvo neabejotina vokiečių karvedžio asmenybė. Jau 1870/71 metų kare pasižymėjęs. Tada už narsumą kautynėse buvo pakeltas į karininko laipsnį ir karaliaus Wilhelmo I apdovanotas garbės kardu. Ir tolimesnis gen. Litzmann kelias buvo kariškas ir gana būdingas. Savo metu baigė Karo akademiją, buvo Gen. štabo tarnyboje, pagaliau vadovavo rinktinės daliniams. Vėliau gen. Litzmann buvo Karo akademijos viršininku. Tai buvo atsakinga vieta, kur reikėjo ne tik turėti daug karo ir bendrųjų žinių, bet taip pat pasiimti ir didelę atsakomybę.

I Didžiojo karo metu gen. Litzmann pasižymėjo su III gvardijos divizija, sutraukydamas rusų apsupimo varžtus. Gen. Litzmann ne tik prasiveržė pro apsupimo žiedą, bet dar

pasiėmė 12.000 belaisvių ir grįžo prie savo kariuomenės. Tai atsitiko Brzezinų apylinkėse, prie generalgubernijos Loewenstadto miesto.

Kauno tvirtovė buvo paimta, kai gen. Litzmann įjojo sėdėdamas ant Odino, savo garsaus karo žirgo, kurio vardą žinojo visa gen. Litzmana kariuomenė. Vėliau po karo gen. Litzmann parašė savo atsiminimus apie karo žygius ir vokiečių kariuomenę. Gen. Litzmann palaidotas Neuglobsove, Ruppin aps. savo giminės rūsyje.

Vokiečių spauda, minėdama Kauno tvirtovės paėmimą, drauge paminėjo ir gen. Litzmann labai ryškią karo vado asmenybę. Gimė 1850.I.22.

Mūsų laimei, kad Lenkijos miestas Lodzė buvo užgrobtas anksčiau negu Kaunas, o taip jo vardu Kaunas būtų pavadintas. Kiek švelniau skambėjo Kaunas, vadinamas – „Kauen".

Litzmannštadte be savo giminių radau labai daug kauniečių, kurie čia pateko repatriacijos ir nerepatriacijos keliu. Buvau liudininku kai Lodzės svarbiausioji gatvė – ~~Piotrkowska~~ buvo pavadinta „Hess str.". Dabar mačiau kai gatvių susikirtimuose užrašai „Hess str." buvo nulupami, nes Hess'as pamatė, kad tasai laivas kuriame plaukė nacistiniai „sefeneininkai" tikrai paskęs, tai jis iš to skęstančio laivo pasitaikius progai, pabėgo dar laivui nepaskendus.

Vokiečiai lenkus ir žydus skaitė blogiausiomis būtybėmis. Mačiau getto aukštai aptverta spygliuotoja viela. Pro vielas mačiau pačiam miesto centre getto-tą žydų skruzdėlyną.

vargšai, netilpo viename kvartale. Praplėsta
toje pusėje ~~kur~~ Hitlerio g-vės. Jai susisiekimui
pirengti virš tos g-vės du viadukai. Ne getto
gyventojams, ta gatve kurį kirto getto eiti bu-
vo draudžiama. Tik buvo galima pravažiuoti
tramvajum. Ilgai stovėjom prie getto. Mačiau
kai gyvieji griaučiai už spygliuotos vielos yra pas-
merkti mirti badu tik todėl, kad jie nealstin-
ka jų rasei. Padariau išvadą, kad getto yra
lygiai ir kuriamai „Naujiai Europai, tik mažam
mastabe... Brr!... Kur jų kultūra ir humanizmas!
Mačiau šia pus vielų tvoros lenkus, gyvenan-
čius jau vadinamoje „laisvės zonoje", bet jų
teisės mažai ką skyrėsi nuo žydų gette. Jiems
negalima buvo gyventi miesto centre. Miesto
susisiekime jie galėjo važinėti tokiose vago-
nuose kur nebuvo užrašų „Nur für Deutsche"
(tik vokiečiams). Nuo 19 val. iki 6 val. ryto len-
kai turėjo sėdėti savo namuose. Sumažintos
normos maistui gauti pagal korteles. Draudžia-
ma jiems lankyti viešas vietas, kavines, val-
gyklas, teatrus, kinus ir kitur. Viena vokietai-
tė savo bendradarbėms papasakojo, kad eidama
namo tokioje tai gatvėje, kieme pamatė jau-
kų namelį. Ji kiek toliau gyveno nuo savo
darbovietės. Užėjo ir įsitikino, kad jame gyve-
na lenkai. Kitą dieną ji su policijos pagalba
tą namą užvaldė. Buvusieji šeimininkai iš
to namo išėjo su nedideliais ryšulėliais. Pa-
liko viską. Neatsirado iš bendradarbių nė vie-
nos kuri būtų priminus, kad padorūs žmonės taip
nedaro. Tylėjo iš baimės, ar iš pavydo taip lengvai
gauti butą netoli savo darbovietės. Mozalė ir padoru-
mas atostogavo...

Kuomet aš tą pamačiau ir mano pažįstami tą viską su pasibjaurėjimu papasakojo, pasijutau, kad aš patekau į rasistinį pragarą, kurio kūrėjai nori tą „laimę" suteikti visai žmonijai. Gerais darbais, gražiais žodžiais, atvira širdimi ir tauriais jausmais tą padaryti nepajėgia, jie tą įvykdyti pasirinko kardą ir ugnį... Pas kiekvieną dorą žmogų susiformuoja jausmas ir šūkis: - Visa dorojí visuomenė privalo barbarui pastoti kelią!!! Jei tą darytų laukinė ar pusiaulaukinė tauta, dar suprasčiau, kad humanizmo ir civilizacijos jausmas jų dar nepalietė. Bet vokiečiai, kaip jie patys pabrėžia, kad tai dievo parinktoji tauta! Pats dievobaimingiausias žmogus užprotestuos, kad jo dievą daro banditu.

Tą viską mačiau savo akimis ir be to pasakojo mano pažįstami. Esant rinktinių gūžtoje apžiūrinėt miestą vengiau naudotis tramvajum. Būti su rasistais pagal savo kraują atatikau, bet nuo tų vagonų purtė mano jausmas. Važinoti vagone pasmerktųjų ir pavergtųjų neleido mano savigarba. Aš esu ne eilinis kovoje dėl teisių atstatyme žmonijai ir gadves pėdinau. Važinėjant ne viską gali pastebėti, kas mano akiai yra nauja ir sudaro svarbumą. Kaip busim Kaune prašys papasakoti ką mačiau toje šalyje. Šalyje, kurioje saukosi atneš visai žmonijai laimingą rytojų. Važinėjant ne viską gali pastebėti, nes esi neužtikrintas, kad davažiuosi iki savo norimo taško. Gali išmesti. Iki karo pradžios Lodzės miestas turėjo virš 600 tūkstančių gyventojų. Lenkai sudarė apie 55%, žydai 35%, vokiečiai apie 8% ir 2% kitos tautybės - rusai, totoriai, čechai ir kiti.

pramonės miestas, svarbiausioji tai tekstilės išdirbiniai. Miesto centras mūrinis, bet jo priemiesčiuose vyrauja mediniai pastatai, labai apleistame stovyje. Švarumu nepasižymi. Miestas kuris neturi nei upės, nei ežero. Krinta į akį, veik kiekvienam kvartale miesto centre yra įrengti atviri vandens rezervuarai, kuriuose paaugliai maudosi. Tas padaryta tam, kad miestą subombardavus čia pat būtų vandeno gaisrus gesinti, nes tuo laiku gali neveikti vandentiekis. Želmenų labai šykščiai. Seni baigia nykti o naujus sodinti nėra laiko ir nėra kas tuomi rūpinasi. Visi stumia karo režimą. Susisiekimas patogus, elektriniai tramvajai. Miestas apšviečiamas blogai. Aiškinasi, kad tai sąmoningai daroma dėl priešlėktuvinės apsaugos. Vietos gyventojai man pakuždėjo, kad gyvena patamsėje dėl degalų stokos, nes elektrinė šiluminė ir energija pirmoje eilėje tiekiama tekstilės pramonei, kuri veik išimtinai aptarnauja gamybai kariniai aprangai ir kitiems kariniams reikalams.

Aš asmeniškai nebuvau paliestas tos nelygybės. Važinojant tramvajum atsisveikinant bendrakeleiviai net mane titulavo „Herr Minister", o Litzmannstadte pasijutau kitos rūšies žmogumi.

Mano geri pažįstami atvykimo ir išvykimo proga kviečia mane ir žmoną dienos metu išgerti kavos į kavinę esančią Hitler str. buv. - Piotrkowska. Susirinko gana didelis būrelis pažįstamų. Užememe kavinės jaukesnį kampą, sustumeme keletą stalų, gereme kavą, šnekučiavome, gana jaukiai leisdami

laiką. Kalbėjome lietuviškai. Netoli nuo mūsų 179
prie vieno staliuko prisėdo du karininkai, vienas
kapitono laipsnyje o kitas leitenanto. Jų amžius
jau buvo apie ketvirtą desetkų. Kelneris iš jų
priėmė užsakymą. Jie labai smalsiai klausėsi
ką mes tarp savęs kalbame ir leidžiam jau-
kiai laiką. Kelneris atnešė jiems kavą ir ką-
tai prie kavos. Vienas iš jų kelneriui sako: - Ko-
kia čia pas jus tvarka. Lenkams yra griežtai
uždrausta kavines lankyti, o neužtenka, kad
jie čia įėjo, bet net konferenciją padarė, gar-
siai lenkiškai kalbėdami. Kelneris kiek su-
glumo ir ramiu tonu aiškina, kad jis nežino
kokios tautybės šie žmonės yra, bet, kad jie
kalba ne lenkiškai tai patvirtinti gali, bet
kokia kalba jie kalba jis nežino, nes tokios
savo gyvenime nėra girdėjęs. Į kelnerio pa-
aiškinimą jie nieko nepasakė, bet rūgščiai
nusiteikę gurkšnojo kavą.

Tasai dialogas tarp karininkų ir kelnerio
mane užgavo ir šalia sėdinčiam repatrian-
tui pasakiau, kad čia šio nemalonumo kal-
tininku esu aš ir vieną ką galiu padaryti,
kad pats neišmetamas iš šios kavinės galiu
išeiti. Aš ir žmona atsistojome išeiti, bet
kiti mums to padaryti neleido. Nuo mūsų
stalo vienas priėjo prie tų karininkų ir jiems
pasakė, kad šios kavinės tvarka nėra pa-
žeista. Mūsų tarpe nėra lenkų. Yra atvykęs
mūsų geras pažįstamas iš Lietuvos, iš kurios
mes repatriavome ir mes jo garbei susinešė-
me išgerimą kavos. Jis nėra lenkas o lietu-
vis, mums labai draugiškos tautos atstovas.

Karininkai jam nieko nepasakė. Išgerę kavą atsistojo, į mūsų pusę nežiūrėdami apleido kavinę. Pažįstamiems aiškinau, kad nors jūs jiems tvirtinote, kad aš esu lietuvis, draugiškos tautos atstovas, tuomi jų nusistatymą nenulenkėte ir padarė tokią nuolaidą, neišmetė, bet davė suprasti pačiam tą patalpą apleisti. Kultūringas žmogus, jei jis padarė kokį nors netaktą, atsiprašo. Jie to nepadarė, išėjo niekam nė žodžio nepasakę, į mūsų pusę net pažiūrėti nesiteikė. Nekurie bandė švelninti susidariusią padėtį, aiškindami, kad tai ne kadriniai karininkai, pašaukti iš atsargos, nemokėjo išsinerti iš padaryto netakto. Kaip ten bebūtų, bet į medaus tąurę buvo gerokai prilašinta rasistinio deguto. Širdyje aš džiaugiausi dėl to įvykio. Grįžęs turėsim vilkams ką papasakoti kaip vokiečiai lietuvius traktuoja. Pradėjom tikėti tam, kad pas žmogų yra vidujinis neapykantos nujautimas ir jo bangos pasiekia adresatą. Nuo pat sugautųjų lagerio, vokiečiams simpatijos nesukaupiau, o būnant Litzmannštate šis neapykantos sukaupimas labai padidėjo. Gal tie karininkai ir pajuto, kokis aš vokiečiams buvau „draugiškos tautos atstovas" kaip tvirtino vienas iš mūsų pažįstamų karininkams. Tų neapykantos jausmų dirginimu, kaip tai savaime atsirado nedraugiškumas man ir mano pažįstamiems.

Po šio netakto visų nuotaikos gerokai prarūgo nors bandyta pereiti prie kitų temų. Išsiskirstant nekurie mane prašė Lietuvoje apie tų karininkų netaktą nepasakoti. Nepažadėjau,

aiškindamas, kad vokiečiams užėmus Lietuvą
nepripažįsta kaipo suverenę valstybę, bet kaip už-
kariautą kraštą. Užkariautą teritoriją, dalį pava-
dino „Warte gau" kurį jau galutinai prijungta
prie Vokietijos o teritoriją nuo upės Warta į Rytus
pavadino „Guvernement". Lietuva jam dabar ne-
minima jos geografiniu pavadinimu bet vadina-
ma „Ostlandu". Slėpti tikrovės nemoku. Grįžęs
papasakosim taip, kaip yra tikrumoje. O tikrovė
yra ta, kad Lietuva negali tikėti iš Vokietijos
grąžinti jai suverenumą.

Litzmannštate man pasidarė tvanku. Pats
gyvenimas ir aplinka man padarė labai slegiantį
įspūdį. Vokiečiai jame šeimininkauja jau dve-
jus metus ir savo teroru ir humaniškumu
vietos gyventojų tarpe neužkariavo jokių simpa-
tijų. Priešingai, įgijo aršių priešų. Po dviejų die-
nų viešnagės Litzmannštate, mes su žmona per
Poznanę pasiekėme Leipcigą. Kelionė vyko
nakties metu, taip kad jokių kelionės įspūdžių
negalėjo ir būti.

Leipcigo mugės komitetas apnakvino vienoje
vokiečių šeimoje. Šeimininkai mus labai malo-
niai priėmė ir tėviškai rūpinosi. Mūsų mitybai
atatinkamose įstaigose yra gavę maisto korteles.
Pačioje mugėje susitikom su Ant. Butkevičium.
Pati paroda labai skystoka. Visos jėgos pakinky-
tos karo mašinai. Nesudaromos jokios prekybinės
transakcijos. Išstatytos prekės turėjo tik rek-
lamos tikslą.

Savo liuosą laiką pašventėme miesto apžiū-
rai. Aplankėme Vokietijos Aukščiausiojo teismo
rūmus, kuriuose buvo 1933 m. uno rugsėjo mėn

27 dienos iki gruodžio mėn. 23 d. teisiamas žymus
Bulgarijos komunistų partijos narys Dimitrovas
Georgiji, gim. 1882 m. liepos mėn. 2 d.
Jis buvo kaltinamas 1933 m. vasario mėn. 27 d.
padegime Reistago rūmų. Šis procesas buvo
pagarsėjęs visame pasaulyje. Visiems buvo aišku,
kad Hitleris su Geringu nevykusiai sufabrika-
vo ta teismą su provokatorium Lebbe melagin-
gais parodymais. Aukščiausias Teismas g. Dimi-
trovą išteisino, nes visiems buvo aišku, kaip
diktatoriai valdo savo šalį, viską grįsdami
ant melo, provokacijos, klastos ir smurto. Po g.
Dimitrovo išteisinimo jam buvo suteikta Tarybų
S-gos pilietybė ir jis 1934 m. vasario mėn. 27 d.
vyko į Tarybų S-gą, oru keliu, per Kauną.
Toji žinia pasiekė „Lietuvos Žinių" redakciją o
toji įpareigojo mane vykti į Linksmakalnio aero-
portą ir padaryti su g. Dimitrovu pasikalbėjimą.
Vykstu. Aeroporte man patvirtina, kad tasai lėk-
tuvas Kauno aeroporte trumpam laikui nutūps,
bet to pačiu mane nuliūdino, kad prie jo įsa-
kyta nieką neprileisti. Vedu derybas. Pasikalbėji-
me neliesim politinių klausimų, o tik paklausim
jo sveikatos, savijautos ir jo nuomonę apie mū-
sų kraštą, kurį jis matė per lėktuvo mažą lan-
gelį ir tai gerokai sniegu padengta. Nuo manęs
atsikratyti aeroporto pareigūnas pasakė, kad
tuojaus atvyks milicijos ir saugumo vyrai, su
jais tartis reiks. Mums bekalbant atvyko lau-
kiami vyrai, gana gausiam būryje. Apsupo aero-
porto pastatą ir visus civilius išvarė iki tam
tikros ribos. Taip, kad aš g. Dimitrovą mačiau
savo akimis atstume daugiau kai 100 metrų.

Tai gana stambus, brunėtas, laisvų judesių, su juo-
dais pakirptais usais, žingsniavo Kauno aeroporto
aikštėje. Praslinkus pusvalandžiui orlaivis pakilo
ir paėmė kryptį Maskvos link. Po išskridimo
saugumo pareigūnui pareiškiau savo nepasi-
tenkinimą, kad man neleista buvo padaryti
su g. Dimitrovu pasikalbėjimą. Jis man pri-
sipažino, kad bereikalo baiminkasi. Galvota,
kad gali susirinkti daug žmonių ir vykstant
pasikalbėjimui su spaudos atstovais, gali virs-
ti demonstracijomis g. Dimitrovo pagerbimui.
Kauno visuomenė apie g. Dimitrovo vykimą
į Maskvą per Kauną niekas nežinojo. Aš buvau
vienas kaip spaudos atstovas, pašalinių žmo-
nių buvo labai mažai. Saugumiečiui buvo
labai įdomu iš kur aš sužinojau apie g. Di-
mitrovo vykimą į Maskvą. Pasakiau, kad
pranešė iš saugumo. Paprašė pasakyti jo pavar-
dę. Atkirtau, kad saugumas savo agentus
neišduoda, laiko paslaptyje, tai kodėl „Lietu-
vos Žinių" redakcija turi išduoti savo agen-
tus kurie yra saugumo centre. Saldžiai
nusišypsojo ir liepė savo pavaldiniams pasi-
ruošti išvykimui, kurių buvo pilnas 20 sėdi-
mų vietų autobusas. Apie g. Dimitrovo vyki-
mą į Maskvą per Kauną redakcijai pranešė
aeroporto viršininkas, uolus „Lietuvos Žinių"
skaitytojas, prašydamas niekam nesakyti apie
jo paslaugą. Jis tą pranešimą gavo iš Kara-
liaučiaus aeroporto viršininko, kad pranešti
Kauno saugumui, o jis tą žinią perdavė dviem
žinyboms. Tegu žino daugiau žmonių apie
vykimą garsaus komunisto – G. Dimitrovo.

Prieš išvykstant iš aeroporto saugumo parei-
gūnas pasiūlė man su jais vykti kartu. Pa-
krapščiau sau pakaušį, padėkojau ir pasa-
kiau, kad važiuojant kartu galėsite nesus-
toti kur aš norėsiu išlipti, nuvešite ten į
tą rūmą, kurį eidamas stengiuosi į jo pusę
nežiūrėti. Vienas replikavo – juk „Lietuvos
žinios" yra tame kvartale kur ir saugumas.
Laimingos kelionės palinkėjom o jiems iš-
važiavus nuėjom į aerostoties patalpą, ką nors
iš tarnautojų sužinoti, nors bent kokią smulk-
menę. Jie visi buvo nustebinti, kad g. Dimit-
rovas būdamas Kauno aeroporte nė vieno
žodžio su niekuo nėra prataręs. Su juomi skry-
do ir kiti Leipcigo proceso dalyviai, tačiau
jis nuo jų laikėsi toliau, visai save izolia-
vęs. Buvo sakoma, kad tame procese kiti dalyviai nebu-
vo [illegible], kaip dera būti idejiniam
komunistui. Jų nuotaikos buvo nekokios.
Konspiracijos sumetimais pas aeroporto viršinin-
ką neužėjom. Su juomi nebuvau ir pažįstamas.

Nors man nepavyko turėti pasikalbėjimo
su g. Dimitrovu, bet parašiau, kad tokis pras-
krido per Lietuvą, mačiau iš tolo, bet pasikalbė-
ti neteko ne dėl mano apsileidimo kaipo ko-
respondento, arba g. Dimitrovo nenoro, bet ki-
ti to nenorėjo. Cenzorius tos žinutės nepralei-
do, bet, kad g. Dimitrovas skrido į Maskvą
per Kauną visas miestas žinojo. Daug kas
mane vargino, papasakoti kaip g. Dimitrovas
atrodė, nors iš toli jį mačiau. Vyrams saky-
davau, kad vyrų tarpe gali būti didelių kon-
kurentų moterų ~~tarpe~~ varžybose o moterims

sakiau, kad vyras – iš stomens ir lemens, nors
jau įžengęs į 52 metų amžiaus. Daugiau nega-
lėjau pasakyti, nes G. Dimitrovas ne tik su ma-
nim bet ir su kitais nepratarė nė vieno žodžio.

Būdinga, kad Vokietijos saugumas su Lietuvos saugu-
mu palaikė draugiškus tarnybinius ryšius.
Rodos toks nereikšmingas įvykis, G. Dimitrovas
tik Lietuvą perskrenda, bet saugumo sumeti-
mais perspėja būti budriais, ko gero jis Kau-
no aerodrome panorės mitinguoti. Gal baimė
buvo pagrįsta, nes jei jis kalbėtų, tai Vokie-
tijos naciams būtų pasakyta daug karčios
teisybės. Vėliau buvo sužinota, kad cenzorius
ta žinutę apie G. Dimitrovo perskridimą per Lietu-
vą išbraukė Lietuvos saugumui neikalaujant.
Liaudyje sakoma, kad baimė turi dideles akis.

Po apžiūrėjimo Vokietijos Aukščiausiojo
Teismo rūmų, kurie stovi prie nedidelės,
bet švarios ir tvarkingos aikštės, kurios
perviestyje teka nedidelis upeliūkštis.

Garsus yra Leipcigo universitetas, kuris
įsteigtas 1409 metais ir jame studijavo
G. Leibnicas, G. Lessingas, V. Getė, R. Vagneris,
R. Šumanas.

Leipcigas turintis virš 600 tūkstančių gy-
ventojų, žymus geležinkelių ir plentų mazgas.
Jau nuo 13 amžiaus pagarsėjo savo mugė-
mis. Pagarsėjo litografijos srityje, knygų lei-
dyklomis ir kailių prekyba. Kaip Leipcigas,
Drezdenas ir Erfurtas nebuvo karo avija-
cijos bombojami. Gyventojai aiškino, kad ta
darė sąmoningai, nesunaikinti kultūros židi-
nių. Tačiau 1945 metais buvo gerokai apdaužyti

per oro puolimus ir daugiausiai yra nukentė-
jęs Drezdenas nuo amerikiečių aviacijos puo-
limų 1945 m. vasario mėnesyje.

Mūsų kelionės svarbiausias tikslas, tai pats centras - Berlynas, Krašto ūkio ministerija, kuri visus Reicho ūkiškus resursus tausoja. Prieš karą lietuvai esant suverenei valstybei, darant prekybinius sandėrius netekdavo joje lankytis, nes tą atlikdavo toji įmonė su kuria sudaromas prekybinis sandėris, o tikrumoje prekių mainų operacija.

Iš Leipcigo vykstame į Berlyną didesneme lietuvių būrelyje. Taip mums pavyko, kad vagono kupė, mes lietuviai buvome daugumoje. Kaip tai be lietuviškų dešrų ir skilandžių. Ant. Bytkevičius dasiprotėjo su savim atvežti keletą bonkų zubrinės. Žmona pernošė užkandą ir to nelabojo skilandžio ir kaimiškos dešros malonus kvapas išsiskleidė po visą vagoną. Prie vaišių pakvietėm ir vokiečius kurie buvo mūsų kupė. Mūsų užkandą ne valgė, bet ryte ryjo, o dar išgerę zubrinės, liežuviai atsipalaidavo, išblėsė pagarba prie „Naujos Europos" trenėjų ir nedarė jokios paslapties, kad to pasaulio nebus o bus senas su didesniais pančiais, nes jais supančiotos tuos kurie nepaklus diktatui.

Žmona laisvai kalbanti vokiškai, sėdėdama greta vokietės, po zubrinės pasikalbėjo atvirai. Vokietė pasisakė atvirai, kad Hitleris pasišovė užkariauti visą pasaulį, ir Vokietijos garbę iškelti aukščiau visų, bet tam jau dabar sveikai galvojantieji netiki. Kuo aukščiau įkopsi, tuo

daugiau susikulsi krisdamas. Nesąmonė. 60 milijonų tauta pasišovė užkariauti pusę milijardo gyventojų. Kiekviena praleista diena, tai yra pakopa prie Vokietijos tragedijos. Šonturų turime, bet neturime duonos. Tą pasakius vokietė graudžiai apsiverkė. Tą pastebėjęs jos vyras, bandė ją kiek apraminti už jos atvirumą su mažai pažįstamais ir dar iš kitos valstybės. Ji atsakė, kad tai yra laurų žmonės, pavaišino, ko vokietis to nepadarytų. Jie sakosi esanti 3 milijonų tauta, kuri visko daugiau negu mes 60 milijonų. Jie savo jėgas panaudoja pagaminimui maisto o mes šautuvams ir esant badui jų nevalgysime. Kaip tai prie zubrinės ašaros nesidengia. Paskui lemų, tačiau vokietė ašaras dar ilgai šluostė.

Pro mūsų kupė padidėjo keleivių judėjimas. Pagarsėjome kaipo žmonės iš Eldorado šalies, kur nėra jokių kortelių. Kiekvienas panoro mus pamatyti savo akimis. Pavydėjo tiems vokiečiams kurie pateko į laimingą kupė ir buvo gausiai pavaišinti. Laimės visi ieško, bet ji ateina savaime. Čia toji laimė buvo dešrigalyje, zubrinėje ir kas svarbiausia nemokamai, dar būnant alkanam. Atsidėkoti kitu negalėjo. Pasiūlė, jei Kelno viešbutyje nebus laisvų kambarių, tai kviečia pas juos atvažiuoti. Žmonai patariau užrašyti jų adresą. Rašant adresą berlinietė pasakė kad mums visuomet atsiras kambarys, nes Gen. Bulvevičiaus lagamine daug dar nesuvalgytų dešrų ir kitų skanių dalykų. Kitaip sakant su dešra rankoje laikant gali patekti pas didžiausią vokiečių pareigūną, o gal net pas amusaburnį propogandistą Goebelsą.

Berlyną pasiekeme vakare jau temstant. Prieš Berlyną kovioje lai stotyje teko laukti leidimo įva-žiuoti, nes buvo priešaliarminis storis, tačiau priešo lėktuvai praskrido Berlyno šiaurėje ir po valandos laukimo mes Berlyną pasiekeme.

Viešbutyje kambarius gavome laisvai, be jokio dešnigalio. Viešbučio administracija supažindino su taisyklėmis, kaip reikia elgtis paskelbus aliarmą. Parodė kur yra slėptuvė ir kaip į ją pateikti. Pasirodė, kad Berlyne reta naktis kuri apsieina be aliarmo. Leipcige tokiais niekais neužsiima. Ten dar nuo karo pradžios tokio pavojo nebuvo. Vieną kartą buvo, bet tai buvo pratimas. Laimei, pirmą naktį leido mums miegoti ramiai. Mes džiūgavomės, kad tą ramumą Berlynui mes atvežėme ir jo visai nebus kol mes jame būsime. Viešbučio savininkas juokais yra pasakęs, jei taip yra, tai mums su žmona leisiąs gyventi dviejose kambariuose nemokamai ir pilnus dar gerai maitinus, neimdamas pinigų.

Po ramios nakties aš su Ant. Butkevičium turėjome svarbesnių rūpesčių kaip mums pavykus Krašto ūkio ministerijoje ką nors gauti. Tokią įstaigą suradome. Pasisakėme joje iš kur mes esame ir norėtume pakalbėti su atsakingais pareigūnais mums rūpimais klausimais. Paskyrė mums tasai pareigūnas priimti 14 val. Gerai. Po pietų visuomet būna gera nuotaika. Kas kita senais laikais. Nesutikus pirkti arba pasikeisti prekėmis tai eilėje stovi kiti ir jų eilė susidaro ilgoka. Dabar yra kitaip. Vienas turi o kitas taip

tariant nieko netyri, netgi savo valstybės.
Tos valstybės teritorija su visomis gėrybėmis
randasi jam kito valdoje ir ją nevadina tik-
su jos pavadinimu - Lietuva, o jam Ostlandu.
Kaip bus taip bus, bet prieš priėmimą pasi-
tyrinti reikia. Grįžome į viešbutį. Žmona
sako, kad mane ieško Pranis Grecevičius.
Žiūriu, jis jau čia ir su savo storomis lū-
pomis apkabinęs bučiuoja. Pasisakė, kad
jis Amerikos lietuviškos spaudos atstovas.
Žinias teikia per neutralę Švediją. Apie
mano atvykimą į Leipcigą ir Berlyną suži-
nojo iš vieno agpalniauto iš Lietuvos, kuris
gyvena viešbutyje Kelu. Turint kiek liuoso
laiko, nuvykau į tam tikrą įstaigą gauti
maisto korteles. Labai buvau nustebintas,
kuomet pamačiau savo leidimą vykti
į Vokietiją, kuriame nebuvo nurodyta ku-
riam laikui aš vykstu. Paklausė kiek die-
nų ketinu būti Vokietijoje. Pasakiau, kad
tiksliai dienų skaičių negaliu pasakyti,
nes tas priklausys nuo derybų eigos. Sako
dabar išduos 20 dienų, o jei pasiliksiu il-
giau, maisto kortelės bus išduotos papil-
domai. Padėkojau ir stebėjausi pasitikėjimu.
Žodis yra tolygus rašytam raštui, kuri
pagaminti reikalingas žmogaus darbas ir
brangus laikas. Pavaišinau lietuviškos
gamybos cigarete. Ja labai žavėjosi. Palikau
jam visą nepradėtą dėžutę. Jis man nieko
nesako, iš manęs paima paliepimą išduoti man
maisto korteles, dar prineša papildomai išduoti
rūkalų, kurių neišrašė, nes nežinojo, kad aš

esu aukorius. Pasisakė, kad jis repatriantas iš Rygos.
Pasirodo, kad Vokietijoje ir be maisto kortelių ga-
lima nebadauti. Jau penkis dienas gyvenu Vokieti-
joje be jų ir alkanas nebuvau. Žinoma, mus gelbė-
jo Kaune pagaminti maisto produktai. Tačiau
jei jų nebūtų, tai be maisto kortelių be dide-
lio vargo galima gyventi. Yra daug patiekalų,
kuriems nereikalingos maisto kortelių atkarpos.
Visų rūšių salotai, mišrainės, žuvis, silkė, deš-
ra iš kraujo su kruopomis, žvieriena ir visi ga-
miniai kurie gaminami iš bulvių ir kruopų.
Žvierienos patiekalų daug nebūna. Ją užtenka
tik pirmiems. Bet kas liečia duonos riekutės,
tai be kortelės kupono jos negausi. Valgyklose
duona gaunama tik pareikalavus atiduodant
kuponus. Mane duonos nebuvimas visai nevargino,
nes ją pavaduoja bulvės. Tikros kavos ir arbatos
nėra. Ją pakeičia įvairūs surogatai ir erzacai.
Alui ir gaivinantiems gėrimams kortelės nereika-
lauja, bet mažai kas juos galėjo gerti, nes parda-
vime ir restoranuose retai būdavo. Tai laimės
dalykas. Tokius gėrimus tuojaus išgrobdavo.
Prie Brandenburgo vartų užsieniečiams yra
viešbutis ir restoranas. Pr. Gucevičius mus nu-
vedė išgerti tikros kavos, nereikalaujant korte-
lių kurių ir kupono nėra. Be rūkalų kupo-
nų gavome ir cigarečių, bet tik po du pake-
lius. Gauti patiekalai be kortelių yra gana
skanūs, bet ne sotūs. Gali juos valgyti be pers-
tojimo, bet nuo apsivalgymo ne apsirgsi. Jų vi-
sose valgyklose gana apsčiai, savo kaina nebran-
gūs, kiek tiek leidžia kišenė ir pilvas.

Per pietus su Ant. Butkevičium susitikinėjom

planus, kaip to krašto ūkio pareigūną įtikinti
ar gerai nuteikti, kad jis leistų į Lietuvą iš Vokieti-
jos įvežti prekes, nors ir ne pirmo reikalingumo,
gerai žinodami, kad Vokietijos žinioje esamoji leng-
voji pramonė kokia tai dalimi dirba karo rei-
kalams, turėdama didelį trūkumą darbo jėgos.
Nuteikimui pabrėžime, kad tos dvi tautos kaipo
kaimynėnės savo santykius grindė draugišku-
mo plotme per ilgus amžius - nemininti Žalgirio.

Pagal nerašytas takto ir mandagumo taisyk-
les į paskirtą posėdį atvykome 15 minučių
anksčiau. Tasai pareigūnas su kuriomi turė-
sime kalbėti savo kabinete jau buvo. Jo sek-
retorius apie mūsų atvykimą jam pranešė.
Lygiai 14 val. pasigirdo skambutis ir jo sekre-
torius mus paprašė į to pareigūno kabinetą
įeiti. Mums įėjus jis pasikėlė ir savo kabi-
neto viduryje pasitiko, pasisveikino paduo-
damas mums ranką, pasakęs savo pavardę
ir kokis jis tos įstaigos pareigūnas. Tą pati
padarėme ir mes. Pirmas jo buvo klausi-
mas kokia kalba vesime pasikalbėjimą. Pasi-
sakė, kad jis kalba vokiškai, rusiškai ir
latviškai. Pasirodo, kad jis yra gimęs ir au-
gęs Rygoje ir Vokietijon pateko ne kaip repat-
riantas. Pasisakėme, kad apsieisime be vertė-
jo, nes kalbame vokiškai, rusiškai, lenkiškai
ir lietuviškai. Jis labai nudžiugo, kad nerei-
kės vertėjo ir per visą pasitarimo laiką kal-
bėjome rusiškai. Taip jutome, kad ir jam ru-
siškai lengviau kalbėti, nes gimnaziją yra
baigęs dar caro laiku. Apsinostę priėjome
prie pačio reikalo. Kuomet pasisakėme, kad mes

esame iš Lietuvos, jis paprašė paaiškinti ar po Lie-
tuvos išlaisvinimo yra jai suteiktos suverenite-
tas. Nesenei skaitė, kad Pabaltijos buvusios su-
verenės valstybės - Lietuva, Latvija ir Estija yra
pavadintos - Ostlandu ir jas valdo Reicho pas-
kirti komisarai. Patvirtinome, kad 1941 m. liepos
17 d. įsaku Vokiečių Reicho Führerio Adolf Hit-
ler, Reichskomisaru Rytų kraštui" (Lietuva,
Latvija ir Estija) paskyrė Lohse. To pat įsa-
kymu Führeris paskyrė D-rą Adrianą von
Rentelną, generalkomisaru buvusios Lietuvos
Respublikos teritorijai. Smulkiai aiškinti ne-
tenka apie Lietuvos padėtį. Ją valdo Ver-
machtas. Tą išgirdęs tasai pareigūnas kiek
susimąstė ir klausia ar vietos reikalus
taip pat tvarko Vermachtas, neduodami
savivaldos teisių to krašto gyventojams.
Atsakėme, kad ne, nes mums išvykstant
komisaras Rentelnas sudarė patarėjų insti-
tuciją ir jos uždavinys yra aiškus - patarti.
Tai yra vykdomoji institucija. Tą išgirdęs
saldžiai nusišypsojo ir pasakė rusiškai -
„jasno" (aišku). Toliau tęsė, kad totalinis
karas reikalauja visų tautos jėgų subūri-
mo ir jų tikslesnio paskirstymo, siekiant di-
džiojo tikslo - karo laimėjimo. Karo meto sąly-
gos verčia susispausti, nuo daugelio įprasty
taikos meto patogumo atsisakyti. Dėl tos
pat priežasties tenka mažinti ar visai užda-
ryti tokias įmones, kurios karo laikui nėra
būtinos ir be kurių galima apsieiti, nesut-
rukdant normalaus krašto ūkio gyvenimo.
Dabar Vokietijos Reicho ūkio ministerio Funko

pavedimu nuošiame trys potvarkius, liečiantys prekybos, amatų ir viešbučių įmones. Tų potvarkių tikslas - padidinti darbo jėgas karo reikalams.

Visos prekybos įmonės, kurios nėra būtinai reikalingos būtiniems gyventojų reikalams aprūpinti, bus uždaromos. Vykdant šį potvarkį bus žiūrima, kad nebūtų paliestas tvarkingas gyventojų aprūpinimas pagal karines normas. Todėl potvarkis neliečia maisto prekybos įmonių. Nėra reikalo toliau laikyti atidarytų tokių prekybos įmonių, kaip brangaus porceliano, brangenybių, aukso ir sidabro dirbinių, pašto ženklų ir saldainių. Šių produktų pardavėjai jau seniai nedirba pilna norma. Yra ir kitų prekybos šakų, kurios ir karo metu turi tam tikros reikšmės, bet jų skaičių galima žymiai sumažinti. Šiai sričiai priklauso baldų, senienų, knygų, tabako, žaislų ir kitos panašios rūšies prekybos. Šių visų prekybos įmonių skaičius turi būti sumažintas. Dirbtuvės, kuriose atliekamas įvairus remontas, turi būti paliekamos tokio dydžio, kad būtiniausi darbai galėtų būti atliekami.

Bus patikrintos visos amatų dirbtuvės. Bus uždaromos visos amatų įmonės, kurios nėra karo ūkiui reikalingos arba nesudaro gyventojams kasdieninio būtinumo, kaip tai, juvelyrai, laikrodininkai, brangios drabužių siuvyklos ir t.t. Kai kuriais atvejais gali būti uždaromi tik tam tikri karo reikalams nesvarbūs įmonių skyriai. Taip pat taupumo sumetimais kelios įmonės bus sujungiamos

į vieną, sumažinant administracijos aparato vienetas.

Nustos veikę visi viešbučiai ir nakvynės namai, neturį tiesioginės reikšmės karo reikalams arba gyventojų aprūpinimui. Taip pat bus uždaromos visos naktinių pasilinksminimų vietos, barai ir ištaigingos svetainės. Tačiau ir čia bus žiūrima, kad dalis viešbučių ir svetainių būtų palikta karo reikalams, kaip tai, svarbioms kelionėms, kariuomenei, vaikų prieglaudoms ir t.t.

Šių visų uždaromų įmonių savininkams paliekamos ir toliau prekybos teisės ir vėliau po karo jiems vėl atidarant savo įmones nebus reikalingas atskiras leidimas. Taip pat nebus paliestas ir tose įmonėse dirbusiųjų pragyvenimo šaltinis, suteikiant atskirus priedus iš atatinkamų įstaigų.

Tą mums nupasakojęs, užrūkė, paglostė savo pliką galvą ir po mažos pauzos tęsė toliau: - Kaip jau sakiau, šių potvarkių tikslas yra sutelkti daugiau darbo jėgų karui vesti reikalingose srityse. Tai yra būtina priemonė, nes kai kariai stovi žūtbūtinėse kautynėse fronte, pirmų pirmiausia turi būti rūpinamasi tik tuo, kas tiesioginiai padeda frontui. Jei karys gina savo kraštą, aukodamas savo gyvybę, tai jis turi teisę reikalauti, kad ir visi kiti atliktų savo pareigas ir prisidėtų prie karo laimėjimo. Tarp fronto ir tautos turi būti glaudus bendradarbiavimo ryšys. O laimimas ne gerais norais, bet kietu darbu ir pasiryžimu. Šių dienų kare nėra skirtumo tarp fronte kovojančios

kariuomenės ir užfrontės, nes karas visus tie- p195
sioginiai paliečia. O jei taip, tai ir visi turi ly-
gų atsidėjimu dirbti. Kas tiesioginiai neturės
ryšio su karu, tuo to tenka atsisakyti, nors
dėlto ir suvaržomi kasdieniniai patogumai.
Bet užtad yra padidinamos darbo jėgos ka-
ro reikalams - o tai yra pagrindinė minėtų
dabar vnošiamų potvarkių reikšmė, nes tota-
linio karo principas to reikalauja.

Jam pabaigus kalbėti mūsų laimei sus-
kambėjo telefono skambutis. Jam skambino
koks tai aukštesnis pareigūnas, nes atsakinėjo
nužemintu ir taikingu tonu. Pasinaudomas
tuomi patylomis pasakiau Gub. Butkevičiui,
kad čia mums nėra ką veikti, nieko mums
neduos, nes mes esame ne iš naeistinio mo-
lio nudrebti, žemesnės rasės žmonės, vergų
kategorijos, užkariauti ir ko gero iš čia tiesiog
nugabens į kokį lagerį kaipo vergą, dirbti
jiems kuriant naują „Pasaulį". Gub. Butkevi-
čius mane tyldė ir jam baigus kalbėti
telefonu, prašė jo duoti aiškų ir konkretų
atsakymą, ar Lietuva gali tikėtis iš Vokieti-
jos gauti prekių ir jei taip tai kokių? Jo
būta atviro, ilgai negalvodamas šį mūsų rū-
pestį išsprendė vienu žodžiu - „navrjad"
(vargu). Tasai žodis buvo kai baigi kalbėti
poterius, gale pasakai - Amen! Taip atsiti-
ko ir su mūsų „išmalda". Aš atsistojau ir
atsisveikinant pasakiau jam - „spasibo za
otkrovennost" (ačiū už atvirumą). Tas kiek
suglumo ir pradėjo kiek švelninti pas mus
susidariusį blogą įspūdį. Šiais žodžiais - Vilties

Trėmimas

Praslinkus dešimčiai dienų po mano paliuosavimo iš Kauno Tramprekybos direktoriaus pareigų, iš gestapo atvykusta vienas pareigūnas ir paskelbia man nutarimą, kad esu iš Kauno miesto tremiamas. Nutarime nesakoma kur tremiamas, bet žodžiu pareigūnas paaiškina, kad man pačiam palikta teisė pasirinkti vietovę, pabrėždamas, kad gyventi Kauno apskrityje galiu. Persikėlimui terminas duotas 5 dienos. Tremiamas aš vienas. Mano šeimos - žmonos, dukros ir pusseserės tremimas nepaliečia. Su šeima buvome vienos nuomonės, kad eiti į konfliktą su gestapo tolygus savižudystei. Be jokio atidėliojimo gestapo nutarimą nutariau pildyti, nes jai pralaimėjus su mano areštu dabar būtų laimėtoja jei nesikelčiau ir imtųsi griežtų priemonių prieš neklaužadą.

Persikėlimo variantų buvo keleta. Važiuoti pas brolį į Širvintus, Ukmergės aps. Po neilgų svarstymų atpuolė, nes būsiu toli nuo Kauno. Pasilieka Kauno priemiesčiai kurie administraciniai priklauso Kauno apskričiai. Kviečia režisierius Antanas Sutkus apsigyventi jo ūkyje Riggandų km. ~~Tabaryškyje~~, Garliavos vals., netoli aerodromo važinojant Kačerginės link. Tai malonni šeima su kuria artimai draugavome ir pas juos gyventi būtų malonu ir patogu, nes gyvenamas namas naujai pastatytas ir turi visus patogumus, tik tolokai nuo Nemuno ir miško. Namą ir sodybą supa didžiulis naujai užveistas sodas. Pakvietimą priėmiau

bet šeimoje apsvarstėme, kad lėktuvų antskrydžiai padažnėja ir dar daugiau dažnės. Yra gyvas reikalas keltis iš miesto visai šeimai. Su miestu yra surišta pusseserė, jos tarnauja; ir duktė studentė Kauno universiteto. Vasarą, atostogų metu, taip pat nesurišta su miestu. Sveikas protas padiktavo, kad reikia surasti netoli Kauno miesto tokią vietovę ir ten apsigyventi, perkeliant iš mieste esamo buto vertingiausius savo daiktus, ypač man buvo brangi per daugel metų įsigyti įvairių dailininkų paveikslų, skulptūra, vertingas knygas ir kilimus. Parinkome Lampėdžius. Netoli Kauno ir jau jie buvo apskrities ribose. Susisiekimas vasaros metu garlaiviu ir šiaip neturint jo lengvai miestas pasiekiamas dviračiu, na ir pėsčias. Lampėdžiuose iš vieno piliečio nusamdžiau vasarnamio vieną galą, kuris turėjo trejetą kambarių ir virtuvė. Esant šaltam orui iš virtuvės kūrenant galima buvo apšildyti visus kambarius, neperkant kuro, nes pušyne aibės kankorėžių ir tik nereikia patingėti juos surinkti.

Kauno miestą apleidau nutarime pasakytame termine. Esu Lampėdžių gyventojas ir priežiūroje Raudondvario policijos poskyryje kuriame lietuviai šeimininkauja. Tiesa, vykstant į Raudondvarį registruotis gestapo davė nukreipimą raštu nurodant jame pagal kokią grupę aš skaitomas tremtinis, nurodant kokią tai raidę. Policijos pareigūnas perskaitęs tremimo nutarimą stebėjosi, kad jame nepasakyta kuriam laikui esu tremiamas. Visose yra rašoma, o mano kodėl

tas nėra parašyta. Klausia manę, gal aš žinau. Atsakiau, kad nežinau, bet pridurjau žodį – „iki galo"... Policininkas prašo paaiškinti ką reiškia – „iki galo". Paaiškinau, kad reikia suprasti, kad bus galas kuomet aš gausiu galą arba gestapas... Policininkas saldžiai nusišypsojo ir man paaiškino, kad kiekvieną dieną turiu pas jį atvykti registruotis. Mano judėjimas nevaržomas, bet privalau policijai pranešti kur vyksiu ir kuriam laikui. Pradžioje tas tremimo sąlygas pildžiau sąžiningai. Bet po vieno vizito policijos pareigūno mes taip gerai susiuostėme, kad man nereikėdavo kiekvieną dieną pas jį vykti o pakakdavo tik jam paskambinti telefonu, kad esu gyvas, o vėliau ir to nereikėjo. Aukštesni pareigūnai netikrino mano tremimo sąlygų pildymo. Tasai tremimas, tai buvo gestapo garbės išlaikymo reikalas.

Kuomet atslūgo gestapo pyktis mano atžvilgiu paklausiau vieno gestapininko Schweicero, kuris dažnai ateidavo pas mane dar esant man direktoriumi ką nors gauti be kortelių, kaip tai muilo, tėvui veltinių ir šiaip smulkmenų man paaiškino, kad gestapo turėjo žinių, kad pas mane dažnai buvodavo arbatėlės, kuriose dalyvaudavo krikdemų, socialdemokratų, liaudininkų ir šiaip pažangių pažiūrų žmonės, išskyrus vilkų kurie buvo suskilę į dvi grupes. Gestapui buvo aišku, kad tose arbatėlėse nebuvo svarstomas kaip Rojuje po baltinių skalbimo – medžių lapai ant virvelės buvo kabinami, kad jie išdžiūtų. Papasakojo man, kad

ištremimą pagreitino tai turėjęs vietos nemalonus atsitikimas per mano išleistuves ir „Darbo Lietuvos" ir Tarybų Lietuvos" dienraščių bendradarbio J. Belecko priglaudimą.

Per mano išleistuves buvo gana įdomus ir savotiškas nuotykis. Mano buvusieji tarnautojai mane pagerbti, pasitraukus ne savo noru iš direktoriaus pareigų, įmonės valgyklos patalpose, laisvės al. 42 suruošė išleistuves. Juose dalyvavo apie 150 žmonių. Kaip paprastai kalbos, tostai, man šilti žodžiai sakomi, bet po visų kalbų vienas svečias vis sušunka „Heil Hitler". Pradžioje nekurie nesusivokę jam pritardavo, bet į galą buvo girdimas jo tik vieno balsas. Vaišėms įpusėjus vienas pardavėjas prašo mane iš patalpos balkono pažiūrėti kas darosi namo kieme. Nuėjom. Kieme didelės krūvos sniego, kuris savo laiku nebuvo išvežtas, nes nebuvo transporto, pamačiau tokį vaizdą. Keletą vyrų tą kuris vis skandavo „Heil Hitler" be valios pakelia jį į viršų ir su nuoga sėdima vieta staiga ~~pakelia~~ nuleidžia ant kupetos suledėjusio sniego ir vis sutartinai sušunka ne tik tie kurie jį kilnojo ir nuleidinėjo, bet ir šale esantieji skanduodami – „Heil Hitler". Po tokios treniruotės gestapistas buvo vos gyvas ir teko jį vežti į ligoninę. Ten nuo mirties jis buvo išgelbėtas, bet gestapo negalėjo nustatyti kas tą darė. Man buvo primesta kaltė, kad aš stovėdamas balkone mačiau jo kanėjas ir nesudraudžiau. Apklausiamas nebuvau, bet man primesta kaltė, kad tam „sadizmui" pritariau, nesudraudamas tuos kas tą darė. Gana būdinga, gestapo agentas

specialiai prisiųstas į tą suburimą sekti kas ką kalbės ir taip nusilakė, kad atsidūrė be kelnių kieme o iš ten be sąmonės nuvežtas į ligoninę. Vėliau jį matydavom gatvėje. Kartą Laisvės al. žygiavo nesuskaitlingas kareivių būrys, tasai gestapo agentas juos pamatęs sustojo, išsitempė ir su iškelta ranka ramiai išstovėjo kol kareiviai pražygiavo. Tai vietos vokietukas iš Šančių buvo kaipo vietos žmogus gestapui naudingas nors ir gerokai nugerdavo.

Kas liečia arbatėlių, tai tokios mano bute buvodavo. Jose buvo kalbama apie visokius įvykius, kurie buvo čia Lietuvoje, už jos ribų, na ir visame pasaulyje. Konspiracijos sumetimais po pretekstu arbatėlės padarydavom proferanso pulkutą ar net maušelį. Bet tai buvo tik dangstis, o tikslas kitas.

Mums su žmona grįžus iš Vokietijos vienam didesniam būriui savo įspūdžius papasakoti buvo neįmanoma. Buvodavom ir pas kitus. Tokios arbatėlės buvo dažnos pas teisingumo tarėją Meč. Mackevičių. Dar esant gyvam Myk. Sleževičiui, jų šeimoje buvo dažnas svečias kunigas poetas Myk. Vaitkus. Tai ne politinė figūra, bet negalima sakyti, kad jis neišpažįsta gyvenimo bangose katalikiškų dogmų. Myk. Vaitkus ir po Myk. Sleževičiaus mirties buvodavo toje šeimoje ir smerkdavo P. Kubiliūną su savo vilkais veiklą. Dažnas svečias jaunas krikdemų ideologas D-ras Pranas Dielininkaitis ir su juo tekdavo kalbėtis dėl Lietuvos ateities. Liaudininkus tuo laiku su krikdemais vienijo jų taktika netalkininkauti totaliniams režimams, kurie vienokiu ar kitokiu keliu Lietuvai atėmė

suverenumą. Mes kaipo demokratai negalime susitaikinti su tais motyvais, kad saujalė žmonių su ginklu rankoje, neatsiklausę visos tautos primeta jai visai kitokią valdymo formą su kuria kartu netenka suvereniteto.

Netvirtiname, kad mes – liaudininkai neklystame, tad tam abejojimui išblaškyti stovime ant to pagrindo, kad reikia padaryti laisvose sąlygose tautos atsiklausimą – referendumą. Šalies šeimininkas yra Liaudis, toji ir tars savo žodį, dėl Lietuvos ateities, kokiu keliu žengs.

Buržuaziniais laikais renkami seimai duodavo gana aiškų nusistatymą kas liečia jos suvereniteto. Visos politinės partijos proklamavo, kad Lietuva yra laisva ir Nepriklausoma. Rinkimuose į II seimą kopininkai – komunistų statomi kandidatai savo atsišaukimuose į rinkėjus nekėlė lozungų Lietuvos Nepriklausomybę panaikinti ir prisijungti kokiais tai pagrindais prie kitos valstybės. Neminėta, nes gerai žinota, kad tai ne pagal lietuvio norą, už kurią jis pats ir jo sūnūs ir dukros 1920 m. aukojosi, kovojo ir daugelis žuvo ginant savo Tėvynę, kad ji būtų Nepriklausoma ir Maskvos taikos sutartimi 1920 metais liepos mėn. 12 dieną, Tarybų S-ga pripažino Lietuvą suverene valstybe.

Konspiracijos sumetimais susirinkimai aptarti esamą politinę būklę buvo daromi įvairiuose vietose ir dažnai pas nežinomus žmones. Tos šeimos buvo artimos katalikiškai sferai, senamiestyje – Valančiaus, Daugirdo ir kitose gatvėse. Taip, kad jam rytdieną tą namą surasti būtų neįmanoma, nes svečiai buvo įvedami ir išleidžiami

įvairiai. Vienus iš gatvės o kitus iš kiemo pusės.[202]
lamenu, kad vienam tokiam suburime kuris bu-
vo labai įtikingamas, nes stalas gana didelis buvo
gausiai apkrautas gėrimais ir skaniais valgiais,
kas tuo laiku buvo retu reiškiniu. Tai buvo už-
maskavimas. Į jį buvo pakviesti ne tik pavalgy-
ti ar užgerti, bet pasidalinti nuomonėmis. Jame
daugumoje buvo krikdemai. Iš šiandininkų bu-
vo tik trejetas. Socialdemokratai nedalyvavo,
kaip paprastai retai buvodavo ir kitose, nes iš po-
litinės arenos kaip tai savaime išnyko. O kurie
ir buvo išsikėlę iš Kauno į provinciją, nes ten leng-
viau su maistu.

Šio suburimo kvintesencija tai Lietuvos Naciona-
listų Partijos - LNP vado pavaduotojo dip. kms. Ig. Tau-
nio kalba pasakyta per Kauno radiją 1941. XI. 7 d.
tema: „Lietuvos Nacionalistų Partija ir žmonių
atrankos klausimas". Vienas iš dalyvavusių tą jo
kalbą perskaitė ir jos turinys buvo toks:

„LNP yra pasiryžusi perauklėti Lietuvių Tautą
nacionalizmo pagrindais, grąžinant jai gerąsias
arijų rasės savybes taip puikiai išsiplėtojusias
tos rasės branduoly Vokiečių Tautoj, pasiėmu-
sioji vadovauti mūsų rasėj. Kada šiandien eina
kova dėl arijų rasės egzistencijos ir jos laimin-
gesnio rytojaus, nebepakanka mums vien siau-
ro tautinio patriotizmo: mes turime tapti ir ra-
sės patriotais, turime įgyti rasinę sąmonę, bendrą
visai arijų rasės tautų šeimai kuriai priklausome
ir mes. Ši problema dar jauna, bet kasdien įgau-
na vis didesnio aktualumo, formodama naują
arijų valstybę, genialaus Vokiečių Tautos ir arijų

rasės Vado Adolfo Hitlerio vadovaujama. Tai naują nacionalizmo iškelta, tautų sugyvenimo mintis, kuri ne vieno šiandien žavi Europos jaunimą.

Nežiūrint kalbų skirtumo, mes, arijų rasės tautos, turime tą pačią galvoseną, tuos pačius žmoniškus siekimus ir gyvenam toj pačioj žemės daly – Europoje. Net keista darosi, kodėl tik dabar mes savyje pradėjom pajusti seniai tūnančią bendrą rasės sielą, senai tūnančius bendrus interesus. Rasės sielos pajautimas mūsų tautoj, tiesa sakant, visada buvo. Lietuvių Tautos geriausieji sūnūs visada dairėsi į vakarus, tarsi nujausdami, jog ten Brandenburgo lygumose ir Bavarų Alpėse turės susiformuoti ši visus apjungenti mintis.

Tik nelaimė, jog buvę mūsų valdovai viso to nenorėjo suprasti. Jie pavertė mūsų tautą lenkiškai, angliškai, žydiškų intrigų žaislu ir pasipelnimo šaltiniu, ruošdami kelią rasės išdavimui ir išsigimimui. Tos liūdnos rasinio nesusipratimo praeities reiškiniai ir šiandien dar mus daugeliui kliudo tinkamai atlikti savo pareigas naujai kuriamai Europai. Nevykusiai suprasti tautų santykiai, reikalai netolimoj praeity demoralizavo mūsų šviesuomenės didelę dalį, padarydami ją beprincipinių žmonių pavojinga gauja, kuri vėl, šlykščiai besitaikydama prie naujų aplinkybių, demagogišku pataikavimu stengiasi kiek galima daugiau pasipelnyti. Drauge jie save rezervuoja vėl anai beprincipinei praeičiai ir slaptai skleidžia nepasitikėjimą Vokietijos laimėjimui.

LNP negali toliau ramiai žiūrėti į šiuos užsimaskavusius ir puikiai prisitaikiusius niekšus, slaptai kliudančius abiejų arijų rasės tautų geriems dabarties ir ateities santykiams.

Šie politiniai spekuliantai akyse dedasi didžiausiais ir nuoširdžiausiais Vokietijos draugais, didesniais net už nacionalistus, kuriuos jie vadina parsidavusiais Vokietijai, o patys už akių kenkia ir sabotuoja idėjinę kovą su bolševizmu ir plutokratijomis dėl arijų rasės saugios ir laimingos ateities.

Jie skleidžia nepagrįstus ir pramanytus gandus prieš LNP ir dedasi didžiausiais Lietuvos patriotais, užmiršdami, jog daugiau kaip prieš metus tą pačią Lietuvą išdavė bolševizmui ir rašė panegirikas Maskvai bei žydijai, teigiamai lygino net katolicizmą su bolševizmu, savanoriškai ir neverčiamai ieškodami bendradarbiavimo plotmės taškų.

Ar ne per jų kaltę, tūkstančiai geriausių tautos sūnų baisiausiose kančiose žuvo komunizmo terore? Keista: išdavikai buvę komisarais ar šiaip jiems visokiais būdais pataikavę, staiga pasidarė didesniais patriotais už visus lietuvius. Net ir už tuos, kurie savo doru ir sąžiningu prisidėjimu prie Vokietijos vedamo karo laimės mūsų Tautai garbingą vietą pokarinėj Europoj. Tačiau jie išdavikais savęs, žinoma, nelaiko. Jie dabar visus kitus, sėdėjusius bolševikų kalėjimuose už ariškąjį lietuviškumą ir vokiečių išgelbėtus nuo mirties, savųjų tarpe vadina išdavikais, vokiečių agentais, o vokiečių tarpe tuos pat žmones tituluoja jau kaip neva vokiečių priešus arba

galinčius tokiais pasidaryti. O jie patys niekad tokiais nepasidarysią, nes jie randa kitų, savos klikos reikalų, o diktatūra jiems visiškai nerūpi-ti. Argi tai ne šlykštus veidmainiavimas?

Ir tą daro tie patys, kurie, išdavę diktatūrą bolševizmui, žavisi vakarų demokratijomis ir grasina LNP už pastangas paremti Vokietijos vedamą idėjinę kovą prieš bolševizmą ir plutokratijas. Tie, daugumoj bolševikų pastatyti ir dabar tebesą savo vietose, intrigantai nei fiziškai, nei intelektualiai nėra pasiruošę tinkamai atlikti jiems paves-to darbo ir jo aiškus dalykas neatlieka. Idėjinė spekuliacija ir savi bizniai jiems visada buvo ir yra pirmoj vietoj.

Jie, kaip sakoma, nieko neišmoko ir nieko neužmiršo. Jiems nereikia pasidaryti nacionalsocializmo priešais - jie slaptai tokie jau yra. Ne vienas jų tebevadovauja kultūrinėmis ar (horribile dictu - baisu pasakyti) švietimo įstaigomis. Juk tie ponai, Stalino saulės sūnūs, pereitais metais kalbėjo visiškai priešingai. Jie sakė, kad sakysime, fašizmas yra didžiausias „mūsų socialistinės tėvynės priešas", kad žmonijos išganymas ir ateitis tik komunizme, kad Stalinas mūsų didysis tėvas ir mokytojas, kad katalikų bažnyčia ir komunizmas kone tie patys dalykai."

Pabaigus skaityti visi buvo pasipiktinę vilkais o dabar LNP naujais pasidarę rasistais. Jie perima iš vokiečių šimto procentinį rasizmą. Katalikai pagrindė, kad rasizmas yra priešingas katalikų dogmoms ir atmeta tą tvirtinimą, kad sveikame kūne tegali būti sveika dvasia, tačiau jam dabar

prieštaravimas tikrovėje. Rasistai visam pasauliui
paskelbė, kad vokiečiai yra dievo parinktoji
tauta ir toji parinktoji tauta kitaip manančius
fiziniai naikina. Ten kur jų kojos pėdina nusėta
mirties stovyklomis ir jose masiniai naikinami
tikintieji ir netikintieji.

Tai buvo jautri tema šiame subuvime. Nebuvo
susirinkusiųjų tarpe kurie pritartų lietuviškie-
siems rasistams. Visi rasizmą pasmerkė. Ig. Taunio
viešas pasisakymas ne jo vien asmeniškas įsitiki-
nimas, bet jis pasakė, kad taip galvoja LNP ir
ragina kitus pasekti jų takais. Visi buvo vienos
minties, kad LNP yra išimtinai talkininkė vokie-
čiams rasistams, kurie laimėję karą lietuviams
padarys tą malonę, kad iš čia iškels kur tai
į Rusijos šiaurę, o ne naikins vietoje, kaip tą
daro su lenkais, žydais, čigonais ir kitais.

Dėl Ig. Taunio kalbos tos vietos kur jis padarė
priekaištą tiems, kurie aiškinasi, kad jie bend-
ravo su komunistais ir tapo seimo nariais, mi-
nisteriais ir šiaip aukštais pareigūnais be jų
žinios ir sutikimo. Visi buvo tos nuomonės, kad
pateisinti savo dviveidiškumą teisinasi jog jie
tokiais būti nedavė sutikimo, bet tas pareigas pil-
dė bijodami sau užtraukti bausmę. Tai kodėl jie
nepadarė taip kai yra padaręs Ernestas Galva-
nauskas. Tasai pamatęs, kad valstybės režimas
stumiamas ne tuo keliu kur jis norėtų važiuo-
ti padavė pareiškimą, kad jis tame režime tuo
keliu, kur nori važiuoti komunistai, važiuoti
nenori. Kodėl nepasiekė tuo laiku E. Galvanaus-
ką, o tik dabar prabilo. Tai pasaka mažiems

vaikams, kad jie talkininkavo baimės apimti arba buvo grasinama. Tokius talkininkus tarybinės santvarkos metu be jokio grasinimo ir prievartos Maskvos šalininkai gavo. Visiems buvo žinoma, kai prof. V. Krėvė-Mickevičius buvo kitos nuomonės dėl Lietuvos apsisprendimo ir savo pažiūrą nuvykęs į Maskvą V. Molotovui ją išdėstė ir grįžęs savo pareigose paliko toliau. Jei grasinimo metodas būtų praktikuojamas, tai jis nebūtų sulaukęs hitlerinių kareivių. Kuo ne metus, būdamas ne prie valdžios vairo, profesoriavo.

Gerai pažinojau d-rą Ant. Garmų. A. Smetonai pabėgus iš Lietuvos jis labai aktingai veikė, būdamas Kauno miesto burmistru. Didžiavosi, kai renkant seimą jam buvo pasiūlyta būti kandidatu. Su juomi susitikdavom veik kiekvieną dieną ir negirdėjau iš jo apie kokias bent prievartas, grasinimus, bauginimus ir kitus smurtus, esant tarybinei santvarkai.

Tas buvo jam esant vokiečiams. Čia grasinimas buvo. Tie šiksnosparniai buvo susirinkę 1942 m. rugpiūčio mėn. 30 d. Kaune į specialų posėdį ir vienu balsu viešai pareiškė, kad jie talkininkavo per prievartą. Prievarta buvo bet kokiu metu?...

Balsuojant seime Lietuvą įjungti į Tarybų S-gą spaudoje buvo parašyta, kad visi balsavo. Nebuvo balsavusių prieš, nebuvo ir susilaikiusių. Čia jokia klasta. Tikrai nebuvo tokių. Parlamentiniame kodekse yra priimta – tie kurie ir susilaikė -reiškia nutarimui neprieštarauja, bet tokių nebuvo.

Prof. V. Krėvė-Mickevičius gal pirmas ant savo kailio pajuto, kas yra rasizmas. Jo žmona žydų tautybės privalėjo eiti į getto. Slapstėsi ir taip besislapstydama žuvo.

Be šių šikšnosparnių raginuotas drtveidis tai Liudas Dovydėnas, save titulodamas „jaunasis rašytojas". Atlikęs karinę prievolę, be rašymo įnyko į socialinės globos veiklą ir ten M. Naryykaitė-Meškauskienė rado retą „perlą" – nepaprasto populiarumo asmenybę, buvo išrinktas į seimą. Jame sakė ugningas kalbas, išstatinėjo kandidatus į aukštus postus. Savo privačiame gyvenime savo draugams, pažįstamiems ir nepažįstamiems reiškė savo ištikimybę komunizmo dogmoms labiau, negu pats Stalinas. Jis irgi tame būryje, kurimos „teroristavo" ir pradėjo lieti pamazgas tarybinei santvarkai. Parašė net knygą „Kžrašai" ir taip jam 1944 m. bėgant iš Lietuvos plačioji visuomenė jos paskaityti nelėmo, nes leidėjas skundėsi, kad niekas jos nenori skaityti. Visai teisingai. Visuomenė dar mokėjo atskirti tikrą grūdą nuo dirsės.

Taip jau yra surėdyta, kad vienos šeimos vaikai yra vieni nuo kitų skirtingų nuomonių. Politinės grupuotės sudarinėdavo savo vienetus pogrindžio metodu, nes prie totalinių režimų, kitaip galvojančių politiniai sambūriai nelegalizuojami. Viename liaudininkų susirinkime buvo aptariami dviejų liaudininkų nukrypimai nuo partijos nustatytos darbinės linijos, kad totalistams netalkininkauti. Pirmas smarkiai buvo vanojamas Mečys Mackevičius kuris sutiko būti teisingumo

tarėju o D-ras J. Pajaujis už artimų ryšių palai-
kymą su buvusiais vilkais o dabar išsiskyrusius
į Lietuvos Nacionalistų Partijos narius su savo
asmeniška programa, kad su vokiečiais bendra-
darbiauti minimale programa. Ta savo taktiką
grindė, kad dabar į vokiečių režimo ratus ne-
kaišioti baslių. Jiems laimėjus karą bus atsiž-
velgta į lietuvių laikyseną ir kaipo rasiniai
tinkama tauta nebus pamiršta ir bus greta vo-
kiečių tveriant „Naująją Europą". Gi laimėjus
karą komunistams to tikėti negalima. D-ras J. Pa-
jaujis ir Mec. Mackevičius liaudininkų tarpe pa-
siliko vieni du o kiti pasisakė, kad su vokie-
čiais, ne tik kaip su totalistais, bet dar ir rasis-
tais griežtai pereiti į opoziciją.

Tam vieningumui labai patarnavo mano papa-
sakoti įspūdžiai po sugrįžimo iš Vokietijos, H. Hopkin-
so misija į Maskvą ir D-ro P. Karvelio prognozė. Po
to posėdžio tie du vyrai kurie buvo pasisakę su
vokiečiais bendradarbiauti su minimale progra-
ma paklusė partijos narių daugumai. D-ras J. Pajau-
jis vilkams pareiškė, kad jis nuo bet kokio bendra-
darbiavimo su jais politikoje nutraukia, pildydamas
partijos nutarimą. Mec. Mackevičius pareiškė P. Ku-
biliūnui jo vieton ieškoti kandidato, nes būti ak-
lu vykdytoju rasistinės Vokietijos yra priešinga
jo politiniams įsitikinimams. Po kurio laiko
P. Kubiliūnui patį pareiškė ir krikdemų ta-
rėjai V. Jurgutis ir J. Matulionis.

Vokiečių okupacijai užmaskuoti buvo sudaryta
tarėjų institucija – „iš vien lietuvių", vokiečių
talkininkų, bet į ją pavyko įtraukti vieną, antrą

žmogų iš krikdemų, ir liaudininkų. Pačioje pradžioje tą instituciją sudarant vilkai nesutarė ir susimetė į kubiliūninę ir blyninę grupę. Kaip jau minėjau P. Kubiliūnas negalėjo lengvai suvirškinti J. Blyno, ėmėsi policinių priemonių ir LNP likvidavo. Jis buvo įsitikinęs, kad be palaikimo J. Blyno grupės jo vadovaujama institucija negalės egzistuoti. Pačiam kuomet pasisakė prof. V. Jurgutis, J. Matulionis ir Meč. Mackevičius, kad jie iš tos jo arkos išsilaipina ir susidarė aštri problema, nes šiaip viešai buvo tvirtinama, kad jo vadovaujama institucija yra sudaryta koalicijos pagrindais, o čia tasai pagrindas subirėjo.

Bunant Lampėdžiuose, žiūriu per langą, kad prie mano namo kas tai privažiavo ir iš automobilio išlipa komendantas kap. St. Kriecinskas. Kiek susijaudinau, nes nors St. Kriecinską gerai pažinojau iš partizanukos Širvintuose, bet dabar jis yra žymus P. Kubiliūno grupės vilkų vadas, atvažiavo mane suimti ir išvežti darbams į Vokietiją. Pasitikau kaip kovos draugą ir tik žengęs keletą žingsnių, ant mano ~~stalo~~ stato bonką zubrinės ir sakosi, kad jis sužinojęs, kad esu tremime, todėl atvažiavo pažiūrėti, kaip tikrai yra. Na, jei bonka ant stalo, tai ją pagerbti reikia rasti bent kokią užkandą. Kadangi netikėtas svečias ir dar neprašytas, tai nereikalinga geros užkandos. Kol ją paruošė kalba rišosi prisiminus partizaninius laikus. Išgėrus keletą taurelių tema pasikeitė. Jis reiškė savo nepasitenkinimą dėl mano ištremimo iš miesto. Padėkojau, bet pareiškiau, kad tasai ištremimas mano gyvenimo

ritmo nepažeidžia. Skaitau simboliniu. Jei jo ir nebūtų, vis vien karui siaučiant iš miesto planavau išvykti grynai saugumo sumetimais. Būnant Lampėdžiuose yra lengviau parūpinti savo šeimai maisto produktų. Be iš šalies gautų produktų vien gyventi iš gautų pagal korteles yra visai neįmanoma. Maisto kortelės vietos gyventojams yra per pus mažesnės, palyginus su vokiečiams duodamus. O tas gavosi taip:

Reichskommissar'as Rytų Kraštui Lohse atliko tarnybinę inspekcinę kelių dienų kelionę Lietuvoje, kurio tikslas buvo susipažinti su bendrąja mūsų krašto ūkine būkle. Lankėsi Šiauliuose. Apskrities viršininkas Jonas Noreika pasitikdamas pasakė: - Šiais metais apskričiai duoklės yra žymiai padidintos, tačiau Šiaulių aps. ūkininkai kiek leis ūkinis pajėgumas, stengsis jas atlikti.

Vakare Arbeitsamt patalpose buvo surengta vaišinga vakarienė, kurios metu Lohse tarp kito pareiškė, kad Lietuvoje dar gerai valgoma ir, kad labai jis turės galvoje. O jo galvoje susifermentavo tokios išvados, kad jiems maisto korteles sumažinti per pus, nes vaišių stalas veik traškėjo nuo skanių valgių. Lietuvis yra labai vaišingas, ta jis parodė ir rasistui Lohsei o tas galvoje, kad tokios gerybės randasi pas kiekvieną lietuvį. Už lietuvio vaišingumą, kiti turėjo savo pilvui diržą gerokai suveržti.

Kap. St. Kriecinskui pareiškiau, kad Lampėdžiuose yra labai ramios sąlygos rašyti savo atsiminimus, tarp kitų noriu aprašyti Širvintų

partizanų kuopoje St. Kriecinskas buvo ne eiliniu vadu, visuose kovose buvo kovotojų gretose ir yra apdovanotas Vyties kryžiumi ir šiaip kitais atžymėjimais. Pritarė man.

Baigiant tuštinti bonką, liežuvis pradėjo laisviau suktis ir jis pradėjo mane statinėti ant teisingo kelio, nes parinktas klaidingas dėl savo misijos. Pasisako atvirai. Sako, kad darbo ir socialinės apsaugos tarėjas J. Paukštys blogai pildo savo pareigas, girtuokliauja, retai būna savo įstaigoje ir tomi nustojo autoriteto. P. Kubiliūnas nori ne tik J. Paukštį, bet ir kitus tarėjus keisti. Jis atvyko pas mane gauti sutikimą skirti mane J. Paukščio vieton.

Tai nebuvo jokios staigmenos, kad P. Kubiliūno galva irsta, bet staigmena, kad siūloma man jo egzistenciją paremti būdamas tremime. Kas dedasi P. Kubiliūno užnugaryje man buvo labai gerai žinoma, tačiau St. Kriecinskui to nepasakiau, sutikimo nedaviau o jam išdėsčiau, kad esu griežtai nusistatęs nebendrininkauti totalistams. Jis man atkirto, kad Tarybinėje santvarkoje buvau nemažu pareigūnu. Patvirtinau, kad dirbau kaipo specialistas ir jai esant neteko nepriklausomybės, bet būdama Sąjungoje turėjo savivaldą respublikos formoje. Gi vokiečiai užėmę Lietuvą ją skaito užkariautu kraštu ir jų vyriausias nacistas A. Rozenbergas viešai per spaudą pasisakė, kad lietuviams teks išsikelti kur nors į šiaurę, o gal ir už Uralo, jei jiems teks peržengti jo kalnus. Mano nepaprastai yra užbujojus meilė prie savo krašto ir kaip žinai,

kad dėl desėtkos kilometrų neutralioje zonoje
ties Širvintais organizavau prieš lenkus partiza-
nus kurioje garbingai ir pats dalyvavai. Tą mano
nuomonę išklausęs, pastebėjau jo veide nepasi-
tenkinimą jo misijos nepasisekimu. Pasakė su
pykčiu: - tremime ir galą gali gauti. - Tai ne
pirmas o gal ir ne paskutinis - atsakiau, dar pri-
durdamas, jei ir sutikčiau bet jokiu būdu tokioje
kurią traukia J. Paukštys. Jo girtavimas pasidarė
priverstinas, nes gaudynės ir prievarta vežant jaunus
vyrus Reicho darbo tarnybai nesiskaito garbingu dar-
bu ir tą pamiršti užpila degtinele. Esu didelis prie-
šu smurtui ir prievartai. Jo viešnagė pas mane
tęsėsi apie 3 valandas. Atsisveikindamas dar man
patarė pagalvoti ir pasitarti su savo idėjos drau-
gais. Pakartojau, atsakymas aiškus - ne!..

Jam išvykus, pavakare su dviračiu persikėliau
per Nemuną, pėdas mėtydamas, per Aleksotą atvažia-
vau pas Z. Tolušį papasakoti ką man St. Kriaučiuns-
kas yra sakęs. Z. Tolušį radau namie. Jis man pasa-
kė, kad P. Kubiliūno sostas labai traška, tačiau
vokiečiai dėl to labai nepergyvena, nes jo egzisten-
cija tolygi baltai mostei, kuri negydo, bet ir
nekenkia. Liaudyje sakoma - kad tik būtų ba-
la o velniai joje savaime atsiras. Tarėjų institu-
cija Lietuvoje nevaidina jokios rolės ir prastam
žmogui į akis pučiama migla, kad yra kokia
tai Lietuvos valdžia, o toji valdžia sudaryta
iš mogaliai smukusių žmonių - atpleišos.

Lietuvoje miestas su kaimu nepaprastai tamp-
riai buvo surištas giminystės ryšiais, bet dar
daugiau ryšio pilvo poreikiai. Gyventi vien iš

gauto maisto pagal korteles buvo visai neįmanoma. Kaimas miestui teikė maistą ne tik giminystės ryšiais, bet ir pasipelnimo tikslu, bet tai nesmerktinas elgesys. Vokiečiams netalkininkauti nusistatymas miesto gyventojų visai sutapo su kaimu ir čia susidarė vienybė. Vilkai vokiečiams talkininkavo be jokių sąlygų. Jie viešai ragino jaunimą važiuoti į Reicho darbo tarnybą, kiti kvietė stoti į savisaugos batalionus ir niekas iš to neišėjo. Buvo daromos masinės gaudynės jaunimo, bet tie ir iš Vokietijos sugebėdavo pabėgti ir juos glaudė Lietuvos želmenys ir net žemėje išrausti urvai, stogo palėpės. Nepritapo ir prie išmestų desantininkų. Vienas kitas atsirasdavo bet tai buvo pavieniai. Visų buvo vienas noras būti nepriklausomais - be jokių globėjų ir užtarėjų. Šiai minčiai labai patarnavo radijo bangos. Kiekvienas žinojo kokiomis bangomis ir kokios stotys kokiomis kalbomis kalbės. Būdinga, prieš kalbant stočiai vasaros metu, vienu laiku uždaromi langai ir kartais pastatomas saugotojas. Reikia pripažinti šiai nuotaikai sustiprinti tai vokiečių nepasisiekimas 1941 metais galutinai palaužti Tarybų S-gos pasipriešinimą. Leningradas apsuptas didvyriškai ginasi. Rusai iš apsiginimo daugel vietų perėjo į kontrpuolimą ir jei kartais palaužti nepavykdavo, bet žalos padarydavo daug. Psichologiniai karas jau buvo nulemtas, kai JAV santarvininkams pagal lendlizą pradėjo teikti maistą ir karines medžiagas o paskui vokiečiams paskelbė karą ir tapo santarvininke. Niekas negalvojo

ir netvirtino, kad karą laimės Vokietija su ubagiška Italija. Čia tik buvo neaišku kurią dieną Hitleris bus galutinai sumaigytas.

Sveikai galvojantieji vokiečiai jau buvo susigyvenę su ta mintimi, kad Hitleris karą nelaimės ir visokiais būdais stengėsi apsirūpinti materialiai. Tasai vokietis, kuris buvo nepaperkamas už jokius pinigus ir kitas vertybes, tapo labai pigiu. Kartais didelis reikalas buvo išsprendžiamas kumpiu, kiaušiniais ir kitokiu maistu arba daiktu. Tas buvo labai praktikuojama vykdant rekvizicijas ir šiaip atliekant kitas duokles.

Per gaudynes gatvėse jaunimo daug sugauti nepavykdavo. Tie vienu metu Kaune, gatvių susikirtimus užvaldo ir sulaiko jaunuolius, bet tai neilgam. Pagyvenę žmonės ir vaikai pamatę jaunikaitį einantį perspėja, kad gaudo. Tasai sprunka į artimiausią namą, skambina kokiam nors gyventojui ir pasisako, kad sprunka nuo gaudymo. Toksai visuomet priglaudžiamas ir laikomas iki pavojaus praėjimo. Gaudynių pabaigą nustatydavo pagyvenę žmonės, paaugliai ir moterys išėję į gatvę, nes jų negaudydavo dėl jų netinkamo amžiaus. Merginos buvo vežamos kaipo savanorės ir savo būkle nesiskundė, nes dirbo didelėse įmonėse ir gyveno kultūringuose bendrabučiuose, sočiai nedavalgiusios kaip tą darydavo pas savo mamas. Ten būdamos išmokdavo kokį nors amatą ir vokiškai kalbėti.

Kad lietuviai yra priešiškai nusistatę prieš vokiečius apkaltino Lietuvos inteligentus, nes tame jie yra kalti. Buvo suimami profesoriai, daktarai

advokatai, inžinieriai ir kiti. Iš tarėjų buvo suimti prof. V. Jurgutis, Meč. Mackevičius, J. Narakas. Gal daugiau agresiviau prieš vokiečius pasisakydavo tai Meč. Mackevičius, bet apie V. Jurgutį to pasakyti negalima buvo. Jis buvo kabineto žmogus ir jokių tribūnų nebuvo. To paties sukirpimo buvo ir prof. B. Sruoga, kuris buvo apkrautas literatūrine veikla ir buvo toli nuo politikos. Tiesa, jis vokiečiams draugu nebuvo. Tačiau nebuvo pirmoje linijoje kovos fronte. Tokių buvo pilna Lietuva. Tai savotiškos laikysenos žmonės. Jie sako: - Nedirbsim, bet niekam irgi neapleisim. Be reikšmių revoliucionieriai.

Per tą suėmimą aš nakvojau Kaune savo bute. Kuomet sužinojau apie areštus pasislėpiau pas pažįstamą ir nusiunčiau žmogų į Lampėdžius sužinoti ar nebuvo atvykę manęs ieškoti. Tasai atvežė raminančias žinias, kad nebuvo, tačiau grįžti neskubėjau, nes suėmimai tęsėsi daugiau savaitės.

Išvežti mano artimi idėjos draugai, tai buvęs teisingumo tarėjas Meč. Mackevičius ir Žemės banko tarnautojas dip. ekonomistas Br. Bielinskas. Abu valstiečių liaudininkų jaunos kartos veikėjai. Turėjo išvežti nelegaliai veikiančios valstiečių liaudininkų s-gos pirmininką Zigmą Toliušį. Jis gyveno Kaune, Mickevičiaus g-vė 11a trečiame aukšte. 1943 m. kovo mėn. 15 d. po pietų suskambėjo telefono skambutis. Ragelyje nepažįstamos moters balsas: - Ponas Toliuši skubiai iš savo buto pasišalinkite. Gestapistai išvyko jūs suimti. Tą pasakius pranešėja padėjo ragelį,

kuriai jis net padėkoti nesuspėjo. Jis skubiai stvėrė, kas po jo ranka papuolė ir iš namų išėjo per virtuvę, "juodais laiptais", o tuo laiku pas jį įėjo trys gestapistai "paradiniais laiptais". Nerado. J. Tolinšis laimingai paspruko, paskubėjo į ligoninę, kur jis buvo paguldytas kaipo "labai sunkus" ligonis. Taip jam buvo sutarta anksčiau. Į jo butą gestapistai pakartotinai ateidavo, bet dėja jo nerasdavo ir tarnaitė jiems aiškindavo, kad išvyko į provinciją ir nežino kur yra ir kada grįš. Kiek aprimus "ligonis" iš ligoninės išsirašė, bet į savo butą nėjo, bet išvažiavo į kaimą, netoli Jonavos ir ten gyveno iki vokiečių išvijimo. Esant tarybinei santvarkai J. Tolinšis iš to kaimo niekur nepasitraukė, bet metams praslinkus buvo suimtas, teisiamas ir po bausmės atlikimo išvežtas į Sibirą. Grįžo į Lietuvą 1957 m. – po Stalino mirties. Gyveno Kaune. Mirė 1971. IX. 12. (gimė 1889. IX. 23.) Palaidotas Girčiose, Jurbarko raj. greta savo tėvo Juozo Tolinšio, kuris buvo 1863 metų sukilimo dalyvis.

Mano ištrėmimas, taip sakant – "atėjo į sveikatą". Visai laiku iš politinių laukų buvau nustumtas. Vokiečiai ieškojo kaltininkų savo artėjančiam krachui. Turėdamas pakankamai laisvo laiko pradėjau rašyti savo atsiminimus. Atsiminimai buvo ne iš taip ilgo laikotarpio, nes tada pradėjau eiti 43 metus, bet tasai mano pragyventas laikotarpis buvo gana banguotas ir nesinorėjo, kad jis pasiliktų visuomenei nežinomas. Man iš šio pasaulio pasitraukus, kas nors iš mano rašinio galės

pragyventus epizodus atversti visuomenei, nes tai buvo ištisa kova dėl laimingesnės ateities liaudžiai su visokiais satrapais, vadais, vadukais ir globėjais kabutėse.

Rašiau, tačiau visą laiką tam darbui pašvęsti negalėjau, nes buvau svarbiausiu tiekėju maisto savo šeimai, kuri gyveno dvejose vietose - Kaune ir Lampėdžiuose. Apžergęs dviratį ir turėdamas daug laisvo laiko aš pasiekdavau Vilniją, Babtus, Čekiškes ir kitas vietoves. Už pinigus gauti maisto buvo sunku. Vežiau kokį nors daiktą arba šiaip ūkininkui reikalingus dalykus. Pavyzdžiui žiemai artinantis ir jai atėjus aukso vertę turėjo žibalas, tepalas. Daug jo savo dviračiu negalėjau vežti, bet ūkininkai žinojo mano gyvenamą vietovę atvykdavo pas mane. Žibalą ir tepalą gaudavau pas vieną vokietį, kuris man pats atveždavo į Lampėdžius kur buvo mažiau svetimų akių. Raudondvaryje vienas ūkininkas neturėjo audeninio palto. Mano paltas jam tiko. Sutarėme, kad jis man rudenį duos bekono ne mažiau kaip 100 kg. svorio. Jis dažnai mane klausdavo ar jam žadėtą paltą niekam nepardaviau. Parodžiau. Nudžiugo. Paprašiau parodyti savo bekoną. Sutiko. Kuomet atvykau į jo sodybą nemačiau jokios kiaulydės. Klausiu jo kur jo bekonas. Jis velkasi savo švarką ir mane veda į Nevėžio status šlaitus. Kiek prisiartinęs savotiškai pakvipo. Labai siauru taku priėjom prie gerai užmaskotos šlaite kiaulydės, o joje ne vienas mano bekonas bet tokių virš dešimt. Savo rinkis,

jau 100 klgr. svers. Tai buvo ruduo. Nuvežiau jam savo paltą, o jis ten vietoje paskerdė bekoną. Mėsytė labai graži. Dabar problema kaip tą bekonieną ant dviračio sugabenti pas save. Per Nevėžį, Raudondvaryje vokiečiai remontoja tiltą. Vienam reisui galim dviračiu gabenti ne daugiau 80 klgr. Reiškia reikia padaryti 10 reisų. Talkai pakviečiau savo kaimyną ir taip mes per dvi dienas vokiečių sapieriams nepastebint sugabenome. Tas bekonų augintojas labai nagingas vyras. Visai protingai darė, kad bekonus augino ne savo sodybos kieme bet Nevėžio skardžiuose. Jų apsaugai jis su bekonais miegojo kartu. Ne jis vienas tokiu skaičių bekonų augino tuose skardžiuose. Tą pati darė ir kaimo seniūnas. Visų buvo reikalas tylėti.

Laimei, kad Kauno aps. turėjau daug pažįstamų ūkininkų tarpe, kaipo buvęs Kauno aps. valstiečių liaudininkų komiteto pirmininkas. Dažnai man reikalingus produktus patys atveždavo į Lampėdžius, nes vežti į miestą buvo pavojinga, kratydavo. Pavojinga buvo vežti maisto produktus ir garlaiviais. Kratant mo dengelių produktus atimdavo ir dar bausdavo. Bet lietuviai apsukrūs. Veždavo produktus garlaiviais ir didesniais kiekiais ir produktai nepatekdavo vokiečiams. Buvo daroma taip: Kai tik garlaivis sustodavo prie prieplaukos trapo, išeinančius keleivius kratydavo. Tas darbas greitai neidavo. Tuo metu iš upės pusės priplaukdavo su laiveliais prie pat garlaivio, produktus nuleisdavo į laivelius o patys pro

vokiečių kontrolę praeidavo laisvai, nes jokio bagažo neturėjo. Šiaip vokiečius apgaudinėjo gana ilgai. Kuriam laikui praslinkus vokiečiai suprato, kad juos apgaudinėja ir laiveliams iš upės pusės prie garlaivio priplaukti neleisdavo. Tada tie laiveliai garlaivį pasitikdavo ties Marva ir ta operacija tęsė toliau. Kiti su pirktais produktais išlipdavo Lampėdžiuose arba Kačerginėje ir iš ten patekdavo į Kauną. Bendrai lietuviai labai apsukrūs, sumanūs ir ne tinginiai jei galima turėti komandą. Lietuviai nešdavo bendrininkų ir Wermachte, kurimos niekas negalėjo tikrinti kas vežama.

Buvo pagarsėjusi viena byla, kad keturi vyrai Šiaulių avalinės fabrike pasikrovė avalinės į keturius vagonus, atgabeno į Kauną ir pardavinėjo pavieniems asmenims. Visus juos susekė, areštavo ir karo lauko teismas vieną iš jų nuteisė sušaudyti o tiems triems paskirė bausmes kalėti nuo 3 iki 5 metų. Tasai mirtininkas nebuvo sušaudytas, nes gydytojų ekspertizė nustatė, kad jis yra ne pilno proto. O ta padarė pinigas. Vokiečius išvijo iš Lietuvos o jis laisvai išėjo iš kalėjimo. Pralaimėtas karas visai sugriovė vokiečių moralę, kuri iki karo buvo aukštumoje.

Buvo išleistas toks įsakas, kad vyrai nuo 14 iki 48 metų ir moterys nuo 14 iki 45 metų privalo ūkininkams talkininkauti derliaus nuėmime. Mano amžius tam vajui atatinka. Pagalvojau, kodėl nepavažinoti tai talkai pas tėvą ir brolį, nes leidžiama laisvai pasirinkti kur važinoti. Pirmiausia atsiklausiau savo globėjų Raudondvaryje.

Pažadėjo man duoti atsakymą rytoj. Supratau, kad kur konsultuosis. Kitą dieną tas pareigūnas atvyksta pas mane ir sako, jei man darbo ir socialinei apsaugai tarėjas duos ~~[illegible]~~ nukreipimą vykti pas tėvą ir brolį talkininkauti derliaus nuėmimui, tai iš gestapo pusės nebus daroma kliūčių, keisti gyvenimo vietovę. Nukreipimą gavau. Parodžiau jį savo globėjui. - Būdamas pas tėvą kur turėsim rodytis, kad esu tremtinis? - paklausiau. Jis man atsako, kad niekur. Dabar mane globos tėvas ir tik grįžęs turėsim jam pasirodyti. Kokia gyvenimo ironija. Tėvas globos 43 metų amžiaus sūnų...

Vykstu į Širvintas kaip talkininkas. Nudžiugo sarėji, nes tikrai su darbo jėga gana sunki problema. Tėvas jau jokis darbininkas. Brolienė kaip šeimininkė nelabai laiko eiti dirbti į laukus. Mes su brolin ir dar vienas giminaitis, kuris vasarop darbuose visuomet padėdavo, tai ir šį kartą atėjo padėti. Pats mačiau, kad buvau labai naudingas ir taip derlių iš lauko suvežeme į kluoną laiku.

Teko sunkiai dirbti fiziniai o naktimis nuovargis nespaudė prie pagalvio. Veik kiekvieną naktį per Širvintas skrysdavo bombonešiai į kokį nors punktą numesti savo krūvį, o tavo mintys galvoje sukosi, gal tas punktas yra Kaunas arba Lampėdžiai. Laimei, kad skrydžiai buvo į Vokietijos teritoriją, Lietuvos neliesdavo.

Prievolę atlikęs, brolis man davė pažymą, kad nuo tokio iki tokio laiko dirbau nuimant

derlių ir ją reikėjo pristatyti atatinkamai įstaigai, kuri tą reikalą tvarkė. Už darbą brolis man atlygino produktais. Susidarė ne mažas pundas. Kelyje galėjo patikrinti ir paskelbtų spekuliantu, atimus tas gėrybes ir dar nubaus, už tai, kad tai viską sąžiningai uždirbau. Laimei, pašto viršininkas ~~viršininkas~~ pažįstamas pažadėjo pakalbėti su vienu vokiečiu kuris pašto automašina vežiodavo paštą iš Kauno į Širvintus ir kitus pašto skyrius. Tasai vokietis už pervežimą manęs su pundais paprašė tik vieną kilogramą sviesto. Mes abu buvome labai patenkinti to sandėriu. Pasiūlė ir ateityje tokią paslaugą padaryti. Nors tai tolima kelionė, tačiau vieną kartą ta paslauga pasinaudojau, atveždamas dėžę sviesto iš vienos pieninės, nes joje buvo pažįstamas.

Be aprūpinimo maistu savo šeimos dar rūpinausi F. Bortkevičiene, kuri sirginėjo ir nepajėgė savo jėgomis sau maisto gauti. Tokių kaip F. Bortkevičienė buvo dar keletas.

Dažnai galvodavau, kad trėmimas man buvo naudingas. Jei kur nors dirbčiau, neturėčiau tiek laiko parūpinimui maisto ne tik savo šeimai bet ir toms vargšėms senutėms. Tada atsakingi pareigūnai gaudavo mėnesinius atlyginimus nuo 150-250 markių už kuriuos spekuliacinėmis kainomis buvo galima pirkti 6-8 klgr. sviesto. Tarnauti nebuvo jokio intereso. Dauguma buvo kokios nors įmonės ar įstaigos tarnautojais, kad turėti pažymą, kad dirba, bet joje nedirbo, o

"kombinavo" kaip ne tik pačiam bet ir jo šeimai pramisti.

Esant tremime, žmona man pranešė, kad iš von Rentelno įstaigos SA Sturmbannführeris von der Recke (buvusis dvarininkas nuo Rokiškio) apžiūrėjo mano butą L. Sapiegos 4 ir ką tai su kitais savo draugais pašnibždomis tarėsi. Išeidami niekuo žmonai nepasakė kokiu tikslu jie buvo atėję, bet žmona sužinojo iš kitų, kad mano butą pats asmeniškai norėjo paimti o manę su šeima iškeldinti. Pora savaičių tęsėsi toji nežinomybė o paskui sužinojome, kad jam patarta neaštrinti santykių su lietuviais. Jis nuo to buto atsisakė, bet kuriam laikui praslinkus iš to namo iškėlė manę ir dar dvi šeimas. To namo antras ir trečias aukštas buvo paskirtas grįžusių repatriantų įstaigai. Tokia įstaiga buvo įsteigta todėl, nes savo laiku daug repatriavo vokiečių iš Lietuvos į Vokietiją. Nepatiko jiems hitlerinė naujoji tėvynė. Kai tik karui prasidėjus išnyko siena tarp Lietuvos ir Vokietijos jie legaliais ir nelegaliais keliais bėgo į Lietuvą, slėpdamiesi, kad savo laiku yra repatrijavę į Vokietiją. Ta pati padėtis buvo ir su Latvijos ir Estijos repatriantais. Buvo Rytų krašto komisaro Lohse įsakas kad grįžusieji repatriantai iki 1942 metų balandžio mėn. 15 d. turi registruotis jų buvimo vietos apygardos komisariate. Užsiregistravo labai mažas skaičius. Nesiregistravo todėl, nes kiekvienam jam buvo aišku, kad karą Hitleris nelaimės, jie grįžo į savo

senas gyvenamas vietas ir laukė karo galo.
Naujiems šeimininkams jie aiškinsis, kad jie
buvo prieš Hitlerį, nes grįžo slaptai į savo gim-
tąjį kraštą ir Hitleriui kenkė. Daugelis net ne-
grįžo į savo seną gyvenvietę slėpdamiesi, kad
buvo repatriantai ir laukė to laiko, kai Hitleris
bus pakartas. Vokiečiai nutarė su tokiais tauti-
niai nesusipratusiais į didelį konfliktą neiti
- negąsdyti ir prievarta juos vėl vežti į Vokie-
tiją, bet įsteigti štabus kurie juos glaustų po
savo sparnu, kaip pionierius lietuvą koloni-
zuojant. Toks štabas buvo tame name iš kur
buvau aš ir dar dvi šeimos iškeldintos. Tai bu-
vo štabas be armijos. Reikia suprasti kaip vo-
kiečiams trūksta sveikos logikos, kitaip sakant
proto, o to jis nustodavo po pietų. Repatriantas
grįžęs specialiai slapstosi, kad niekas to neži-
notų, kad jis toks buvo, o čia jis to štabo sąra-
šuose bus. Niekas iš repatriantų į tą štabą
neidavo ir jame buvo šventoji ramybė, bet šta-
bistai savo kabinetuose visą darbo dieną turėjo
ištūnuoti. Tai buvo tikrai sunkus darbas išsė-
dėti be darbo. Prieš savo galą vietos valdžia
parodė savo pyktį. Viena repatriantė taip pat
pabėgusi iš Vokietijos lietuvoje ištekėjo už savo
bernelio lietuvio su kuriuo draugavo iki repatria-
cijos. Po jungtuvių ji buvo pakviesta į vokiečių įstai-
gą ir ten jai pasakytas pamokslas, kodėl ji ištekėjo
ne už vokiečio o už lietuvio. Neduota jai pasiaiškin-
ti, kad širdis nepaklauso Hitlerio rasistiniams įsta-
tymams. Pareikalavo grąžinti Reicho pasą o jo vie-
toj gavo jau vietos įstaigų išduotą. Toji ceremonija

buvo padaryta specialiai sušauktame Kauno miesto komisaro Crameno įstaigoje. Tai buvo tokis moralinis spaudimas. Įtakos jokios nepadaryta, nes kie moralai jau kvepėjo dvėsena. Taigi, kas tik galėjo iš skęstančio laivo gelbėjosi ir tas patiems vokiečiams buvo aišku, tačiau rasizmą vykdė dar karą nelaimėję. Tai buvo tauriųjų lietuvių geras argumentas vilkams, koks bus visų lietuvių likimas, kai jie laimės karą. Iš savo žemelės tikrai bus iškeldinti, kad neteršų arietiško kraujo.

Kuomet mane keldino iš buto liepė kitą pačiam jį surasti. Susidarius sunkumams maisto produktus Pramprekybos valgyklai gauti, direktorius ją likvidavo. Ji buvo Laisvės al. 42. Joje gyveno valgyklos vedėja N. Nabatovienė su savo vyru. Jie atėjo pas mane, kad kelčiausi į tą patalpą. Nors plotu buvo kiek mažesnis, bet keltis sutikome, nes randesi miesto centre. Nenumatytos persikelimo išlaidos. Jų niekas neapmoka. Valdovai liepė persikelti ir tuoj jų klausyti, nes jie yra užkariautojai ir daro ką nori. Visi save tik guodė, kad karas eina prie galo ir žiaurūs rasistai iš mūsų krašto bus išvyti.

Aliarmai padažnėjo. Turėjome mylimą katę - Šmirgą. Tai mūsų antskrydžių barometras. Jei Šmirga rami, tai pavojaus nėra. Kuomet ji blaškėsi po kambarius tai mes su ja eidavom į slėptuvę. Turėdami tokį gerą gyvą barometrą, pažįstami mums skambindavo ir teiravosi kaip jaučiasi Šmirga. Niekuomet ji mus neapvylė. 1943 m. balandžio mėn. 12 dienos vakare Šmirga ypatingai blaškėsi. Neapvylė.

Buvo bombuotas Kaunas. Viena bomba sprogo Jankausko g-vėje priešais Metropolį. Kita papuolė ant Pienocentro ir „Pažangos" rūmų ir užsidegė. Trečioji sprogo Kęstučio g-vėje, užsidegė namai. Lėktuvai pakabino ant miesto parašiutines lempas, kad matytų taikinius. Priešlėktuvinė ginkluotė stengiasi tas lempas nukabinti, kad nematytų bombojamų taškų ir čia jau pasidarė pragaras, panašus Berlyno kurį mačiau 1941 grįžęs iš Leipcigo mugės. Besėdint slėptuvėje, kuri buvo Pienocentro rūmuose išgirdome smarkų sprogimą nuo kurio sudrebėjo rūmų sienos. Visi buvo įsitikinę, kad bomba sprogo čia pat. Paaiškėjo, kad ji sprogo ąžuolyne, šalia Sporto rūmų. Kitą dieną nuėjau pažiūrėti kur sprogo, nes man pasakojo, kad išrausė nepaprastai didelę duobę, kurioje galėjo tilpti Įgulos bažnyčia. Tikrai taip. Duobė didelė ir bažnyčia tikrai tilptų. Aukų nebuvo. Taip ir Šmirga išpranašavo. Žmonės senai tvirtino, kad gyvuliai turi kokį tai nujautimą nelaimei artinantis. Tam įrodymui tai buvo mūsų katė – Šmirga.

1942 metai man asmeniškai buvo nekokie. Areštas, atleidimas iš tarnybos, tremimas, derliaus nuėmimo prievolės atlikimas, iškėlimas iš buto, na ir pats gyvenimas dviejose vietovėse ir organizavimas maisto tiekimų taškų. Ne menkesnė buvo našta kai patenki į nemalonę valdovams. Politinis baras jau buvo galutinai susiformavęs – pasipiešinimas okupantams kiekviename žingsnyje. Tos linijos ir taktikos laikėsi visos politinės grupuotės kurios buvo buržuazijos

laikais, išskiriant vilkus kurie rėmė P. Kubiliūno grupę ir be sąlygų vokiečiams talkininkavo. Kiek kitokios taktikos laikėsi Z. Blyno grupė. Ji buvo opozicijoje ir buvo vadinama kabinetinė opozicija ir buvo skaitlingesnė už P. Kubiliūno.

Šiaip už mūsų tėvynės ribų 1942 metai visą pasaulį rado paskendusį karo liepsnose. Tokį ir paliko. Žodžiu, šioje srityje jie nieko naujo nedarė, baltasis balandėlis su alyvos šakele snape per tuos metus nepasirodė. Tačiau jie paliko žymių pakitimų, pažvelgus į žemėlapį ir į margąjį gyvenimą tai pakitimai šiokie tokie buvo. Santarvininkams jie buvo laimingi. Rytų fronte sustabdytas vokiečių veržimas į Tarybų S-gos gilumą. Nekuriuose fronto baruose vokiečiai buvo išmušti iš užimtų pozicijų. Leningradas apsuptas didvyriškai ginasi. Be karo technikos Rusijos šaltis raudonajai armijai buvo labai didelis talkininkas. Užšaldytas produktas savo mitybinės savybės nepraranda, o vokiečių kareivis jau prie 10-15° šalčio nustoja kovos emocijų. Užėjus šalčiams vokiečiai pirmyn nepažengė ir džiaugėsi, kad išsilaikė užimtose vietovėse, tačiau neslėpė, dėl tolimesnių žygiavimo sustabdymo, nes aiškiai tapo viešu niešumu.

1943 m. žiemai baigiantis man pranešė, kad mano tremimas nuimtas. Tai buvo simboliškas tremimas. Jis mane labai nevaržė, galėjau vykti kur norėjau, bet tik pranešti policijai kur vykstu. Bet paskutiniu laiku tik retais atsitikimais tokius pranešimus darydavau. Laimė, kad to-

kiečiai neturėjo Sibiro. Trėmimas buvo nuimtas.
taėjam padėtis nepasikeitė, gyvenau dvejose
vietovėse, kaip ir trėmimų metu, gyvai iš prak-
tiškų sumetimų pasimokydamas iš vokiečių.
Jie savo mantą laikė dvejose ir net trijose vie-
tose. Subombarus vieną vietą ir joje viskas žu-
vus, tai nepasiliksi nuogalim, nes dalis drabu-
žių, baltinių ir avalinės rasi tuose vietose kur
dar bomba ar gaisras nepalietė. To metodo
laikėsi daugelis gyventojų, nes lėktuvų ant-
skrydžiai dažnėjo ir naikino viską užfrontėje.
Retos naktys buvo ramios. Buvo antskrydžiai
ir dienos metu. Vokiečių naikintuvai buvo
bejėgiai sulaikyti jų prasiveržimus, terorizavo
užfrontes, trikdydami gamyklų veikimo ritmą
o svarbiausia veikė į žmonių psichiką, kurie
pamatė, kad yra jau galingesnių negu bu-
vo pagarsėję vokiečiai.

Politiniame bare viskas vyko be jokių pakei-
timų. Vokiečiai išvežė lietuvius tokius kurie
politiniame pogrindyje nevaidino jokios rolės
ir joje net nedalyvavo. Visuomenę prieš vokiečius
nuteikė jie patys, kai nuo pirmos dienos okupaci-
jos jie neproklemavo Lietuvai Nepriklausomybę,
paliko užkariautu kraštu. A. Rozenbergas su sa-
vo Naująja Europa tvarkoma nacistiniais pagrin-
dais padarė meškos patarnavimą. Liaudiškai
tariant, kad dviems gulant į vieną lovą reikia
turėti nacistinę pažymą, o be jos bus suterštas
rasizmas. Kitos tautos nacistinei Vokietijai
tai vergų gardas. Dar karą nelaimėję, vokiečiai
jau buvo nesukalbami, o kas gi bus kuomet jie

pasidarys pasaulio viešpačiais. Viską reikia daryti,
kad tokiais jie netaptų. Tą tiesą suprato pirmo
je eilėje darbo žmonės, nes pirmoje eilėje bus
lenkiamas jų sprandas. Didikai nasistiniams me
delius lengvai įsigys ir bus geri vokiečių tal-
kininkai. Tais nujautimais liaudis prieš vo-
kiečius nusiteikė priešiškai ir tą tiesą pasklei-
dė po visas darbo žmonių pastoges ir suda-
aė milijonus. Vokiečių talkininkai klaidingai
juos informavo, kad tą neapykantą prieš vo-
kiečius sudarė Lietuvos šviesuolė-inteligentai.
Net ta proga buvo suvedamos ir asmeninės sąs-
kaitos su savo „priešais".

Po nuėmimo tremimo gyvenau ir toliau
Lampėdžiuose, kurie priklausė kurortinei vie-
tovei. Mano sveikata ~~sveikata~~ gerokai pašlijo.
Gydytojas Ant. Garmus konstatavo bendrą or-
ganizmo susilpnėjimą ir patarė jo sustiprėji-
mui išvykti į kurį Lietuvos kurortą, atsisakyti
mo veiklos pogrindyje ir ne pogrindyje, ge-
rai maitintis ir leisti laiką be didesnių įn-
dėjimų, kuo daugiau ramybės ir mažiau
rūpesčių. Būti gydytojo priežiūroje. Būnant
Lampėdžiuose ar pas brolį ūkyje tą režimą
išlaikyti negalėsiu. Pasirinkau Birštoną. Ge-
rai mano pažįstama Elena Krasauskienė savo
viloje išnuomavo kambarį. Maitinausi vienoje šei-
moje. Po dviejų savaičių prisilaikant gyd. A. Garmaus
patarto režimo pajutau, kad mano jėgos stiprėja
ir gerai patarnavo alus, kuris buvo lengvai gauna-
mas iš Prienų alaus daryklos, kurioje šeimininkės
vyras buvo kokiu tai žymiu pareigūnu.

Dažnai mane lankydavo žmona, nes visą laiką būti negalėjo, nes jau dabar mes gyvenome trejose vietovėse – Kaune, Lampėdžiuose ir dar laikinai Birštone.

Pradžioje sezono Birštone buvo nepaprastas ramumas. Vasarotojų nedaug, nes karui vykstant iš savo vietovės bijojo kur kitur išvykti, o beto vargas buvo su mityba, nes kurortuose nebuvo viešų valgyklų.

Pagerėjus sveikatai, nors gydytojas griežtai uždraudė judėti ar ką nors dirbti, judėti, bet tai ne mano charakteriui. Karas jau padėtas ant svarstyklių ir į kurią pusę svarstyklių lėkštės nusvirs. Visi daviniai, kad nusvirs į sąjungininkų pusę, bet tik kaip greit. Iš vokiečių leidžiamos spaudos tikros teisybės sužinoti negalima. Tikroji gaunasi tik išklausius Maskvos ir Londono radijo pranešimus. Atvažiavę vasarotojai radijo aparatų neturi, nes tuo laiku tranzistorių nebuvo. Vienintelė galimybė tai vietos gyventojai kurie turi radijo aparatus, bet užsienio stotys klausosi paslapčiom, bet ką girdėjo kitiems papasakoti bijojo. Tariausi su savo vilos šeimininke, kad leistų man pasiklausyti. Kiek pagalvojus sutiko man pasinaudoti radijo aparatu tokiomis sąlygomis: kuomet tie perdavinėjimai būna, ji iš savo buto išeis ir duris užrakys ant rakto, bet paliks savo buto neuždarytus langus. Pasiūlė man įlipti per langą, nes butas pirmame aukšte ir tą galima padaryti be didelių sunkumų. Jei mane sušeks, tai aš būsiu atsakingas tik vienas, nes tą padariau be jos

antivimo, įlipdamas pro langą. Tokius
mus" per langą į jos užrakinta buta - įsibrovi-
du kartu į dieną. Pasibaigus daviau
radiją, miškelyje mane lankė pranešimams per
ir jiems turėjau atpasakoti smalsuoliai
Tame burelyje buvodavo ką esu girdėjęs.
kas, Prekybos rūmų advokatas Balys Širvins-
kailininkai Adalbertas direktorius Petras Baltruška,
ays Jonynas, teisininkas Stancikа ir Vytautas-Ka
prekybos bazės vedėjas Domas Krivickas, Pram-
dytojas Viktoras Bružas, veterinarijos gy-
delės autokatastrofos Sničkus, kuris gydėsi po di-
akademijos docentė, ir jo žmona Veterinarijos
reikalams turėjo buvusio generalinio vidaus
ras buvo išvežtas žmona - Narakienė, kurios vy-
relyje dalyvavo į Štuthofo stovyklą. Tame bu-
Narakienė buvo ir tų smalsuolių žmonos, bet
gyvendama dėl nuolatinė smalsuolė, labai per-
buvo vyro Juozo Narako išvežimo. Šie
nekantriai veik nuolatiniai mano klausytojai, kurie
papasakosiu lankė miškelyje ką naujo jiems
miškelyje paklausęs užsienių radijų. Kartais
žįstamieji. mane lankė ir kiti, gerai man pa-
aptardavom Išklausę mano pranešimų kartais
niekas gautas naujas žinias, o kitą kartą
kiti nieko netaręs kurtai skubėdavo o
pelius. išsiskleisdavo po miškelio ramius kam-
kienė. Kiek savotiškai laikydavosi doc. Sničė
sakinsi, Pagal tautybę ar nebus vokietė, bet
kalbėjo kad kilimo yra iš Estijos. Lietuviškai
kitatautė. su tam tikru akcentu kaipo ~~kitautė~~
Savo savotiškumu pasižymėjo savo
gaivališka neapykanta komunistams. Kartais

papasakodavau kas Tarybų S-goje yra pasiekta
ūkiškoje srityje arba kokius laimėjimus pa-
siekė raudonoji armija, ta išgirdus net pažaliuoda-
vo iš pykčio ir tą pyktį pareikšdavo viešai su
nešvankiais žodžiais. Niekas negalėdavo jos sup-
rasti, o jos vyras nepajėgdavo sutramdyti. Vieną
kartą, gana švelniai jai pabandžiau priminti,
kad negalima kitaip manančius kolioti ir ne-
apkęsti. Paskui gailėjausi, kad tą padariau, nes
buvau pavadintas „bolševikų paslemėku" ir
į mane visą laiką žvairiai žiūrėjo. Laimei, kad
tame būrelyje į vasarojimo pabaigą ne visuomet
mūsų būrelyje dalyvaudavo. Turėjo kokius tai
svarbius darbus akademijoje. Jos vyras V. Sniečkus po baisios autokatastrofos greitko ir jam
išvykus iš Birštono neteko susitikti. Frontui
prisiartinus jis su visa šeima pasitraukė kartu
su vokiečiais į vakarus, ir gyvena JAV.

Būdinga, kad iš to radijo smalsuolių būrelio
iš Lietuvos nepasitraukė B. Širvinskas, Bružas
ir aš. Visi kiti su mūsų vilos savininkais iš Lietu-
vos pasitraukė su vokiečiais. Kuomet aš klausian-
si Maskvos radijo, tai jiems buvo įdomu kiek
dar laiko jie gali pabūti Lietuvoje. Kitais metais
tuo pat laiku jie pasidavė su vokiečiais į vakarus.

Jau baigiantis vasaros sezonui, kaip vakarų
taip ir rytų fronte vyko žiaurūs mūšiai, tačiau
lemiamo momento sulaukti neteko. Vokiečiai
perėjo tik į ginybą – išlaikyti tą ką jie yra užgro-
bę pas kitus užpuolus netikėtai, taip sakant iš
pasalų.

Viskas yra tvirta, kuomet sudaromas koks

nors sandėris abipusių interesų sutapimu geram tiks-
lui - žmonijos labui. Tą negalima pasakyti apie san-
dėrį Musolinijo su Hitlerim. Tai vieno lizdo ma-
niakai tik kitomis plunksnomis apsiplunksnavę.
Vieno ir kito idėjos ir nāmuojai žmonijai nie-
ko gero negalėjo atnešti, nes vergijos pradas buvo
paslėptas po gražiais obalsiais žmonijai atnešti
gražesnį rytojų. Kur yra totalinis režimas, ten lais-
vės žiedų nėra. Fašizmas ir nacizmas yra vienos
motinos vaikas. Nors esant jų režimui apie lais-
vę daug rašoma ir kalbama, bet tikrovėje jos
nėra. Žvirbliai ant Italijos namų stogų čirena,
kad liaudis praregėjo, kad dučė Musolini
jų tautą privedė prie bedugnės, bendraujant
su maniaku Hitlerim ir pasiryžo iš valdystės
pareigų nušalinti. Demokratinėje santvarkoje
netikusius valdytojus pašalinama renkant
vyr. krašto šeimininką - Seimą. Tai neskaudi
operacija, nes balsavimo kortelė neturi aštrios
briaunos, bet netikusius valdytojus nuo val-
džios vairo be kraujo praliejimo pašalina. Apie
Italijos ir Vokietijos ašies sudarymą ne pagal
meilę, o tik Vokietijos interesų sumetimais
veikla kartu, kad ne jie vieni kovoja su ne-
gerovėmis ir neteisėtumais bet tame vajuje
yra ir kitos valstybės. Apie Italijos gyventojų
nepasitenkinimą vokiečiais prasitardavo Švedi-
jos ir Šveicarijos radijo stotys. Gyvenime jau
taip yra, jei apie ką kalbama, tai nors ir ma-
žame procente bet teisybės yra. Juo labiau,
kad apie tą kalba neutralių valstybių stotys.

1943 m. liepos mėn. 25 d. viso pasaulio radijo

stotys pranešė, kad Italijos karalius ir imperatorius Viktoras Emanuelis III priėmė Benito Musolinio įteiktą atsistatydinimo iš vyriausybės galvos ir ministerio pirmininko vietos pareiškimą. Į jo vietą vyriausybės galva ir ministerių pirmininku paskirtas Italijos maršalas Pietro Badoglio.

Liepos 29 d. naujosios Italijos kūrėjui ir Romos imperijos idėjos atgaivintojui Benito Musolini turėjo sueiti 60 metų amžiaus ir ruošėsi jas iškilmingai atšvęsti ir čia nuo Italijos pirmojo vyro pjedestalo nustumtas. Taip jam buvo lemta, kad šių reikšmingų sukaktuvių Musolini neteko sulaukti italų tautos priešakyje. Tačiau tai nei kiek nesumažino jo asmenybės didingumo. Iš pasaulinės politikos arenos pasišalino figūra iš ryškiausiųjų XX amžiaus pirmos pusės žmonijos istorijoje.

Dažnai tautų gyvenime pasitaiko, atgimimo apaštalais būna ne diduomenės, bet liaudies vaikai. Tai yra natūralu, nes tautai prikelti reikalinga gyvoji jėga, kilusi iš jos pačios gelmių. Tik tas, kuris semia iš visos tautos jėgų šaltinio gali didžius darbus nuveikti.

Benito Musolini kalvio ir liaudies mokytojos sūnus. Gimė jis 1883 m. liepos mėn. 29 d. Forlio provincijoje į pietus nuo Bolognos ir Ravennos. Jis anksti įsitraukė į politinę veiklą, pasirinkdamas tais laikais esančią kairiąją kryptį. Jaunas socialistas Musolini 1902 m. turėjo emigruoti į Šveicariją. Ten jis sukūrė savo gyvenimo devizą, veliau

padaryta fašistinio sąjūdžio pagrindu ir išreikš-
ta žodžiais: tikėti - būti drausmingam - kovoti!
Šveicarijoje jis savarankiškai plėtė savo akiratį,
išmoko prancūzų ir vokiečių kalbas. 1904 m. iš-
tremiamas iš Šveicarijos ir atsiduria Triente,
kur dirba drauge su socialistu Cesare Battisti.
Grįžęs į Italiją Musolini greitai iškyla į pirmą-
sias eiles ir 1912 m. paskiriamas socialistų parti-
jos organo „Avanti" vyriausiuoju redaktoriumi.
Tačiau jau tuo pat laiku tarp jo ir partijos va-
dovybės kilo nuomonių skirtumų. Socializmas,
be griežtai nacionalinio turinio Musoliniui buvo
nepriimtinas. Jis siekė ne tik tobulesnių visuo-
meninės santvarkos formų, bet ir tautinės dva-
sios pakilimo, Italijos valstybės išplėtimo ir
sustiprinimo. Kai 1914 m. prasidėjo pirmasis pa-
saulinis karas, Musolini buvo Italijos dalyva-
vimo kare šalininkas, laikydamas, kad atėjo
tinkama valanda italų valstybinėms ir tauti-
nėms aspiracijoms įgyvendinti. Užtai jis buvo
išmestas iš partijos. Tada jis išleido savo laik-
raštį „Popolo d'Italia" kuriame vedė aiškią
tautinę politiką. 1915 m. Italijai įstojus į karą, jis
išėjo paprastu kareiviu į frontą, ten sunkiai su-
žeistas, iš kariuomenės pasitraukė ir grįžo atgal
į žurnalistinį darbą. Karo pabaiga nepateisino
Musolinio vilčių Italijos atžvilgiu. Nors Italija
buvo karą laimėjusių valstybių pusėje, bet savo
sąjungininkų buvo apvilta, nes duotieji pažadai
nebuvo ištesėti. Karas nedavė italų tinginių
tautai pasitenkinimo, o atnešė tik nusivylimą.
Italijoje ėmė plisti socialistinės ir komunistinės

idėjos. Kovai su jais Musolini 1919 m. kovo 23 d. Milane suorganizavo pirmuosius „Fascio di combattimento" būrius. Tai buvo fašistinio sąjūdžio pradžia. Naujasis judėjimas turėjo pasisekimo: visų tautos sluoksnių vyrai stojo į fašistų eiles tėvynei gelbėti. Atsakingumo stoka, nesugebėjimas ir korupcija įsigalėjo vyriausybėje ir parlamente, o tautos masės svyravo tarp politinio indiferentiškumo ir klasinio kurstymo. Musolini pajuto ir suprato, kad atėjo lemiamoji valanda. 1922 m. spalio mėn. 28 d. Musolini įsakė pradėti istorinį fašistų žygį į Romą, pasibaigusį visišku laimėjimu. Karalius atidavė krašto valdžią į Musolinio rankas. Prasidėjo fašizmo gadynė Italijoje.

Beveik dvidešimt vienerius metus išbuvo Musolini valstybės priešakyje. Jo darbai Italijoje sudarė ištisą epochą. Musolinio vaidmuo neapsiribojo tik vien Italija. Jo įtaka buvo žymu toli už Italijos sienų pradedant nuo Portugalijos ir Ispanijos ir baigiant modernine Turkija. Musolini pirmas pasisakė prieš gresentį pavojų komunizmo iš rytų.

Musolinio veikloje tenka pažymėti vieną bruožą, kad jo tikėjimas į Italijos ateitį paremtas senosios Romos mitu. „Iš pat mano jaunystės dienų stovėjo mano sieloje išdidi Roma ir iš meilės Romai aš svajojau ir kenčiau ir aš nuolat buvau kupinas Romos troškimo" – sakė jis apie save.

Gyvenime taip būna, kad išorinės aplinkybės yra galingesnės už politinį genijų, kuris yra

priverčiamas pasitraukti savo tikslo nepasiekęs. Toks likimas buvo ir Musolini.

Išklausęs per radijo pranešimą apie Musolinio pasitraukimą skubėjom pas savo draugus pranešti jiems tą sensaciją, kurie mane laukė miškelyje. Išklausė labai ramiai, bet juos turi nenudžiugino. Jų veiduose pastebėjom naują susirūpinimą, kad jiems teks apleisti dienynę kiek anksčiau negu planavo. Ypatingai tas buvo pastebimas nepasitenkinimas doc. Šnieškienės veide.

Pasilikę vieni du su B. Širvinsku aptarėme susidariusią padėtį ir buvome vienos minties, kad karas turės greitai baigtis, nes Italija iš Hitlerio glėbio pasilinosoja. Vokiečiai kaip vakarų taip ir rytų fronte yra dabar tik apsiginimo padėtyje o dabar dar atsidarė ir pietų frontas. Italai kaip kariautojai yra labai žemo laipsnio ir vokiečiai buvo verčiami jiems padėti, o dabar iš talkininkų taps priešais. Sandarvininkai visnose frontose vokiečius daužo.

Sekančiose radijo laidose pranešė, kad Musolini ne pats atsisakė, bet buvo priverstas tą padaryti. Maršalas Badoglio atsižvelgiant į susidariusią krašto politiniame gyvenime naują padėtį įsakė paleisti fašistų partiją ir didžiąją fašistų tarybą kuri pildė parlamento funkcijas. Po šitų nutarimų kiekvienam pasidarė aišku, iš fašistinės diktatūros grąžlama į normalią konstitucinę padėtį.

Dar būnant Birštone neteko išgirsti per radiją kur randasi Musolini.

Jau būnant Kaune per radijo pranešė rugsėjo mėn. 12 d. Londone paskelbtos Italijos paliaubų sąlygos, kurios buvo pasirašytos rugsėjo mėn. 3 d. Tą pačią dieną buvo ir kita sensacija. Vokiečių šauliai parašiutininkai ir saugumo tarnybos bei ginklo SS vyrai įvykdė žygį atvaduoti „išdavikų klikos" nelaisvėje laikomam Dučei. Žygis pavyko. Dučė laisvas.

Išvadavimo žygis privedęs prie sensacingo pasisekimo su didžiausiais sunkumais buvo paruoštas SS saugumo tarnybos ir parašiutininkų specialios komandos. Badoglio vyriausybė griebėsi nepaprastų priemonių, kad tik išlaikytų paslaptyje Dučės laikymo vietą. Siekiant panaikinti bet kurias Dučės laikymo pėdas, nuo liepos 25 d. jo laikymo vieta buvo pakeista kelis kartus. Jis dvi tris dienas buvo vežiojamas iš vieno kalėjimo į kitą, į kareivines, į salas ir karo laivus. Jam apsaugoti visą laiką buvo naudojami dideli kariniai junginiai, kurie taip pat reguliariai buvo kaitaliojami. Betarpišką apsaugą sudarė karabinierių būrys kuriam buvo įsakyta išvadavimo mėginimo atveju tuoj nužudyti Dučę. Galų gale visiškai tikrai nustatyta, kad Dučė nugabentas į visiškai neprieinamą kalnų masyvą ir ten laikomas blogiausiomis aplinkybėmis ir su stipriausia sargyba. Šios žinios davė ženklą pradėti drąsųjį žygį, kuriam vadovavo vienas saugumo tarnybos SS hauptsturmfureris Otto Skorzen, gimimo austras. Po šio jo žygio Hitleris jį priėmė savo būstinėje, kad išklausytų

pranešimo apie įvykdytos operacijos eigą, įtei-
kė riterio geležinį kryžių ir pakėlė į aukštesnį
laipsnį - sturmbannführer.

Pabėgęs iš Romos karalius Viktoras Emanu-
elis kreipėsi į Anglijos karalių Jurgį ir prezi-
dentą Rooseveltą su prašymu, kad jis būtų
paimtas sąjungininkų apsaugon.

Musolini su vokiečių pagalba vėl atsidūrė
Italijos viršūnėje ir karą tęsė toliau drauge
su Hitleriu prieš santarvininkus.

Benito Musolini savo gyvenimą baigė tragiš-
kai. 1945 m. karą pralaimėjus buvo suimtas
su savo meilužė Clara Petacci.
bebėgant į Šveicariją ir Vietos Giulino di Mezzegra gyventojai jį pa-
1945 m. balandžio mėn. 28 d. gauna
korė savotišku metodu, - kilpą užnėrė ne ant
kaklo, bet ant surištų kojų, galva žemyn.

Šis Italijos įvykis labai paskubino karą prie
galo ir santarvininkų pergalės. Italija gelbėjo-
si nuo skęstančio laivo. Dučės išgelbėjimas
gal kiek pratęsė karo laiką bet nuo baus-
mės agresorių neišgelbėjo. Pelnytai buvo nubausti.

Būdamas Vilijampolėje, kai Musolini buvo
išvaduotas pripolamai sutikau doc. Sniečkie-
nę ir teko iš jos išgirsti nemalonių priekaištų,
kad aš bereikalo džiūgavau Musolinio nuša-
linimo. Pripasakojo man jo nuopelnus italų
tautai ir, kad jis pirmas metė šūvį kovoti
su komunistais kurie pasišovė pavergti visą
pasaulį. Tą viską aš išklausiau ramiai, ne-
prieštaraudamas, bijodamas su ja eiti į kon-
fliktą, nes kuo gero praneš kam reikia, kad
esu nepataisomas žmogus, tuo labiau gerai
žinojau, kad esu gestapo nepatikimų žmonių

kartotekoje. Pagalvojau, tegu bus kiermošius ant jos sėdimos vietos, kaip savo liaudies išmintis. Savotiška boba...

Nėra to blogio, kas neišeitų į gera - savo liaudis. Vokiečiams okupavus Lietuvą greit visi lietuviai smarkiai pergyveno, kad Lietuvai negrąžinama Nepriklausomybė, o skaitoma nukariautu kraštu. Pradžioje buvo Wermachto valdoje o keletos mėnesių praslinkus Lietuva buvo pavadinta Ostlandu, kuriai valdyti Hitleris paskirė komisarus. Lietuvai - kaipo sričiai buvo paskirtas D-ras Andrianas von Rentelu. Lietuviai to krašto šeimininkai tapo pavaldiniais ir buvo planuojama tik kaip darbo jėga vokiečių avantiūroms - nukariauti kitas tautas ir juos padaryti savo vergais, guosdami - „mes jūs išvadavom"...

Jau minėjau, kad pas vokietį yra viena gera savybė, kad jis nemoka meluoti. Kas-gi būtų atsitikę jei vokiečiai Lietuvai suteiktų Nepriklausomybę jie eitų kraują lieti ir vis vien jos netektų, nes žlugus Hitleriui nepasigailėtų ir jų talkininkų. Tasai vokiečių atvirumas Lietuvą išgelbėjo nuo gėdingos pražūties. Lietuviui kito kelio nebuvo, kaip tik pasilikti stebėtoju. Prieš tarybinę santvarką nusiteikė priešiškai, dėl panaikinimo suvereniteto, masinių žmonių išvežimų į Tarybų S-gos gilumą, panaikinimo žemės ir kito nejudomojo turto nuosavybės, kolchozų, rusų ir žydų užviešpatavimo, spaudos ir susirinkimo laisvės nebuvimo, aklinai uždarytų rubežių ir vienos

6. partijos rinkimose kandidatus įstatymą. Vokie-
čiams valdant, tai gal Lietuva nevaldys žydai
bet jų vietas užims rasistai, kas esmėje pasi-
liks tas pats. Buvo populiarus obalsis – netalki-
ninkauti bet stebėti. Vieni kiek sąlygos leido
sėdėjo kaime ir ūkininkavo o miestelėnai jei jo
buvo mobilizacinis amžius tai rasdavo įmonę
kuri jį skaitė savo darbuotoju, kad neišvežtų
į Vokietiją darbams ir spekuliavo maisto pro-
duktais. Įmonės vedėjai tą darė su malonu-
mu, nes jis buvo aprūpintas maisto produktais
pirmoje eilėje, nors ir su spekuliatyvim ant-
kainiu. Kova su tokiais „tiekėjais" buvo sun-
ki. Vokiečių pareigūnai telkėsi tik svarbesnėse
gyvenvietėse, nes jų buvo nedaug ir ten jautėsi
nesaugiai. Šiaip provincijoje veik visa adminis-
tracija buvo lietuvių rankose. Net vilkai
laikstėsi prie žmonių ir nematė to ką jie tu-
rėjo matyti ir už tą jiems pinigus mokėjo.
Atlyginimai buvo labai maži ir priversti buvo
misti iš svetimų delnų. Tai viena medalio pu-
sė. Kitoji pusė tai žlugus vokiečių kariniam
potencialui, nepasisiekimai fronte, santarvinin-
kų pajėgumas ypač ore vertė vokiečius su tal-
kininkais neiti į bent kokius nesutarimus, nes
pergalė jau pakibo ore. Veik visi jau buvo įsitik-
ine, kad vokiečiai bus išvaryti. Vokiečių tal-
kininkai savo veiksmus pradėjo rikiuoti į
palaikavimą vietos gyventojams. Vokiečiai
išeis, o jiems teks pasilikti čia su tais kartu
gyventi toliau. Jie gyveno ta mintimi, kad
vokiečiai Lietuvoje yra tik neprašyti svečiai ir

jų visai neprašys, bet išvys ir gana greitu laiku. Tuo laiku, kai vokiečiai tokius maisto tiekėjus miestui vadindavo spekuliantais, tai gyventojų akyse jie buvo branginami ir gerbiami, nes jie žmones gelbėjo nuo bado mirties. Iš to maisto kurį gaudavo pagal korteles gyvybę palaikyti nebuvo įmanoma.

Vadinami spekuliantai pradžioje operavo nakties metu. Vokiečiai įvedė apribojimą nakties metui, bet tai tik miestui o provincijoje tą padaryti nebuvo galimu. O jei toks ir būtų, tai gal pajėgtų kontroliuoti tik magistralinius kelius o šunkeliai būtų laisvi, kaip buvo ir visą laiką. Spekuliavo pavieni žmonės, bet buvo ir stambių vienetų, kurie operavo plačiu mastu ir mieste organizavo slaptus punktus ir tie turėjo savo nuolatinius pirkėjus. Pirkėjams jie sutartu šifru pranešdavo telefonu ar per savo žmones kas yra jų sandelyje. Kartais tokie spekuliantai pakliūdavo į vokiečių nagus, bet už tą nešandė ir dažnai išeidavo sausi- netekdavo gabenamų produktų.

1943 m. viduryje buvo paskelbta spaudoje ir skelbimose kurie buvo iškelijoti viešose vietose tokio turinio skelbimai:

„Slaptoji prekyba sabotuoja reguliarų gyventojų lietuvių aprūpinimą. Be to ji sunkina aprūpinimą fronto, o tuo pačiu karo prieš bolševizmą vedimą. Kas dalyvauja slaptoje prekyboje padeda bolševizmui."

Beatodairinis slaptosios prekybos išnaikinimas užtikrins normalų gyventojų aprūpinimą

tokiu mastu, kokį leidžia karo metais.
Po to, kai spaudos pranešimuose apie besiverčian-
čių slaptąja prekyba bandimą buvo pakartoti-
nai skelbiama, kad už kainų kėlimą ir slapta
prekyba bus griežtai baudžiama, kiekvienas
turi žinoti, kad dalyvavimas tokiose nusikals-
tamuose biznimose yra baustinas. Daug ko
likšiolinės bausmės kaip matyti, dar nepamo-
kė, todėl ateityje bausmės bus žymiai padidin-
tos ir paaštrintos.

Šimo kiekvienas paskutinį kartą įspėjamas,
kad jokia forma nedalyvautų slaptoje preky-
boje. Tai liečia ne tik pardavėją, bet ir pirkėją.

Nusikalstami elementai, kurie savo įstaty-
mų pasmerktu elgesiu padeda bolševizmui,
bus sunaikinti. Kiekvienas besiverčiąs slaptąja
prekyba ateityje bus traktojamas kaip karo
nusikaltėlis. Jo turtas bus sukonfiskuotas
ir atiduotas tiems, kurie elgiasi pagal įstatymus".

Šis viešas skelbimas sucementavo pardavėją
su pirkėju, nes bausmę užtarnauja vienodai,
todėl vienodai turi būti budriais.

Tariamieji spekuliantai taip įsidąsino, kad mai-
nų prekyba darydavo turguose. Vokiečiai apsup-
davo turgus, kuriose rasdavo pamestas draū-
džiamas prekes parduoti o pardavėjų negalėjo
suimti, nes jie prie savęs nieko neturėjo. Tokie
vajai vokiečiams buvo naudingi tik asmeniškam
pasipelnymui. Rastus pamestus daiktus ir mais-
to produktus, jais dalindavosi tarp savęs. Po tokių
vajų paštuose padidėdavo siuntinėlių į Vokietiją.
Buvo leidžiama neribotą skaičių siųsti saviems

siuntinėlių, jei jų svoris neviršyjo 500 gramų. Tai buvo maisto produktai nešti ryšuliuose per rajus...

Vokiečiai pykdavo ant spekuliantų, bet labiausiai buvo pakilęs pyktis ant jaunuolių, kurie pagal skelbimą turėjo stoti į darbo tarnybą, nestojo, slapstėsi, dykinėjo, talkininkavo spekuliantams ir skleidė gandus, kad vokiečiai karą pralaimės. Visokios gaudynės, apėimopiamų rezultatų neduodavo. Iš nuvežtos vietos pabėgdavo.

Generalinio Komisaro Kaune D-ro A. von Renteleno kalboje 1943 m. liepos 25 d. pasakytojoje dvejų metų civilinės valdžios Lietuvoje sukaktuvės proga. Štai ką jis pasakė apie Lietuvos jaunimą:

„Frontui reikia ginklų. Įvairiausių rūšių puikios kokybės ginklų ir dideliais kiekiais. Bet šie ginklai Lietuvoje negali būti pagaminti, o tik Vokietijoje, kur yra anglies ir rūdos bei didelės pramonės įmonės, kurios reikalingos šiam reikalui. Todėl daugelis lietuvių turi važinoti dirbti į Vokietiją, kad pagamintų ginklus, kuriais kareiviai fronte gina jų tėvynę. Didelė dauguma šiam darbui panaudoti tinkamų jaunų lietuvių paklausė raginimui paraginta, nevertė šio šaukimo ir išvyko į savo naujas darbovietes. Tuo jie parodė supratimą, kad tiems žmonėms Lietuvoje pasirinkimas tėra tarp dviejų dalykų: arba savo darbu duoti frontui ginklus, kad jis gintų tėvynę, arba atiduoti tėvynę bolševikinėms skerdynėms. Jie suprato, kad geriau keliems mėnesiams arba metams pagalinti tėvynę, kad kaltų ginklus tėvynei apsaugoti, o po to grįžtų į namus ir laimingą tėvynę

negu vengti šio darbo Vokietijoje, kad galutinai ir visiems laikams žūtų kolchozuose, stachanovinėse įmonėse ir GPU rūsiuose.

Mes visi matome, kokių milžiniškų moderniausių ginklų kiekių reikia milžinų mūšiams Rytuose, kad būtų sumuštos bolševikinės armijos. Todėl tėra vienas šūkis: „Lietuviai kalkite ginklus, kuriais frontas saugoja jūsų tėvynę."

Bet pasirodė, kad greta daugelio žmonių, kurie myli savo tėvynę ir todėl klauso šaukimo vykti į darbą, vis dar atsiranda nedidelis skaičius atskirų žmonių arba atskirų valstiečių, kurie vengia tikrinimo darbui. Daugeliui lietuvių, kurie registruojasi darbui, aš nuolat nurodau, kad tam tikras elementas yra pasislėpęs nuo darbo ir kad šie savo tėvynės išdavikai turi būti nubausti dėl pavyzdžio, kad jų elgesys nepadarytų gėdos visiems lietuviams.

Draugai, todėl šiandieną paskutinį kartą visiems, kuriuos tai liečia, tariu rimtą žodį, kurį aš tariu ne vėjams. Kas negina savo tėvynės, yra jos išdavikas. Kas nenori kalti ginklų prieš bolševizmą, tai jam tuo pačiu kala ginklą bolševizmui. Ar jūs manote, kad šiame krašte yra padorus žmogus, kuriam verčiam nesuskaitomus ūkininkus, darbininkus, intelektualus, moteris ir vaikus dėl ginklų stokos atiduoti kruvinai bolševikinei bestijai, tik todėl, kad kažkoks jaunas ponas Andamas tikisi, pakeisdamas butą, užtikrinti patogesnį gyvenimą be darbo Vokietijoje? Ar jūs manote, kad greta

vokiečio ir jaunas lietuvis žuvo todėl, kad kažkoks jaunas ponas Juozas savo kailį gelbėtų nuošaliame ūkyje miško paraštyje? Ar jūs manote, kad greta vokiečių ir tiek daug lietuvių kovoja su ginklu rankoje, kad vienas ar antras užmiršęs pareigą subjektas kuriame valsčiuje arba kurioje seniūnijoje dar iš nemalonumų baimės padėtų tokiems darbo dezertyrams, kad dėl to Lietuvos kovotojai vieną dieną stovėtų be ginklų? Ar jūs manote, kad nesuskaitomi lietuviai važinoja į Reichą arba darbams užfrontėje tam, kad čia kai kurie darbo vengiantieji tipai galėtų vaikštinėti po mišką? Arba gal manote, kad didžiulė visų lietuvių dauguma atlieka savo pareigą tėvynei apsaugoti, kad kai kurie nesubrendę vaikinai, savo slapstymusi remdami bolševizmą, juos išjuoktų?

Kas svetimuose butuose ar kaime arba miškuose slapstosi, kad išvengtų savo pareigos tėvynei ir nesilaikytų savo pareigos tėvynei ir nesilaikytų ~~savo pareigos~~ lietuvių savivaldos potvarkio stoti tikrinimui ir darbui, yra įtariamas priklausąs gaujoms ir tuo norėdamas ar nenorėdamas, remia bolševizmo reikalą. Ir todėl su šitokiais pabėgusiais nuo tikrinimo arba darbo dezertyrais, kurie nepaklauso raginimo stoti į tikrinimą ateityje bus elgiamasi kaip su karo nusikaltėliais ir priešišku elementu.

Aš įspėju ir kaimo gyventojus tiesioginiu ir netiesioginiu būdu remti šiuos darbo

dezertyrus, kad gėda ir bausmė, kurios tenka šiems tėvynės išdavikams nekaistų ir gyventojams tų vietų, kuriose jie slapstosi.

Šios dienos minėjimo valanda aš pasinaudojau, norėdamas jums aiškiai atvaizduoti padėties rimtumą. Jeigu tarp jūsų arba krašte būtų kas nors, kuris mano, kad jo bendradarbiavimas nesvarbus, arba kuris mano, kad jo auka esanti per didelė tai aš primenu jums narsų laikymąsi, kurį dar kiekvieną dieną įrodo kovojantis kareivis Rytų medžiagų bei šarvuočių mūšiuose. Šis laikymasis yra nepalyginamai didesnis, negu mano ir jūsų savivaldos reikalaujamas elgesys.

Mūsų gyvenamas laikas yra kietas, jis iš kiekvieno mūsų reikalauja aiškaus švaraus elgesio ir sprendimo. Pasirodykite verti šio laiko, kad jūs kada nors prieš istoriją galėtumėte būti pusėje tų, kurie savo gyvenimo auka prisidėjo prie Europos kultūros išgelbėjimo nuo bolševikinių gaujų.

Be šios vienintelės pareigos nėra nieko. Tad šaukim visus ją atlikti."

Šis rasisto pasisakymas yra svarbus. Jis patvirtina okupantų būklę Lietuvoje. Jaunimas neina savo galvas aukoti, kad jie laimėtų karą, lietuvius iškelti kultūrai į šiaurę, padaryti juos vergais ir save išaukštinti aukščiau visų, kas ir jų himne tas minima. Jis savo kalboje paminėjo, kad toks Lietuvos jaunimo elgesys pažeidžia savivaldos reikalavimus. Nepaprastas įžūlumas. Jokios savivaldos Lietuvoje nebuvo. Sanjalė

buvusių vilkų su P. Kubiliūnu priešakyje tapo tik okupantams tarnėjais. Net kiek padoresni vilkai nesutiko tą juodą darbą atlikti, pasiliko opozicijoje ir jų vadus išgabeno į Štuthofo koncentracijos stovyklą. Talkininkavimas mažos grupės tėvynės išdavikų tai nėra jokia savivalda, o tik vokiečių pastumdėliai, jų tamsių darbų atlikėjai, Judošiaus grašius gaudami, balti negrai.

Vokiečių talkininkai- kubiliūninei vilkai darė liaudininkams, socialdemokratams ir krikdemams priekaištus, kad jie Lietuvos visuomenę priešiškai nuteikė prieš vokiečius. Krikdemai tą atliko per bažnyčias ir klebonijas. Liaudininkai per mokyklas, kooperatyvus ir savivaldybes, o socialdemokratai per įmones.

Vieną kartą pripuolamai buvau susitikęs su gen. Pov. Plechavičium, kuris pirmas mane užkalbino ir pradėjo įrodynėti, kad mūsų paskleistas ~~obals~~ šūkis vokiečiams netalkininkauti, tai buvo lygus pilimui vandens ant komunistinio malūno. Jis operavo tokiais teigimais, kad vokiečiams karą pralaimėjus lietuviams ką nors gero laukti iš komunistų netenka. Jau buvo vienas masinis išvežimas lietuvių į Sibirą, o dabar kai ateis tai visus išveš, kartu su buvusiais liaudininkais- J. Paleckiu, M. Gedvila, M. Gregorausku, J. Vaišnora, A. Drobniu ir kitais. Ką jis pasakė, aš jam neprieštaravau, ramiai klausiausi ir laukiau naujų nesąmonių. Pasipiktinęs pasakojo, kad mobilizuojamas jaunimas į Vietinę rinktinę, kurios jis yra vyr. organizatorius, į paskirtus punktus atvyksta ne visi

jaunikaičiai ir tie gavę karinę aprangą su ja iš dalinių pabėga. Tokių dezertyrų dabar yra daugiau negu karių pačioje rinktinėje. Nekurie pabėga net su ginklu. Prisipažino, kad dėl tokio lietuvių elgesio turi daug nemalonumų. Vokiečiai labai piktinasi ir grasina. Pats stebėjosi, kad dezertyrai pabėgę daugumoje slapstosi provincijoje, nesudarydami savo kovos grupuočių ir tik vienas kitas prisiplaka prie komunistų desantininkų. Buvo daromi per seniūnus pabėgusių paieškojimai ir jie atsakė, kad tokių jų apylinkėje nesirodo, o tikrovėje tokie net seniūnų sodyboje tūnojo. Galvota daryti baudžiamas ekspedicijas, bet nuo jų atsisakyta, nes dėl vieno jaunikaičio sugavimo turi sugaišti visas būrys kurių neperdaugiausia yra ir kuo gero išrykus į kokią nors vietovę esančią provincijoje gali negrįžti visas būrys, pasekęs pabėgėlių pėdomis. Pavienių gaudimo operacijos yra labai sunkios. Negi kiekvieną miške esančią eglę ar krūmą gali apčiupinėti. Kitas reikalas kuomet sužinome, kad yra organizuotas būrys, tai jo sunaikinimui panaudojamas strategijos mokslas. Vietinėje rinktinėje nusiteikimai vokiečiams priešiški. Tokios nuotaikos ateina iš vietos gyventojų, su kuriais rinktinės kariai bendrauja. Bendrai rinktinės kariai daugumoje yra jaunikaičiai, kuriems nebuvo kur prisiglausti, o čia jis aprengtas ir pamaitintas. Jis savo gyvybę dėl vokiečių gerovės ar garbės nenusiteikęs aukoti.

Gen. P. Plechavičius prisiminė 1920 metus, kai jam teko Žemaitijoje organizuoti lietuvos savanorius,

tai žemaičiai gana ilgai galvojantieji noriai stojo į karių eiles, o dabar to nėra. Jam pasakoji, kad reikalinga būriuotis į karinius vienetus, tai jis pakrapšto savo pakaušį ir ramiai atsako - „pasakok savo mamai"... Netiki į Vokietijos laimėjimą karo. Pagiriam žemaitį, kad jis sveikai galvoja. Tegu jo galva pasilieka ant jo pečių. Ji bus reikalinga ir išvežtam. Lietuviai kenčia todėl, kad yra maža tauta, ją galima išveldinti be didelių pastangų. Taip, istorija lietuviui pašykštėjo geros geografinės plotmės. Atsirado tarp dviejų galiūnų su griežtai priešingomis idėjomis, nors valdymo formoje yra labai daug panašumų. Susikivirčija tarp savęs, ažunėk ir trypia mūsų žemę. Jis jam yra pripratęs prie tokių žygių. Nesenai buvo 1914 metai. Praslinko tik 26 metai ir vėl susikivirčijo. Atrodo ir šį kartą, kad pralaimės karą vokietis, nes visi prieš jį.

Gen. P. Plechavičiui dėl išvežimų pabrėžiau, kad tokie yra galimi. Šiame galiūnų ginče lietuvis turi pasilikti nuošalyje. Jų tada daugiau pasiliks ir tai bus „kerštas" komunistams, - išvežimui bus reikalinga daugiau vagonų, o vokiečiams talkininkaujant, išvežimui bus reikalinga mažiau vagonų, nes lavonus toli neveža... Tą pasakęs jo veide atsirado pyktis. Į savo pypkę grūdo tabaką, nervingai uždegė degtuką, patraukė iš pypkės dūmus ir pradėjo mane statyti ant „teisingo kelio", nes komunistinė bacila mane ėda nuo pat jaunystės. Pertraukiau jo notacijas, pastebėdamas, kad totalitariniams režimams nepritariu. Esu suverenios

valstybės, ~~ir~~ tikrojo socialismo ir demokratijos
vergas. Liaudininkai būdami 1926 m. valdžioje
į jokius šarvus nelindo. Legalizavo 1926 m. gruodžio
mėn. 4 d. komunistų partiją. Fašistuojantieji tau-
tininkai jau egzistavo, bet pasijutę mažumoje
padarė perversmą. Lietuvos istorijoje tai buvo
pats gėdingiausias žygis ir jį įvykdė tie kurie
davė priesaiką stodami į kariomenės eiles.

Prisipažinsim, kad vokiečiams jokios simpa-
tijos nejutim, kai 1915 m. mane moksleivį
16 metų jaunikaitį sugavo ir patalpino į suim-
tųjų stovyklą. Toje stovykloje buvo žiaurios są-
lygos, blogai maitino, už sunkius darbus pfeni-
gus mokėjo taisant kelią iš Vilniaus į Širvintus.
Buvau priverstas vienkiemyje Jaunimnkoje
esančią stovyklą rudenį padegti ~~ir~~ iš jos pabėgti.

Dažnai būvodamas Vokietijoje įsitikinau, kad
tai išdidi tauta kuriai kitos prilygti negali ir
tik ji pasaulį valdyti gali. 1941 metais būdamas
Leipcigo mugėje teko būti Lodzėje, buv. Lenkijoje
mačiau žydams getto o lenkams suvaržytas
teises. Tą padarė vokiečiai, kultūros ir progreso
nešėjai visam pasauliui. Dar pasiliko pas mane
visai šviežias neapykantos jausmas vokiečiams,
kai 1942 m. vasario mėn. ištisą mėnesį nekaltą
laikė kalėjime, paskui tremimas ir šiaip skai-
tomas jiems nedraugu, nors dėl to ant jų aš visai
nepykstu, nes tas tikrai taip yra. Mylim savo Tė-
vynę tokią kokia ji yra. Nekenčiam smurto ir
smurtininkų. Daug kam patarim kalbant po-
terius įterpti dažšinos žodžius – „Viešpatie
išgelbėk mus lietuvius nuo visokių užtarėjų"

globėjų, išvaduotojų ir įvairių rasistų.

Ta ramiai išklausęs, nusišypsojo, atsisveikinda-mas padavė man savo ranką, pasakė: - Lietu-vos Don-Kichotas. - Suverenumą, socializmą ir demokratiją šių laikų išminčiai nevadina „Donkichotizmu“ - atkirtau.

Po to pokalbio su gen. P. Plechavičiumi susitikti neteko. Jo geras draugas, o mano kaimynas ir mokyklos draugas pulk. Iz. Kraunaitis papa-sakojo, kad tą visą pokalbį su generolu jis jam atpasakojo ir labai stebėjosi mano davat-kiškumu socializmui ir demokratijai.

Vokiečiams esant Lietuvoje vietos gyventojai buvo susimetę į tris politines grupes. Pati skait-lingiausioji grupė kuri buvo liaudininkų ir krikdemų įtakoje, kad Lietuva turi būti su-vereni valstybė, su socialistine demokratine santvarka. Antroji grupė orientavosi į Tarybų S-gos pusę, ne pavidale respublikos Sąjungoje, bet kitais ryšiais, nenustojus suvereniteto. Jie savo samprotavimus grindė, kad po šio karo keisis joje santvarka, nebus proletarinės dik-tatūros, joje bus demokratinė santvarka ir su tokia Lietuva galės bendrauti ir palaikyti drau-giškus ryšius. Tai galvosenai ~~palaikydavo~~ pritardavo vietos komunistai ir jiems prijaučiantieji. Jie buvo neskaitlingi ir įlindę į gilų pogrindį, nes jie buvo žiauriai persekiojami, tačiau patikimems tas gruntys reiškė, kad komunistams valdant Lietuvą buvo padaryta daug klaidų, ypač masiniai išvežimai kitaip manančių į jos gilumą ir šiaip pravedant radikales reformas.

neatsižvelgdami į Lietuvos sąlygas ir jos tautines aspiracijas – būti suvereni valstybė. Tokį komunistų išsišešerimą grindė, kad jie dabar bendraudami su kapitalistinėmis valstybėmis sandarvėje kovoje su Hitleriu, pamatė, kad planinis ūkis su dideliu gausiu administracinių tarnautojų negali duoti tinkamos ir pigios produkcijos, kurios labai stokoja pas save, ir negali konkuruoti su kapitalistinėmis valstybėmis tarptautinėje rinkoje. Šiai galvosenai kai kurie tikėjo ir reiškė rusams simpatijas.

Komunistinis pogrindis kiek daugiau pradėjo reikštis tai 1944 metais. Tasai tūnojimas iki tam laikui buvo suprantamas, nes apsisaugota nuo išdavystės vokiečių agentų. Tokie agentai prisišlėję prie pogrindžio, išduoda ir visi komunistai išduodami ir sunaikinami. Toks buk tai duotas komunistams patvarkymas iš Maskvos, kad laukti lemiamo momento ir toks atėjo 1944 metais, kuomet vokiečius visuose frontuose pradėjo smarkiai daužyti. Tai buvo protinga taktika, nes Lietuvos gyventojus priešiškai nuteikė prieš vokiečius tos Lietuvos politinės grupuotės, kurios reikalavo, kad Lietuva būtų Nepriklausoma - suverenė Valstybė. Jie jos nedavė ir tuomi įgyjo naujų aršių priešų.

Trečioji tai buvo vokiečių šalininkai, tačiau labai neskaitlingi. Jie savo talkininkavimą motyvavo, kad vokiečiams karą laimėjus jie atsižvelgs į lietuvių laikyseną ir kaipo giminingą tautą kartu su vokiečiais tvers Naująją Europą. Tam mažai kas tikėjo, nes A. Rozenbergas buvo atviras

ir spaudoje atvirai pasakė kokius Baltijos valstybių
kūrimas, kai karą laimės vokiečiai. Tuos kurie tvir-
tino, kad vokiečiai į lietuvių laikyseną atsižvelgs,
vadindavo buterbrodininkais ir tai buvo Smetonos
ir Voldemaro neskaitlingi likučiai kurių politinės
pažiūros sudarydavo jų nepasotinami pilvai ir lėba-
vimo malonumai.

Jau 1943 metais vokiečiams teko pajusti gana sun-
kių smūgių. Tai buvo jų karinio potencialo smukimas.

Po daugiau kaip dviem mėnesiais trukusių po apsu-
pimo Stalingrado atkaklių gynimosi kovų vokie-
čiai su generolu feldmaršalu Paulium pasidavė.

Raudonoji armija birželio mėn. pradėjo masinius
puolimus Orlo srityje. Čia kelias savaites vyko di-
džiausi šarvočių mūšiai.

Rugpiūčio mėn. ~~įvyko dideli mūšiai~~ po ilgų kovų
evakuotas Charkovas. Spalio mėn. vyko dideli
mūšiai dėl Dniepro kilpos. Be šių kovinių operacijų
visame Rytų fronte vokiečiai randasi tik apsigini-
mo pozicijoje. Jiems pasiliko tik kelias atgal.

Santarvininkai spalio mėn. Maskvoje turėjo pasi-
tarimą kurioje Hullis atstovavo J.A.V. Edenas-Ang-
lija, ir Molotovas-Tarybų S-gą, o lapkričio mėn.
vyko konferencija Teherane, kurioje dalyvavo
Rooseveltas, Churchillis ir Stalinas. Konferencija
tęsėsi 4 dienas. Tuose pasitarimuose buvo aptartas
kovos planas galutinai pribaigti naciztus, kai po
Musolinio nušalinimo Italija kaipo karinis san-
tarvininkas nacistinėme sambūryje nustojo egzis-
tuoti ir buvo vokiečių okupuota ne tik Italija
bet savo laiku užgrobta Albanija. Tuose konferen-
cijose buvo aptariama naujo fronto atidarymą Vakaruose.

Kai rusai apdaužė vokiečius Rytuose, santarvininkai – Anglija ir JAV, 1944 m. birželio mėn. atidarė naują frontą Vakaruose. Jie išlaipino savo karinius dalinius Normandijos krantuose. Vokiečių pastangos juos sugrūsti į jūrą sužlugo ir dabar jiems tenka jau gintis dviejose frontuose.

Savo piliečių upui pakelti propoganda triūbijo, kad nacionalinė Kinijos vyriausybė Nankine paskelbė karą JAV ir Anglijai, tačiau tas talkininkas kariniai silpnesnis negu Italija.

Vokiečių propoganda visam pasauliui garsina bolševikų žiaurumus nužudant 12 tūkstančių lenkų belaisvių Katyne.

Lenkų emigrantų tarpe dideli nesutarimai. Liepos mėn. 1943 m. per paslaptingą lėktuvo nelaimę netoli Gibraltaro žuvo lenkų emigrantų vyriausybės Londone ministeris pirmininkas gen. Vladyslavas Sikorskis. Jo vieton buvo išrinktas liaudininkas St. Mikolaičikas.

Kurorto direktorius

Kauno apskrities savivaldybė jau daugelis metų įrodinėjo atatinkamom įstaigoms, kad gyvenvietė Lampėdžiai randasi visai arti Kauno miesto ir jo pušynu ir maudykle su puikiu smėlėtu pliažu išimtinai naudojasi miesto gyventojai, ypač šventadieniais, tačiau administraciniu patvarkymu yra apskrities žinioje. Apskrities administracija nepajėgia tą priemiestinį kurortą tinkamai tvarkyti vien tik miesto gyventojams.

Tasai jų teisėtas balsas gavo pritarymą tam tikrose įstaigose ir nuo 1944 m. sausio mėn. 1 dienos Lampėdžiai buvo priskirti prie Kauno miesto.

Jiems dar būnant apskrities žinioje, vietos gyventojai buvo išrinkę garbės direktorium vietos gyventoją agronomą Petrusevičių, kuris kurortą tvarkė be jokio atlyginimo. Tinkamai tvarkyti tą kurortinę vietovę jis negalėjo, nes jam neduodavo jokių pinigų tam reikalui. Vietos gyventojai buvo nutarę apsidėti mokesčiu, padengimui smulkioms išlaidoms, tačiau tą mokestį ne visi mokėjo ir taip kurortas merdėjo šąšlavose ir nešvariame primityve.

Iš miesto dviračiu atvyksta pas mane vienas pilietis ir įteikia man Kauno miesto burmistro Step. Kenstavičiaus laišką, kuriame prašo mane būnant mieste būtinai užeiti pas jį.

Step. Kenstavičių pažinojau, kai buvau Kauno miesto autobusų susisiekimo direktorium, o jis tuo laiku buvo savivaldybės tarnautojas, autobusų kontrolierius, žemaitis, „Neo-Lithuania", lietuvių studentų tautininkų korporacijos ne cilinis narys, žydiškų iškabų tepliorius, ultra patriotas.

Kita dieną būdamas Kaune užėjau pas jį. Mane pamatęs labai nudžingo. Po mažo apsiuostimo, nes senai nesimatėme jis mane klausia ką aš dabar dirbu. Atsakiau, kad rifkų esu išguitas iš tarnybos, ištremtas iš Kauno miesto ir dėl savo pažiūrų niekur darbo negalim gauti. Jis man atkerta, kad jo aš ne ieškojau. Tikrai taip. Pasako, kad Lampėdžiai yra priskirti prie miesto ir nėra žmogaus kuris juos tvarkytų, pastebėdamas, kad bus direktoriaus titulas, bet be jokio atlyginimo. Nusišypsojau ir pasakiau, kad jis turėdamas burmistro titulą, dirba be atlyginimo. Komunizmui esant, tam patikėčiau, kad žmonės dirbs be jokio atlyginimo, nes bus bendras katilas ir šiaip viską kas žmogui yra reikalinga gaus nemokamai. Bet Lietuvoje to dar nėra. Pasisakė, kad algą jis gauna kiekvienam mėnesiui praėjus ir jos su šeima pragyventi užtenka tik 10 dienų. Likusios dienos pareikalauja likviduoti kokį nors ~~nors~~ daiktą maistui kur nors gauti. Laimingi tie kurių tėvai ar giminės gyvena netoli. Mano gyvena pačios Žemaitijos gilumoje ir juos man pasiekti sudaro nemažą sunkumų.

Jis man pasakė, kad mano kandidatūrą tai vietai užimti iškėlė vietos gyventojai. Kurorto administracija susidarys iš trijų žmonių- direktoriaus ir du sargai, bet sargai su sargo titulais gaus mėnesinius atlyginimus.

Mano darbas tai reprezentuoti Lampėdžių kurortą ir prižiūrėti sargus, kad jie tinkamai palaikytų švarą ne tik kurorto vietovėje bet ir pušyne. Vasaros sezonui kurortui duos vieną vienkinkį vežimą su arkliu, bet be pašaro. Pašarą tas arklys turi pats

san uždirbti. Pasakiau burmistrui Step. Kenstavičiui, kad esu apsvaigęs dėl tokio darbo gavimo ir turiu pasitarti su šeima. Išlydint jis man pridūrė, kad direkcijos būstinė bus mano patalpose ir jos švaros palaikymui jis man kiekvieną mėnesį reprezentacijos reikalams išduos talonus pirkti valdiška kaina tris litrus degtinės. Tai visų labai megiama prekė, ir jos buvo labai didelis pareikalavimas, kaip mieste taip ir kaime.

Grįžęs į Lampėdžius šeimoje gardžiai pasijuokėme, kad būsiu direktorius be atlyginimo. Be atlyginimo, bet tik dėl garbės buvo tokie žmonės diplomatinėje tarnyboje, bet, kad tokie būtų pilname gyvenime, nepasitaikydavo. Šiais laikais, gal ir atsirasdų tokių būti direktoriais degtinės ar alaus daryklose, nes buvo gaminamos tokios gerybės, kurios buvo brangesnės už patį auksą, o čia apsnūsiam kurorte sveika galvosena suvirškinti to negalėjo, kad žmogus dirbs be atlyginimo. Dar Lampėdžių pušų ozonas svaigalams prilygti negali, tačiau apsvarstėme ir visi buvome vienos nuomonės, kad sutikti dirbti tose pareigose be atlyginimo tokiais sumetimais: Man 44 metai, tai toks amžius mobilizuotinas ir niekur nedirbus gali išvežti darbams į Vokietiją. Visus darbus susijusius su švara ir tvarka atliks apmokami sargai. Nutarėme pranešti burmistrui, kad sutinku būti neapmokamu direktorium ir gauti žadamus tris talonus degtinei.

Iš pat ryto sekančios dienos pas mane atvyko Step. Kenstavičius paklausti kaip apsisprendžiau. Pasakiau, kad šeimos nutarimas yra toks, kad aš esu Lampėdžių kurorto direktorius su trejais litrais degtinės reprezentacijai. Visi kvatojome.

apžiūrėjome kuriorto vietovę ir pušyną. Burmistras
mane prašė, kad neplanuočiau jokių statybų, nes
nėra medžiagos, statybininkų ir svarbiausia tai pi-
nigų. Palaikykite tik švarą ir tvarką tai visas mūsų
darbas ir rūpesčiai. Burmistras išvažiavo patenkin-
tas, kad taip „svarbiai vietai" rado žmogų su ku-
riuo mi gerai pažįstamas.
Dabar naujas rūpestis kur gauti žmonės sargy-
dabus užimti. Pasitariau su vienu lampėdiškiu.
Jis man patarė kalbėti su vietiniu gyventoju
Novikovu. Jis dabar niekur nedirba, nes jo žmo-
na po gimdymo kuris laikas serga, iš lovos ne-
sikelia, tai jis visus ūkiškus darbus atlieka.
Nuėjau pas jį. Tikrai žmona serga, bet jos sveika-
ta gerėja. Apsidžiaugė, kad darbas bus vietoje,
galės dirbti ir šeimą prižiūrėti kol žmona pasveiks.
Dar daugiau nudžiugo, kad turėsime arklį ir
vežimą. Neišgąsdinau jį, kad arkliui jokio pašaro
ir pinigų pašarui pirkti neduos. Pasakiau, kad ark-
liui reikia surasti tvartą, nes jis visą vasarą bus pas
mus. Abu su žmona patvirtino, kad arkliui bus vie-
tos tame tvarte kur jų yra karvė. Žmona pastebėjo,
kad jos vyras nepaprastai myli arklius ir vis svajo-
jo pirkti. Aš nesutikdavau, nes jis turi kvailą meilę
prie arklių, jų gailės ir nieko neuždirbs. Čia dabar
jo svajonė išsipildė. Dabar jis daugiau žiūrės arklį
negu mane. Raminau, kad tas gal neatsitiks. Jo žmo-
na pasveiko, o mano Novikovas gavo arklį taip
atšėrė, kad miesto savivaldybės gurguolės vedėjas
negalėjo atpažinti kai pas jį jis buvo atvažiavęs. Tu-
riu brolį, kuris nepaprastai myli arklius, bet mano
Novikovas savo meile prie arklių brolį pralenkė.
Liaudyje sakoma: - Tik geri žmonės myli žirgus.

Kitą žmogų sargo vietai Novikovas pažadėjo atrasti rytoj. Tai buvo jo kaimynas. Etatai užpildyti pilnai. Raštu pranešu burmistrui pavardes sargų. Jis man įteikia mano paskyrimo įsakymo nuorašą, kad esu Lampėdžių kurorto direktorius. Ūkio skyriaus vedėjui įsako išskirti visam vasaros sezonui vienkinkį vežimą su arkliu.

Tokia administracija pradėjo veikti nuo 1944-gegužės mėn. 1 d. Pirmas mūsų darbas tai apvalimas kurorto vietovės nuo žiemos visokių nešvarumų. Šiaip visos vilos turėjo savininkus ir mažai rūpestingus teko paraginti savo vilas ir jų sodybas paremontuoti ir jas apvalyti. Jie to darbo ėmėsi noriai su įsitikinimu, kad karo bangos per Lietuvą turės persiristi ir užpuolėją pribaigti tenais jo pačio guolyje - Berlyne. Tos karo bangos artėjo ir iš miesto gyventojai bėgo į saugesnes vietas. Jau gegužės viduryje Lampėdžių kurorte visos laisvos vilos buvo užimtos. Dauguma manę pasiekė, kad savo mantą laikyti ne vienoje vietoje, o be to Lampėdžiuose saugiau [illegible].

Savivaldybės žinioje buvo medinis iš lentų sukaltas kurhauzas su aptverta tvora iš lentų ir viduryje šokiams aikštele ir du mediniai pastatai kurie buvo savo laiku nuomuoti žydų organizacijų, kuriose vasaros metu vasarojo neturtingų žydų šeimų vaikai. Kadangi žydai buvo už įstatymų ribų, tai tuos namus globoti perėmė savivaldybė. Kaip kurhauzas taip ir tie du namai buvo mano žinioje. Burmistras man pavedė tuos namus apsaugoti nuo sunaikinimo ir laikyti tuščius rezerve, nes oro puolimai padažnėjo ir gal tenais kai kurias įstaigas iš miesto perkelti. Vienas

buvo pušyno pradžioje, o kitas pušyno gale, arti pliažo. Abu visą laiką buvo tušti, su lentomis užkalti įėjimai.

Apvalius kurortą ir jo puikų pliažą pasidarė būtinas reikalas, kad pušyne įrengti suolų poilsiautojams pasėdėti. Kokiu tai būdu miesto savivaldybės sandėliuose atsirado atliekamų suolų ir net stalų. Juos atidavė Lampėdžiams. Tai buvo gera dovana, tačiau skaičium, kad jų nepakanka ir darėme suolus be atlošimų, - lenta ant dviejų į žemę įkastų stulpelių ir juos nudažius atrodė gana gražiai ir trumpam poilsiui buvo gana geri. Pušynas papuoštas dažytais suolais pagražėjo ir vasarotojai mane garbino už padarytą jiems malonią paslaugą praleisti laiką pušyne kurio švara dviejų sargų buvo rūpestingai prižiūrima.

Lampėdžiuose buvo tik viena vila tai stambaus namų savininko Jokūbo Slavino, kurio sūnus buvo komjaunuolis ir Lietuvai tapus tarybinei buvo žymus saugumo pareigūnas. Nacionalizavus Jok. Slavino namus Kaune, jo vila Lampėdžiuose buvo atiduota saugumui. Vasaros metu joje vasarojo saugumiečiai. Vokiečiams okupavus Lietuvą tą vilą perėmė gestapo. Vietos gyventojai pasakojo, kad vasaros metu joje niekas negyveno, o tik poilsio dienomis būvodavo gestapistai vidutinės kategorijos ir kartais pabaliavodavo be didelio triukšmo. Tačiau, 1944 metais nuo pat ankstyvo pavasario gestapistai į ją atvykdavo pernakvoti ir dienos metu joje nebuvo nieko. Toji vila buvo ant pačio Nemuno kranto, netoli garlaivių prieplaukos ir toliau nuo pušyno. Būdinga, kad jiems nakvojant nebuvo jokios sargybos lauko pusėje. Savųjų tarpe aptardavom, kad esant keliems

apsukriems vyrams juos toje viloje uždarius duris galima lengvai iškepti. Toji vila tai buvo visų lampėdiškių politinis barometras ir paskutiniais metais jo rodyklė rodė į dideles permainas.

Gegužėj baigiantis į Lampėdžius atvažiavo dvi komendantūros mašinos kuriose buvo kokie tai karininkai, apžiūrėjo kurortą, ką tai bloknotuose atžymėdavo ir nuodugniai apžiūrėjo kurhauso patalpas ir šale jo esamą aikštelę tenisui lošti. Niekam nieko nepasakę išvažiavo. Kitą dieną man burmistras pasakė, kad tai buvo „Ortskomendantūros" pareigūnai atvykę pažiūrėti ir rado, kad Lampėdžiai visai tinkama vieta, vokiečių sumuštiems daliniams Rytų fronte koncentracijos punktui. Man tas pasakymas kaipo ne kariui ne visai buvo suprantamas. Jis paaiškino, kad po mūšio dar nesumušti daliniai kreipiasi į artimesnes karines komendantūras. Pasitaiko, kad ne visos sudaužomos. Tai tokioms paskiriama vietovė, kur jos turi suvažiuoti, papildomos ar sujungiamos ir vėl siunčiamos į frontą.

Naujiena gana įdomi. Jei tokiais reikalais užsiima „artimesnės" komendantūros, tai frontas jau čia pat. Tai kelias atgal su užmuštais, sužeistais ir išblaškytais kurie vienų kitus patys negali surasti ir jiems į pagalbą ateina komendantūros. Atrodo, kad Lampėdžiuose bus gyvas judėjimas, nes iš pranešimų per radiją vokiečius daužo gerai visuose frontuose. Laukiam apdaužytų, jie papasakos smulkiai kaip juos apdaužė ir panikoje atsidūrė čia. Ilgai laukti neteko. Gal praėjo keleta dienų ir tokie mušti atsirado. Tuom tarpu tik keturios mašinos ir jose kiek tai karinin

murzinų ir labai išvargusių. Apsistojo prie kur-
chauzo tuščių patalpų. Mašinas pastatė rikiuotėje
o patys apsupo viršilą. Buvo gana šilta diena. Visus
kareivius viršila surinko ir nuvedė prie Nemuno.
Mašinų apsaugai paliko tik du kareivius. Prie upės
pagal komandą nusirengė. Viršila pirmas įbrydo
į vandenį ir kai vanduo apgaubė jo krūtinę lie-
pė kareiviams gilyn neiti, nes gali paskęsti. Greta
kieno tai buvo laivas. Jie visi susispietė apie jį,
muilavo savo galvas, kūną ir taip prisiartino iki
pat kojų. Kareiviai labai džiaugėsi tuo malonumu,
nes tokio turėjo mažai būnant fronte. Kiek pasi-
kaitinę saulėje viršila liepė visiems eiti kartu
su juomi. Pietums buvo konservai. Vieni juos valgė
šaltame pavidale o kiti pušyne parinkę kanko-
rėžių skardinėlėse šildė. Kiti turėjo keptuvėles
su atlnošiama rankena ~~rankena~~ ir kartu tar-
navo kaip dangtis katilėliui. Po pietų poilsis.
Nekurie miegojo pastatytose palapinėse pušyne o
kiti mašinos kėbule. Visos mašinos buvo pavėsyje.
Pavakare pasipildė dar dviejomis mašinomis ir jose
su kareiviais buvo du karininkai. Kareiviams vie-
niems nuo savo mašinų toliau pasitraukti nebuvo
leidžiama. Kariška drausmė. Gali būti įsakymas
išvykti o čia kareiviai bastosi nežinia kur, o svar-
biausia susitikę su vietos gyventojais papasakos
kai jiems buvo krečiama į kailį. Per tokius po-
kalbius su gyventojais gali sužinoti, kad jų rei-
kalai nekokie. Tikroji padėtis nuo kareivių bu-
vo slepiama. Rytų fronte esantiems kareiviams
sakydavo, kad buvę didelius laimėjimus Vakaruo-
se, o Vakarų fronte sakydavo, kad laimėjimai
yra Rytų fronte ir taip tasai kareivis nežinojo

tikrovės, bet nujautė, kad vokiečių rinktinai tautai visą pasaulį pagal rasistinę teoriją neteks valdyti. Kitą dieną dar keletą mašinų atvyko ir taip išbuvę Lampėdžimose penkes dienas kur tai išvyko, žinoma, juos prijungė prie kito kokio karinio dalinio ir nusiuntė į Rytus.

Ši kartą buvo koks tai motorizuotas dalinys, - tiekėjas amunicijos į frontą ar kitos rūšies. Esant Lampėdžimose betvarkės neįnešė, bet mes visi bijojome, kad gali atvykti artilerija, kavalerija ar pėstininkai, tuomet mūsų kurorto vietovę su pušynu nusiaubs galutinai. Vasarotojus ir vietos gyventojus iš jų patalpų iškeldins. Nekurie vasarotojai tos baimės apimti iš Lampėdžių išvažiavo į artimesnius kaimus. Bet pasirodė, kad toji baimė nepasitvirtino, išskiriant vlasovcų kurie išbuvo nepilnas penkes dienas, o šiaip formavosi tik motorizuoti daliniai su labai mažu skaičiumi kareivių. Mano kaimynas feljetonistas Pulgis Andriušis taip apibudino tą padėtį: - pėstininkus pribaigė vietoje, nes jie neturėjo automašinų pabėgti...

Su vokiečiais pabėgo ir Pulgis. Nesidavė įkalbėti nebėgti. Paliko man globoti savo rakandus. Turėjau daug vargo juos saugojant kol juos atsiėmė jo motina.

Taip Lampėdžimose formavosi sudaužyti vokiečių kariniai daliniai. Atvykdavo, pabūdavo ir išvykdavo o jų vieton atvykdavo kiti ir taip tas ratas sukosi iki liepos mėnesio. Bet jau liepos mėnesį tasai ritmas visai pakriko. Jų atvažiuodavo daugiau. Nekurie daliniai užimdavo ir tuščias patalpas iš kurių gyventojai išvažiavo

ir pasidavė į vakarus bijodami bolševikų. Paklausė vokiečių propogandos ir skubėjo bėgti, matydami, kad vokiečių karinis potencijalas jau gerokai išgaravo. Visuose frontuose mušami.

Išvijus iš Vilniaus vokiečius, koks tai pulkininkas, kuris buvo pirmojo pasaulinio karo dalyvis ir labai panašus į Hindenburgą iš nusivylimo gavo širdies priepolį ir kareivis atbėgo pas mūsų kieme gyvenantį gydytoją jį gelbėti. Tasai labai neskubėjo. Jis apsistojo viloje pačiame pušyno gale ir gydytojas atėjo, tai priepuolis jau praėjo ir pasijuto geriau.

Per Lampėdžius persikėlė dalinių gana daug kurie buvo sudaužyti fronte. Žarėjansi jų tvar-kingumu ir drausme. Valgiui pagaminti buvo reikalingos malkos. Pradžioje vartodavo kanko-rėžius ir juos arčiau sustotos vietos visai švariai surinko. Vieno dalinio karininkas sužinojo iš kuo-tai, kad aš esu to kurorto direktorius, prašo jam padėti kur gauti virtuvėms malkų arba anglių. Pagalvojau, kad nepadėsim su malkoms tai pradės laužyti vietos gyventojų tvoras ir net pastatus. Pasakiau tegu duoda mašiną. Raudondvario miško urėdija netoli, nuvažiuos vienas iš sargų ir iš miško atveš reikalingų malkų. Tik paklausė kaip toli. Pasakiau, kad ne toliau 10 kilometrų. Apsidžiaugė taip greitai išsprendęs rūpimą reikalą. Sutarėm, kad jie paruoš mašiną ir krovėjus o palydovas sargas Novikovas pas juos tuoj ateis. Praslinkus valandai malkos jau buvo atvežtos.

Novikovas grįžęs iš miško su malkomis atėjo pas mane ir papasakojo, kad šoferis ir du kareiviai krovėjai nuvykstant į mišką ima su savim šautuvus.

Patariau jų neimti, nes šiame miške partizanų
nėra. Nepaklausė. Pasakiau, gailėjausi, kad pasa-
kiau, o gal ir yra, tai tuomet aš būčiau kaltas.
Šanturus paėmė, bet miške malkas krovė labai
greitai, o šoferis stovėjo su šanturu jų, na ir savo
apsaugai. Iš miško taip pat skubėjo ir kai iš jo
išvažiavo jų veidai pasidarė linksmesni. Ir man pa-
sidarė linksmiau – sako Novikovas. Vykstant kovai
tai aš būčiau pačioje blogiausioje padėtyje, nes aš
jokio ginklo neturėjau, bet jų kompanijoje buvau.

Šis žygis vežant malkas iš miško, savo ratelyje
aptarėme, kad pas vokiečius tvarkingumas yra
įgymtu dalyku. Frontose milijonai žūva ir rodos,
kad taip reikia, bet jau užfrontėje nieko nenaikins
ką žmogaus ranka padarė. Daleiskime, jei kampe-
džinose kieno nors sodybos tvoros nukentėtų, bet
to jis padaryti negali, nes pas vokiečius žodis
„ordnung" linksniuojamas kiekviename žingsnyje
ir net tam reikalui komendantūras sudarė. Tos
geros savybės Vlasovo daliniai neturėjo ir jų anar-
chijos jokios komendantūros pašalinti negalėjo ir
nesistengė padaryti, nes jie jau yra taip gimę – di-
deliame konflikte su tvarka ir dora.

Vakare to dalinio karininkas atėjo pas mane
specialiai padėkoti. Norėjau ta proga su juomi pa-
kalbėti ir išgirsti kas fronte darosi, bet čia pasigir-
do aliarmo sirenos, o jau tokiais atvėjais namie
nesėdėjau, ėjau žiūrėti ar visi apsitemdino. Pasku-
bėjo ir jis prie savo dalinio. Paprašiau jo užeiti rytoj,
bet jo nesulaukiau, nes jo daliniui (dalinio linu-
čiams) įsakyta skubiai kur tai išvykti. Bendrai
tenka pažymėti, kad nors ir sudarkyti, bet visur
buvo labai drausmingi. Tačiau, pačioje padoriausioje

šeimoje atsiranda iškrikeliai. Buvo ir jų tarpe. Sargas Novikovas man praneša, kad vieno dalinio kareiviai nesant malkų pradėjo laužyti tvorą ir šlavietomis gamina sau valgį. Nuėjau. Radau to dalinio viršininką, pusiau nuoga gulintį keleivinėje lovoje. Pasisakiau kas aš esu ir pasakiau, kad jo kareiviai daro žalą - ardo tvoras kurui virtuvei. Piktai nusišypsojo ir pasakė, kad esant karui tą daryti galima. Nesileisdamas su juomi į bent kokias diskusijas jam atkirtau, kad jo galvoseną pranešiu tuojaus komendantūrai. Apsisukau su jomi neatsisveikinęs ėjau į pašto agentūrą kuri tik viena turėjo telefoną, paskambinti komendantūrai. Pajutau, kad kas tai mane vejasi ir prisiartinęs prie manęs, sustabdo ir karininko vardu prašo, kad aš neskambinčiau komendantūrai ir prašo mano sutikimo, jo viršininkui leisti mane vakare aplankyti ir išgerti taikos labui bonką šampano. Sutikau ir paskiriau valandą kada jis gali ateiti. Kareivis stuktelėjo batų kulnais linksmai nužingsniavo pas savo viršininką pranešti, kad konfliktas likviduotas.

Paskirtą valandą jis atėjo ne vienas, bet su visai nešpetna panele ir besikalbant paaiškėjo, kad tai lenkaitė nuo Alenšteino kaipo vertėja su to daliniu atsidūrė Rytų fronte. Ji buvo užėmusi tik vertėjos etatą, bet jos pareigos buvo kitos ir rusiškai tariant tai buvo - „BOV". Jis buvo kiek santūresnis, bet jos moteriškas būdas neleido savo liežuvį būti sustingusiu ir daug papasakojo ką matė ir reiškė savo nuomonę apie tarybinį gyvenimą. Būdama iš Mozūrijos rusų kalbos nemokėjo, bet kaipo giminingai kalbai buvo daug jai suprantamų žodžių

ir sakiusi, kad savo pareigas galėjo pildyti. Mes
su žmona jai neprieštaravome, nes žinojome, kad
jos darbui rusų kalbos mokėti nereikalinga...
Vokiškai kalbėjo laisvai. Žmonai kalbant vo-
kiškai su karininku aš jai lenkiškai pasakiau,
kad jos rolė visai neatatinka tam dideliam
lenkiškam patriotizmui. Ji man atsakė - vis-
kas susiklostė sėkmingai („ułożyło się pomyślnie)
Supratau, sakys, kad buvo suimta, kalinta, daug
pergyveno dėl „didelės meilės tėvynei"... Karas
ne tik naikina žmogų ir viską kas tik ant že-
mės randasi, bet ir naikina moralės jausmą...

Šis mano moralas jai nepatiko. Dėl jo daviau
jai ramybę, bet pasakiau, kad jos „viršininkas"
labai neaptašytas ir su mandagumo normomis,
gerų tonų jis yra dideleme konflikte. Kai aš atė-
jau pas jį su protestu, kad jo kareiviai naikina
sporto aikštelės tvorą, jis nesiteikė iš lovos pasikel-
ti ir su manim, amžiumi vyresniu ir be to
šios vietovės šeimininku kalbėjo kaip su savo
kareiviu. Gyvenime mandagumas niekur neper-
kamas, bet juomi visur viskas perkama. Juo
labiau toji išauklėjimo savybė vaidina didelę
rolę meilės reikaluose... Pasidarė maža pauza. Po
jos ji su manim pradėjo kalbėti vokiškai, įsijung-
dama į bendrą pokalbį. Išeidama, prie atsisveiki-
nimo, vokiečiui negirdint lenkiškai pasakė: - senai
negirdėjau tėviškos pastabos. Už ją esu dėkinga".

Jiems išėjus mes su žmona apkalbėjome tos
lenkaitės likimą. Žmona girdėjo mano jai pasaky-
tas pastabas, bet dėl gerų pasekmių netiki. Tai žmo-
gus kuris prieš tėkmę neplauks. Gyvenimo bangos
ją nuneš į nepavydėtiną būklę.

Po tos taikos, kitą dieną tasai karininkas davė mašiną ir su mūsų sargu Novikovu atvežė malkų iš miško. Šoferis ir du kareiviai kirvėjai buvo su šautuvais. Vakarienei ir pusryčiams pagaminti pušyne buvo parinkta kaukorėžių.

Tasai dalinys Lampėdžiuose buvo tris dienas. Išvykstant nebuvo atėjęs atsisveikinti su mumis, nei tasai karininkas, nei jo „kovos" draugė.

Liepos mėnesyje be sudarąžytų vokiečių dalinių, kurią tai dieną Lampėdžius užplūdo Vlasovo daliniai, ne motorizuoti bet vežimuose buvo vežami jų rakandai o patys pėdavo. Išsiskleidė po visą pušyną. Drausmės jokios. Gyventojai turėjo saugoti savo turtą per ištisą parą, nes tie persimetėliai viską vogė kas tik po jų ranka pateko. Jų vadovybė irgi buvo bejėgė juos sudrausti. Jiems irgi buvo uždrausta kur nors pasitraukti toliau nuo sustojimo vietos, bet to uždraudimo nepildė, bastėsi ne tik Lampėdžiuose bet ir greta esančiam Kaniūkų kaime ir net Kauno mieste. Laimei, kad toji invazija tęsėsi ne pilnas penkes dienas ir paskui pasidavė į Vakarus, išžygiavo Jurbarko link. Po jų išvykimo vasarotojai ir vietos gyventojai vėl gyveno bebaimes dienas.

Lampėdžiuose samyšis žymiai padidėjo, kai vokiečiai 1944 m. liepos mėn. 13 d. buvo išvyti iš Vilniaus ir raudonosios armijos daliniai subėgo prie buvusios Vokietijos sienos Suvalkijos, forsojant Nemuną keletuose vietose.

Daug kas mane vargino įtikinėdami, kad vokiečiai Kauną gins ir čia šale jo Lampėdžiai pateks į karo veiksmų plotmę ir gyventojams teks tame pragare kentėti ir net žūti. Mano sveikas

protas diktavo, kad vokiečiai Kauno negins, nes jo apgynimui jau iš anksto daromi įsitvirtinimai. Aš jaus stratėgas, bet man atrodo, kad Kauną ginti yra labai nepatogios gamtinės sąlygos ne tik gintis, bet ir pasitraukti. Nedėkingas plotas kuriame randasi Lampėdžiai, nes yra apsuptas trijų upių - Neries, Nemuno ir Nevėžio kurių atstumas nuo vienos upės iki kitos tik vos 3 klm. ir tokioje rankovėje pravesti karines operacijas yra sunku padaryti tai viena, o traukiantis gali tapti didele kliūtimi tai Nevėžis, nors jis nedidelis, bet turi stačius krantus pasitraukimui nepatogius, susprogdinus esamus tiltus, kas prie dabartinės aviacijos tą padaryti yra labai lengva. Vokiečiai pagrindinę apsiginimo liniją darys Nemuno žemupėje, o prieš ją dar įsitvirtins pagal Dubysą. Tai ~~be~~ bus mažas barjėras sulaikymui žygio, kad būtų galima stipriau įsitvirtinti prie pagrindinio apsiginimo jau įžengiant į Vokietijos plotus. Taip ir buvo, Kaunas buvo išvaduotas be didelių mūšių bet priėjus prie Dubysos teko sustoti, nes vokiečiai buvo įsitvirtinę, tačiau laikytis ilgai nepajėgė, nes raudonosios armijos daliniai šiaurėje sudarė pavojų jiems smogti iš užpakalio. Grįžę kurie buvo ties Seredžiais pasakojo, kad jiems teko turėti daug baimės. Per jų slėptuves skraidė sviediniai kaip iš vienos pusės, taip ir iš kitos. Mes lampėdiškiai to „malonumo" neturėjome, nes vieni išvyko o kiti atvyko. Ramumas tiktai buvo pavydėtinas.

Pabėgusieji iš Lampėdžių ir pergyvenę pragarą ties Seredžiais vėl grįžo laikinai gyventi į ankstyvesnę vietą, nes nors Kaunas buvo išvaduotas, bet

vietos vagišių nusiaubtas, be vandentiekio, elektros šviesos ir šiaip jokio maisto nebuvo galima gauti, tai Lampėdžiuose buvo galima gauti, su bulvėmis ir pieno produktais kurių buvo pakankamai pas vietos gyventojus.

Nakties metu Kauno aerodromą maskuoti rusiečiai sugalvojo tokį triuką. Iš Kauno pravedė elektros laidus į plyną lauką kuris buvo tarp Giraitinių-Kačerginės-Zapyškių trikampyje ir kai pasigirsta aliarmo sirėnos toji vieta apšviečiama, tačiau nė vienas lėktuvas į tą vietą jokių bombų nenumetė, nes žinojo, kad tai yra apgaulė. Kai prancūzų lakūnai „Normandija-Niemen" bombarduoti Kauno aerodromą tai rado tikrą ir mes lampėdiškiai su didžiausiu smalsumu žiūrėjome kaip jie rusiškai vokiečius aplankė ir jų priešlėktuvinė ginyba buvo bejėgė aerodromą apsaugoti.

Liepos mėnesį reta buvo naktis be aliarmo. Gyventojai buvo įrengę slėptuves ir išgirdus aliarmą juose tūnojo. Mano kaipo direktoriaus pareiga buvo esant aliarmui pereiti per visą kurortą ir įsitikinti ar gerai yra padarytas aptemdymas, nes iš lauko pusės geriau pastebiama. Sargams buvo pavesta tą patį padaryti gyvenvietėje kuri buvo jau ne kurorto ribose ir jie ten gyveno. Į gyvenvietę kreipeme ypatingą dėmesį, kad aptemdymas būtų geras, nes ją negaubė pušynas. Pušyne ir nedarant aptemdymo jis pastebiamas labai sunkiai. Iš viršaus žiūrint nakties metu, tasai pušynas pavirsta juodu lopu, nors ir mėnesienai esant.

Tasai budrumas vietos gyventojų tarpe buvo labai vertinamas. Jame gyveno daugumoje darbininkai, bet jie kartu buvo ir žvejai. Ypač nakties

metu. Buvau jų nuolatinis pirkėjas rūkytų ir ne-rūkytų žiobrių. Pasitaikydavo sugauti ir lašišų. Atlikus rūkymo procesą tampa skanesniu ir tą tu-rėdavom gana dažnai.

Vokiečiai visus žydus suvarę į getto Vilijampolėje juos galutinai nualino ir panaudodavo kaipo labai pigią fizinę jėgą. Dalį jų išvežė nežinia kur. Mes matėme kai garlaiviai ar baidokai pilnai prikimš-tų žydų praplaukia žemyn Nemunu. Jiems buvo suprantama, kad kaip žydams taip ir vokiečiams artinasi galas. Pirmieji žus žydai, nes jie keršys už jų nepasisekimus šiame kare.

Kiek pajėgesni žydai ieškojo spragų getto aptve-rimuose iš to mirties narvo pasprukti. Vieniems pavykdavo o kitiems ne. Ištrūkę iš tos mirties stovyklos, dangumoje nakties metu patekdavo į Kampėdžius ir pirmoje eilėje naktį praleisda-vo pastogėje tų namų kurie stovi tušti burmis-tro dispozicijoje; ištikus kokiai nors gaivalinei ir negaivaliniai nelaimei. Juos saugoti pavesta kurorto administracijai.

Prie vieno namo kurį administracija saugojo nuo sunaikinimo ir jis buvo pušyno gale, netoli pliažo, vienas kunigas pasistatė vasarnamį gana didoką, net dviejų aukštų ir vasaros metu ir pats pats jame vasarojo. Ateina kunigas pas mane ir sako, kad yra pavojus jam sudegti. Kad jame nakvoja žydai pabėgę iš getto, tai jis žino, bet „jų nemato". Baimė yra ta, kad dažnai žybčioja šviesos. Gali užsidegti iš vidaus ir nuo[10] esant vėjui vilos link gali ir jis supleškėti, nes atstumas nedide-lis. Problema. Signalas labai svarbus. Tai buvo po-pietinis laikas. Einame drauge su juomi apžiūrėti

vietoje. Tame name radome daug sausos žolės guolimi. Namas medinis lengvai gali užsidegti. Sukam sau galvas, kaip iš galimos nelaimės reikia išsisukti. Nei aš, nei kunigas tame name nakvojančius perspėti negalime, nes gali būti neišlaikyta paslaptis, kad mes su pabėgusiais bendraujame. Sutarėme, kad juos perspėtų nepažįstamas žmogus dargi moteris, kad tame name esant nedeginti jokios ugnies, savisaugos sumetimais. Kunigas pasisakė, kad jis turi čia gyvenančią giminaitę, kuri nakties metu ateis ir juos perspės, kad ugnies nenaudotų. Pabėgėliai tos davatkos paklausė ir kunigas atėjo man pranešti, kad susitvarkė ir jis dabar ramiai miega. Nakvoja, bet ugnies daugiau jau nebemato ir be to ramiau laikosi. Abu buvome patenkinti - ožka nepaliesta ir vilkas buvo sotus.

Be kunigo ta pati man pranešė ir sargai, kad tuose namuose nakvoja daug žydų. Pasisako, kad dėl to galim turėti daug nemalonumų. Pušyne [illegible] susėdome ant vieno suolelio ir žmoniškai aptarėme šį reikalą. Pasakiau jiems, kad burmistras man pavedė tuos namus apsaugoti nuo jų apnaikinimo. Tegu atvažiuoja ir įsitikina, kad namai stovi, reiškia mes juos apsaugojom, o kas juose nakties metu priglaudžia savo galvą, tai jau ne mūsų reikalas. Mes nesame saugumo tarnyboje, jokių tikrinimų ir kratų nedarysime. Saugumiečiai čia pat gyvena, bastosi ir jei jiems tas nerūpi, tai tuo labiau nerūpi mums. Reikia būti atviru ir pasakyti teisybę, kad vokiečiai visam pasauliui trimituoja, kad jie kultūringi ir humaniški, o tikrovėje yra kitaip. Ko kaltas yra žydas, jei jis gimė žydu. Sutarėme, kad mes

nieko nežinome, nematome ir matyti nenorime.
Pastatai stovi savo vietoje, greičiau mes juos apsau-
gojom ir taip saugosime toliau iki kurorto se-
zono pabaigos.

Tikrovėje tie namai benamiams žydams buvo
svarbi pastogė. Nekurie žydai juose sulaukė
laisvos dienos, o tai buvo Kaune 1944 m. rugpjū-
čio mėn. 1 d. Dieną jie praleisdavo Nevėžio ir
Nemuno santakos krūmuose. Jie ten buvo išran-
gę net erdves žieminės kurimose laiką praleis-
davo esant lietingam orui, o šiaip santakos gale,
maudėsi, skaitė knygas, primdinėjo saulės vo-
nias ir žiūrint iš tų upių kito kranto negalėjo
įtarti, kad tai buvo žydai neseniai pabėgę iš getto.
Tačiau slapukas buvo išstatomas ant pylimo
galo ir jei santaka būtų vokiečių supama,
tai vis vien mirtis. Sutarė tokiame atsitikime
mirti lengvesne mirtimi - visiems pulti į Nemuno
srautą. Toje vietoje tėkmė gana srauni. Neatsi-
rado niekšo pranešti vokiečiams apie jų tūnoji-
mą toje vietoje, o jeigu jiems ir pranešė, tai nebu-
vo laiko tą operaciją atlikti, nes padai svilo.

Apžergęs dviratį su vienu pažįstamu išvažiavome
už Vilkijos pas vieną pažįstamą šį tą iš maisto pa-
sivežti, nes gali ateiti toks laikas, kad negalėsi-
me pajudėti iš vietos dėl karo veiksmų. Pasiėmėme
kai kurios daiktus pakeitimui. Tą ūkininką
pasiekėme laimingai. Pernakvojom ir gavę lašinių,
sviesto ir sūrio leidomės namo. Iš vieškelių pa-
sukome į kelią kuris jungia Jurbarką su Kaunu
pagal Nemuną. Tame kelyje judėjimas didelis.
Visi traukia į Vakarus. Tai buvę repatriantai iš
Lietuvos, bet grįžo atgal į Lietuvą, o dabar po dviejų

metu vėl tą Lietuvą turi apleisti. Mano draugas su sarkazmu jiems pasakė tik vieną žodį - bėgat. Jie tuo pasakymu labai užsigavo ir pradėjo stabdyti savo arklius, bet negalėjo tą padaryti, nes jie leidosi iš kalno įvažiuojant į Viliją. Pabariau. Konfliktai mums nereikalingi. Mes irgi ne šventieji. Vežame uždraustam kiekyje maistą kurio laukia mūsų šeimos. Paspaudėme dviračius ir pasiekę Kulautuvą miško pakraštyje ketvirtį valandos atsikvėpėme.

Šeima džiaugėsi atvežtu maistu ir pradėjo pasakoti dienos šiurpų įvykį, kuris mane gerokai sukrėtė. Tame name kurio man buvo pavesta saugoti, pušyno pradžioje, pačioje palėpyje retkarčiais pasirodydavo žmogaus galva. Kam tai paniežėjo liežuvis, kad jame slapstosi žydai, pranešė gestapui. Atvyko du uniformuoti gestapistai ir tikrai rado du žydus ir vieną žydę. Gestapistai čia pat padarė sprendimą sušaudyti. Pas vieną gyventoją paėmė du kastuvus ir suimtuosius nuvarė į pušyno pakraštį, liepė iškasti sau duobę ir juos sušaudė. Mačiusieji žavėjosi žydės didvyriškumu. Ji mirtį sutiko drąsiai ir vokiečiams pasakė daug karčių žodžių. Vyrai maldavo gestapistų pasigailėjimo, bučiuodami jų kaustytus batus, tačiau jiems širdis nuo tų aimanų nesuminkštėjo. Kiek kelionė į kaimą gerai pavyko, tai toji ekzekucija tąją gerą nuotaiką sugadino visai. Nedaug jiems pasiliko vergijos dienų ir vien dėl savo smalsumo per langą žiūrėjo kaip toli toji laisvė. Pakentėti reikėjo tik vieną savaitę, tik, ir toji laisvė jau būtų juos išvadavusi. Budeliai po šios ekzekucijos dar daugiau buvo nekenčiami.

Liepos pabaiga buvo labai sunki maisto alžvilgiu.
aš su savo šeima ir mano sargai maistą gauti pagal
korteles buvome priskirtinti vienoje maisto parduo-
tuvėje mieste. Toji parduotuvė pasidarė visai tuš-
čia, nes šeimininkas-vokietis okupantas savo laga-
minus susidėjo ir išvažiavo. Buvo didžiausia proble-
ma tai su duona. Lampėdžiuose žuvies turėjome pa-
kankamai be ją valgyti be duonos bandėme, bet
išeidavo negerai. Transporto turėjome savo. Atannoda-
vau burmistrą, kad tas tam tikrą kiekį duonos liep-
tų išduoti iš „Paramos" kepyklos. Tą paslaugą pada-
rė keletą kartų ir ta proga klausė mane, kada aš
galvoju pasiduoti į Vakarus. Atsakiau jam pirmai,
kad aš vilkų kompanijai nepriklausiau ir šiaip
neprisidėjau padoaumo nustatams. Čia mūsų
žemė ir iš jos savo noru nepasitrauksim. Jis man
atkirto, kad bolševikams atėjus aš negalėsiu ti-
kėtis būti prekybos direktoriumi. Dabar atsiveš
savus, komunistų dogmomis pakrikštytus, o visus
lietuvius išveš į Sibirą galutiniam sunaikini-
mui. – Na, tai tada išvežti lietuviai į Sibirą,
ten sudarys Naują Lietuvą – atkirtau, pridurda-
mas, kad daug kas mus teriojo, naikino, bet ga-
lutinai pribaigti nepajėgė niekas. Nežūsime ir
Sibire. Atsisveikindamas, gavęs paliepimą išduoti
mums duonos, o tai jo buvo jau paskutinis potvarkis.
Burmistrui Step. Kenstavičiui pasakiau, kad visi
lietuviai kurie bėga yra bolševikų talkininkai,
nes kaip jie ateis, vežant visus lietuvius į Sibi-
rą bus reikalinga mažiau vagonų. Tą išgirdęs,
rūščiai man atkirto – kandus ir pirktas sąmojus.
Kai burmistras pabėgo, tai nebuvo kam išdavi-
nėti paliepimų mums duoną išduoti. Keleta

kartų „Paramos" kepyklos direktorius Muštūnas tą pasla-
gą padarė be burmistro malonės, o paskui to padaryti
negalėjo, nes duonai iškepti negaudavo miltų. Mano
šeimai jos pritrūkus, išspręsdavau lengviau. Persikel-
davau laiveliu per Nemuną ir pasiekus į kalną
yra ~~Tabariškės, fulose~~ Kirgandų ūky jame nežiserius Ant. Sutkus turėjo
ūkį. Kai man pritrūkdavo duonos gelbėdavo. Aš
su dukra, laip liepos mėnesiui baigiantis nuėjo-
me pas jį duonauti. Radome tik jo žmonos sese-
rį Elenutę Oškinaitę. Sutkai saugumo sumetimais
pasitraukė pas savo giminės gyvenančius žarių
aps. Galvojo, kad būti netoli Kauno, vykstant
vokiams bus nesaugu. Frontui persirytus, jie
grįžo į savo ūkį, kuris karo bangos buvo visai
nepaliestas. Nerado tik jame ruso belaisvio, kurį
vokiečių okupacijos metu paėmė darbui iš belaisvių
stovyklos. Kuriam laikui praslinkus gavo iš jo laiš-
ką prašanti paisiųsti kiek maisto į kalėjimą. Jis
buvo nubaustas, kad pateko savo laiku į belaisvę.
Šioje šalyje už tą yra baudžiama.

Elenutė paraišyno obuoliais ir kišdama į mūsų
tarbą kepalą duonos papasakojo savo rūpesčius.
Jau savaitė kai gyvena pas juos iš getto pabėgusi
Nadežda Dukstulskaitė-Aboričienė. Kuomet
Ant. Sutkus buvo radijofono direktorius, tai ji dir-
bo kaipo akompaniuotė. Jei kas įskųstų, kad ją
slepiam, galės nukentėti, nes apie tą žino visi sam-
diniai. Elenutę nuraminau, kad vokiečiai pas
mus jau svečių padėtyje. Nesakiau kas pas mus
įvyko su tais žydais kurie buvo sušaudyti. Pastebė-
jau, kad jos mano raminimas ne nuteikė geron
pusėn ir dėl jos labai baiminasi. Be duonos kepalo
Elenutė dar davė kašę obuolių ir kriaušių.

Ja našlą lempdami kalbames su dukra kas rei-kėtų daryti jei pas mus ateitų kas nors iš žydų prašydami prieglobsties. Dukra ilgai nelaukdama pasakė, kad reikia žmogų gelbėti, priimti. Išgirdęs dukros atsakymą man pasidarė malonu, kad ir pas jaunąją kartą yra humaniškas jausmas kitiems, kurie yra kitos tautybės, tikybos, įsitikinimo ir net spalvos. Dukra nebuvo auklėjama katalikiškoje dva-sioje, bet geras savybes gavo matant, kai tėvai smer-kė rasizmą ir visuomet buvo kovotojų gretose, dėl gražesnio ir geresnio rytojaus visai žmonijai.

Taip ir atsitiko. Kitą dieną ta pati Nadė, visai mums nepažįstama, jau temstant ateina pas mus ir sako: Mes esame nepažįstami. Esu tokia ir to-kia, bet girdėjau iš žmonių, kad esate padorūs žmonės ir išgelbėsite mane nuo pražūties. Mes kiek apstulbom tokiu svečiu. Žmona į manę pa-žiūrėjo, o aš į ją ir vienu balsu tarėme, kad gel-bėsime. Ja mes žinojome iš radijofono pranešimų, kad tokia yra, bet jos savo akimis pamatėme pir-mą kartą. Na, apie ją vakar dar papasakojo Elenutė.

Pamaitinome ir paruošėme guolį miegui. Savo miegamajam kambaryje su žmona aptarėme Nadei režimą. Laimė, kad ji netipinga žydė. Blondynė. Turi kokio tai valsčiaus pažymą, kad ji tokio tai kaimo gyventoja. Laisvai ir švariai kalba lietuviš-kai. Ant kaklo pasikabinusi škaplierį. Pasisakė, kad mintinai moka poterius – „Tėve mūsų" ir dar kitas maldas. Šiai apgaulei moterims yra lengviau. Vyrą-žydą jokie škaplieriai nė „Tėve mūsų" išgel-bėti negalėtų, jei jis patektų į vokiečių nagus...

Nustatėme jai tokį režimą: Nakvos, valgis vaka-rieną ir pusryčius pas mus. Iš ryto turi eiti į

santaką ir iš jos išeiti, tik tuomet kai aš prieisiu pušyno pakraštyje prie vienos pušies ir švilpausiu sutartą melodiją, bet tai jau temstant. Dienos metu pasistiprinimui paruošdavom kokį nors valgį ir jį pasiimdavo su savim. Šiaip jokių daiktų neturėjo su savim. Juos yra palikus kitur.

Praslinko trejeta dienų. Viskas slinko gana tvarkingai pagal nustatytą dienos režimą. Virš mūsų gyveno su šeima dramos artistas Juozas Laucius ir vokiečiams pabėgus Nadė jam pasakė, kad mes ją buvome priglaudę, jis labai stebėjosi ta konspiracija, kad jis nematė jos, bet svarbiausia nebuvo jokių pėdsakų net bent kokiam įtarimui. Tačiau, vienas momentas buvo pavojingas, bet kaip tai laimingai praėjo. Nadė grįžus iš santakos virtuvėje prausėsi, o po to kaip moterų ypatybė dar reikia pasirodyti veidrodyje. Žmona šaukia Nadę vakarienei o ji atsako, kad eina, bet dar buvo prilipus prie veidrodžio. Tuo momentu pro atdarą langą pamatėme gestapisto Šveicaro lange galvą ir klausia mus kur gyvena vienas žmogus. Jei Nadė nebūtų prie veidrodžio prilipus, tai tasai gestapistas būtų pamatęs ją sėdinčią prie stalo. Po to įvykio buvome budresni.

Be Nadės dar jauna žydų pora kuri slapstėsi santakoje, atėjo pas mus prašyti leisti jiems pernakvoti mūsų kieme esančiam sandėliuke, kuriame mes laikėme kankorėžius ir šiaip nekurimos daiktus kurie ne kasdiena buvo vartojami. Sutikome ir padarėme tokią maskuotę. Sandėliukas buvo prie kaimyno tvoros. Iš kaimyno pusės savo sandėliuko išlaisvinom dvi lentas, kurias praskleidus galima patekti į vidų.

Jei juos užtiks, tai mes aiškinsime, kad tą padarė be mūsų žinios ir tam įrodymui bus sandėliuko spyna, kad jis yra užrakintas. Tai Birštono radijo klausimo metodas sovietčiams apgauti.

Sulaukę laisvės abu atėjo mums padėkoti ir kartu pasiūlyti su jais vykti į Suvalkus-Lenkiją, bet čia nepasilikti. Tuo laiku su Lenkija dar nebuvo griežtų rubežių ir daug žydų ten važiavo.

Padėkojome, bet mes iš savo tėvynės neketiname niekur važiuoti. Jie atkirto, kad išveš mus nenorint. Nepatikėjome, bet tuo laiku mūsų intuicijos jausmas dėl ateities buvo apmiręs...

Nadė po tų pergyvenimų dvi paras iš namų kojos ne kėlė, miegojo, miegojo su mažu pabudimu savo reikalui. Mes net pradėjom galvoti, gal apsirgo, bet tai buvo reakcija – iš blogo į gerą.

Iš mus išėjus mes Nadės ilgą laiką nematėme. Nesirodė visai. Iš kitų tik girdėjom, kai mus minėjo geru žodžiu, kad mes ją išgelbėjome iš jos negaudami net už maistą kai ją maitinome. Sutikome Kaune laidojant Jadzę Sutkienę. Žadėjo užeiti, bet taip jos nesulaukėme iki šiam laikui. Darosi kiek nesuprantama kodėl? Mes su žmona jau baigiame šiame pasaulyje savo kelionę. Gyvename tik prisiminimais. Jų buvo įvairių. Kodėl vengiama susitikti ir prisiminti, kai mes bendrai žen- ~~giame~~ gėm prie geresnio rytojaus. Kai esant sovietčiams mes juos apgudravojom. Tikėjom, kad žmonės nebus persekiojami dėl savo tautybės, to labiau dėl skirtingų įsitikinimų, dėl socialinės nelygybės. Visiems rasizmams, arba jiems panašiems turi būti padarytas galas. Dar šioji bacila kai-kur egzistuoja, dangstydamasi gražiais idealais.

Liepos mėnesio paskutinę savaitę Lampėdžiuose nepap-
rastai pagyvėjo judėjimas. Vieni atvažiuodavo iš mies-
to pasislėpti nuo galimų mūšių o kiti krovė savo
mantas į vežimus, sunkvežimius, lengvas mašinas
o nekurie rankomis velkamus vežimėlius, net su
dvejais ratais. Dar keistesnis buvo vaizdas Nemune.
Kuomi plaukė savo mantą susikrovę į nedidelį
laivelį. Pavienios šeimos net su vaikais. Paskęsti
galėjo kiekvienu metu, nes jų mantos svoris lai-
velį gramzdino ir užtekdavo net nedidelės bangos
kad laivelis paskęstų. O tokios bangos susidary-
davo iš praplaukiančio garlaivio. Buvome liudi-
ninkais tokių vaizdų. Teko gelbėti skęstančius.
Žmones pavyko išgelbėti, bet manta su apvirtusiu
laiveliu srovė nunešė žemyn. Begantieji pasiliko
ant upės kranto verkdami, kaip dabar jiems teks
gyventi, netekus savo turto. Išradingieji savo lai-
velius blokodavo, jungdami kartimis bangų ats-
parumui. Vienas keistuolis į savo laivelį pasikro-
vė komodą ir toji nuo mažo vėjelio ar mažos
bangos labai krypavo į šonus. Mačiusieji sakė,
kad jam neilgai teks plaukti - avarija neišvengia-
ma, bet pro Lampėdžius praplaukė laimingai.

Lampėdžiuose šalimai prieplaukos ant kranto
stūnojo geležinis didelis laivas. Po vienos nakties
jis dingo. Gyventojai papasakojo, kad privažiavo
sunkvežimis su pakrautais daiktais, manta, vis-
ką perkrovė į tą laivą jau nustumtą į vandenį
ir atšlaut nuplaukė Nemunu žemyn. Vandens
kelių pareigūnai ieškojo to laivo pagrobėjų, bet
jie jau buvo gana toli ir vargu ar pavyko juos
surasti, nes jau neveikė bent kokie ryšiai. Jie reiš-
kė man savo nepasitenkinimą, kad mano sargai

pagrobėjų nesudraudė. Pareiškiau, kad sargai trauko tik vasarvietę ir tik dienos metu. Nemunas su savo krantais esąs jų žinyboje ir greičiausia tą laivą pasisavino savieji. Nemunas tuo laiku kai buvo vienintelė susisiekimo priemonė, nes kitos jau buvo paraližuotos. Kokis tai visus apimo bėgimo psichozas. Visiems buvo nesuprantamas mano apsisprendimas iš savo krašto nebėgti. Visiems sakydavau, kad mes matėme pabėgusiųjų gyvenimą per pirmąjį pasaulinį karą. Jie svetur nepaprastai vargo bastydamiesi po visą pasaulį. Bet to karo baigtis turėjo trumpesnius slenksčius o šis baigsis tik pačiame Berlyne. Reiškia, mes bėgsime o paskui mus žygiuos to karo laimėtojas, mus pavyti ir savo priešą galutinai pribaigti. Mes norime būti praktiški. Kiek pakentėti vietoje ir karo audrai persiritus per mūsų galvas, mes vėl galėsime ramiai dirbti ir gyventi. Bėga daugumoje tie kurie jaučia savo nusikaltimus. Mes jų neturime. Turime tik tą, kad mes pas vokiečius buvome juodoje knygoje įrašyti ir kaip rimtinai naciai nepageidaujamas, iš tarnybos buvau išguitas, ištremtas ir linksnimojamas bolševikų kurinomi nebuvau o buvau ir esu Lietuvos piliečiu, jos mylinčiu piliečiu.

Jau tai buvo paskutinės liepos mėnesio dienos, vienas vokiečių sudaužyto karinio dalinio karininkas, pasijuto blogai, kreipėsi pas gydytoją, kuris gyveno mūsų vasarnamio kieme. Gydytojas nemoka ~~nemoka~~ vokiškai, o vokietis be savo gimtosios kitos kalbos nemoka. Žmona buvo pakviesta, kaip vertėja ir po gydytojo konsultacijos prisėdo mūsų vasarnamio verandoje ir būdamas gana kalbus, labai sielojosi, kad šis karas yra

pralaimėtas. Sužinojęs, kad mes neketinam iš savo
tėvynės bėgti, pradėjo mus bauginti visais baisu-
mais, kuriuos matė ten būdamas. Atsisveikinda-
mas mums garantavo savo dalinio sunkvežimyje
vietas. Pasakė, kad jų dalinys išvyksta rytoj išryto.
Patarė mums iki to laiko apsispręsti. Tą jo pas-
langą priėmėme tylėjimu. Atsisveikinęs dar pri-
minė, kad būtų didelė mūsų klaida čia pasi-
likti. Kitą dieną pats pas mus atėjo sužinoti ko-
kį sprendimą mes esame padarę. Labai apgailes-
tavo, kad mes pasiliekam savo tėvynėje ir
netampam pasaulio klajūnais. Dar pakartojo
mums gerai pagalvoti. Bet mes tvirtai pasakė-
me, kad tai yra mūsų galutinas sprendimas.
Atsisveikindamas dar kelis kartus pakartojo
žodį „schade" (gaila).

Tam daliniui išvykus, kaip tai Lampėdžių
gyvenimas kiek tai aprimo. Nemunu taip pat ma-
žiau bėgančių. Girdime anapus Nemuno patran-
kų šūvius. Vilijampolė-Raudondvaris judėjimas
plentu susilpnėjo. Nadė ir mūsų sandėlio gy-
ventojai santaikoje. Sutartu laiku nuėjau Na-
dei pašvilpti. Laukiu jos prie pušies ir sakau,
kad atrodo visoms kančioms jau atėjo galas.
To džiaugsmo apimti apsikabinome, vienas kitą
sveikindami, vis kartojome - košmarui galas...

Kiek daugiau sutemus, kaimynas praneša, kad
ant motociklų atvažiavo visas Kauno gestapas. Nu-
traukėme vakarienę, saviems pasakiau būti bud-
riais o pats nuėjau įsitikinti ar tikrai jie atvažiavo.
Savo viloje visi nesutilpo. Užimdinėjo pabėgusių
vilas. Kitoje pusėje gatvės buvo Žebrausko vila.
Jis su šeima pasidarė į Vakarus. Joje apsistojo

keturi gestapistai ir du motociklus su priekabomis pastatė šale vilos kieme. Kaimynus perspėjau, kad šią naktį nuo miego teks atsisakyti ir budriai sekti gestapininkų buvimą. Visiems sakiau jei bus koks pavojus, tegu visi per pušyną nuskuba į vieną vietą, kuri kokiam tai tikslui buvo dirbtinai supilta žemė ir prilygsta bunkeriui, bet iš viršaus nepridengtas. Tegu bėgliai orientojasi ta kryptimi o šalia jo nenukirstų javų laukai, tinkami pasislėpti. Savus išvedžiau iš namų ir liepiau sėdėti avietyne kuris buvo labai tankus, prie tvoros su pakylimu iš kurio gerai matoma Žebrausko vila kurioje nakvoja gestapistai. Po dviejų valandų įsitikinau, kad tai bėga paskutiniai gestapistų likučiai, gerokai nuvargę, kietai miega. Su kaimynu aptarėme, kad Lampėdžius apsupti ir visus gyventojus sunaikinti, čia esamų gestapistų būtų per maža. Patariau saviems eiti miegoti į savo lovas bet apsirengusiais, kad esant pavojui tuojau galėtų bėgti. Aš ir mano kaimynas nešame sargybas. Nieko įtartino nepastebim ir gulėdami zosliongnose savo akių nenuleidžiame nuo Žebrausko vilos. Mūsų sandeliuko gyventojai šią naktį kur kitur nakvoja. Jau gerokai prašvitus vienas gestapistas iš vilos išėjo rankoje nešinas kokį tai aparatą ir matome, kad į viršų iškylo vielos bokštas-antena. Kiek tai pakalbėjęs skubiai ta antena suraitė ir paskubėjo į vilos vidų. Visi keturi po kokių 10-15 minučių jau buvo prie motociklų ir paskubėjo į gestapistų vilą ir ten prasidėjo judėjimas. Ten bėgo gestapistai kurie buvo kitur. Kai visi susirinko skubėdami Lampėdžius apleido lygiai 10 val. 1944 m. ~~rugpjūčio~~ liepos mėn. 31 d. Gerai matome kai dega Kaunas. Girdime dažnus smarkius sprogimus.

Niekoja mieta. Barbarai.

Lampėdžiai ta diena buvo - niekieno žemė. Vieni išvyko, o kitų dar nėra.

Jau temstant praneša vienas, kad kitoje pusėje Nemuno jau yra raudonarmiečiai. Girdime kalbant rusiškai ir populiariai nusikeikia. Tai mums jokios abejonės nėra, kad tai rusai. Tariamės kaip jiems pranešti, kad pas mus vokiečių nėra ir jie gali laisvai keltis. Kas tai turi laiveliu persikelti ir jiems tą pasakyti. Siūlėme tą padaryti sargui Novikovui o jis pasisako, kad persikelti sutinka, bet nemoka kalbėti rusiškai. Visi nustemba - rusas nemoka rusiškai. Jis aiškinasi, kad jo tėvas jau silpnai mokėjo rusiškai, o jis ir to nemoka, nes augo lietuvių tarpe. Jie caro laikais buvo atgabenti į Lietuvą. Zara-sų vietovėn kaip „pereselencai" (perkeltieji) lietuvą rusinti. Pasidarė kitaip - jie sulietuvėjo. Netikus sėkla - tuščiažiedis...

Neatsiradus drąsuolių laiveliu keltis į kitą Nemuno krantą pranešti, kad čia vokiečių nėra, nutarėme tai ramia naktimi garsiai pranešti. Tą atlikau aš, kartodamas net tris kartus: „~~perep~~ „pereplavliaites, u nas nemcov niet" (persikelkite, pas mus vokiečių nėra) Iš ten gavome atsakymą - „zavtra utrom" (rytoj ryte). Supratome, kad atsargumo sumetimais nakties metu nesikėlė, nes tokį „pakvietimą" galėjo padaryti vokiečiai ir persikėlusius suimti arba sunaikinti. Tikrai kitą dieną persikėlė du kareiviai. Dar nepriplaukus prie kranto, mes juos drąsinome, kad tikrai čia vokiečių nėra. Patikėjo. Pavaišinome papirosais bet jie atrodė nekaip. Uniforma labai kukli ir netvarkinga. Labai išvargą. Mažai kalbėjo ir

po pusvalandžio viešnagės grįžo laiveliu pas savus, kitą Nemuno krantą. Tai buvo tik žvalgai, o dalinimi matomai buvo duota kita žygiavimo kryptis - Nemuno kairioji pusė.

Po pietų tarp Kaniūkų kaimo ir Lampėdžių dvi lengvojo tipo patrankos apšaudė Raudondvario bažnyčią ir Lairinys bažnyčios bokštai, nes juose buvo tai vokiečiai įtaisė sau stebėjimo punktą. Kaip tikrai buvo sunku pasakyti, bet po dešimties šūvių bokštai buvo sugriauti. Per tą šaudymą užsidegė Kaniūkų kaimas ir per valandą supleškėjo. Toje vietoje stovėjo tik kaminai per dūmus matomi. Aš joks strategas, bet tas kaimas karo operacijoms netrukdė. Koks tai pirmas padegimas bėgančių vokiečių.

Vokiečiai ties Raudondvario keltis per Nevėžio upę didelio pasipriešinimo nedarė. Traukėsi tik atsišaudymiesi iki Seredžiaus, nes ten ant Dubysos krantų padarė įsitvirtinimus.

Dažnai būna, kad sunkiose valandose pasitaiko linksmų epizodų. Mano Novikovas savo šeimoje buvo tik svečias. Nuo arklio niekur nepasitraukdavo. Galimam apsišaudymui jis su arkliu tūnojo bunkeryje į kurį mes planavome bėgti apsisaugoti kai gestapistai su motociklais atvažiavo į Lampėdžius paskutinę naktį praleisti. Kartu su Novikovu dar koks tai ūkininkas atsivedė tikrai gražų kokių 3 metų žirgą, bijodamas, kad vokiečiai nuo jo neatimtų. Abu dideli arklių mylėtojai ir nuo jų nepasitraukdavo ne žingsnio. Taip susiklostė, kad nuo to bunkerio gal kokia pora šimtų metrų rusai pastatė patrankas Raudondvario

bažnyčios bokštus sugriauti. Kai tik iššaunama, tai abu arkliai bunkeryje piestu stoja. Abu arklių mylėtojai vos neverkė, kad jų numylėtiniai iš jų gali ištrūkti. Raminau, kad apsipras, bet toliau šaudant dar daugiau baukštesni darėsi. Patariau iš to bunkerio išjoti. Paklausė. Išjojus po pirmo šūvio ūkininkas nuo arklio nusirito, o Novikovas finišą pasiekė. Paleistas arklys bėgo paskui. Sugavo prie kurchauzo.

Novikovo brolis dirbo pienininku Gelgaudiškyje. Lankydamas brolį atveždavo dovanų šveicariško sūrio. Padarė užuominą, jei brolis jį aplankys, tai to skanaus produkto galės gauti daugiau. Tą pokalbį girdėdamas sakau Novikovui, kad arklys laisvas, tegu nujoja pas brolį sūriauti. Kitą dieną jis išvyko, bet dviračiu, arklio gailėdamas. Kelio ilgis apie 70 klm. tik į vieną galą.

Lampėdiškiai Novikovą lygino su kate, kuriai buvo prie uodegos pririšta pūslė. Taip ir jis lakstė su mylimu arkliu.

Frontui atsitolinus, susitvėrė vietos valdžia. Kurortui sargai nebuvo reikalingi. Vykdomasis Komitetas Novikovą su alšertu ir išsaugotu arkliu įdarbino vežiku.

Kai visuose frontuose vokiečių laimėjimai pasibaigė, J. Kubiliūno vilkai labai nusiminė. Kitaip manantiems nebuvo tokie pikti. Ieškojo kelių rasti bendrą kalbą su tais, kurie sugebėjo dienos visuomenę nuteikti prieš vokiečius ir jų talkininkus. Pradžioje bandyta daryti arbatėles į kurias buvo kviečiami liaudininkai ir krikdemai. Socialdemokratai buvo palikti nuošalyje nes jų vadų

kaip ir nebuvo. Jų šulai atsidūrė už tėvynės sienų. Vieni buvo per pirmą išvežimą išgabenti į Sibirą, o kiti susidarius tarybinei santvarkai ir dar prieš ją pasidavė į Vakarus. Krikdemų avinyčioje kiek drumstė dogmatinei nuolaidai, tai kun. Mykolo Krupavičiaus aštrūs pasisakymai, dėl galimo bendradarbiavimo katalikų su komunistais. Visų sveikas protas diktavo, kad komunistai ne darys jokių nuolaidų tikintiesiems ir neverta dėl to kvaršinti sau galvas.

Be arbatelių vilkai dar bandė daryti įtaką asmeniškai savo geriems pažįstamiems ir draugams. Aš buvau smarkiai atakuojamas pulk. St. Kriecinsko, pulk. Jo. Kraunaičio, gen. Kaz. Tallat-Kelpšos ir miškininko J. Vilimšio. Jų visų argumentai buvo vienodi, bauginantieji.

Per asmeniškus ryšius nepavykus įtikinti opozicionierius, prabilo viešai per spaudą. Dienraštis „Ateitis" Nr. 122. 1944 m. gegužės mėn. 26 d. atspausdino vedamąjį su antrašte „Dienos klausimu" kurio turinys buvo toks:

„Ir vėl mes atsidūrėme lyg ir krizėje... Nenorime čia niekam sakyti nei gero, nei pikto žodžio. Tačiau dabartinė padėtis, į kurią patekome yra daugiau negu rimta. Šiandien reikalas eina ne apie kokį atskirą asmenį arba jų grupę, bet dalykas liečia visą tautą. Baigiasi treti metai, kai Rytuose siaučia didžiausias žmonijos karas. Lig šiol, likimo ar dievo valia, mes buvome apsaugoti nuo skaudesnių nuostolių. Jei taip yra, tai atsiminkime, kad tai nėra mūsų pačių koks ypatingas nuopelnas. Ir iš to mes negalime ir neturime daryti išvadų, kad taip bus visą laiką

ir ateityje. Neįsivaizduokime, kad esame kažkokios antgamtinės būtybės, kurioms yra svetimi ir tolimi šios žemės reikalai. Nenorėkime, kad būtume pašaukti prie bendro puotos stalo, kai Europos skaudžiausieji rūpesčiai bus baigti be mūsų. Kad ir nemaloniai skamba žodžiai, kad gyvenime atlyginama tik tiek, kiek uždirbama, bet šią valandą juos tenka garsiai ir viešai ir net pakartotinai priminti. Gyvenamasis laikas yra per daug svarbus ir lemiamas, kad galėtume tikėtis, kad būtų galima išsiversti politinėmis spekuliacijomis. Gyvenime tikrą vertę turi tik darbas ir užmokesnis už jį, o ne mėginimai išsisukinėti nuo pareigų, kurių reikalauja pats gyvenimas.

Tad viską vadinkime tikrais ir atvirais vardais ir žiūrėkime aplinkui ne pro svetimus akinius, o patys savo akimis. Kai 1940-41 m. buvome bolševikų okupacijoje, tai visi buvome vienodos nuomonės, kad tik Vokietija gali mus išvaduoti. Jokių vilčių mes tada nedėjome į tolimesnes valstybes. Galima pasakyti net dar daugiau, būtent, kad 1939 m. rudenį vienos didžiosios vakarų valstybės diplomatinis atstovas Maskvoje ypatingai ragino sovietus pasinaudoti proga ir Baltijos valstybes okupuoti. Savaime aišku, kad jis tai darė ne sovietų interesų vedamas, bet vadovaudamasis savaisiais, nes jam rūpėjo priartinti bolševikus prie Vokietijos, kad lengviau būtų galima sukelti vokiečių sovietų karą. O kad dėl bolševikinės okupacijos nukentės Baltijos tautos, tai tam džentelmenui buvo

visai nesvarbu. Ir šiandien padėtis nei kiek nepasikeitė: vadinamieji demokratiniai sąjungininkai yra pasiruošę atiduoti bolševizmui viską kas yra ne jų, paaukoti visas Europos tautas, kad jie galėtų laimėti karą su mažiausiais sau nuostoliais. Mes negirdėjome iš demokratinių sąjungininkų pusės jokio aiškesnio pasipriešinimo žodžio dėl vis didėjančių bolševikų pretenzijų. Taigi, būdami sovietų okupacijoje mes pagalbos tikėjomes ir laukėme ne iš Anglijos ar Amerikos, bet tik iš Vokietijos. Ir mes neapsirikome: toji pagalba iš Vokietijos pusės atėjo ir iš bolševikų jungo mes buvome išvaduoti. Nesikelkime į puikybę ir nemažinkime tos mums Vokietijos padarytos paslaugos, sakydami, kad juk Vokietija karą su sovietais pradėjo ne dėl mūsų išvadavimo. Į tai galima pasakyti tokiu palyginimu: jei einantį keliu pėsčią keleivį pavytų važinotas ir pasiūlytų pavėžėti, tai ar keleivis atsisakytų vien to tik dėlto, kad važinotasis neišvažiavo iš namų tik specialiai jo pavėžėti, o vyksta savo reikalais. Pėsčiam yra svarbu, kad ir važinotasis vyksta į tą pat pusę, kur jis eina. Tad Vokietijos žygį mūsų atžvilgiu mes turime laikyti didžiu nuopelnu, kurio vertingumas nei kiek nesumažėja, nors jis ir nebuvo tik specialiai mums skiriatas ir taikytas. Mūsų laimė, kad Vokietijos interesai sutapo su mūsiškiais ir to dėka nusikratėme bolševizmo letenos. Tokia yra gyvenimo tikrovė ir ją turime imti tokią, kokia ji iš tikrųjų yra.

Šiandiena bolševizmas vėl priartėjo prie mūsų kolos, iš savojo skaudaus patyrimo, ką jis reiškia

mūsų tautai, turėtume padaryti būtiną logišką išvadą: jei norime kaip tauta gyventi, tai turime nuo jo gintis, kad patys vieni esame per silpni; kad bolševizmo pavojui galėtume atsispirti. Tokiu atveju sveikas savisaugos jausmas reikalauja ieškoti paramos. Įvertinkime tinkamai tą faktą, kad tos reikalingos paramos mums nereikia kur toli ieškoti ir jos maldauti. Toji parama yra čia pat šalia mūsų Didžiosios Vokietijos asmenyje. Mums tik reikia su ja bendradarbiauti. Ir ši padėtis, rodos, savaime yra tiek aiški ir natūrali, kad jos neišnaudoti būtų tiesiog didžiausias nusikaltimas.

Ir vis dėlto su giliausia širdgėla tenka konstatuoti didžiai liūdną faktą, kad ligšiol mes to nesame padarę. Mes turime atmesti į šalį bet kokius samprotavimus, ar Didžiosios Vokietijos ir mūsų interesai galutinai ir visiškai sutampa. Yra svarbu, kad šiandien, kada yra sprendžiamas ilgos ateities ne tik vienų mūsų bet ir visos Europos likimas. Didžioji Vokietija ir mes turime bendrą sąlytį ir istorišką uždavinį ne tik nuo bolševizmo gintis, bet ir jį sutriuškinti. Argi mes ~~turime~~ galime būti tokie naivūs, tikėdamiesi, kad tai bus padaryta mūsų naudai, bet be mūsų dalyvavimo. Pasisakykime aiškiai: kova prieš bolševizmą bus išvesta iki sėkmingos pabaigos ir be mūsų, tačiau prisipažinkime, ką mes iš to laimėtume, jei taip iš tikrųjų atsitiktų? Tai būtų mūsų didžiausias pralaimėjimas, kokį tik galime įsivaizduoti. Galutiniame rezultate mes būtume palikti už durų kai tikrieji

talkininkai džiaugsmingai dalytųsi teisingą uždarbį;
Nenorėkime, kad mes būtume ypatingai kviečia-
mi, bet suprasdami savo tikrąją padėtį patys savo
iniciatyva to bendradarbiavimo turime siekti.
Bolševizmas pripažįsta tik pliką jėgą, tad su juo
turime kovoti tik ginklu. Tad naujų ginkluotų
pajėgų sudarymas šiandien turi būti mūsų pats
pirmutinis ir didžiausias rūpesnis. Į kvietimą
mūsų jaunimas atsiliepė entuziastišku stojimu
į karių eiles. Nesiimame spręsti, kas čia yra kal-
tas, kad ši graži pradžia taip netikėtai susitrik-
dė. Gaivalas, kuriam nėra pakeliui su mūsų
tautos gyvybinio išsilaikymo interesais, kurs
gal mato tik sau asmeninės naudos ir kuriam
visiškai nerūpi mūsų krašto ateitis, - be abejo,
bus ir čia įkišęs savo rankas ir sudrumstęs
giedrią nuotaiką. Bet nejau turi išsukti iš
teisingai pasirenkamo kelio? Todėl ir ši krizė
turi būti nugalėta. Kas buvo negera-neikia
kuo skubiau atitaisyti. Tauta gyvena amžius,
o atskiro asmens laikas yra siaurai ribotas.
Tad tautos reikalai yra aukštesni už visus ki-
tus ir turi būti visada statomi pirmoje vietoje".

Patvirtinta, kad Lietuvoje būta stiprios organiza-
cijos, kurios pasklausyta netalkininkauti atėjūnams.
Tie į Lietuvą atėjo ne laisvą Lietuvos gyventojams
nešdami, bet tik padidinti savo vergų skaičių, o
vilkai su P. Kubiliūnu buvo jų ištikimi ir par-
lusnūs klapčiukai, kurių skaičius buvo labai
mažas ir neturėjo jokio autoriteto ir plačios svei-
kai galvojančiai visuomenei. Doroji visuomonė su
jais neėjo ir jų klapčiukavimą smerkė. Dangelis

man priminė to straipsnio pamokymus su kuomi Lietuvos visuomenė turi eiti. Jiems papasakodavau mano bobutės pasakytą man pasaką, po kurios visuomet verkiau: Toji liūdnoji pasaka buvo tokia: Mirė Onutės motina. Onutės tėvui kaimynai pradėjo piršti pažįstamas į žmonas iš gretimo kaimo. Viena neturėjo rankos o kita kojos. Tėvas atsiklausė Onutės nuomonės kurią jis pasirinktų sau į pamotę. Onutė atsakė, kad jos abi yra luošios, tai maža bėda, o svarbiausia, kad jos bus pamotės ir neturės jai našlaitei motiniškos širdies...

Gen. P. Kubiliūnas su savo vilkais Kauną apleido, kai tik buvo 1944 m. liepos mėn. 13 d. užimtas Vilnius. Toliau jame pasilikti buvo pavojinga, nes jis, kai iš pietų, taip ir šiaurės buvo supamas. Pabėgus iš Kauno pirmas sustojimas buvo padarytas Tilžėje, o toliau jų buvo daug bėgant į Vakarus, tačiau po kurio laiko atsidūrė Vakarų Vokietijoje ~~JAV~~. Nors jis buvo ne mažas vokiečių patikėtinis ir talkininkas, tačiau jam niekas jo ramybės nedrumstė, ramiai gyveno su savo šeima.

Vieną gražią dieną pas jį atvyko Anglijos ~~JAV~~ saugumo uniformuoti saugumiečiai, prašydami jo padaryti jiems paslaugą. Su jais nuvykti į jų būstinę ką tai atpažinti. Išvyko su gera nuotaika, kad ir ten jis reikalingas „patalkininkauti". Tą dieną namo jis negrįžo. Negrįžo ir sekančioje dienoje. Šeima pradėjo jo ieškoti. Anglijos ~~JAV~~ saugumas išsigynė, kad jis jiems nebuvo reikalingas ir jo nekvietė į savo įstaigą. Taip ir dingo paslaugus generolas Petras Kubiliūnas jau gyvendamas Vakarų Vokietijoje ~~JAV~~. Jo dingimas ~~Amerikoje gyvenančių~~ Anglų ~~generalinio~~, lietuvių buvo gyvai

Tik vėliau paaiškėjo, kad tasai „uni-formuotas anglų saugumietis" buvo ~~sūnus~~ Kauno stambaus namų sa-vininkų sūnus. Tasai jo žygdarbis buvo pažymėtas, – pakelus jį jaunes-nį laipsnį saugumo žinyboje. Jam ta pavedimą gerai ~~atlikti~~ pavyko, nes savo laiku mokėsi Anglijoje ir laisvai kalbėjo angliškai.

Puslapis 39 x)

aplaiamas, kam jis dar buvo pavojingas, kad rei-kėjo jį iš šio pasaulio paviršiaus nušluoti. Šią mįslę kiekvienas sprendė savaip. Bet faktas pa-silieka faktu, kad tokios figūros iš gyvenimo arenos dingsta jų pačių praktikuojamais metodais. Kas sėja vėją - audrą pjauna. Arba - Mauras savo darbą atliko - Mauras gali eiti...

*) Jau rugpjūčio mėn. 1 d. įdampėdams atvyko trofejinis dalinys vadovaujamas papulkininkio Filipovo. Kas tai jam pasakė, kad aš esu šios vasarvietės direktorius. Atvyko pas mane su savo gana stambiu karininku, viena žvaigždute antpetyje, sužinoti ar nepaliko ką nors pabėgusieji vokiečiai. Parodžiau, kad yra koks tai sunkvežimis, bet tai sugedęs. Nuvedžiau parodyti o prie jo radome stovintį kareivį. Filipovas paklausė kokio dalinio jis yra. Jis pasakė to dalinio pavadinimą. Čia tarp eilinio kareivio ir papulkininkio vyko nemalonus pasikalbėjimas su necenzūriškais žodžiais, vienas kitą siųsdami pas motinas... Kareivis atsisakė pildyti Filipovo įsakymą, kad jis vyktų į savo dalinį o tą sunkvežimį paims Filipovo padalinys. Kareivis nenusileido. Parodžiau Filipovui, šalia unichanzo randasi daug minų, kurios suštabeliuotos guli po pušymi. Tas yra paliktas vienas vokiečių sudaužytas padalinys. Bėgti su tokiu krovinium labai pavojinga. Prie bent kiek didesnio susitrenkimo jos visos sunkvežimyje gali sprogti ir Fricas savo tėvynės nepamatys. Filipovas pažadėjo pranešti tam daliniui kuris su minomis moka elgtis. Paprašiau tą padaryti skubiai, nes jas niekas nesaugoja ir koks smalsuolis pavarės

korta atsinešti į namus. Pavojinga jas palikti ir
10. dėl vaikų, jiems viskas yra įdomu. Kitą dieną juos
buvo išvežtos. Labai švelniai su jomis elgėsi.

Grįžome pas mane. Filipova paprašiau išgerti. Veran-
doje prie padengto stalo atsisėdo tik jis vienas. Jaunes-
nisis leitenantas sėdėjo vienas šalia verandos. Mes jį
kvietėme, bet Filipovas jam neleido atsisėsti prie sta-
lo. Mums tas pasidarė kiek keistai, kad pažeidžiama
demokratijos dėsniai. Į pabaigą leido jam išgerti
tik vieną taurelę ir tai aš turėjau ją nunešti sė-
dinčiam ant suolelio. Besikalbant, papulk. Filipovas pasisakė,
kad jis yra lakūnas ir už prasižengimus drausmė-
je perkeltas į frontinį padalinį.

Kitą dieną sužinojom, kad tas papulkininkas
Filipovas už Raudondvario su savo mašina užva-
žiavo ant minos ir žuvo jis tik vienas. Šoferis
ir tasai jaunesnysis leitenantas tik sužeisti.

Rugpiūčio mėn. 4 d. prie mano vilos pasirodė
raitelis ieškodamas manęs. Įteikia man rašte-
lį, kurį parašė Prekybos Liaud. Komisaras Ma-
rijonas Gregoravskas ir prašo mane atvykti pas
jį į Kauną. Jau vėlokas laikas. Nutariau vyk-
ti rytoj. Vilijampolės tiltas susprogdintas. Vyks-
tu dviračiu. Prie susprogdinto tilto žmonės
kelia per Nerį kareiviai valtimis su virvės
pagalba. Kareiviai nenorėjo mane civilinį kel-
ti. Paaiškinau jiems, kad esu iškviestas tokio
tai komisaro ir parodžiau man rašytą laišką,
kuris buvo parašytas lietuviškai, bet ant komi-
sariato blanko, kurio kertėje buvo tekstas ir
rusiškas. Leido. Man lipant į perkeliamąjį
laivą, su manim bandė įlipti ir vienas žydas.

Tasai kareivis jį išmelė ir gerokai negražiais žodžiais minėjo žydus. Tą girdint man pasidarė nesmagu, kad ta tauta nemėgsta net jų išvaduotojai.

Mano susitikimas su M. Gregorausku buvo netikėtas. Kai Kaunas buvo išvaduotas jame jis jau atsirado. Pasakė, kad mane lengvai surado, nes buv. „Apmitis" bazės direktorius draugas Girėys žinojo kur buvu ir nepabėgau į Vakarus. M. Gregorauskas iškvietė mane aukštai vietai užimti - įgaliotiniu Kaune, Prekybos Liaudies Komisaro pavaduotojo pareigose. Kiek pabūgau, nes atstatyti visą prekybos tinklą Kauni praūžus bus nepaprastai sunku, nes pasiliko kai po didelio gaisro - nei prekių, nei tarnautojų, nei inventoriaus, vienu žodžiu nieko. M. Gregorauskas mane ramina, esant mano energijai prekybą ir viešą maitinimą Kaune atstatysime. Sėda ir rašo man pažymėjimą, kad aš esu toks aukštas pareigūnas.

Mums su juomi besikalbant atėjo jo žmona Kazimera Kymantaitė-Gregorauskienė. Kviečiu pas save į Lampėdžius su nakvyne. Kazimera pasisako, kad negali, nes žadėjusi užeiti pas savo gerą pažįstamą ir ten nakvos. Čia pat atsirado Alex. Drobuys. Jis sutinka pas mane važiuoti. Iki išvykimo aptariame organizacinius reikalus ir kai kurioms įmonėms skiriame vadovus ir aptariame kandidatus dar neturinčioms vadovų.

Pavakare mes jau buvome su Vilimku Lampėdžiuose. Nerį pervažiavome per Eigulių medinį tiltą jungenti Vilijampolę su Žaliakalniu per Klenos g-vę. Tiltą kaž kodėl vokiečiai traukdamiesi nesusprogdino ir jis atliko susisiekimui didelį patarnavimą, ypač ratiniam transportui.

Prie stiklinio dalinomės pergyventais momentais. Apie mano pergyvenimus pasirodo, kad žinojo. Jiems pranešinėjo tarybiniai agentai esantieji vokiečių pusėje. Mes su žmona pažymėjome, kad lietuviai prieš tarybinę santvarką yra nusistatę priešiškai – netekę suvereniteto. Kai vokiečius, taip ir rusus skaito okupantais. 1940 m. liepos mėn. 14 d. išrinktas seimas neskaitomas lietuvos gyventojų norų reiškėju, nes balsavime dalyvavo vos 14-16% gyventojų ir jau esant Tarybų S-gos padidintoms įguloms. Dar su vokiečiais kiek mažiau nesantaikos jausmų, nes jie pripažįsta privačią nuosavybę, nežada steigti kolchozų ir daryti kitų radikalių reformų išeinant iš komunistinių nuostatų. Vokiečiai nepersekiojo tikinčiuosius, nei netikinčiuosius. Vokiečiai nebaisūs yra ir tuomi, kad jie neturi Sibiro ir Šiaurės. 1941 m. birželio mėn. 14 d. masinis išvežimas lietuvos gyventojų visuomenę nuteikė prieš Tarybų S-gą. Tai buvo labai dėkinga medžiaga propagandai. Gyvieji liudininkai pulk. J. Petruitis ir prof. Ign. Končius spaudoje rašė, kai jie buvo šaudomi Červonkoje, vežant juos į Tarybų S-gos gilumą.

Lietuvis yra neskubantis priimti naujoves. Po priverstino krikšto, jis dar 300 metų ėjo slaptai į mišką garbinti pagoniškus stabus. Daugelis amžių jo žemą trypė didieji kaimynai, žadėdami geresnius jam rytojus, jis tiems pažadams netikėjo, jų nepaėmė. Tai buvo, kai jis buvo neapsišvietęs, o dabar jį neįtikinsi, kad anksčiau nebuvo radijo ir televizorio, nes juos slopino reakcingos valdžios... Lietuvis neatsilieka nuo kultūros ir negali klausyti to, kuris nuo kultūros gerokai yra atsilikęs.

Turint tą galvoje dabar atsirado nauja problema, kaip prieiti prie lietuvio, kuris dabar neturės savo nuosavos žemės ir nesivadins „gaspadoriumi" bet bus „kolchoznikas" ir kieno tai bus stumdomas. Tai bus panašumas į vergijos baudžiavos gadynei. Reikia prie to prieiti be smurto ir prievartos, kad lietuvis į mišką ne tik ne eitų, bet net į tą miško pusę visai nežiūrėtų.

Kolektyvinis žemės apdirbimas šiandiena yra būtinas, nes motoras nukonkuravo kumelę. Pradžiai reikėtų išleigti parodomąjį kolūkį. Tikrai patiks, nes duonos savikaina bus pigesnė ir jis pats bus išlaisvintas nuo sunkaus darbo, kurio trukmė darbo dienos buvo nuo saulės užtekėjimo iki jos nusileidimo. Gerąs puses nors ir lėtai bet lietuvis perims. Jis nebus iš tų kurie iš principo, kas yra bolševikų teikiama, nors ir gera neima. Kai tasai žydas - aršus priešas bolševikų būdamas žvėryne savo draugui rodydamas kupranugarį sakė: - žiūrėk kaip bolševikai sužalojo („izoroduvali") tą arklį... Tada nebus liejamas kraujas ir nereikės jį iš jo tėvynės vežti gana toli. Kiekvienai prievartai lietuvis yra labai kietas ir keršingas, dargi klastingai keršingas.

Svečiams buvo labai įdomu, kai liaudininkai ir kadetai nutolino Lietuvos visuomenę prieš rusus kiečius ir jų talkininkus - kubiliūnininkus rūkus. Apie talkininkų pastangas įtikinti liaudininkus ir kadetus keisti savo nusistatymą sovietų atžvilgiu - jei netalkininkauti, tai nors nekiršinti visuomenę prieš juos. Pas mane esantį laikraštį „Ateitis", daviau paskaityti straipsnį „Dienos klausimu", kuriame smerkiama opozicija, kai

jie tuomi lieja vandenį ant bolševistinio malūno. Tas svečiams nebuvo žinoma, kas lietuvius nuteikė prieš vokiečius. Jiems tvirtinta Tarybų S-goje, kad tai buta nuopelno komunistinio pogrindžio Lietuvoje. Buta, bet labai mažame procente, nes jie buvo giliame pogrindyje, visur žiauriai buvo persekiojami

Mano svečiai buvo tos nuomonės, kad klaidos buvo darytos, bet dabar to nebus. Niekas dėl savo įsitikinimų nebus persekiojamas. Kas liečia suvereniteto, tai jis yra išreikštas visų respublikų sambūryje, kuris yra pavadintas – Tarybų S-ga ir jos vadovybė yra renkama visų respublikų piliečių ir čia pasireiškia suvereniteto prasmė ir esmė. Tai tvarinys turintis daug panašumo į Jungtines Amerikos Valstijas (JAV). Pasisakyta, kad renkant valstybės vadovybę nebūtų vienos politinės grupuotės monopolis išstatant kandidatus. Darželis yra gražus, kai jame žydi įvairių atmainų gėlės. Niekas nesižavi tokiu darželiu, kur žydi vienos ramunės arba mėta.

Mano svečiai nuvargio iškamuoti miegojo kai užmušti, juo labiau ramioje vietoje, pušų ozono apsvaiginti. Aš miegojau blogai. Mane kamavo visokie jau tarnybiniai rūpesčiai; kaip man pavyks atstatyti prekybą, viešą maitinimą ir šiaip gyvenimui grąžinti normalias sąlygas. Karas per tuos 3 metus gyventojus smarkiai sužalojo materialiniai bet ne mažiau ir moraliai. Tik blogos gyvenimo sąlygos suformoja žmogaus sąžinės laipsnį. Alkanas žmogus su morale ir sąžiningumu bus konflikte

ir čia pasidaro nusikaltimas ir kitos nemalonės.
Taip mane begalvojantį, ne kiek nenumigęs pasitikau jau aušlančią dieną. Mano svečiai savo akis krapštydami pasisakė, kad nedaug turėjo tokių naktų, kaip turėjo šią naktį. Vis tai buvo priglaudžiamos galvos fronto sąlygomis - kiek priguli apsirengęs. Gerai išsimiegoti, tai buvo svajonė. Čia toji svajonė išsipildė.

Po pusryčių išvykom traukyti nuniokotą Kauną. Komisarai turėjo su partiniais ir nepartiniais vietos organais pasitarimus, o aš savo tarnybos būstinei parinkau patalpą buvusiam Prekybos liaudies Komisariato name, Laisvės al. 38, bet jau dabar buvo toji alėja pavadinta - Stalino prospektu.

Nors aš buvau aukštu pareigūnu, tačiau mano Lampėdžių kurorto direktoriaus pareigų Kauno miesto vykdomojo komiteto pirmininkas B. Rutkauskas mane neatleido, neduodamas man net talonų trims litrams degtinės nusipirkti, sakydamas, kad jis prašys pas mane leidimą, nes tokius tik aš išdavinėjau... Tas mano pareigas Lampėdžiuose pildė žmona iki iš jų išvykimo, o tai jau buvo rugsėjo mėn. viduryje.

Iš Lampėdžių į tarnybą ir algal vykau dviračiu. Į patį galą buvimo Lampėdžiuose neteko ir tos susisiekimo priemonės. Vienas kareivėlis paskolino ir mano dviratį kokiam tai skubiam reikalui ir negrąžino. Važinėjau žmonos moterišku dviračiu. Visi šaipėsi, kad toks „rąžnas" pareigūnas moterišku dviračiu važinėja. Atsikirsdavau, kad ir kunigai tokiais važinėja. Tada man pasiusdavo pirklas neplikas - užsirišk sutoną...

Kauno Valstybinė Prekyba

~~Po~~ Pabėgus ~~pabėgimo~~ A. Smetonai iš Lietuvos, žurnalistas Justas Paleckis sudarė laikinąją vyriausybę ~~tokios~~ sudėties, ~~kuri~~ kokios buvo smetoniškais laikais. Pasireiškus orientacijai, kad Lietuvoje [illegible] greitai taps [illegible], ~~yra~~ būtina ~~s pakeitimas persitvarkyti viduje ne tik personaliai, bet keisti jos~~ ne tik pakeisti vyriausybę, bet ir pačią santvarką. ~~Nebeno ilgai galvos sukti dėl jos pasirinkimo. Paimta tokia, kuri jau egzistavo Rusijoje nuo 1917 metų spalio mėnesio. Tokia santvarka yra tik vienoje Rusijoje. Kitur dar jai nepavyko prigyti.~~ Nors Lietuva dar nebuvo priimta į Tarybų S-gos narių šeimą, bet Liaudies Seimui susirinkus 1940 m. liepos mėn. 21 d., pareiškė savo norą būti toje šeimoje ir Lietuvoje, pagal TSRS pavyzdį, administracijos žinybas pradėjo tvarkyti.

Buržuazinėje Lietuvoje ~~nebuvo~~ neturėjo Prekybos ministerijos, ~~Buvo~~ tik Prekybos D-tas, ~~ir jis buvo~~ pavaldus Finansų ministerijai. Jo funkcijos ~~buvo tai~~ išdavimas licencijų prekėms įvežti ir išvežti kooperatyvams, akc. bendrovėms ir pavieniams pirkliams. Prekybos D-tas dar ~~buvo~~ priklausė Užsienių ministerijai, ~~valdoje. Jo~~ veikla ~~buvo tai~~ pasireiškė sudarant prekybinius susitarimus tarp valstybių, sutartis paruošiant ir sekant jų vykdymą.

~~Veikiant~~ Kainyt... laisvai prekybai, ~~buvo~~ būtina ~~ir~~ prižiūrėti, kad ~~nebūtų~~ dirbtinai ~~keliamos~~ netaptų kainos. ~~ir~~ Tam reikalui ~~buvo~~ įsteigta Kainų tvarkytojo įstaiga ir jos tvarkytoju ~~buvo~~ paskirtas d-ras Vl. Juodeika.

Persitvarkant pagal tarybinę administracijos struktūrą, ~~yra būtina~~ reikalinga Prekybos žinyba, kurios žinioje būtų visa prekyba, ~~yra jos~~ žinioje, nes privačios prekybos nėra.

iškalų

būtų

Likvidavus Lietuvoje privačią prekybą, Pravedus
nacionalizaciją, prekyba tapo valstybinė. ~~jai vado-~~
vadovauti ~~yra būtina Prekybos ministerija~~. Nuo 1940 m.
rugpjūčio mėn. 1 d. steigiama Prekybos ministerija,
jos gen. sekretoriumi skiriamas Marijonas Gre-
goranskas, o nuo 1940 m. rugpjūčio mėn. 26 die-
nos ~~jis paskirtas~~ Prekybos Liaudies komisaru.

Marijonas Gregoranskas, ~~yra~~ gimęs 1908 m. Kovo 13 d.
Kaune. Jo tėvas ~~buvo~~ smulkus valdininkas. 1915 m.
pasauliniam karui siaučiant, persikėlė (šeima) į Jaroslavlį.
Karui pasibaigus, grįžta į Lietuvą. 1926 m. baigė Kė-
dainių mokytojų seminarijos du kursus ir ~~buvo~~
mokytojavo seminarijos pavyzdinėje mokykloje. ~~Įvy-~~
~~kus~~ '90 tautininkų perversmui buvo suimtas ir kaip
„netinkamas valstybės tarnybai" iš mokytojo pa-
reigų ~~buvo~~ atleistas. Už politinį veikimą Lietuvos
Jaunimo S-goje ~~buvo~~ jis ištremtas į Mažeikių aps.
Man teko ~~asmeniškai~~ apsilankyti pas P. Mechavi-
čių, prašyti, kad jis atšauktų M. Gregoranskio ištrėmimą ir leistų pasilik-
ti Kaune, tęsti mokslus ~~toliau~~. Prašymas buvo
patenkintas. M. Gregoranskas dirbo Kooperacijos Banke Kaune, nuo
1928 m. Kooperatyvų taryboje redakcijos sekretoriu-
mi, 1935–1938 m. „Spaudos Fonde" ir nuo 1938 m.
gruodžio 1 d. „Valgio" bendrovėje, į kurią buvo
pakviestas, tik pradėjus ją organizuoti, pradžio-
je ~~buvo~~ vyresniuoju buhalteriu ir reikalų ve-
dėju, vėliau direktoriumi. 1929 m. yra baigęs
Mokytojų Profesinės S-gos Kauno suaugusiųjų
gimnaziją ir įstojęs į Lietuvos Universiteto Teisių
fakultetą. Studijavo ekonomiją. Studentaudamas
aktyviai veikė studentų „Varpas" draugijoje ir
Lietuvos Jaunimo S-goje. Už studentinę veik-

administraciniu būdu buvo nubaustas 3 mėnesius kalėjimo. Prieš sudarant Liaudies Komisarų Tarybą buvo įsteigtosios Prekybos ministerijos gen. sekretoriumi ir ėjo Prekybos ministro pareigas. Nemažai rašė pažangioje spaudoje.

M. Gregoranskio paskyrimas Prekybos Liaudies Komisaru labai tinkamas. Nors jis dirbo kooperacinėje prekyboje, bet jam nebuvo svetima ir privati prekyba. Jis pats pasakojo, kad būdamas paauglys, mokymo laisvomis valandomis gatvėje pardavinėjo papirosus, degtukus, tabaką ir kitas smulkias prekes. Sakėsi, kad jam toji prekyba labai sekėsi ir jis šeimos biudžetą gerokai paremdavo. Studentų tarpe buvo pasižymėjęs kaipo geras kalbėtojas ir tikrai tą dievo dovaną turėjo. Jis ja pasinaudojo ir kitu metu. Savo judrumu ir darbštumu išsiskyrė, tapo pavyzdžiu kitiems. Taigi, geresnio kandidato į Prekybos Liaudies Komisaro postą Lietuvoje nebuvo.

Lietuvos Liaudies Komisarų Tarybos sudarymu Finansų ministerijos žinioje esantis Prekybos D-tas ir Kainų tvarkytojo įstaiga perversta naujai įsteigtos Prekybos ministerijos žinion. Naujai įsteigta ministerija pradžioje ėmėsi organizacinio darbo buv. Prekybos D-to patalpose, Maironio g-vė 17. Spalio mėn. persikėlė į Stalino pr. 38.

Iš Maskvos atvyko laikinai padėti tvarkyti prekybą visasąjunginės Prekybos komisaro pavaduotojas kadrų reikalams A. V. Šarovas. Nuolatiniu Lietuvos Prekybos Liaud. komisaro pavaduotoju buvo paskirtas M. M. Gurovas. Jis prieš

305

pasiūlymą dirbo visasąjunginės Prekybos komisariate maistprekybos skyriaus viršininku pavaduotoju ~~buvo~~. Antruoju pasiūlytas buv. Lietuvos Komercijos banko tarnautojas Abraomas Plachinas, gimęs Čekiškėse, Kauno aps., žydų tautybės.

Prekybos komisariato: Prekybos sk. viršininku buvo M. Simukaitis, Organizacinio sk. viršininku J. Skorubskas, Planavimo sk. viršininku M. Ragevičius, Finansų sk. viršininku Vydra ir Kadrų sk. viršininku Moisėjus Rafas.

Lietuvos TSR Liaudies Komisarų Tarybos Pirmininko pavaduotojo St. Brašiškio asmeninis sekretorius A. Ivaškevičius skambina man į butą ir prašo užeiti pas jį į įstaigą, kuri buvo Putvinskio g-vėje. Atvykęs ~~pas jį sako~~ sužinojau, kad organizuojamas Autotrestas ir jo valdytoju yra skiriamas man gerai pažįstamas šoferis St. Šeškevičius. Kviečia mane būti jo pavaduotoju. Pasakiau, kad reikia suderinti su ~~nes~~ Prekybos Liaudies Komisariatu, nes ~~tas~~ tokioms pačioms pareigoms kviečia mane organizuoti Kaune Valstybinę prekybą.

Grįždamas užėjau į Prekybos Liaudies Komisariatą ir komisarui M. Gregorauskui papasakojau, iš kur atėjau ir kokiam reikalui buvau iškviestas. Komisaras M. Gregorauskas pasakė, kad yra suderinęs su Lietuvos TSR Liaudies Komisarų Tarybos Pirmininku M. Gedvila ir komunistų partijos kadrų sekretoriatu, ~~kad~~ aš būsiu skiriamas Kauno Valstybinės prekybos ne direktoriumi, bet pavaduotoju. ~~Kad~~ Tuo laiku buvo toks nusistatymas, ~~kad~~ buvusius įmonių savininkus į vadovaujamas vietas neskirti, bet kaip specus ~~skirti~~ pavaduotojais.

306.

Direktoriaus pareigoms Komisariatas kandidato neturi. Prašo mane ~~tokį~~ kandidatą parinkti ir pristatyti Komisariatui patvirtinti.

~~Išėjęs~~ Iš Komisariato, grįžau ~~išėjau~~ į namus, kad galė[čiau] ramiai ~~sąlygose~~ apsispręsti, kur eiti dirbti. Abi sritys man buvo gerai žinomos. Auto susisiekimo srityje dirbau virš 7 metų. Pusę to laiko dirbau Kauno miesto ir pusę-užmiesčio autobusų susisiekime vadovau[ti] ~~pareigose~~. Prekybos srityje tiesioginiai dirbau nepilnus praėjusius metus, būdamas kompanijonu ~~būdamas dalyku~~ STD ir Salerskis ir B-vė. Tačiau apie Kauno miesto prekybą gerai susimanau ~~žinojau~~, nes virš 7 metų buvau Kauno miesto tarybos nariu ir ~~buvau~~ išrinktas atstovu Kauno miesto Mokesčių komisijoje. Iš jos išėjęs tvarkiau prekybininkų mokesčių bylas ir taikiau prekybininkus, dalinant pelnus, gautus iš vienkartinių sandėrių. Nusprendžiau eiti dirbti į prekybos sritį, nes automašinos yra užsieninių firmų, daugumą ~~daugumoje~~ iš Vakarų. Bus sunki problema gauti atsarginių dalių, darant mašinų remontą. Iš Tarybų S-gos naujų autobusų ir sunkvežimių, pakankamu ~~skaičium~~ gauti negalima, nes jos ~~toji~~ pramonė nėra pilnai išsivysčiusi, ~~ir~~ ji pirmoje eilėje pildo užsakymus karo reikalams, gerai žinodama kokį turi kaimyną prie vakarų sienos. Prekyboje dirbant bus mažiau rūpesčių. Pardavinėsi tą, ką ~~mes~~ gausime. ~~Kaip tai bus~~ Sunkiau pasakyti, kad prašomos prekės ~~trumpam~~ laiku neturime, bet tikime greitai gauti. Kur kas sunkiau keleiviui paaiškinti, kodėl paskirtam reisui nėra autobuso, kuris labai skuba tarnybos reikalais ar nedarbiniais ~~[illegible]~~ ~~tai~~ atostogas praleisti, poilsiui ~~[illegible]~~ eiti į sanatoriją.

įvestuves, laidotuves, ~~ar~~ ai nyustant kitais reikalais.
Pagaliau ~~savo valdą~~ ~~susisiekimas yra visa Lietuva~~.
~~Tektų~~ visur ~~būti~~ byvoti, o aš ~~išėjaus~~ ne to ~~iš to~~
~~leisdavo~~ ~~ir~~ po nepilno poilsio, ~~kurio~~ kai amžiaus,
~~ir~~ darbingas būti ~~būnu~~, visuomet budrius ~~budriam~~
no miestas ir jo priemiesčiai. Prekybos sritis – vien tik Kau-
ir savo ~~F~~ lovoje. O tai man tinka. Miegosi savo bute
~~ninėm kliūčių kelių~~. Apsisprendžiau. ~~esti mažiau tu~~
keriūčiui. Paskambinau A. Ivaš-
kevičiui, padėkojau už jo paslaugą ir pasakiau,
~~savo apsisprendimą~~ nutarimą. Ką nusprendžiau, jis, kaipo buvęs ~~prekybos~~
darbuotojas, „Spandos Fondo" net pritarė, ~~kad~~ nes aš
dirbdamas prekyboje daugiau naudos atnešiu,
negu ~~būdamas~~ Autotreste.

Nors dar oficialiai ~~nesu~~ nepaskirtas Kauno mies-
to valstybinės prekybos pareigūnu ~~pareigūnas~~, bet gavau ko-
misaro M. Gregoravskio žodinį paredimą surasti tai
prekybai kandidatą direktoriaus pareigoms. Daug
galvoti nereiko. ~~Vedamas vidujinių žmogaus~~ Pasikliaudamas savo nu-
jautimu ir patyrimu, ~~kad~~ nutariau tomis pareigoms tiks
STD tarnautojas – radijo aparatų montuotojas ~~montotojas~~ Stasys
Jukmevičius. Pažįstu jį jau keletą metų, ~~kaipo~~
politiškai ~~politinai~~ apsisprendusį žmogus. Nemėgo reakcio-
nierių. Radijo montavimo patalpose, ~~kurios buvo~~
Lietuvos Kooperacijos banko rūmų kieme, Stalino
pr. 62 jis ir Myk. Krestnikovas sugebėdavo spaus-
dinti nelegalią literatūrą. ~~Patalpa~~ Jen buvo gana erd-
vi. ~~Jos~~ Dalį atidaro radijo įpokavimo dėžė-
mis, ~~ir ten~~ ir dienos metu ant rotatoriaus ~~buvo~~.
spausdindavo ~~spausdinami~~ atsišaukimus ~~atsišaukimai~~ prieš smetonininkus ~~smetonininkas~~
reakcionierius. St. Jukmevičius ~~Pagal savo amžių~~ buvo perženg-
ęs 30 metus. Labai santūrus, mažai kalbantis,
kilęs iš darbininko šeimos. Nebaigęs pradžios mokyklos.

Ka nors parašyti jam ~~sudaro~~ ~~kiek~~ sunku ~~okazogą~~. Kal-
ba rusiškai, ~~bet~~ ne visai laisvai. Žmona – žydė.
Dabartiniu metu yra ~~pasiuntas~~ (komisaru) „STJ",
„Rambyno" ir „Salerskis ir B-vė" įmon~~ėms~~ių. Sa-
vo pareigas kaip komisaras pildė nepriekaištin-
gai. Jei kas jam buvo nesuprantama, jis visuomet
atsiklausdavo mano nuomonės, nes jis žinojo,
kad politiniame garde nebuvau eiliniu ir aršiai
nemėgau diktatorių, nežiūrint kokiomis jų spalv~~os~~omis
jie dangstėsi. ~~Galutinai apsistojau, kad~~ Taigi, Šlesyjus
Junkevičiaus ~~kaipo~~ direktorius bus geras, turė-
damas ~~tokias kaip~~ ūkišką nuovoką, mandagus,
moka kalbėti rusiškai, darbštus, politiškai apsi-
sprendęs, ne gin~~tautis~~ Ne visi tokias geras savybes
turi. Mažas išmokslinimas, bet ~~ką~~ ~~atliks~~ kiti. ~~Šiaip~~ ko politrukas papildys
darbe nebus stabdžių. ~~Pasilsko~~ ~~su juomi susitikti ir~~ Liko tik su juo susi-
tarti, ~~paprašyti susitikimo pasiūlyti direktoriaus pareigoms.~~
Sutikęs jį ~~iš pat ryto~~ kontoroje, paprašiau jo niekur
neišeiti, ~~ir~~ atlikus ~~kontoroje~~ svarbesnius reikalus
pasiūliau jam su manim užeiti į „Monikos" kavinę, kuri
~~yra~~ greta darbovietės, kavos puoduką išgerti. ~~Tą jam~~
~~pasakęs~~ jis, kol aš atlikinėjau ~~kokius~~ kai ab tarnybi-
nius ~~reikalus~~ es nāduolos, kiek jaudinosi, nežinodamas kokiam
reikalui aš jį kviečiu kavos išgerti. ~~Tuo labiau~~
Jis jokių kavinių nėra lankęs ir jį toji aplinka
kiek varžė. Kavinėje pasirinkom ~~sau~~ staliuką
pačiame salės gale. Dar mums neatnešus užsaky-
tos kavos su pyragaičiais, pradėjau ~~jam~~ dėstyti
~~kokiam reikalui~~ Rusimo tiksluj pakviečiau jį čia ateiti. ~~Papasako-~~ Papasako-
jau savo pasikalbėjimą su komisaru M. Gregorausku.
Kai pasakiau, kad noriu į naujai organi-
zuojamą Kauno miesto Valstybinės prekybos

direktoriaus vietą, pasiūlyti jo kandidatūrą, jis sut-
glumo, parando, ~~kiek~~ [iš vos] žada atgavęs, pa~~sakė~~[klausė], kodėl
~~tai~~ [šitą] vietą neskiria manęs. Pasakiau, kad aš būsiu
direktoriaus pavaduotoju. ~~pareigose~~ ~~kiek~~ Pagun-
žnojęs kavos, jam ramiai ~~tonu~~ ~~atsakė~~ ~~sako~~: [tarė] – Taip ir se-
nais laikais ~~taip~~ darydavo žydai pirkliai. Savo biz-
nio patentą išimdavo kito piliečio vardu, kuris
jokio turto neturėdavo. Padar~~ę~~[ius] „bankrotą", skolinin-
kai ir mokesčių inspekcijos iš tokio žmogaus nie-
ko negalėjo ~~paimti~~ [gauti]. Dabar irgi panašiai daroma...
Prisipažįstu, kad nesugebėsiu ~~tose~~ [tų] pareig~~ose~~[ų] at-
likti ~~darbą~~, nes, kaip žinote, nebaigiau net ~~pilnos~~
pradžios mokyklos. Tokios didelės ir svarbios įstai-
gos bus neraštingas direktorius. Visai netelpa ma-
no galvoje, kad taip norima tvarkyti. Įtikinėjau,
kad įstaigos vadovas ~~tai~~ [ai] įstaigą ir vadovaus, ~~ne vien~~ [pasitar-
damas su] ~~asmeniniai~~, ~~bet~~ kolektyv~~iai~~[u], ~~kurio~~je labai svarbią
rolę vaidins Profsąjunga. ~~Po tokio pasidalinimo~~
~~nuomonėmis~~, [jis] pasakė, kad duos man atsakymą
vakare. Suprantama. Tarsis su žmona, ~~kuri~~ buv~~o~~[usia] pa-
grindininkė, ~~o~~ dabar ~~yra~~ akt~~inga~~[yvia] veikėja prekybos
ir pramonės darbuotojų Profsąjungoje. Baigiantis
darbui, St. Gurnevičius atėjo pas mane ir labai
nedrąsiai pasakė, kad sutinka būti skiriam~~a~~[as]
direktoriumi, bet su sąlyga, jei aš būsiu jo padė-
jėju. ~~Tą pasakęs dar pridūrė~~ [Ir pridūrė dar,] ~~kad~~ ašimi ~~tos~~ pre-
kybos būsiu aš, (nes [ne jis,] prekyboje nenusimano), ~~bet~~
moka tik radijo aparatus montuoti. Padrąsinau,
kad ir radijo aparatus montuoti nemokėjo, kai
buvo priimtas į STI dirbti. ~~Ir~~ Dabar Ne tik pats
to amato išmoko, ~~bet~~ jam ir kitus mok~~ina~~[o]. Su pre-
kyba bus tas pats. Po kokių vienerių metų galės

[arpinkiškai,] savis~~tovai~~ be kitų pagalbos ją traukytis. ~~Ko to mano~~
~~pasakymo jo lūpose žaidė šypsnys~~ [staiga jis] pralinksmėjo,
~~pasidarė~~ [su] judresnis [ėjo] ir ~~stipriau~~ [godžiai,] [~~ištraukė~~] papiroso ~~patraukė~~
ne ~~vieną~~ dūmą, ~~bet traukė godžiai jų daugiau.~~

Vakare iš savo buto [telefonu] paskambinau Komisarui M. Gregorauskui, kad kandidatą į direktorius naujai organizuojamai[os] Valstybinei[ės] prekybai[os] suradau, prašy~~damas~~[au] paskirti laiką, kuomet kandidatas galės jį aplankyti. ~~Taip buvo susitarta per pavedimą surasti kandidatą į direktorius, kaip liaudyje sakoma „apsinosfirmui".~~ Komisarui M. Gregorauskui ta proga pas~~akiau~~[ekiau] pasakėlę, ~~[apie tai]~~ kai dievas ~~pavedė~~ [liepė] pelėdai, [kad] jam atneštų gražiausią paukštelį, pelėda ilgai nelaukdama, ~~kuoj~~ dievui pristatė savo mažą pelėdžiuką. Dievas, pamatęs pelėdžiuką ~~su~~ nep~~asitenkinimu~~ [tenkintas] paklausė: „Ar nesuradai gražesnio?" „Mano akyse – ~~jis~~[jis] pats gražiausias", atsakė pelėda. Gi mažiems pelėdžiukai ~~tiurai~~ labai negražūs. ~~akys dideli neapsiplunksnavęs tiurai labai negražūs.~~ [Jau ir aš kaip pelėda pasielgiau,] Kandidatą į direktorius ~~parenkant vado-kavausi pelėdos skoniu, nes~~ (St. Juknevičiumi ~~yra mano~~ [savo] lizdo paukštis. Su ~~juo~~ dirbu jau daugiau 2 metų ~~ir taip~~ [M]an atrodo, kad jis, ~~kurse pereiguose~~, kaip liaudis sako „parako neišras", bet, kitiems [teisingai] dirbant, ~~ne bus~~ [nemaišys.] „tormozu". Komisaras gardžiai juokėsi iš mano ~~pasakymo~~ [kalbos] apie kandidatą į direktorius ir pas~~akė~~[iūlė], kad jis atei[ti] ryt ~~rytoj~~ 12 val.

St. Jukneviečius, ~~eidamas~~ [ruošdamasis] [1] pas [2] komisarą [3] M. Gregorauską, [4] [eiti] [panašiai] ~~apsivilko~~ išeiginius drabužius ir šiaip pasitempė, gerai žino[jo] ~~damas~~, kad jam teks kalbėti ne tik su M. Gregorausku, bet ir su A. V. Šarovu,

mo kurio tas pasiūlymas iš ~~bus~~ priklausys, Padrąsinom!
Po kurios valandos grįžta iš, pasakoja, ką jie
kalbėjo. Mums ~~bekalbant~~ šnekučiuojant, telefono skambutis. Kal-
ba M. Gregorauskas ir sako, kad A.V. Šarovui iš
jam atsiųstas „pelėdžiukas" labai patiko, ~~ir nusta-~~
~~tė, kad tai~~ jis bus idealus direktorius; ~~kuris~~ nekliu-
dys prekyboje nusimanantiems žmonėms dirbti.
~~Toliau sako, kad~~ Tačiau St. Juknevičius yra pastatęs
sąlygą - sutinka būti direktoriumi, jei ~~jam leisim~~ Petraus-
kas bus jo pirmuoju pavaduotoju. ~~Tam~~ Mes sutikome ~~sutikimą mes su~~
~~A.V. Šarovu davėme.~~ Dabar pavedame jums kartu su
St. Juknevičium surasti kandidatus dar vieno
direktoriaus pavaduotojo ir vyr. buhalterio pa-
reigoms. Prašo to reikalo ilgai nevilkinti. Vyr.
buhalterio pareigoms sutarėme pasiūlyti vėl
iš mūsų lizdo „pelėdžiuką" - Petrą Janušką. Mes
~~su~~ su ~~St. Juknevičium~~ su juo dirbame virš 2 me-
tų. Nors dar nėra peržengęs 30 metų, bet savo
sritį gerai žino, ~~jis yra~~ kilęs ~~savo~~ iš Kovarsko, mažaže-
mio gūnus. Neturime tik kandidato antrojo
direktoriaus pavaduotojo pareigoms ~~kandidato~~. būtų gerai jei atsirastų
Mudu abu buvome tos nuomonės, ~~kad tai būtų~~
žydų tautybės. ~~Jei būtų bent vienas žydų tau-~~
~~tybės darbuotojas mūsų bendrovėse, tai tikrai~~
~~mes jo kandidatūrą būtume tomis pareigoms~~
~~iškėlę~~. Deja, tokio neturėjome. Nutarėm pa-
prašyti prekybos ir pramonės darbuotojų Profsąjun-
gos, kad ~~kas~~ ~~tomis pareigoms~~ duoti kandidatą. Kitą die-
ną tokį kandidatą ~~iš~~ Profsąjunga pasiūlė ~~buvo duotas~~.
Tai buvo Girša Sesickis, peržengęs trečiąjį de-
šimtį ~~metų ir~~ dirbo Kliačko, Vulfas manufaktū-
ros urmo prekyboje, Daukšos g-vė 7.

L.T.S.R. Prekybos Liaudies Komisaras M. Grego-
rauskas savo įsaku iš 1940 m. spalio mėn. 26 d.
Kauno Valstybinės Prekybos direktorium pa-
~~skirtas~~ skyrė Stasį Gurkevičių, direktoriaus pava-
duotojais – Cezarį Petrauską ir Giršą Sesickį,
Vyr. buhalteriu Petrą Janušką. Tą pačią dieną
Kauno Valstybės Prekybos „galvutė" buvo pa-
kviesta į Prekybos Liaudies Komisariatą mažam
seminarui. Apie tarybinę prekybą ~~pasakojo~~ kalbėjo ko-
misaro pavaduotojas M. M. Gurovas. Tai, ką jis mums
pasakojo, ~~mums~~ jau buvo žinoma. Mums dau-
giau rūpėjo praktiški dalykai, pirmoje eilėje –
patalpos prekybos centrui – direkcijai. Tuo tarpu
~~randamės~~ [illegible] patalpose, kuriose buvo įsikūrusi firma „Salerskis
ir B-vė", Stalino pr. 60. Pačiam ~~toji patalpa turi~~
tai tik 3 kambariai, ~~ir~~ visas plotas neviršija 40 kv.
metrų. Greta gyvena Ant. Butkevičius. Jis pa-
skirtas direktoriaus pav. bazės „Optimiz". Žada
išsikelti gyventi kitur. Tuomet patalpos ~~didės~~ iš-
~~bus~~ siekis apie 90 kv. metrų. Vis vien ~~jos~~ nepakanka.
~~Skubus reikalas~~ Reikia skubiai gauti didesnes patalpas. Nutar-
ta ~~pradžioje beznotis~~ kolkas pasitenkinti laikinomis ~~esamose~~ patalpomis. ~~Kovo~~
Sal jeb ~~kito~~ mėnesio ~~laike~~ bus galutinai likviduotas
„Amatbankas", Stalino pr. 24, ir jo patalpos ~~bus~~ atiteks
~~perleistos~~ Kauno Valstybinei Prekybai.

Šiam posėdžiui pasibaigus, visasąjunginės Preky-
bos Liaud. Komisaro pavaduotojas kadrų reikalams
A.V. Šarovas, kuris specialiai ~~buvo~~ ~~pa~~atsiųstas į Lietuvą
padėti persitvarkyti, pereinant iš kapitalistinės
sistemos į tarybinę santvarką, man pas~~akodamas~~ nabždėjo
~~pasako~~, kad ~~aš~~ mudu su St. Gurkevičium nueitume pas
jį. Pabrėž~~damas~~ė, kad savo kabinete jis ~~mus~~ tik

mudviejų lauks. Pasakiau g. Sesickui ir P. Januškai, kad jie yra laisvi, o St. Jurkevičiui pasilikti. Kuomet įėjome į A-Šarovo kabinetą, radome besėdintį pas jį komisaro M. Gregoravičių. Paskui mus įėjo ir komisaro pavaduotojas M. Gurovas.

A. Šarovas, žiūrėdamas į mus aiškino, kad kadrai viską lemia, tad jam iš pat pradžių reikia labai rūpestingai parinkti tuos žmones, kurie gerai žinotų savo darbo sritį. Prekybos liaud. Komisariatas sukomplektavo Kauno Valstybinės Prekybos patį branduolį – direkciją. Mums pavaldžių darbuotojų įdarbinimas pasilieka mūsų kompetencijoje. Taigi, paskiriant parduotuvių vedėjus, jų pavaduotojus ir pačioje direkcijoje atsakingus vadovus, turime žiūrėti, kad tasai kandidatas savo darbą gerai išmanytų. Daug kas klysta galvodamas, kad vadovaujančioje vietoje turi būti darbininkas arba kilęs iš jos šeimos. Tai pageidavimas, o jei tokio nerandama, Leninas yra pasakęs, kad reikia specialistus traukti ir ne iš darbininkų tarpo, jei jis praeityje nėra nusikaltęs nei politiškai, nei kriminaliai. Tarybų S-goje tokie specialistai ne iš darbininkų tarpo būna pavaduotojais ir šis metodas davė gerus rezultatus. Čia yra pageidavimas, o ne reikalavimas, kad į vadovaujančias vietas būtų skiriami tautiniai kadrai. Prekyba vertėsi daugiausia žydai. Lietuvių toje srityje buvo mažuma. O jei ir dirbo tai kooperacijos sistemoje. Nesupraskite, aiškino A-Šarovas, kad aš esu užsikrėtęs antisemitizmu, bet atsiedimas reikalingas. Tegu jie eina dirbti į

kitas sritis ir ten savo gabumus panaudoja. Jei nacionalizuotose įmonėse dirbo mažai lietuvių, tai tada reikia verbuoti lietuvius, kurie dirbo kooperacijoje arba kitur ir jiems į parduotojus skirti speca žydų tautybės. Pabrėžiu, kad ši problema gal bus laikina, nes Komisariatas, kai Vilniuje ir Kaune organizuoja trumpalaikius kursus, kur paruošia prekybos kadrus. Pasistengsime į tuos kursus pasiųsti lietuvius ir tokiu būdu per kokius vienerius metus tautinių kadrų klausimas, jei dar ne visiškai, tai nors dalinai bus išspręstas. A. Šarovui baigus kalbėti, St. Juknevičius pastebi, kad direkcijai bus labai sunku prekybos kadrus pakeisti, nes nacionalizuotų prekybų tarnautojai turi pirmenybę į darbą, o jie šimtinai žydų tautybės. A. Šarovas jam pataria atlikti manevrus. Tarnautojus, kurie dirbo prekyboje iki nacionalizacijos, gal ne visus, bet jų dalį, kelti į kitą ir taip padaryti mišrią. Pagaliau tai įvyks savaime. Daugelis parduotuvių teks jungti, kitas likviduoti arba perkelti arčiau įmonių, kad darbininkams netektų važinėti apsipirkti į miesto centrą. Pirmoje eilėje bus steigiamos maisto produktų ir buitinių prekių parduotuvės. St. Juknevičius pastebi, kad kadrus tvarko kadrų skyriai ir jų viršininkais yra paskirti Prekybos Liaud. Komisariate Moisėjus Rafas, o Kauno Valstybinėje Prekyboje Moišė Baronas. Abu žydų tautybės ir aišku todėl stengsis protegoti savo tautybės žmones, tad bus sunki kova su „atskiedimu". A. Šarovas tą išgirdęs, pasikrapštė pakaušį, atsiduso,

pasakė M. Gurovui: „kak to nas obskakali" ~~(taip mus aplenkė)~~. Visi trys komisarai pirkai nusišypsojo. Minutė tylos. A. Šarovas, ~~kartai~~ labai susimąstęs, paskui St. Junkevičiui sako: „Kadrų skyriaus viršininkai kadrus tvarko, bet tarnautojas priimamas į darbą tik įmonės direktoriaus įsakymu. Tą ginklą turi savo rankoje ir jo neišleisk, net jei tau skambins telefonu arba rašys raštišką rekomendaciją koks nors aukštas pareigūnas. Tai pasakęs kreipiasi ~~prie~~ į komisarą M. Gregorauską: ~~ir jam sako:~~ „Pažiūrėsime, kas ką „obskakaet". Įtikintis bus. Daug kam nepatiks mūsų nusistatymas prekybinius kadrus sutvarkyti ~~pasikiesti~~. Ieškos visokių argumentų, pradedant nuo bobutės bobučių iki tarybinės santvarkos. Esu ~~gyliai~~ tvirtai įsitikinęs, kad St. Junkevičius savo galia ~~pirkam~~ nepanaudos, sąžiningai elgsis parenkant žmogų atsakingoms pareigoms, ir mes nepalenkiamų padarysime tokį skydą. Sustatykite sąrašą tokių tarnautojų ne tik sau pavaldžių įstaigų, bet ir komisariato tarnautojų, kurių „bobutės" kai kam galėjo nepatikti ir aš dėsiu savo rezoliuciją, kad juos be žinios visasąjunginio Prekybos Liaudies Komisariato negalima iš darbo atleisti. Mums reikalingi specialistai ir Leninas patarė mums juos panaudoti, kuriant socializmą. Ne ~~skaityti~~ laikyti nusikaltimu, jei kas pasistatė namą ar turėjo kokią nors prekybą arba kokią nors gamybos įmonę. Dėl jo politinio nusikaltimo tegu aiškina saugumas, o mes turime organizuoti prekybą, kuri valdžios aparate ~~yra~~ labai didelis varyklis. Tai pasakęs A. Šarovas atsistojo, ~~su mumis~~ atsisveikindamas

dar sėdėdamas pabrėžė, kad laikytumės ir mes, t. y. tokio pat nusistatymo, kokį turi jis. „Jei kas bus neaišku ar kas klius normaliai veikti, nesivaržykite, iš kiekvienu metu mano kabineto durys jums yra atidarytos. Jūs abu man patinkate ir visiškai jumis pasitikiu. Sėkmės darbe." Aš padėkojau už didelį pasitikėjimą ir užtikrinau, kad mes neapvilsime.

Apleidę A. Šarovo kabinetą, lipdami laiptais iš antrojo aukšto žemyn, tylėjome. Tik gatvėje St. Juknevičius prašneko. Jei mūsų pokalbio metu būtų pats A. Smetona su savo klapčiukais, kai A. Šarovas visur tvirtino, kad Lietuva lietuviams, kaip čia mums teks išlaviruoti, neturim supratimo. Mat, jis pasakė, kad prasiedimą atlikti yra jo „praktiškai pageidavimas, o ne reikalavimas". Mes gerai žinome, kad viršininko pageidavimas tolygus neparašytam įsakymui. Pridūriau, kad A. Šarovas tai pasakęs ne savo asmeninę nuomonę, tai suderinta su Maskva. Gal čia yra ryšys su pasireiškusiu trockistiniu judėjimu Tarybų S-goje. Jis man atkirto, kad L. Trockį š. m. rugpjūčio mėn. Meksikoje nugalabijo, tai jam bijoti netenka. Tai gal bijoma jo pasekėjų. Kiek patylėjus St. Juknevičius sako, kad tą prasiedimą lengviau atlikti maisto produktų parduotuvėse, nes ten žydų mažiau, bet bus sunkiau pramoninių prekių parduotuvėse.

Kitą dieną komplektuojant parduotuvių taškus, St. Juknevičius noliai prisilaikė A. Šarovo nurodymų. Ne labai prieštaravo ir kadrų skyriaus viršininkas M. Baronas, nes jis šiaulietis ir Sme-

tonai pabėgus iš diktatūros, buvo išleistas iš kalėjimo. kauniečių gerai nežinojo. A. Šarovo linijos, kiek lie-do sąlygos, buvo laikytasi ~~prevesta~~ ~~paturninamai~~. ~~Nesant~~ Neturint kandidatų buvo paskirti vedėjai, einantieji laikinai pareigas.

A. Šarovo pavedimu komisaras M. Gregoranskas buvo sudaręs sąrašą tokių tarnautojų, kurie be žinios visasąjunginio Prekybos Liaud. Komisariato negali būti iš darbo atleisti. Tame sąraše buvau ir aš. 1941 m. birželio mėn. 22 d. vakare, LTSR Komisarų Tarybai pasitraukus iš Kauno, kitą dieną Prekybos Liaud. Kom. Planavimo sk. viršininkas M. Ragevičius tą sąrašą rado komisaro M. Gregoranskio rašomajame stale ir parodė man ~~kaip~~ naujieną, jog turėjau bronirovkę. Pasiteiravau ~~Patvirtinau~~, kad tai buvo man žinoma, nes pasakė A. Šarovas, o kiek vėliau ir pats M. Gregoranskas.

Kauno Valstybinę Prekybą organizuoti M. Gregoranskas pavedė man. Su juo mus rišo pažintis iš liaudininkų veiklos. Prekybos srityje teko susidurti daugiau kooperacinėje prekyboje ir tai visuotinuose suvažiavimuose. Man pačiam buvo visai nesuprantama, kodėl tai atlikti buvo patikėta man, o ne kam kitam. Esant progai paklausiau jo, kodėl? Jis paaiškino taip: „Būdamas ~~Dirbdamas~~ Kooperatyvų Taryboje jis žinojo, kas ~~jam buvo žinomi~~ veiklūs kooperatininkai, ~~kurių~~ jų skaičiuje ~~buvau~~ ir aš. Dirbdamas Lapių Žemės Ūkio Draugijos „Ūkininkas" ir „Lietūkio" metinėse suvažiavimuose vanojau kooperacijos išsišėjimą ir jų vadus. Išvijus iš visur, net ir privačioje tarnyboje nepabūgta. Savo egzistencijai palaikyti įsteigė nedideles prekybas ir jos progresavo, tuomi

~~...ii-~~ ... ... savo ... egzistencijai palaikyti...

nepasiduota ~~smurtui~~ anksčiau. Dirbdamas privačioje prekyboje parodžiau savo organizacinius gabumus. Lietuvoje įvedus tarybinę santvarką, aš pirmas Prekybos Komisariatui pareiškiau savo ir dalininkų vardu, kad mes savo įmones laisvai noriai perduodam Valstybei. Tai buvo padarytas gražus gestas, nes ~~tvarkingos~~ mums priklausančios įmonės nebuvo nacionalizuojamos dėl daromos mažos metinės apyvartos. Turint tokią atestaciją, mano pasiryžimui organizuoti Valstybinę Prekybą pritarė Partija ir Vyriausybė.

Buvo nustatyta, kad Kauno Valstybinė Prekyba savo parduotuvių duris pirkėjams atidarys 1940 m. lapkričio mėn. 1 d. Po pravestos nacionalizacijos pramoninių prekių parduotuvės (po surašymo prekių) nebuvo atidarytos ir „Parama" laukė, kada jas turės perduoti naujai suorganizuotai Valstybinei Prekybai. Maisto produktų parduotuvės buvo „Paramos" perimtos ir jos po prekių surašymo veikė. Jų vedėjai veik visi buvo lietuviai, jau naujai „Paramos" paskirti.

Teko dirbti ir naktimis, veik be jokio poilsio, kad būtų galima parduotuves lapkričio mėn. 1 d. atidaryti. Paryčio. Parduotuvės veikė. Po pietų A. Šarovas, M. Gurovas ir M. Gregorauskas lankėsi parduotuvėse ir užėjo į direkciją. Visi mums dėkojo, kad mes taip šauniai padirbėjome ir žadėtu laiku Kauno Valstybinė Prekyba ~~savo~~ įsiteisino, ko nėra padarę Vilnius, Šiauliai, Panevėžys, Marijampolė ir Ukmergė. Mums patiems buvo malonu, kad mūsų darbas ir geri norai ~~buvo~~ visų ~~gražiai~~ ~~apvainikuoti~~ įvertinti.

Komisarai, būdami Kauno Valstybinės Prekybos

laikinoje būstinėje įsitikino, kad darbo sąlygos yra visai nepakenčiamos. Juo labiau, kad parduotuvės [perkrauti, sado] dieninias (es) pajamas ~~uždarius parduotuves~~ į direkcijos kasą nešdavo. 348

mos. Bankas dar nepajėgė suorganizuoti ~~suorgani~~ ~~zuoti~~ priėmimo pinigų savo patalpose. Galimi užpuolimai, apiplėšimai, prašėme komisarų, kad pagreitintų „Amatbanko" patalpas perduoti Kauno Valstybinei Prekybai.

Kauno Valstybinės Prekybos paskirtis ~~bū~~ detalinė prekyba, ir ji ~~kuri~~ veiks kaip atskiras ūkinis vienetas. Šios prekybos svarbiausias uždavinys – planingai aptarnauti visus darbo žmones, galutinai panaikinti prie parduotuvių eiles, kurias dažniausiai sudarydavo tamsūs gaivalai – atsargų sudarinėtojai bei spekuliantai.

~~Visos~~ Kauno Valstybinės Prekybos parduotuvių tinklas suskirstytas į septynias ~~septyniomis~~ grupes ~~grupėmis~~, kurios apima visas vartotojui reikalingas prekes: manufaktūra, gatavi drabužiai, avalynė, ~~visi~~ maisto produktai, galanterija, baldai, techniški reikmens ir kitos buitinės prekės. Šiam darbui vadovauti parinkti kadrai – visų šakų specialistai.

Kauno Valstybinės Prekybos valdymo aparatas buvo sudarytas iš direkcijos, prekybinio tinklo grupių vedėjų ir buhalterių, juriskonsultūros su sekretoriatu, vyriausios buhalterijos, planavimo ir finansų skyrių, inspektoriato, kadrų skyriaus, transporto kontoros, ūkio-administracinio ir statybos-remonto skyrių. Visas darbas suskirstytas į administracinį ir techniškąjį. Kiekvienas techniškasis skyrius veikė ūkinės sąmatos pagrin-

dais, tai buvo pasiekiamas didesnis darbo našumas ir tikslumas.

Kauno Valstybinės Prekybos kadrų skyriui pavesta panaudoti visas galimybes suteikti darbą prekybą žinantiems darbuotojams ir jau dirbančius supažindinti su stachanovietiško judėjimo ir socialistinio lenktyniavimo principais.

Transporto kontoros žinioje pradžioje buvo septyni didžiuliai sunkvežimiai, tiksliai ir nepertraukiamai aprūpindavo iš bazių visas parduotuves reikalingomis prekėmis, kad nei vienoje parduotuvėje nebūtų jaučiamas joks reikalingų prekių trūkumas. Sekančiais 1941 m. transportas žymiai padidintas. Buvo naudojamas ir arkliais traukiamas. Dviračiai su bagažinėmis.

Statybos ir remonto skyrius atlikinėjo reikalingą parduotuvių remontą, numatydamas kai kurias žymiai praplėsti; darė parduotuves erdvesnes ir gražesnes, kad jų vidus ir išorė būtų jauki, maloni ir graži.

Inspektoriatas, be visų kitų savo turimų uždavinių, rūpindavosi, kad būtų galutinai pašalintas pastebimas pirkėjų netinkamas aptarnavimas ir tuo tikslu atitinkamai instruktavo parduotuvių personalą.

Kiekvienas Kauno Valstybinės Prekybos skyrius turėjo aiškiai užbrėžtą tikslą ir siekimą. Direkcija rūpinosi, kad Valstybinė Prekyba įgautų kultūringą formą ne tik prekę parduodant, bet, kad būtų kultūringa ir jos aplinka.

Įsiviešpatavęs Hitleris Vokietijoje su savo antisemitizmu privertė žydus iš jos bėgti. Dar

smetoniniais laikais kai kurios parduotuvės meniškai ~~pa~~papuošė savo vitrinas ir tai Kaune buvo naujovė. Sužinojau, kad tai ~~yra~~ darbas menininkų dekoratorių, kurie gyveno, mokėsi ir dirbo Berlyne, ~~ir kaipo~~ buvo žydų tautybės ir todėl ~~sau~~ prieglobstį turėjo ieškoti kitur. Susipažinau. Pasiūliau jiems būti Kauno Valstybinės Prekybos etatiniais dekoratoriais. Sudariau dekoracijos sekcija iš 5 etatinių vietų Statybos ir remonto skyriuje. Tai buvo šaunūs dekoratoriai ne tik parduotuvių vitrinas, bet ir pačios ~~parduotuvės~~ parduotuvės vidų meniniai apipavidalindavo. todėl ~~ir~~ Valstybinė Prekyba labai skyrėsi nuo buvusios buržuazinės, kuri nebuvo ~~su kultūra~~ labai kultūringa ~~buvo labai dideliame~~ konflikte. Jiems rūpėjo tik parduoti, o ~~apie~~ parduotuvės kultūringa aplinka nesirūpino visai.

Mūsų dekoratoriai dekoravo prekybos ir įstaigas kitų organizacijų. Net važinėdavo į Vilnių. Tie pašaliniai darbai buvo apmokami. Taip, kad jie gautąjį atlyginimą padengdavo iš gautų užsakymų iš kitų įstaigų, pervedant grynais pinigais Kauno Valstybinei Prekybai. Būdavo net tokios dienos, kad jie nesuspėdavo laiku užsakymų išpildyti ir tekdavo jiems į pagalbą samdyti menininkų iš šalies. Tai buvo pelninga sekcija.

Statybos ir remonto skyriaus viršininku buvo paskirtas inž. Mačiūnas Visvaldas. Jis aukštąjį mokslą baigė užsienyje. Pavedėme jam parduotuvių patalpas erdvinti. Jeigu bus reikalinga, net ir kapitalines sienas griauti, prestalus ~~ištiriant~~ ištirius, ~~kad~~ ar jas ~~išgriovus~~ panaikinus nebus pavojaus namui sugriūti. Gabus jaunas inžinierius, buvojęs vakaruose, suprato mūsų

ūmoje ėmėsi erdvinti parduotuves. Pirkėjai naujai po remonto atidaryta parduotuve žavėjosi, ne tik jos erdvumu, bet ir jos meniniu apipavidalinimu.

Nelaukdama kol susiorganizuos amatininkų artelės, Kauno Valstybinė Prekyba ėmėsi iniciatyvos jas subūrti po savo sparnu. Juk tai bus didelė paslauga gyventojams. ~~Pradžia jam buvo padaryta.~~ Pradžioje buvo sudarytos artelės siuvėjų, batsiuvių, kepurninkų ir kitų. Vėliau jos ~~buvo~~ perduotos susiorganizuotam artelių vienetui. Mus pagyrė, kad nors ir ne mūsų profilio įmonės, bet mes ėmėmės to darbo ~~juos subūrti, vienoje~~. Jam dirbo 530 amatininkų.

Organizavom visiškai naują prekybos šaką - įvairių senienų pirkimo ir pardavimo punktus. Šiuose bus ~~buvo~~ superkama visa, ką tik kas norės parduoti ir čia vėl galima nusipirkti, kas kitų parduota. ~~parduodama komiciniam~~ Kas negalima parduoti, ~~buvo~~ atiduodama perdirbti į vertingus daiktus. Šios rūšies prekės: ~~buvo~~ guma, vertingi metalai, odos gaminiai ir kiti tinkantys perdirbti daiktai. Šios rūšies prekyba buvo organizuota Maskvai palaiminant, bet dirbtuvoje neturėjo pasisekimo ir po keletos mėnesių kaipo labai nuostolinga ~~priversti buvome~~ likviduota. Bet ją nesiverčė ir „Handel, Handel", supirkinėtojai, kurie buvo buržuaziniais laikais, nors tuomi verstis jiems niekas nedraudė.

Susirūpinta tarnautojų kvalifacijos pakėlimu. Ne visi buržuazinės privačios prekybos tarnautojai perėmė tarybinės prekybos dvasią. Be to, reikėjo juos pasiųsti ir politiškai. Mokyti visasąjunginės kalbos-rusų, o tokių buvo nemažas skaičius. Vilniuje prie visasąjunginės kalbos,

dar turėjo mokyntis ir respublikinę-lietuvių. Kursus organizuoti ir jiems vadovauti buvo pavesta kadrų skyriui ir inspektoriui Zmaidzinkui, kuris atvyko iš Baltarusijos, ~~ir savo laiku~~ dirbęs valstybinėje prekyboje. Socialenktynių reikalai taip pat jam pavesti, tačiau direkcija budriai sekė jų eigą.

Kauno Valstybinėje Prekyboje dirbo apie 1200 tarnautojų ir 132 administracijos pareigūnų. Į šį skaičių neįeina dirbantieji artelėse. Parduotuvių buvo 155.

Organizuodami Kauno Valstybinę Prekybą, mes, visi direkcijos nariai, [illegible] ~~išėjome iš visų~~ poilsių ~~normų~~. Nepatenkintos ~~nepasitenkinimas buvo~~ mūsų ~~pasiaiškė net~~ šeimos prikaišiodavo ~~...~~. Į namus ateidavom ne išsimiegoti, bet tik kiek primigti. Ratas jau buvo užsuktas ir galvojome, kad jau dabar ~~tada~~ poilsis bus normalus. Tačiau ~~to~~ nebuvo, nes ~~kai~~ ~~ir~~ ratas sukosi. ~~Mat~~ Kauno Valstybinė Prekyba susiorganizavo pirmoji ir per spaudą ja žavėjosi. Vilnius, Šiauliai, Panevėžys, Marijampolė ir Ukmergė siuntė savo žmones pas mus pasimokyti. Dar ~~savo~~ mūsų prekybos ratukai sukosi nesklandžiai, o čia nemažas būrelis žmonių atsirado, kuriems rūpėjo iš mūsų pasimokyti. Reikėjo papasakoti, kaip mes tą mašiną užsukome. Direktoriui St. Juknevičiui, ~~kaip~~ ~~...~~ nepatikėta, žinant ~~odami~~ jo išsilavinimą. Nors tai jis atlikti ~~padaryti~~ sugebėdavo. Turėjom ~~...~~ parduoti... ~~...~~ Parduotojas G. Sesickis su jais buvo ne tik santūrus, ~~bet~~ net grubus. Tiems jis atsakydavo trumpai ir drūtai: „Atidarykite parduotuvės duris, taip, kaip mes padarėm, ir prekiaukite." Tiems

to neužtenka. Provincija, jai priklausė ~~t...~~ ~~...~~ dar iš Vil-
nims, ~~savo~~ gyvenimo ritmą turėjo skirtingą nuo Kauno.
Ten ~~yra~~ kitokie reikalavimai ir neaiškumai. Nors
tiems neaiškumams pašalinti jie ~~turėjo~~ prisitaikydavo savo receptus, bet
norėjo ~~gauti~~ išgirsti ir kitų nuomonę. ~~Darinėjam~~ tarėtisdavom. dirbtuvėse (Su visais
konsultacijas beigiam. Pradėjo veikti Valstybi-
nės prekybos kaimyninėse Respublikose. ~~Be~~ Ne tik Mask-
vos revizoriai pradėjo važinėti, bet ir kursantai iš Rygos
Mintaujos, Gardino, Talino. Jiems reikėjo aiškinti
žodžiu, ~~bet~~ be to, rodėm pačias parduotuves. ~~Siap~~
Būta kultūringų žmonių ir prekyboje dirbusių ilges-
nį laiką. Su Gardino Valstybinės Prekybos direktoriumi
turėjom aštrų pasikalbėti. Prisistatė jis ~~man~~ die-
nos metu, taip 12 val. baigiantis. Pasisakė, kas esąs ~~jis~~
ir kad atvyko pasikonsultuoti. Iki pietų pertraukos
~~yra~~ liko viena valanda. Paprašiau iš kiek palaukti,
nes buvo skubūs tarnybiniai reikalai. Pietauti
pakviečiau į ~~savo~~ mūsų valgyklą, kuri buvo Stalino
pr. 49, ~~ir~~ ten pietaujant galėsime pakalbėti. Suti-
ko. ~~Einame~~ Atėję į valgyklą ir, kaip paprastai, aš
sėdu prie ilgo stalo ir sodinu greta savęs sve-
čią iš Gardino. ~~Mano~~ Jo svečio veido (aiškiai matau) ~~išraiška~~ pa-
~~sikeitė~~ ~~...~~ nepatenkintas. ~~nepasitenkinimą. Kai paprastai Per-~~
duotuvių vedėjai, prekių žinovai ir kiti tar-
nautojai žino, ~~kad~~ kokiu metu aš ~~tuo laiku~~ pietauju, ir prie
~~to laiko~~ manęs prisitaiko, (pietaują kartu, ~~taip~~ tokiu būdu) ~~ir pietaujant~~, mes aptariam
jiems aktualius reikalus. Taip buvo ir šį kartą.
Padavėja atnešė sriubą ir padavė pirmiau
šalia manęs sėdinčiam pardavėjui, paskui
atnešė mano svečiui ir man. Mano svečio
nepasitenkinimo taurė ~~buvo~~ jam buvo perpil-
dyta ir jis ~~pastabos formoje~~, visiems girdint,

sako, kokie mes direktoriai, kad neturime di-
rekcijai valgykloje atskiro kambario. Visi ten
esantieji labai nustebo, pyktas tokia pastaba. Tyla.
Aš pats dėl tokios netikėtos pastabos kiek sugluman,
bet, nors pykčio įgeltas, ramiu tonu pradėjau
tam skeltanagini administracijos metodus
aiškinti. Direkcija neatsitvėrė sekretoriais
ar specialiai pastatytais žmonėmis, kurie su-
daro barjerą tarp visuomenės, tarnautojų ir direk-
cijos. Mes, direkcija, tokių barjerų nestatėm iki
šio laiko, neketinam jų statyti ir ateityje. Pa-
galiau tokie barjerai yra griežtai priešingi demo-
kratijos principui. Geroji pusė yra ta, kad
vadovai, trindamiesi masėje, turi galimybės savo
akimis pamatyti netobulumus ir net klaidas,
ko sėdint kabinetuose matyti negali. Man taip
sakant svečias srėbė sriubą, nieko nesakė, bet
jo veidas buvo piktas. Man pabaigus aiš-
kinti administracijos metodus, prekybos skyriaus
viršininkas Starovolskis paklausia svečio, kokiu
reikalu jis pas mus atvykęs? Atsako, kad pasi-
mokyti, kaip reikia Valstybinę Prekybą organizuo-
ti. Čia Starovolskis jo kalbą pertraukia ir sako:
- Pasimokyti vykstama į pavyzdingiausią. Reiš-
kia, tokia yra Kauno Valstybinė Prekyba. O jei
ji tokia tapo, tai tik dėka to, kad jos vadovybė
nepadarė prarajos tarp savęs ir savo darbuotojų
ir pirkėjų. Tuo metodu vadovaujasi ir Lietu-
vos Prekybos Liaud. Komisariato pareigūnai. Tai
jums akivaizdus faktas. Grįžę į Gardiną
pirmoje eilėje panaikinkite ten esamus bar-
jerus ir jūsų prekyba bus tokia, kaip Kauno, o

savo, kokie mes direktoriai, kad neturime valgykloje direkcijai atskiro kambario. Visi ten esantieji labai nustebo [illegible] tokia pastaba. Tyla. Aš pats dėl tokios netikėtos pastabos kiek sugluman, bet, nors pykčio įgeltas, ramiu tonu pradėjau tam skeltanagiui administracijos metodus aiškinti. Direkcija neatsitvėrė sekretoriais, kurjerais ar speialiai pastatytais žmonėmis, kurie sudaro barjerą tarp visuomenės, tarnautojų ir direkcijos. Mes, direkcija, tokių barjerų nestatėme iki šio laiko, neketinam jų statyti ir ateityje. Pagaliau tokie barjerai yra griežtai priešingi demokratijos principui. Geroji pusė yra ta, kad vadovai, trindamiesi masėje, turi galimybės savo akimis pamatyti netobulumus ir net klaidas, ko sėdint kabinetuose matyti negali. Man tai sakant svečias sriebė sriubą, nieko nesakė, bet jo veidas buvo piktas. Man pabaigus aiškinti administracijos metodus, prekybos skyriaus viršininkas Starovolskis paklausia svečio, kokiu reikalu jis pas mus atvykęs? Atsako, kad pasimokyti, kaip reikia Valstybinę Prekybą organizuoti. Čia Starovolskis jo kalbą pertraukia ir sako: - Pasimokyti vykstama į pavyzdingiausią. Reiškia, tokia yra Kauno Valstybinė Prekyba. O jei ji tokia tapo, tai tik dėka, kad jos vadovybė nepadarė prarajos tarp savęs ir savo darbuotojų ir pirkėjų. Tuo metodu vadovaujasi ir Lietuvos Prekybos Liaud. Komisariato pareigūnai. Tai jums akivaizdus faktas. Grįžę į Gardiną pirmoje eilėje panaikinkite ten esamus barjerus ir jūsų prekyba bus tokia, kaip Kauno, o

gal dar ir geresnė. Dar ir kiti norėjo ~~pasakyti~~ apginti ~~mūsų~~ mūsų administracijos metodą, bet jiems lietuviškai pa~~sakiau~~aiškinau, kad pakanka pam ... ir tų ~~jam~~ ~~duoti~~ karčių pilnų. Svečias ~~pas~~ liko svečiu, beto, ~~ir~~ dar mums ~~taip~~ draugiškos Respublikos ~~kaip~~ Baltarusijos. Tačiau paskui paaiškėjo, kad jis yra ausos iš pačios Maskvos. Kai pavalgėm pietus, parodžiau jam ~~savo~~ mūsų valgyklos patalpas ~~ir~~ patekęs į kandonojo kampelio kambarį, pasakė: „O čia direkcija turėtų pietauti." Nieko į tą jo pastabą neatsakiau, bet pagalvojau, kad jis nelinkęs ~~pa~~ perimti mūsų administracijos metodo, ir prisiminiau liaudies posakį: kuprio kuprą išlygina tik kapas...

Po šitų nejaukių pietų svečias panoro aplankyti parduotuves. Ji lydėjo pats St. Junevičius. Pavakare, po išlydėjimo svečio, St. Junevičius grįžo labai nepatenkintas, nes ~~jis~~ svečias, lankant parduotuves, nepasižymėjo ~~savo~~ gera laikysena ir leido sau, ~~sau~~ kalbėdamas su pardavėjais, pasakyti mums neįprastus necenzūriškus žodžius.

Vakare, direkcijoje po uždarymo parduotuvių susirinko daug vedėjų, branžų vedėjų, prekių žinovų ir skyrių vedėjų ~~direkcijos patalpose~~ nekviestas pasitarimas. Buvo aptariamas svečio iš Gardino vizitas ir jo kritiška pažiūra į mūsų administracijos metodą. Bėrė man komplimentus. ~~kad~~ Jeigu tarp direkcijos ir mano tarnautojų nėra barjero, tai ~~yra~~ mano nuopelnas. ~~Savo žodyje~~ Atsakiau, kad visko reikia mokytis iš pačio gyvenimo. Kaip žinote, ~~kad~~ man tenka daug praleisti laiko įvairiuose suvažiavimuose, priėmimuose, posėdžiuose, pasi-

tarnimuose ir mažai palieka laiko būti prekybos tink-
le. O kas jame vyksta, man žinoti reikia. Kur
kas laimingesnis už pats direktorius St. Junne-
vičius ir parduotojas g. Sesickis. Jie prekybos
tinkle lankosi dažniau, nes jiems netenka būti
ten, kur aš būvoju. Kartais, išeiginėmis dienomis,
jei nėra kokio nors pasitarimo, aš prekybas ap-
lankau ir jas ir jos tarnautojus ap-
žvelgiu, sužinau jų rūpesčius, pageidavimus,
nepašykštėju jiems šiltų žodžių.
Tartum tapo tradicija, kad aš mūsų valgykloje
pietauju ilgiau. Tai tarnautojai ir vedėjai gerai
žino ir, kam aš esu reikalingas, mane ten suranda.
Tai pavienių asmenų klausimai, bet juos sprendžiant
visiems girdint, lyg ir sudaromas nuro-
doma, kaip vadovautis ateityje ir tokiu būdu
prusinami prekybos tarnautojai. Vieną
kartą pietų metu, papasakojau
kaip mano uošvė žmonai, o jos dukrai davė
patarimą: gyvenime tenka susidurti su
įvairiais atsitikimais. Vieni būna geri, kiti
blogi ir jais galima su vyru dalintis visą dieną.
Bet, jei tu nori ko nors prašyti, ar jis tau
pirktų ar kokios malonės, tai nedaryk
to prieš pačius pietus arba pradedant juos valgy-
ti. Prašyk tai jam pavalgius.
Po valgio vyras gerai
nusiteikęs visuomet žmonos prašymą išpildo.
Man nebaigus kalbėti, greta stovinčio stalo vie-
na pardavėja neplikavo: „O dabar aš ži-
nau, kuomet pas direktorių reikia eiti

prašyti, kad jis leistų vienai dienai aplankyti savo mylimą bernelį, kuris gyvena ne Kaune..." Visi praplumpo juoktis. Aš tęsiau toliau: Prancūzijoje, vienas žurnalas paskelbė tas laimės konkursą, kas atsakys į tokį klausimą: – Kaip stiprinti savo vyrui? Laimėjo viena, kuri davė tokį patarimą: „Maitink gerai tą bestiją..." Toji pati pardavėja pasakė, kad aš turiu protingą nošvę. Patvirtinau ir dar pridūriau, jog žmona vengia, kad mūsų nesutarimus išspręstų jos motina, o mano nošvė visuomet sako: „Mama bus tavo pusėje." Ir be motinos tarto žodžio nusileidžia.

Pietaudami ne visuomet kalbame tik apie tarnybinius reikalus, bet įterpiamas sąmojis arba pasidalinama dienos sensacijomis ar šiaip kitomis temomis. Žmogus – ne robotas, ir jam yra būtina turėti nuotaikingą valandėlę, kad geros savijautos laipsnis nesumažėtų, o priešingai – pakiltų. Tai padeda savo artimuju nuotaikingas sugyvenimas. Tokios geros nuotaikos buvo sudaromos Kauno Valstybinės Prekybos pastogėse.

Tarybinėje santvarkoje darbingumui pakelti ruošiamos socialistinės lenktynės. 1940 m. gruodžio mėn. 30 d. 1200 tarnautojų iš 155 Kauno Valstybinės Prekybos parduotuvių iššaukė į socialistines lenktynes Vilniaus Valstybinės Prekybos 184 parduotuvių 700 tarnautojų. Kauno Valstybinės Prekybos tarnautojų delegacija, susidedanti iš kadrų sk. viršininko M. Barono ir inspektoriaus Žmuidzino nuvyko į Vilnių, kur

iškilmingai įteikė Vilniaus Valstybinės Prekybos tarnautojams kvietimą į socialistines lenktynes.

Lenktynių sąlygos buvo tokios: 1) išpildyti pirmojo 1941 metų ketvirčio prekių apyvartos planą ne mažiau 5% virš normos; 2) sumažinti per pirmąjį 1941 m. ketvirtį išlaidas iki 5%; 3) atidaryti darbininkų gyvenamuose rajonuose ir priemiesčiuose ne mažiau 20 parduotuvių; 4) pasiekti tinkamo parduotuvėse prekių saugojimo ir jų išdėstymo, priduodant parduotuvėms tikrą kultūringą išvaizdą; 5) įvesti kiekvienoje parduotuvėje skundų ir pasiūlymų knygas, įrengti pirkėjų skundų, tiek dėl nekultūringo ir nemandagaus elgesio, kaip ir dėl ~~nekultūringo~~ neteisingo matavimo, svėrimo ir įkainavimo; 6) visai užkirsti kelią išeikvojimams ir grobstymams; 7) aprūpinti prekyba pirmojo reikalingumo prekėmis ~~taip~~, kad niekuomet jų nepritrūktų; 8) išpildyti decentralizuoto užpirkimo planą ne mažiau 5% virš normos; 9) likviduoti debitorių skolas; 10) pristatinėti nustatytais Prekybos Liaud. Komisariato terminais mėnesines ir metų ketvirčių apyskaitas; 11) pasiekti 100% kadrų paruošimo kursų lankomumo ir jų baigimo gerais mokslo pažymiais; 12) įtraukti į individualinį soclenktyniavimą ne mažiau 60% visų Valstybinės Prekybos tarnautojų; 13) pakelti tinkamon aukštumon masinio darbo kultūrą, organizuojant ratelius aiškinti ~~mui~~ TSRS, LTSR konstitucijas ir LKP(b) istoriją, išleidžiant sieninius laikraščius ir padidinant domėjimąsi periodine spauda.

Priešrinkiminės lenktynės tarp „Paramos" ir

Kauno Valstybinės Prekybos. Išrinkimų rinkimų į Aukščiausiąją Tarybą 1941 m. sausio mėn. 12 dienos išvakarėse. „Paramos" 415 prekybos įmonių tarnautojai, norėdami atžymėti tą didįjį įvykį, sausio 3 d. iškvietė Kauno Valstybinės Prekybos 1200 tarnautojų į soclenktynes tokiomis sąlygomis:

I. Kultūringas ir greitas patarnavimas pirkėjams.
1) Mandagiai ir vienodai elgtis su pirkėjais; 2) Stengtis suprasti pirkėją ir jam patarnauti; 3) Privesti ligi minimumo nusiskundimų skundų knygoje.

II. Tvarka krautuvėse: 1) Rūpestingai sutvarkyti krautuves; 2) Sutvarkyti kasos dokumentus; 3) Tvarkingai pažymėti kainas; 4.) Higieniškai laikyti prekes; 5) Pasirūpinti, kad pirmo reikalingumo prekių paklausa būtų kiekvienu metu patenkinta.

III. Dalyvavimas priešrinkiminėje kampanijoje: 1.) Paruošti kiekvieną tarnautoją ir jo artimuosius rinkimams; 2) Paruošti krautuvėse, kur galima, raudoną kampelį; 3.) Organizuotai skaityti ir platinti agitacinę literatūrą, ir mobilizuoti tarnautojus agitaciniam darbui; 4) Pasiekti 100% kadrų kursų lankymo.

IV. Punktualumas darbe: 1) Atvykti laiku į tarnybą; 2) Darbui pasibaigus sutvarkyti prekes; 3) Neišeiti iš tarnybos anksčiau nustatyto laiko.

Lietuvos ir Latvijos TSR prekybos darbuotojų soclenktynės. Latvijos TSR prekybos darbuotojai per savo liaudies komisariatą iššaukė per Lietuvos TSR Prekybos Liaud. Komisariatą Lietuvos prekybos darbuotojus pradėti su jais socialistines lenktynes.

Balandžio 7 d. prekybos aktyvo susirinkime, kuriame dalyvavo ir Prekybos Liaud. Komisariato

330

atstovai, tas latvių kvietimas buvo apsvarstytas ir vieningai priimtas. Svarbiausieji prekybos darbuotojų įsipareigojimai šiose lenktynėse yra: plano išpildymas ir viršijimas, išlaidų sumažinimas 1%, naujų kadrų parengimas, politinio darbo išplėtimas, laiku balansų pateikimas ir t.t.

Lietuvos ir Latvijos TSR prekybininkai lenktyniams ligi 1944 metų antrojo ketvirčio galo.

Soclenktynių rajai buvo organizuojami, bet niekas jų neprižiūrėdavo, palikti savo tėkmei, nedavė lemiamų rezultatų. Soclenktynių ~~Soclenktynėmis~~ su Vilniaus Valst. Prekyba, pirmam ketvirčiui pasibaigus, nugalėtojas nebuvo nustatytas, nes abi prekybos buvo padalintos į Prekybą ~~Prampreskybą~~ ir Maisprekybą. Soclenktynės su „Parama" Aukščiausios ~~Tarybos~~ Tarybos rinkimo garbei buvo tik deklaracinio pobūdžio ir niekas nesiėmė jų rezultatų susumuoti ~~įvertinti~~. O tarp ~~su~~ Latvijos Valstybinės Prekybos ir mūsų soclenktynės nebuvo privestos prie galo, nes, pusmetiniam periodui nesibaigus, vokiečiai užpuolė Tarybų S-gą ~~ir taip~~ ir Bergždžiai lenktyniauta.

Gavome įsakymą steigti maisto parduotuves, kurios veiks visą parą. Tai naujovė. Aš asmeniškai galvojau, kad tokios mūsų sąlygomis yra nereikalingos. Tačiau naujas gyvenimas įgavo visai kitą ritmą ir jų buvimas pateisino jų egzistavimą. Suskatom jas steigti. Viena ~~iš~~ ~~tokių~~ tokia naujoji parduotuvė įrengta Senamiesčio g-vėje (buv. Prezidento g-vė) Nr. 9. Naujoji parduotuvė įrengta buv. Burštein o elektrotechniškų reikmenų ir gatavų rūbų „Džentelmen" krautuvių ~~tatų~~ vietoje. Šias patalpas sujungus į vieną ir

pritaikius naujai paskirčiai. Naujoji parduotuvė skoningai įrengta, dekoruota ir joje ypač buvo gausu prekių, gautų iš Tarybų S-gos. Ši parduotuvė ~~yra~~ jau antroji, kuri veiks visą parą. ~~Parduotuvėje~~ ir joje piliečiai reikalingų maisto produktų galės nusipirkti bet kuriuo metu. Dirbs apie 15 pardavėjų trimis pamainomis. Parduotuvės direktoriumi paskirta buv. „Silvos" fabriko darbininkė-spartuolė drg. Z. Gilienė, kuri kaip pavyzdinga tarybinė darbininkė, dar praėjusių ~~praeitųjų~~ metų lapkričio 15 d. buvo pakviesta į Kauno Valstybinę Prekybos inspektore.

Šios parduotuvės atidarymas įvyko 1941 m. Vasario 21 d.. Į jos atidarymą buvo pakviestas Prekybos Liaudies Komisaras su savo pavaduotojais, komisariato skyrių vedėjai, Vykdomojo Kom. pareigūnai, Komunistų partijos CK prekybos skyriaus vedėjas ir spaudos atstovai.

Atidarymo proga pirmą žodį teko tarti man, pažymėjau ~~damas~~, kad Kauno Valstybinės Prekybos direkcija, deda ir dės visas pastangas, ~~kad~~ galimai išplėsti ~~tas~~ moderniškų tarybinių prekybos įmonių tinklą visame mieste, kreipus ~~iant~~ rimčiausią dėmesį į tokių krautuvių steigimą priemiesčiuose, ypač prie didelių įmonių. Komisaras M. Gregoravskas pasakė, kad Tarybinė prekyba, kaip ir kitos mūsų jaunos socialistinės respublikos ūkio sritys, vis labiau sustiprėja, įeina į vėžes ir pilnumoje ima vykdyti savo uždavinius. Pagrindinis tarybinės prekybos uždavinys - patarnauti vartotojui. Tuo tikslu vis plečiamas parduotuvių tinklas, geriau įrengiamos

patalpos, vartotojas aprūpinamas visomis būtino reikalingumo prekėmis. ~~Bet~~ Tačiau to mažai. Tarybinė prekyba, žiūrint į ją kaip į viešojo patarnavimo funkciją, ~~reikia, kad~~ ji ~~ir~~ turi veikti tada, kai vartotojui reikalinga. Kaip, sakysime, visą parą veikia telefonai, budi vaistinės, poilsio ir švenčių dienomis nesutrukdomas susisiekimas, taip turi būti pritaikintas ir prekybos įmonių veikimas. To dėsnio laikomasi visoje plačioje Tarybų S-goje. Didesniose miestuose, kur yra įmonių ir įstaigų, veikiančių[3] ištisą[4] parą[5], yra[1] ~~ir tokių~~ parduotuvių[2], mažesniuose miestuose dalis parduotuvių veikia ilgiau, dalis trumpiau ir, kaip taisyklė, poilsio dienomis, kada darbo žmonės turi pakankamai laiko prekėms pasirinkti ir apsipirkti, visos arba dalis parduotuvių yra atdaros.

Dabar tokia tvarka įvesta ir Tarybų Lietuvoje. Sausio 28 d. įsakymu Nr. 109 Prekybos Liaud. Komisaras nustato, kad prekybos bei visuomenio maitinimo įmonės prekiauja visomis dienomis, neišskiriant nė poilsio dienų. LTSR švenčių dienomis prekiauja tik maisto produktų ir kolonialinių prekių parduotuvės. Čia didžiausia naujovė yra ta, kad visos prekybos įmonės poilsio dienomis - sekmadieniais prekiauja, kaip ir kitomis dienomis. Tuo būdu darbo žmogus: darbininkas, valstietis ar inteligentas, poilsio dieną turi galimybę, nesskubėdamas apsipirkti, gerai parinkęs prekę, apžiūrėjęs daugelį krautuvių.

Taip pat įsakymu nustatoma, kad maisto produktų ir kolonialinių prekių parduotuvės

prekiauja nuo 7 ligi 22 val., tam tikra jų dalis
ligi 24 val. ir tam tikra dalis – ištisą parą. Jų
skaičių nustato miestų ar apskričių vykdomie-
ji komitetai. Tuo būdu vykdomiesiems komite-
tams atlikus įsakymo uždėtą uždavinį, tary-
binės prekybos patarnavimu piliečiai galės
pilnai pasinaudoti. Aišku, kad nėra reikalo
turėti ištisą parą veikiančių parduotuvių
mažesniuose miestuose, bet jos būtinos Vil-
niuje ir Kaune, gal būt, Šiauliuose ir Panevė-
žyje, taip pat būtina, kad tam tikras parduo-
tuvių skaičius veiktų ligi 24 valandos.

Vilniuje ir Kaune jau ir seniau buvo po vieną
dvi parduotuvės, kurios veikė ištisą parą, dabar
jau yra kelios. Būtina, kad bent po vieną tokią
parduotuvę būtų atidaryta kiekviename mies-
to rajone, taip pat, kad kiekviename rajone
kelios parduotuvės būtų atdaros ligi 24 val.
Kauno Valstybinė Prekyba ta prasme jau daug
padarė, dabar eilė Vilniaus, Šiaulių ir Panevė-
žio Valstybinių Prekybų. Bloga tik, kad per
mažai ~~reikalaujama~~ supažindinami piliečiai
su savo naujomis parduotuvėmis ir jų pre-
kiavimo laiku. Čia būtina daugiau infor-
macijos ir skelbimo spaudoje.

Ta proga keli žodžiai ir apie visuomeni-
nės kontrolės reikšmę prekyboje. Netenka
abejoti, kad tiek tarybinės prekybos vado-
vai, tiek eiliniai tarnautojai deda ir dės daug
pastangų prekybos įmonių darbui juo geriau
sutvarkyti, tačiau, deja, prekybos kadrų tar-
nautojų tarpe dar daug yra negeistino elemen-
to,

daug senų, dar neišgyvendintų kapitalistinės prekybos spročių ir dėl to, tobulinant prekybos įmonių darbą, labai daug gali ir turi padėti visi vartotojai. Tuo tikslu įmonėse įrengtos skundų ir pageidavimo knygos, tuo tikslu nereikia patingėti ir laiškelį parašyti ar telefonu paskambinti, kiekvienu atveju nurodant konkrečius faktus. Pagaliau būtina kuo skubiausiai į šią visuomeninės kontrolės darbą įsijungti profesinėms organizacijoms ir darbininkams. Deja, pas mus kol kas dažnai apsiribojama vien tik gražiais nutarimais. Nevykdomas ir Prof. S-gos Centro Biuro nutarimas dėl visuomenės kontrolės organizavimo. Kiek ji naudinga, parodo tai, kad beveik visi atsitikimai, kada iškilo aikštėn prekių slėpimas, nenustatytomis kainomis jų pardavinėjimas, įvairių normų nustatymas, apsvėrimas - buvo pranešti pačių vartotojų, į kurių pageidavimus ir pastabas Prekybos Liaudies Komisariatas ir prekiaujančios organizacijos kreipia kuo rimčiausią dėmesį.

Prekybos darbuotojų uždavinys kuo geriau aprūpinti jus prekėmis. Mes nuoširdžiai atsidėję dirbame, kad kuo geriau tą uždavinį atliktume.

Visus darbo žmones, mūsų mielus pirkėjus, prašome mums padėti, kviečiame talkon. Tada tarybinė prekyba tikrai daug geriau ir našiau atliks savo funkciją, statant socializmą Lietuvoje.

Baigdamas kalbėti negaliu praeiti patylomis pro šios modernios parduotuvės apipa-

vidalinimą. Tai pati gražiausioji parduotuvė Kaune. Tas rodo, kad Kauno Valstybinės Prekybos vadovai turi labai gerą prekybos gyslelę ir skonį. Baigdamas iš visos širdies dėkoju visiems tiems, kurie šią parduotuvę planavo, remontavo, dekoravo ir ją prekėmis aprūpino. Galvoju, kad tokį patį įvertinimą padarys ir pirkėjai.

Po komisaro M. Gregorausko kalbėjo jo pavaduotojas M. Gurovas. Jis linkėdamas sėkmės naujai įmonei, nurodė svarbiausius uždavinius, kurie tenka visiems tarybinės prekybos darbuotojams. Svarbiausia esą tai, kad parduotuvei niekada neturi pristigti reikalingų prekių ir pirkėjai privalo būti mandagiai ir greitai aptarnaujami. Baigdamas dar pasakė, kad dėl parduotuvės patalpos ir jos dekoravimo gali Maskva pavydėti.

Parduotuvės direktorė drg. Z. Gilienė dėkodama už jai, paprastai darbininkei, ~~padarytą~~ parodytą pasitikėjimą pasižadėjo visas jėgas atiduoti, kad pasitikėjimą pateisintų, kad prekyba šioje parduotuvėje eitų sklandžiai ir pirkėjai būtų pilnai patenkinti.

Pirmoji parduotuvė, kuri veikė per ištisą parą buvo įsteigta Vytauto pr. Nr. 1. prie pat geležinkelio stoties. Šios abi parduotuvės nuolat buvo pilnos pirkėjų, o jų dienos pajamos viršijo 20.000 rublių.

Tokios pat ištisą parą prekiaujančios parduotuvės buvo planuojama įsteigti Stalino pr. 20 (buv. Šaulių s-gos name), Raudonosios armijos pr. 141, Juozapavičiaus pr. 60, Rotušės aikštėje, o kiek vėliau

Vilijampolėje ir Liaudies Parko rajone (Vytauto parkas)
Nacionalizavus prekybą, priemiesčių gyventojai pasiliko be parduotuvių. Tose vietovėse daugumoje prekyba verlėsi lietuviai. Nors jos nebuvo nacionalizuotos, nes per metus neturėdavo 150.000 litų pajamų.

Greta valstybinės ir kooperatinės prekybos buvo nutarta leisti egzistuoti smulkiai privatinei prekybai, prekiauti daugiausia maisto produktais ir kolonialinėmis prekėmis. Kad privati smulki prekyba tinkamai atliktų savo paskirtį, pavesta Respublikinei Vartotojų Kooperacijos S-gai, Pienocentrui, Maistui ir Sodybai sudarinėti su privačiais smulkiais prekybininkais sutartis, pagal kurias teiks prekes komiso pagrindais. Šis privatinis smulkus prekybinis sektorius nebuvo įgyvendintas, nes iš tiekimo bazių prekes turėjo pristatyti savo transportu, ~~kuris buvo didesnės~~ kuris kaštavo daugiau negu duodamas komisas. Taip privatus sektorius susilikvidavo savaime, o mes jų vietoje savo parduotuvių negalėjome įsteigti dėl stokos patalpų. Įvairių pramoninių prekių bazės privačiam sektoriui prekių ~~neatleisdavo~~ netiekdavo. Tai daryti joms nebuvo uždrausta, bet jos vos pajėgdavo aprūpinti reikalingomis prekėmis valstybines ir net kooperatines parduotuves, kurios turėjo būti aprūpinamos pirmoje eilėje.

Mūsų kraštas ekonomiškai visada ~~buvo didelėje~~ priklausė nuo kitų kraštų ~~priklausomybėje~~, ir didžiuma prekių, kurias mes vartojome, būdavo atvežamos iš kitų valstybių. Senų tiekėjų netekom, o Tarybų S-ga atvirai pasisakė, ~~kad nesigailį~~ nesigailinti

pastangų, kad pakeltų mūsų krašte reikalingiau-
sių prekių gamybą. Vis dėl to, nors paskutiniu
laiku mūsų pramonė gerokai buvo išplėsta ir
dirbo nepaprastais gamybos tempais, bet vienų pre-
kių ji nesuspėdavo prigaminti pakankamai, o
kitoms ~~reikmenims~~ gaminti mūsų krašte dar
nebuvo reikalingų fabrikų. Mūsų broliškosios
respublikos mums labai noriai atėjo į pagalbą,
ir iš jų gaudavom pakankamus kiekius mums
reikalingų prekių, apkarpydami savo seniems
? gavėjams fondus, Pabaltijo valstybių respubli-
koms įėjus į Tarybų S-gos šeimos sąstatą.

Dar nebūdamas Kauno Valstybinės prekybos direk-
torium, ~~būdamas~~ geležinkelio stotyje savo akimis
mačiau ant prekinio vagono užrašą: „Dlia golo-
dajuščei Litvie". Smalsumo apimtas paklausiau
vieno geležinkeliečio kokios prekės tame vagone.
– Arbūzai iš Ukrainos – pasakė ir piktai šyptelėjo.
Pagalvojau, kad tasai jo sarkazmas ne vietoje.
Lietuvoje arbūzai nepriprasta ir tiktai mes jų esa-
me išalkę ir laiku mums atvežė. Lašinių pri-
kirtęs visai neblogai po jų arbūzais pasimagu-
riauti. Tačiau liaudies priešai tą užrašą panaudojo piktam.

Kad Lietuva būtų planingai aprūpinama
mums reikalingais pramonės gaminiais, buvo
žadama įsteigti atskirų TSRS liaudies komi-
sariatų bazes Kaune ir Vilniuje; TSRS Prekybos
Liaud. Komisariatas žadėjo įsteigti jungtinę urmo
bazę, aprūpinti mūsų krašto vartotojus metalo
išdirbiniais, indais, namų apyvokos dirbiniais, muzikos
instrumentais, sporto reikmenimis, galanterijos pre-
kėmis ir dar kitomis prekėmis.

Tikinta, kad pakankamai gausime trikotažo

dirbinių, veltinių, avalynės, elektros reikmenų, guminių reikmenų ir t.t. Tačiau tiekimo bazės kultūdėtomis prekėmis dalinai prekyba pilnai neapsi- žapindavo, nors tos prekės pirkėjų nenoriai buvo perkamos dėl nerūpestingo gamintojo atlikimo, prekių rūšies ir pasenusių fasonų. Turėjo paklausos tai veltiniai ir kailiai. Tas prekes daugumoje pirkdavo miesto gyventojai, nes dėl transporto kai kurių nesklandumų anglies pristatymas kiek pakriko, mieste pritrūkdavo kuro ir gyventojai priversti buvo gyventi ir dirbti šaltesnėse patalpose, o čia juos gelbėdavo veltiniai ir net kailiai. Veltinių daug pirko ir kaimo žmonės, nes jie buvo pagaminti fabrikuose ir aukštos rūšies. Lietuvoje tokių pagaminti nemokėdavo, nes tai darė amatininkai namie, jie atrodė negražiai, minkšti ir bjauraus fasono, kartais, e dar žiemą, išeidavo iš airimotės. Rusiški buvo geresni ir pigesni.

Darant perkainavimą, vilnonė, geresnės rūšies manufaktūra, galanterijos prekės iš vilnos ir odos, elektros reikmenys buvo atrinkta ir patalpinta specialiuose patalpuose. Ten lankėsi žmonės su nukreipimais aukščiau stovinčiųjų asmenų. Prekybos tinkle vyravo medvilninės prekės, neskoningų spalvų.

Priemiesčiuose privačios pramoninių prekių parduotuvės likvidavosi, nes neturėjo tiekėjų. Dėl tos pačios priežasties užsidarė ir maisto produktų parduotuvės. Padėtis pasidarė net labai tragiška.

šeimininkė, gyvenančioji priemiestyje, o iš darbininkų šeimos turėjo dėl keleto kilogramų duonos, druskos, kruopų, sviesto, pieno vykti į miesto centrą apsipirkti, nes ~~savo vietoje~~ arčiau jų negaudavo, ~~buvo galima~~. Kaip paprastai, susisiekimas su priemiesčiais visuomet nepasižymėdavo gerumu, ~~patogumu~~ o čia pirkiniai, kamšatis, laiko gaišinimas ir išlaidos už pravažiavimą. Miesto centre parduotuvės užgultos pirkėjų iš priemiesčių. Susidarė ilgos eilės. Tarpais trūkumas prekių, nes transportas nesuspėja iš bazių pristatyti į parduotuves. Viskas ~~buvo~~ išmušta iš normalios vagos.

Suskambo telefonai iš pačių viršūnių, kaip čia iš šios balos išklampoti. Visiems tvirtinom, kad mes turime prekes ir žmones, kurie jas pardavinės, bet neturime patalpų. Jau mes atidarėme visai naujas parduotuves Vilijampolėje-2, Šančiuose-3, Žaliajame Kalne-5, Petrašiūnuose-2, Linksmakalnyje-1, Aleksote-1 ir A. Panemunėje-2, ~~parduotuves~~, o 14 parduotuvių šiomis dienomis bus atidarytos, baigus patalpų remontą. Trūkstant tinkamų parduotuvėms patalpų, Prekybos Liaud. Komisariatas yra suplanavęs Kauno ir Vilniaus darbininkų gyvenamuose rajonuose pastatyti po 15 standartinių parduotuvių. Ant greitųjų įsteigtos maisto produktų parduotuvės pilnai pirkėjus aprūpinti nepajėgė, nors joms be atrangos buvo pristatomos prekės, ~~ir~~ ~~jos~~ parduotuvės prekiavo ~~su~~ prailgintu ~~prekiavimo~~ ~~valandomis~~ laiku. Patalpas parduotuvėms priemiesčiuose būtų galima gauti ~~kurios~~ net

~~ir buvo priemiesčiuose~~ privačiuose namuose, bet
statomos sąlygos, kad joje dirbtų pardavėju to
namo savininkas. Tokių parduotuvių parinkome
apie porą ~~desėtkų~~ dešimtių. Prekybos liaud. komisariatas
patarė mums suderinti su Komunistų par-
tijos CK prekybos skyriaus vedėju Š. Maiminu.
Direktoriaus pavaduotojui g. Sesickiui sakau,
kad jis eitų to reikalo kalbėti su Š. Maiminu,
~~ir kaipo~~ nes su savo tautiečiu jam lengviau bus ras-
ti bendrą kalbą ~~ir reikalo supratimą~~.

Po kokios valandos telefonu skambutis,
kalba g. Sesickis, ~~ir mum~~ praneša ~~savo~~, kad tas mums
rūpimas reikalas su Š. Maiminu yra išspręstas
teigiamai - leido priimti į darbą buvusius na-
mų ir parduotuvių savininkus, kurių nebu-
vo nacionalizuota nei namai, nei jų parduotu-
vės. ~~Iš CK einu tiesiai pas jus.~~

G. Sesickis nedrąsus įsiveržė į direkcijos
kabinetą, nusirengė, sėdo prie savo stalo. Aš
jam sakau, kam dar reikėjo skambinti telefo-
nu, kad yra gautas Š. Maimino sutikimas, kuo-
met iš ten tiesiai ~~ėjai~~ atėjo čion. Jis ~~iš savo~~ nuo kėdės
pakilo, priėjo prie mano stalo ir sako: - Aš
juos gerai pažįstu. Sutikimą Š. Maiminas
man davė žodžiu. Jei nebus audros, tai vis-
kas bus gerai. Bet jei dėl tų „buvusių savinin-
kų" pakils audra, tai jis išsigins, kad tas yra
padaryta ~~su~~ be ~~juo~~ jo sutikimo, nes mes vedėme
derybas vieni du, be jokių liudininkų. Kad
~~tokie~~ liudininkai būtų, aš sąmoningai, CK pre-
kybos skyriaus tarnautojams girdint, sakiau
telefonu, kad jis sutikimą yra davęs. Išsiginti

negalės, nes lindininkai bus visi to skyriaus tarnautojai. Tai pasakęs, gardžiai nusijuokė ir dar pakartojo: ~~savo žodžius~~ – „Aš jūsų gerai pažįstu". Niekam nepasakiau, bet pagalvojau, kad ne durniaus esama. Tikrai galima išsigąsti, nes kalbant drąsiai lindininkų nebuvo. Paskui gydytojas g. Sesickis juos padarė. Naujai įsteigtose parduotuvėse dirbo buvusiejį parduotuvių savininkai, bet dėl jų įdarbinimo audros niekas nekėlė ir priemiesčių gyventojai normaliai galėjo ~~apsi~~pirkti maisto produktus savo gyvenamoje vietovėje, nevažiuodami į patį centrą.

~~Su~~ Pramoninių prekių parduotuves miesto priemiesčiuose steigti nebuvo jau taip aktualu ir pagaliau ~~nebuvo~~ neatsirado joms tinkamų patalpų.

Spaudoje buvo pabrėžiama, kad Lietuvoje esant tarybinei santvarkai padidėjo pirkimas sviesto, mėsos išdirbinių ir šiaip produktų. Buvo aiškinama žmogaus gerbūvio pakilimu. O tikrenybėje buvo kas kita – atsargų sudarinėjimas ne tik Lietuvos gyventojų, bet ir čion atvykusių iš Tarybų S-gos gilumos. Maisto produktus vežė lagaminais, taip pat geležinkeli~~ose~~ ir paštu ~~labai~~ žymiai padidėjo siuntinių persiuntimas, nes kiekvienam buvo aišku, kad mes esame angoje didelių įvykių.

Duomenys apie suvartotą sviestą ir mėsą ~~daviniai~~ imti 1939 m. Tais metais egzistavo privatus sektorius ir statistikos tvarkymo įstaigos negalėjo gauti tikrų ~~davinių~~ duomenų. ~~Tų produktų~~ Suvartojimo ~~daviniai~~ duomenys tam ~~buvo~~ tapo tikrais, kuomet ~~tų~~ produktų pardavimas vartotojui buvo „Maisto" ir „Pienocentro" monopolizuotas.

Kiekviena didesnioji įmonė turėjo šefuoti kokią
nors mokyklą. Vieną dieną į mano kabinetą įsi-
veržia dvi visai „nešpėtnos" moterėlės ir kreipiasi
į mane šiais žodžiais: „Ar jūs jau šefuojate ko-
kią nors mokyklą?" Atsakiau, kad tokios laimės
mums dar neteko. „Na tai dabar turėsite. Mes
esame iš 15 pradžios mokyklos mokytojos ir
kviečiame mus šefuoti. Mūsų mokykla randasi
Trinkovės gl. už A. Mickevičiaus slėnio, visai ne-
toli nuo tos vietos, kur 1926 m. gruodžio mėn.
27 d. buvo sušaudyti keturi komunarai." Suti-
kimą davėme. Mokytojos sako ~~direkcijai~~, kad
~~su šefais~~ sekantį šeštadienį vakare kviečia
mus, direkciją į susipažinimo subuvimą. Sutikome.
Paskirtu laiku buvome. Vienoje klasėje ~~patal-~~
~~pose~~ sustatyti stalai, o ant tų stalų pilna
įvairaus pagaminto maisto, na ir išgėrimo.
Oficialioji dalis praėjo labai sklandžiai. Jie
pasisakė, kas jie tokie, ir mes tą patį atliko-
me. Pasakytos kalbos, ~~kuriose~~ vieni kitiems
nesigailėjo šiltų žodžių. Daroma pertrauka,
~~ir~~ Po jos visus kviečia į kitą patalpą, kurioje
vaišinama kava su saldžiais užgėrimais.
Vedėja mus įvedė į tą patalpą. Staiga mus
paliko vienus ir pati ~~kur tai~~ Kažkur skubiai iš-
bėgo. Dar prieš sėdant ~~prie stalo~~ pasistiprinti, dvi moky-
tojos ant stalų ~~storiniems~~ krūvelėmis po tris grafinėlius su
spalvotais gėrimais, ~~kurie kiekvienoje klase-~~
~~lėje stovėjo greta po tris grafinėliai. [illegible] vi-~~
~~sus iš tos vietos~~ išskleidė, kad užtektų jie ~~po visus stalus~~. Po
draugėje. rengiamės namo. Mūsų
visų vaišių ~~vykstam sako~~ mašinoje ~~namo ir~~
~~esant~~ buvo laisvą vietą, mes pasisodinome vieną mokytoją

~~ją~~ parvežti į namus. Ji gyveno Kauno g-vėje. Žinojant ji mums atskleidė paslaptį, kodėl vedėja mus paliko vienus, įvedus į patalpą kavos gerti. Ji pastebėjo, kad grafinai su spalvotais gėrimais stovėjo krūvoje ~~greta~~ ir jų ~~gėrimų~~ spalvos buvo tokios, kaip buvusios buržuazinės ~~buvo~~ Lietuvos ~~tautinė~~ vėliava. Vedėja liepė tuos grafinus ~~paskirstyti~~ išdėlioti ant ~~pa~~ visų stalų ir tokiu būdu ši išdaiga ~~buvo~~ likviduota. Kas tuos grafinus taip sustatė, vedėjai išaiškinti nelėko, tik spėjama, kad tai padarė Vietos tėvų komiteto nario žmona, kuri talkininkavo nešiant šias vaišes ~~parnešti~~ ir jose dalyvavo.

Lietuvai tapus tarybine, be jos žinios Maskva įsteigia Druskininkuose Valstybinę Prekybą, kuri buvo pavaldi Maskvai. Šios prekybos veikla prasidėjo 1940 m. trečiojo ketvirčio viduryje, vasaros sezonui baigiantis. Jos apimtyje buvo ne tik prekybos tinklas, bet ir viešas maitinimas. Mat Maskva apie Druskininkų kurortą turėjo mažą supratimą. Galvota, kad tai yra žymus kurortas, veikiantis apskritus metus, ~~Tikrumoje~~ iš tikrųjų ~~tai yra~~ jis garsus savo gydomuoju vandeniu, bet daug ~~sezonui metu~~ žmonių ~~poilsiavimas buvo~~ suvažiuodavo tik vasarą. Maskva galvojo, kad praveduus Lietuvoje nacionalizaciją, privačius gydytojus nustos veikęs ir ~~dėl to gali~~ nukentės iš ligoniai. Todėl paskubinta įsteigti Valstybinę Prekybą.

1941 m. sausio mėn. pradžioje atvyksta į Kauno Valstybinę Prekybą Druskininkų Valst. Prekybos direktorius Eugenijus Julijanovičius Česnakovas ir steikia mums direktoros Prekybos Liaudies Komisariato įsakymą - Druskininkų

Valst. Prekyba ~~yra~~ likviduojama ir jos aktyvus ir pasyvus paveda perimti mūsų vadovaujamai prekybai. Pats direktorius E. J. Česnakovas ~~pa~~rekomenduojamas į Kauno Valst. Prekybą. Paklausiau E. Česnakovą, kodėl mes, Kaunas, turime perimti Druskininkus, o ne Vilnius, kuris geografiškai arčiau, ~~ir yra~~ sujungtas net geležinkeliu. Jis man atsakė: „Kuomet ištekanti mergelė turi du bernelius ir jai leidžiama pasirinkti, tai ji pasirenka tą, kuris jai ~~yra~~ simpatiškesnis ir turtingesnis, o tas savybes turi Kaunas, o ne Vilnius. Geležinkelis ir atstumas čia nelemia...

Sudarom komisiją ~~ta~~ prekybą perimti. Jos pirmininku skiriamas buhalteris Melmendariečius. Toji komisija išvyko lengvąja mašina į Druskininkus ir vakare grįžo atgal. Komisijos pirmininkas, atėjęs pas mane, ~~ir~~ sako, kad grįžo neperėmęs, nes pavartę buhalterijos knygas ir užklinę ~~...~~ tai sudaužytų indų sąskaitą ~~...~~ ji jiems pasirodė labai įtartina, argi ~~kad~~ ~~labai~~ ~~taip~~ ~~daug~~ per tokį trumpą veikimo laikotarpį ~~buvo~~ galima sudaužyti tiek daug indų... Sakiau, kad grįžo, ~~ir~~ liepiau rytoj vėl vykti į Druskininkus ir perėmimą įvykdyti. Mes atsakome tik už tai, ką mes faktiškai perimsime. Dėl jos veiklos savo žodį tars Maskvos ar Lietuvos Prekybos Komisariatai. Jų žinioje yra revizoriai, ~~ir~~ jie nustatys, kodėl indai buvo „daužomi", nurašomi peržengiant nustatytas normas ir ~~tos~~ revizijas, kad ~~ja~~ ~~jos~~ ta dingstimi administracija maitinosi nemokamai, o indais pridengė nesąžiningumą. Ateityje Druskininkuose nežadama steigti Valstybinės

prekybos, o tas funkcijas viešą maitinimą pavesti Respublikinei Vartotojų Kooperacijos Sąjungai.

Komisija po dviejų darbo dienų savo uždavinį atliko. E. Česnakova paskyrėm Kauno Valstybės Prekybos inspektoriumi. Turėjome jam du darbuotojus, kurie dirbo valstybinėse prekybose Baltarusijos. Žmaidamuk tikras baltarusis, o E. Česnakovas gyrėsi, kad esąs baltarusis, bet jį pažinoję tvirtino, kad jis iš žydo išsišėrė; kita baltarusis. Kaip pirmas, taip ir antras, mums buvo labai naudingi, nes žinojo gerai mūsų vyresniųjų brolių būdo ypatybes. Su jais susidūrus visuomet salamoniškai nuspręsdavome, tegu išsiaiškina savieji.

Dienos metu ką nors svarbaus dirbti buvo neįmanoma. Tą darbą aš atlikdavau vakare, kuomet kontoros tarnautojai išeidavo. Kurjeriai į kontorą įleisdavo tik savas tarnautojus ir tai tik su labai svarbiais reikalais. E. Česnakovas beveik kiekvieną vakarą ateidavo pas mane ir teiraudavosi apie buržuazinį laikotarpį. Jis daugiau domėjosi prekybos veikla. Pasakodamas apie prekybą išsireiškiau, kad apsukrūs tada turėdavo gana skanų kąsnį. Tai išgirdęs, susimąstė, nužiūrėjo ir paklausė: „Jei aš būčiau tuo metu, tą skanų kąsnį turėčiau?" Patrintinam. Nieko nepasakė, tik čeptelėjo lūpomis, gaštelį ištarė žodį „gaila"... Tą dialogą nutraukė telefono skambutis. Jis ta tema daugiau nekalbėjo ir iš mano kabineto išėjo. Galvojau, kad išėjęs jis gailėjosi, kad tais laikais nebuvo

Prieblanda politikoje

Kai vokiečiai užplūdo Lietuvą jos politinį gyvenimą rikiavo pogrindyje krikdemai ir liaudininkai. Komunistai veik visi pasitraukė kartu su raudonąja armija. Pasilikę pavieniai komunistai sulindo į gilų pogrindį, laukdami tos dienos kai vokiečiai dar galutinai nepribaigti tramusio pakrikę ir tada iš pogrindžio urvų išlindę stos kovon su aršiais užgrobikais. Socialdemokratai iš politinės arenos Lietuvoje jau esant tarybinei santvarkai pasitraukė, nes jų auditoriją - darbininkus savo globon paėmė komunistai ir kaipo globotinius apsaugodavo giliame pogrindyje.

Kai kas skaitė, kad Lietuvoje be krikdemų ir liaudininkų, dar kaipo politinis sambūris egzistavo tautininkų likučiai vadindamiesi - vilkais ir Lietuvos nacionalistų partijos nariais. Tokiais jie buvo iki 1942 m. sausio mėn. 1 dienos, nes iki tai dienai jiems buvo apmokėtos algos, nors paleisti gruodžio mėn. viduryje ir ant vilkinyčios durų (Vilkų būstinės - L. Sapiegos g-vė Nr. 4a) spynos buvo pakabintos 1941 m. gruodžio mėn. 19 d.

Išvaikius vilkus paaiškėjo, kad Reicho iždas vilkams mokėjo pastovias algas - kaipo partijos nariui. O jei jis dar kur nors dirbo, tai dar gaudavo algą pagal užimamą vietą. Tai buta politinių erkių. Patikslinimui to parazito pažiūrėjau „Dabartinės Lietuvių Kalbos žodyne" 1972 m. leidinyje pusl. 150 ir ten erkės yra atžymėtos taip: „Gyvulių ir žmonių parazitas: Ganyklinė erkė (Ixodos ricinus). Niežų erkė (Sarcoptes scabrei). Vilkiškių

erkių žodyne neradau, bet sekančiame leidinyje neiškietų papildyti - Vilkišką erkę (Nacinsis parazitorum).

Vokietis yra gyvenime labai praktiškas. Pas jį yra taip viskas suvedama ant naudos pagrindo. Jis nemokės atlyginimo tam žmogui, kuris nieko nedirba bet atlyginimą gauna tik todėl, kad jis yra LNP narys. Tai buvo vokiškų nacistų bendrininkas, kuris turėjo nacistinę sėklą lietuvių tarpe sėti, diegti vokišką misiją - pertvarkyti visą pasaulį obalsiu - viena valstybė, viena tauta, vienas vadas, viena kalba... Tai yra totalistų ~~obals~~ šūkis. Padorus lietuvis, toje kompanijoje būti nepanoro. Joje susispietė smetoniniai ir voldemariniai likučiai, kurie dar iš tais laikais pelnė duoną būdami tautininkais. Tai supuvėliai. Vokiečiai pradžioje juos paėmė po savo sparnu, bet kuriam laikui praslinkus įsitikino, kad tai yra parazitinis elementas ir nutarė nuo jų atsipalaiduoti.

Uždarius LNP organizaciją ir tuo pačiu šioms erkėms teko surasti kitą kūną savo egzistencijai palaikyti. Tačiau, tai nebuvo didelis procentas. Dauguma pritapo prie P. Kubiliūno gardo ir noriai pildė visus vokiečių įsakymus ir norus. Bandė lietuvius gąsdinti bolševikais. Visur plačia burna rėkė, kad Lietuvą bus galima išgelbėti jei visi stos savanoriais į Lietuvos organizuojamus batalionus ir tik jie bolševikams pastos kelią... Lietuvos visuomenė nuo jų atsimetė. Apie tą kalbėsime vėliau. Kaip jau žinoma, kad į vilkų organizuojamus batalionus jaunimas savanoriais nestojo, nes sugebėta jaunimui išaiškinti, kad savo gyvybės aukoti neverta, nes viena priespauda, perkeičiama tokia pat kita priespauda, tik kitais pavadinimais

kol esmė ir tikslas pasilieka tas pats. Lietuvos visuomenėje vilkai su savo rusiečių globėjais buvo labai nepopuliarūs ir tuo pačiu iš gyvenimo ritmo buvo išblokšti.

Per rusiečių okupacijos laikotarpį politinį foną sudarydavo tik dvi politinės srovės, tai krikdemai ir liaudininkai. Šios partijos po valstiečių streiko 1935 m. rugpiūčio 20 d. pradžioje buvo jų veikimas suspenduotas o jau 1936 m. vasario mėn. 6 d. buvo smetoninės valdžios uždarytos visai. Savo veikimus perkėlė į pogrindį. Smetonai ir jo klikai sudarydavo nemalonių dalykų. Šis pogrindis atnaujino savo veikimą rusiečiams okupavus Lietuvą. Reikia pripažinti, kad krikdemai pogrindyje veikė aktingiau negu liaudininkai, nes turėjo geresnes veikimo sąlygas. Kur tik buvo bažnyčia ir šalia jos klebonija, vienuolynas, ir visokios kitos katalikiškos organizacijos

Iki tarybinės santvarkos įvedimo Lietuvoje be savo politinio štabo su savo padaliniais centre ir periferijoje turėjo žymias tvirtoves mulkinti žmones tikybiniu traiku. Tai buvo 2 arkivyskupijos (Kauno ir Vilniaus) 4 vyskupijos (Kaišiadorių, Panevėžio, Telšių, Vilkaviškio). Jose vadovavo įvairių rangų 12 vyskupų. Be to arkivyskupijos ir vyskupijos turėjo gerai išpraustus aparatus, kuriose dirbo rafinuoti jezuitai-prelatai, kanauninkai, dekanai ir net vikarai. Tuo metu Lietuvoje buvo 1202 bažnyčios, 1646 katalikų dvasininkai. Vienuolynų 13, iš kunigų seminarijose 470 klierikų. Vienuolynų 13, iš kurių 6 vyrų ir 7 moterų su 1586 vienuoliais. Be paminėtų veikė ir kitokios tikybinės organizacijos piliečiams protus traikinti ir sielas drumsti: gyvo

rožančiaus, tretininkų, maldos apaštalavimo, angelo sargo ir bobinčios kurios veikė prie kiekvienos bažnyčios. Tai didžiulė organizacija dvasininkų, kurie iš „dievo malonės" patys gerai mito ir tėvams padedavo, kad juos tai kilniai misijai pastūmėjo, paikiems žmonėms įrodyti, kad dievas yra, kuri nei patys nematė, nematys ir į „aną pasaulį" nukeliavę.

Lietuvos TSR Ministrų Taryba 1940 m. rugpjūčio mėn. 9 d. priėmė Santuokos įstatymą. Šis įstatymas gyventojams buvo viešai paskelbtas rugpjūčio 15 d. Tuo pačiu laiku buvo paskelbtas ir Metrikų įstatymas, kuris nustatė, kad metrikus sudaro vietos Vykdomieji Komitetai. Pagal Metrikų įstatymo § 60, kulto vadovybėms buvo nurodyta rugpjūčio 14 d. baigti bažnyčių vedamas gimimo, mirties, santuokų metrikų knygas ir daugiau įrašų jose nebedaryti.

Lietuvos-Vatikano konkordato 1940 m. liepos mėn. 2 d. nutraukimas buvo nemažas smūgis Lietuvos klirui, nes iš buržuazinės Lietuvos biudžeto kasmet buvo skiriamos stambios sumos katalikų bažnyčiai. Pagal 1924 m. balandžio 15 d. Seimo priimtus „Vidaus reikalų ministerijos etatus" katalikų tikybos dvasininkai buvo priskirti prie valstybės tarnautojų kategorijų. Vikaro mėnesinis atlyginimas buvo 280 litų, parapijos klebono-380, dekano-450, viceprepozito-900, vyskupo pagelbininko-1000, vyskupo-1200, arkivyskupo-2500 litų.

Valstybė išlaikė kunigų seminarijas ir Teologijos-filosofijos fakultetą Kauno universitete.

Katalikai stovėdami dvasių gelbėjimo poste be gausingų algų turėjo labai dideles pajamas renkant mezliavas bažnyčios reikalams įvairiausias rinkliavas bažnyčioms, vienuolinams, koplyčioms,

klebonijoms statyti, varpams, altoriams, bažnytiniams rūbams įsigyti, klerikams, misijoms ir net iš kaimyninių parapijų kunigams priimti atvykusiems į atlaidus ar šiaip kokiems suburimams.

Milijonus litų kunigai gaudavo per kalėdojimus, taip pat už mišias ir kitus patarnavimus, kaip tai - krikštus, laidotuves, metrikacijos, metrikų išdavimą, sutuoktuves ir visą eilę kitų dar šaltinių, nes gi už palaimus bėdoje ištikus. Dideles pajamas bažnyčiai atnešdavo įvairios „šventos" vietos. Be to turėjo įvairių pajamų, gaunamų įvairių aukų, kaip - užrašymas testamento keliu ir netestamento, davatkų sutaupos, kurias kunigai saugojo klebonijos spintose ir stalčiuose.

Katalikų bažnyčios stambus pajamų šaltinis buvo nekilnojamas turtas - žemės valdos, pramonės ir prekybos įmonės, bankai ir net tarpininkavimai. Ruošiant žemės reformą 1940 metais, buvo nustatyta, kad Lietuvoje bažnyčios ir vienuolynai valdė 21.000 ha žemės.

Lietuvai tapus tarybiniai šių visų žemiškų gerybių kunigai neteko. Karvutė ištrūko. Šis kunigų asmeniškas interesas jų liežuviais buvo kvalifikuotas, kad tai persekiojami tikintieji ir jų dvasiškiai kurie ganė tikinčiųjų sielas ne tik šiame ašarų pasaulyje, bet ir tom sielom trukdoma patekti į dangų. Buvo apeliuota visam tikinčiam pasauliui, kad tą daro nauji masonai atvykę iš Rytų. Šis jų šauksmas pasaulyje nebuvo išgirstas, išskiriant Vatikaną. Tasai Tarybų S-gai ir karštu Lietuvos vyriausybei pareiškė protestą dėl vienašališko nutraukimo konkordato.

Krikdemai patys godėsi ir tikintiesiems plačia

kurią garsino, kad toks „tikinčiųjų persekiojimas"
greitai baigsis, nes Hitleris ruošiasi svarbiam žygiui
- bolševikus sunaikinti ir tuo pačiu baigsis perse-
kiojimas tikinčiųjų Lietuvoje ir už jos ribų.

Tikrai taip. 1941 m. birželio mėn. 22 d. Hitlerio
ordos užpuolė Tarybų Sąjungą. Daugelis vietų krik-
demai šiuos naujus gunus iš Vakarų pasitiko su
išskėstomis rankomis. Bažnyčiose ir kitur melsta-
si, kad Lietuvą vokiečiai išlaisvino. Konkordatas
veiks ir toliau, kitaip sakant - karvytė vėl duos
pienelio, kurį davinėjo iki konkordato nutraukimo.

Be vokiečių žinios savo ir vyriausybę per Kauno
radiją paskelbė ir visų toji vyriausybė buvo vadi-
nama - „J. Ambrazevičiaus vyriausybė Lietuvai
radijo bangomis paskelbta".

Per ankstyvas džiaugsmas krikdemus iš iner-
cijos linksvaros neišblaškė ir pilnos vilties apimti
kreipėsi į vokiečių karinę vadovybę siūlydami
savo talkininkavimą ne tik maldomis, bet ir fizi-
ne jėga bolševikus sunaikinti visai kaip eretikus.
Karinė vadovybė šio taip svarbaus klausimo atsta-
tyti Lietuvos suverenitetą nesiėmė spręsti, aiškin-
damasi, kad tą reikalą spręs pats Hitleris asme-
niškai, bet iki to klausimo išsprendimo krikdemų
talkininkavimą priima su didžiausiu malonumu.
Žinoma, dėkojant paminėjo už realią pagalbą - me-
džiaginę ir fizinę. Už maldas padėkojo tik tardamas
paskutinius padėkos žodžius.

Generolui Pohl daugiau rūpėjo Lietuvoje esa-
mos senenos, ypač „Maissner Porcellan" išdirbi-
niai o ne davatkų maldos.

Praslinkus dviems mėnesiams ne tik krikdemams
bet ir visiems lietuviams paaiškėjo, kad kur

vokiečiai pėdnoja, ten to krašto suverenitetas neegzistuoja ir paverčiama vokiečių erdve (Lebensraum). Pabaltijo valstybės buvo pervadintos Ostlandu - sudėtinė hitlerinio reicho dalis, ir jas valdyti buvo paskirtas valdyti reichskomisaras H. Loze. Lietuvą valdyti generaliniu komisaru buvo paskirtas A. Renteln'as ir tasai sau į pagalbą Lietuvą valdyti pasikvietė gen. P. Kubiliūną, žymų Geležinio Vilko veikėją. Tasai savo vilkus pavertė Lietuvos Nacionalistų Partija - LNP ir tie faktinai valdė Lietuvą pagal hitlerininkų nurodymus.

Lietuviams akys apdumti buvo sudaryta tarėjų institucija, kurios P. Kubiliūnas buvo pirmuoju tarėju. Toji hitlerinė institucija Lietuvai sudaryta iš 9 tarėjų. Joje be liaudininkų sutikimo buvo tarėju teisingumui paskirtas Mečislavas Mackevičius bet kuriam laikui praslinkus liaudininkams pareikalavus jis iš tų pareigų pasitraukė ir po to buvo išvežtas į Vokietiją. Tą pati padarė ir krikdemų tarėjai prof. Vl. Jurgutis ir J. Matulionis, kurie, vienas buvo krašto ūkio, o kitas finansams tarėjais.

Krikdemai besimeilinant vokiečiams pamatė, kad jie prie bendro stalo ir puodo nekviečiami sėsti, savo tarpe ilgą laiką svarstė, gal sueiti į kontaktą su liaudininkais, kurie su bažnyčia yra dideliame konflikte, bet kitais klausimais jie vienodai galvoja kaip ir krikdemai, tai būtent suvereniteto atgavimo klausime.

Tuo laiku liaudininkų vadovais buvo Z. Toliušis, F. Bortkevičienė, J. Pajaujis ir J. Kardelis, kurie gyveno Vilniuje. Daugumoje šioji liaudininkų galvutė susirinkdavo pas F. Bortkevičienę, kuri gyveno Gedimino g-vė Nr. 38, mediniame namuke kieme.

Tai gal buvo svarbiausias liaudininkų punktas apie kurį būriavosi liaudininkai, ypač liaudininkai gyvenantieji Vilniuje, kitose miestuose ir kaime.

Apsinostimai su krikdemais daugumoje būdavo pas M. Mackevičių, kuris gyveno Donelaičio g. Susitikimai su krikdemais buvo maskuojami arbatėlėmis. Krikdemus atstovavo d-ras P. Dielininkaitis ir rašytojas kunigas M. Vaitkus. P. Dielininkaičiui mirus jo vietoj atvykdavo kiti.

Man netekdavo tuose apsinostimuose dalyvauti, nes buvau vilkų nemalonėje ir iš Kauno miesto ištremtas. Kiekvienas mano žingsnis buvo stropiai sekamas. Tą niekšingą darbą atlikdavo vienas vokiečių pašlemėkas gyvenantis Lampėdžiuose.

Kaip jau minėjau, kad F. Bortkevičienės buvau maisto tiekėjas ir ta proga dažnai ją lankydavau. Ji man išpasakodavo kas buvo kalbama tariamuose „arbatėlėse. Jos dažniausia buvojo tai pas M. Mackevičių arba pas Z. Toliušį iki jo pabėgimo iš Kauno, kai vokiečiai žymesnius lietuvius veikėjus gaudė išvežimui į Vokietiją.

Ne tik F. Bortkevičienė, bet ir Z. Toliušis, J. Pajaujis ir M. Mackevičius pasakodavo kas tuose „arbatėlėse" buvo kalbama. Kiekvieno atpasakojimai sutapdavo su kito atpasakotu. Mane džiugino, kad iš pradžių pasišovę J. Pajaujis ir M. Mackevičius talkininkauti vilkams o to pačiu ir vokiečiams susitramdė ir pakluso liaudininkų daugumai, kad mums su savo ideologija ir programa yra visai ne pakeliui su totalistais.

Kai krikdemai vokiečiams žengiant per Lietuvą labai džiūgavo, tikėdami, kad bus atstatytas Lietuvos suverenitetas, jie bus valdžioje ir buvo įsitikinę,

kad konkordatas su Vatikanu bus atstatytas ir
jie galės ir toliau Lietuvos piliečius tererianoti
ne tik dievo rūstybe bet ir vokiečių žandarmais.
Aš asmeniškai irgi buvau tos minties, kad žmo-
gaus teisės bus žiauriai pažeidžiamos, tačiau
viskas atituliavosi ne taip jau tragiškai kaip
aš galvojau vokiečiams užėmus Lietuvą.
M. Mackevičius kaipo teisingumo tarėjas turėjo
progą su kokiu tai aukštu vokiečių pareigūnu
paliesti konkordato atstatymo reikalą, kurį Lie-
tuvos arkivyskupai ir vyskupai judino ir net bu-
vo tekstą atstatymo pateikę. Tasai Berlyno aukš-
tas pareigūnas tą iš M. Mackevičiaus lūpų išgir-
dęs saldžiai šypsolėjo ir pasakė:- Pirmoje eilėje
reikia sutvarkyti žemiškus dalykus, o jau pas-
kui tvarkyti dangiškus reikalus, kurie ne taip
jau skaudžiai paliečia šioje žemėje gyvenančius
žmones. Tasai pareigūnas tęsė toliau.- Sunku pasa-
kyti ar Hitleris dabar užvaldęs ne tik Pabaltijas
valstybes, bet jau artinasi prie Kremliaus sienų, tu-
rės diev nereikalingo jautrumo Lietuvos dvasiškiams
ir tikintiesiems leisti veikti konkordatui, kuris
buvo tarybinės valdžios panaikintas. Vokietijoje
jau senai bažnyčia atskyrta nuo valstybės ir mo-
kyklos nuo bažnyčios. Daugelis valstybių tą yra
padarę ir jei dar kur yra tokių konkordatų kurie
trukdo žmogaus dvasinius poreikius, kurie priešin-
gi žmogaus laisvei, žengiame juos panaikinti. Turim
pridurti- savo tasai aukštas hitlerinis pareigūnas,
kad Lietuvoje veikiantis konkordatas negaliojo
Klaipėdos kraštui, kuris savo laiku nuo Vokietijos
buvo atplėštas ir perduotas Lietuvai. Ten visi santuo-
kos, mirimo, gimimo ir išsiskyrimo dokumentai buvo

sudaromi ne pas bažnytininkus. Taigi ir labai
Hitleris laisvės suvaržymo pančių vienai Lietuvai
esu giliai įsitikinęs, kad to nepadarys. Tasai pareigū-
nas patvirtino, kad Lietuvos dvasiškiai jau klebe-
no Hitlerio būstinės durys. Jiems žodžiu buvo atsa-
kyta, kad šiandiena sprendžiami tik žemesnieji
reikalai o su dangiškais reikės palaukti.

Kai M. Mackevičius tą pokalbį papasakojo liau-
dininkams, tai buvo savotiška sensacija. Tai buvo
gana džiugi žinia, nes provincijoje krikdemai
pirmoje eilėje pradėjo atakuoti mokyklas, kad
tikybos pamokos būtų privalomos. Kai mokyto-
jai tą atlikti atsisakydavo, buvo apšaukiami komu-
nistais ir apskųsdavo gestapui.

Šį Reicho nusistatymą – neatstatyti konkordato
veikimą, visi liaudininkai buvo įpareigoti pla-
čiai pravesti aiškinimą, kad vokiečiai konkor-
dato Lietuvoje atstatyti neketina, ne tik dabar
bet ir karui pasibaigus.

Krikdemai su kaimu palaikydavo ryšius
per klebonijas ir šiaip tikinčiuosius. Liaudininkai
savo nurodymus vienminčiams kaime perduo-
davo kitais kanalais. Jais buvo kooperatyvai,
savivaldybės ir mokyklos. Tai buvo gana džiu-
gi žinia, kad pančiai žmogaus sąžinės laisvei
suveržyti nebus atnaujinti. Ši svarbi žinia per
liaudininkų kanalus į periferiją pasiekė gana
greitai. Praslinkus po tos žinios perdavimo, gal
kokios penkios dienos, F. Bortkevičienė ir kiti
liaudininkų veikėjai buvo atakuojami patvirtinti,
kad tikrai taip yra. Tvirtinom, kad tikrai vokiečiai
konkordato neatstatys, nors jį panaikino jų mirti-
ni priešai – komunistai.

Palikime spręsti pačiai istorijai komunizmo atsiradimą, jos veikla siekti, kad įsitvirtintų visame pasaulyje, tačiau jau dabar jis suskilo į daug atšakų. Kuris bus jau pasai tikrasis, dar sunku pasakyti. O reikėtų rasti tokią valdymo formą kurioje visi žmonės galėtų gyventi be rūpesčių ir vargo.

Įvedus Lietuvoje tarybinę santvarką, imtasi labai ryžtingai atvaduoti žmogų nuo dvasinio pavergimo kuris nepaprastai slėgė žmogų ne tik dvasiniai bet ir medžiaginiai. Konkordatas žmogui buvo lygus baudžiavai. Jam esant dvasiškiai lobo. Lobo tik todėl, kad darbo žmogus, valstietis, tarnautojas, pirklys ir kiti vargšai dvasiškių algoms su konkordato galia jų kišenes tuštino. Nebuvo kitos jėgos kunigus ir jų vienminčius nuo valdžios vairo nustumti. Buvo tokie metai, tai 1926 m., kai per III Seimo rinkimus gegužės mėn. liaudininkai laimėjo ir su socialdemokratais sudarė koalicijos pagrindais vyriausybę. Seime buvo 85 atstovai ir buvo šiaip pasiskirstę: krikdemai ir tautininkai - 33 atstovai, liaudininkai - 22, socialdemokratai - 15, klaipėdiečiai - 6, lenkai - 4, žydai - 3 ir ūkininkų partija - 2.

Koalicinė vyriausybė apsoliučios daugumos neturėjo, bet paremiant tautinėms mažumoms ir klaipėdiečiams tuojaus panaikino karo stovį, kuris tęsėsi nuo 1919/20 metų. Paskelbė amnestiją ir pratęsė neagresijos paktą, kuris egzistavo su Tarybų S-ga pagal taikos susitarimą 1920 metais. Legalizavo komunistų partiją. Koalicinė vyriausybė neturėdama apsoliučios daugumos, darant kokias radikales reformas, priklausė nuo tautinių mažumų pritarimo balsuojant Seime.

Buvo vestos derybos su tautinėmis mažumomis atsisakyti nuo nerašyto konkordato - atskirti bažnyčią nuo valstybės ir mokyklą nuo bažnyčios. Klaipėdiečiai pasisakė, kad Klaipėdos kraštą taip nerašytas konkordatas nelieča ir jie balsuojant susilaikys. Lenkai aiškiai pasisakė, kad jie yra išrinkti tikinčiųjų balsais ir balsuos, kad nerašytas konkordatas pasiliktų veikti ir toliau. Žydai pažadėjo balsuoti už to nerašyto konkordato nutraukimą bet patarė, tą daryti ne dabar, bet kitiems metams praslinkus. Ūkininkų partijos du atstovai, kurie praėjo tik liaudininkų bloko lukučiais laikėsi labai rezervuotai ir darė užuominą, jei balsuos už ~~konkordato~~ nutraukimą, ką jie už tą paslaugą gaus. Iš tų vestų derybų pasidarė liaudininkams ir socialdemokratams aišku, kad dar ne laikas tą daryti šio Seimo kadencijoje ir nuošti naujiems rinkimams, o dabar bandyti komisijoje svarstant Vidaus reikalų ministerijos biudžetą 1927 metams braukti visas pozicijas kur mokamos algos dvasininkams. Tą darant krikdemai su lenkais pasišaus ir tuomet bus gera medžiaga spaudai apie jų parazitizmą. Klaipėdiečiai šiai priemonei pritarė ir tikrai svarstant nubraukimus palaikydavo, nes kaip tai jų pastoriams nebuvo tokių etatų ir tuo pačiu atlyginimo. Tai buvo gana vykusi kilpa užnerti tikybininkams ir jie tą gerai suprato ir komisijoje kėlė smarkų aliarmą, kad liaudininkai ir socialdemokratai, klaipėdiečiams su žydais padedant persekioja tikinčiuosius, vadindami farmazonais, bolševikais, komunistais, bedieviais, bažnyčios griovėjais ir dar kitais paravadinimais su purvinimu.

Tuo pačiu laiku kai buvo Seimo biudžeto komisijose svarstomas biudžetas 1927 metams Ministeris pirmininkas Myk. Sleževičius įsakė prokuratūrai patraukti teismo atsakomybėn visus tuos kurie krikdemams esant prie valdžios vairo, giliai savo vagišiškus ilgus pirštus yra įkyšę į valstybės iždo kišenę. Seimo biudžeto komisijose buvo audringi posėdžiai ir tautinių mažumų balsais visi koalicinės valdžios nubraukimai buvo priimti, tame skaičiuje buvo nubraukiamos algos dvasiškiams kuriems kiekvienais metais buvo išmokamos vien tik algoms iš valdžios iždo apie 5 milijonus litų, ir tai pinigai, kurie į valdžios iždą patenka kaipo mokesčiai ir šiaip visokie ančdeliai, muitai, baudos ir kiti apdėjimai. Kai krikdemų blokas pamatė, kad neskausmingas smūgis jiems buvo duotas, kai Seime jie neturėjo daugumos, bet suprato kai tautinės mažumos parėmė koalicinės valdžios pasiūlymą, dvasiškiams nemokėti algas iš valdžios iždo kasos, jų veidai ištįso. Visuomenė supras, kodėl jie taip veržėsi būti prie valdžios ėdžių, nes buvo galima begėdiškai skriausti visus mokesčių mokėtojus, kai ir be valdžios mokamų algų pasiturinčiai gyveno imdami iš gyventojų aukštus apmokėjimus už visus patarnavimus kurie buvo ~~pagal konkordatą~~ kunigų monopolizuoti. Paslapčiomis savų tarpe paniškai svarstė savo likimą. Kai jiems nubrauks algas, tai būtų ne taip jau didelė bėda. Buvo kur kas didesnė baimė, kai sužinojo, kad prokuratūra veik visus krikdemų vadus susodins į kaltinamųjų suolą o teismas skirs pelnytas bausmes ir perkels kuriam laikui į kalėjimą jas atlikti. Sugalvojo kreiptis pas

kariškius, kad jie padarytų perversmą, nes Seimo biudžeto komisijoje buvo svarstoma, kad esamą kariuomenę reikėtų sumažinti. Kaip krikdemų, taip ir reakcingų karininkų interesai visai sutapo. Padarius perversmą, krikdemų vadai bus laisvėje, o karininkai pasiliks savo vietoje ir toliau tęs savo palaidą gyvenimą.

Perversmas buvo įvykdytas 1926 m. gruodžio mėn. 17 d. Buvo nuversta teisėta liaudies išrinkta valdžia. Jos vieton sėdo seni vagišiai generolų ir pulkininkų pasodinti. Seimas buvo išvaikytas 1927 metų pradžioje, o po trumpo laiko tautininkai atsikratė nuo krikdemų ir Lietuvą valdė A. Smetona kaip „tautos vadas" – fašistų pavyzdžiu. Prokuratūros ruošiamos bylos prieš krikdemų vadus ir jų talkininkus buvo nutrauktos ir kunigams algos buvo mokamos toliau o jie už A. Smetonos „dosnumą ir geraširdystę" krikdemams, buvo labai gerbiamas ir meldėsi, kad jis ilgai būtų prie valdžios vairo. Liaudyje sakoma – vienas kitą pažino ir alučio išgerti pavadino. Smetoninės klikos gadynė, valdant Lietuvą, buvo tamsiausias ir žiauriausias laikotarpis – juodu kaspinu aprištas. ?

Istorikai apie tą laikotarpį rašo, kad jis nuo tokio ir tokio laiko Lietuvoje buvo, nepažymėdami, kad jį pagimdė ne smetoninė klika, bet krikdemų vadaivos gelbėdamiesi nuo kalėjimo grotų. Tą darė tie kurie kiekvieną dieną, iš ryto ir vakare meldėsi ir toje maldoje savo lūpomis sakė – nevok, neraidmainiauk, nemeluok, nenužmušk ir t.t.

Vokiečių atsisakymas atnaujinti konkordato veikimą Lietuvoje visuomenę kiek prablaivino, nes tai būtų dvi okupacijos. Viena tai hitlerinė,

kuri ir pasilieka, tik nežinia, kaip ilgai, nes žygis į rytus gerokai sumažėjo ir jau kai kuriose vietose ne tik žygiavimas sulaikomas, bet ir atmušamas atgal su dideliais nuostoliais. Kitoji – Vatikano okupacija su konkubinija tai būtų žmogaus dvasinių polėkių suvaržymas, kuri egzistavo iki tautybinės santvarkos įvedimo Lietuvoje. Buvo ko džiaugtis, nes viena okupacija yra lengvesnė negu tai būtų dvi.

Buvo labai sunki kova, kad atskirti bažnyčią nuo valstybės ir mokyklą nuo bažnyčios. Kai 1926 m. III Seimą išrinkus krikdemai pasiliko mažumoje, jau būtų tą nerašytą konkordatą panaikinti ir išlaisvinti gyventojus nuo dvasinio pavergimo. Lenkai pasisakė, kad Seime balsuojant nuo konkordato atsisakymo jie balsuos, kad jį palikti. Klaipėdiečiams pasisakius, kad jie tą klausimą balsuojant susilaikys. Tokiu būdu jiems susitaikius, iš 85 balsų, balsavime dalyvaus tik 74 atstovai. Krikdemai, tautininkai ir lenkai balsuojant turės 37 balsus – lygiai pusė balsų ir tokiu atvėju sprendžiamas klausimas pasiliktų atviru, nes negaunama daugumos. Bet čia ūkininkų partijos 2 atstovai krikdemų būtų papirkti, nes jie stovėjo ant tokios pozicijos kas jiems daugiau duos. Jei jie būtų krikdemų papirkti, tai tuomet balsuojant ~~nuo konkordato atsisakymo~~ krikdemų blokas turėtų 39 balsus o kairieji tik 35 ir tokiu būdu ~~konkordatas~~ senoji padėtis egzistuotų toliau, nes dauguma balsų jo pusėje.

Esant tokiam balsų susigrupavimui, klaipėdiečius įtikinta, kad jie paremtų savo 6 balsais nubraukti lėšas kunigų algoms. Jie tą padaryti-

sutiko, nes Klaipėdos krašto pastoriams algų nemokėjo. Tam kraštui ~~konkordatas negalioja ir~~ visus santuokos, gimimo, mirimo užrašus tvarkė vietos magistratai. Tokiu būdu liaudininkai - 22 balsai, socialdemokratai - 15 ir klaipėdiečiai - 6, viso būtų - 43 balsai ir susidarė dauguma be 4 žydų ir 2 ūkininkų partijos atstovų. Nusistatyta pradžioje krikdemams prie „nuleidimo" kiek kraujo, braukiant kunigams algas. Krikdemų vadus sukišus į kalėjimą už grobstimą ir malversacijas, kitais metais rinkti naują IV Seimą ir jo veidas bus kitoks su žymia persvara kairiųjų. ~~ir tada atsisakyti nuo konkordato~~.

Štai koks buvo planuojamas žongliravimas - atskirti bažnyčią nuo valstybės ir mokyklą nuo bažnyčios. ~~panaikinti diktatūrai primestą konkordatą~~.

Esant tarybinei santvarkai Lietuvoje, Ministrų Tarybos pirmininko pav. prof. V. Krėvė-Mickevičius 1940 m. liepos 3 d. pavedė užsienių reikalų ministerijos generaliniam sekretoriui, Politikos departamento direktoriui P. Glovackiui įteikti Vatikanui tokio turinio notą: „Lietuvos vyriausybė nutarė nutraukti 1927 m. rugsėjo mėn. 27 d. sudarytąjį konkordatą." ~~nesiejama~~"

Trumpai ir drūtai. Karvutės daugiau melžti negalės. Vatikanas, tik raštu pareiškė nustebimą ir nepasitenkinimą konkordato nutraukimu.

Taip pasibaigė sąžinės suvaržymo periodas Lietuvoje, kuris tęsėsi nuo krikšto 1387 metų. Toji sąžinės priespauda tęsėsi net 553 metus.

Krikdemai įsitikino, kad vokiečiai konkordato Lietuvoje neatstatys, ėmėsi kitos taktikos - kuo nors hitlerizmui palankininkauti, organizuoti savisaugos batalionus, kurie tramdys visus tuos kurie šiaušiasi prieš vokiečius ir jų tvarką.

Liaudininkai tą krikdemų kėslą suprato ir kur tik
buvo galima jaunimui aiškino, kad krikdemai jų
galvas nori paaukoti vokiečiams, kad jie už tą atsi-
dėkoti atstatytų konkordato veikimą Lietuvoje. Ku-
nigai tam reikalui panaudojo bažnyčių sakyklas
o liaudininkai mokyklas, kooperatyvus ir savival-
dybes, kad savanoriais nestotų į organizuojamus
savisaugos batalionus ir jei skelbs mobilizacijas,
tai tegu jaunimas lenda į miško tankumyną.
Šioje operacijoje liaudininkai turėjo geresnes są-
lygas, nes be savivaldybių žinios nebuvo daromos.
Jaunimas laiku buvo perspėjamas eiti į mišką
ir vokiečiai suprato, kad jie neturi tiek kareivių
visus Lietuvos miškus peršukuoti ieškant juose
lietuvių.

Kai 1943 m. vasario mėn. 2 d. vokiečiai ties
Stalingradu buvo visai sumaigyti, tai frontui
pastiprinti vokiečių karo vadovybė iš užnuga-
rio pradėjo rinkti karinius dalinius ir siųsti
į frontą atsilaikymui nuo Raudonosios armijos spau-
dimo. Stalingrado antausis buvo labai smarkus
ir palengvino Lietuvos jaunimui, nes nebuvo kas
juos gaudys ir miškus šukuos, o tuose miškuo-
se jau šeimininkavo partizanai, kurie buvo permes-
ti iš Tarybų S-gos.

Reikia pažymėti, kad ne visi provincijos ku-
nigai pritarė, kad jaunimas stotų savanoriais
į savisaugos batalionus ir kontakte dirbo su
liaudininkais, kad išsaugoti jaunuolių galvas
ant savo pečių.

Po Stalingrado smūgio krikdemų vadai pakei-
tė savo nuomonę, kad vokiečiai šį karą laimės
ir mažiau pyko ant kunigų kurie gyvendami

provincijoje buvo kitos nuomonės ir dirbo kontakte su liaudininkais, vokiečiams netalkininkauti, saugunti savo jaunimą nuo sunaikinimo, aiškiai matydami, kad vokiečių „popieriai" nekokie.

Be Rytų fronto, sąjungininkai aktingai pradėjo vokiečius kutenti ne tik ore bet ir sausumoje. Be-piga vokiečiams buvo lengvai žygiuoti į Rytus, turint ramų užnugarį Vakaruose.

1943 metai tai Hitlerio žygio kelias atgal ir tas prasidėjo nuo Stalingrado nokauto, Musolini nušalinimo, nepavykęs apsupimas Leningrado ir atsinaujinus frontui Vakaruose. Šie svarbūs smūgiai galutinai vokiečių karius nuteikė, kad Hitleris karą nelaimės. Nuotaika priklausė nuo įvykių, kurie buvo tragiški ir nepataisomi.

Kas liečia Lietuvą tai ji nors ir buvo vokiečių trypiama, tačiau jaunimas ir ne jaunimas išliko veik nepaliestas. Laimei, kad vokiečiai neatnaujino konkordato veikimą. Tą padarius krikdemai Lietuvoje atsidėkojimui būtų vertę jaunimą stoti į savisaugos batalionus ir žūtų už vokiečių svajonę valdyti visą Pasaulį.

Kai 1941 m. buvau susitikęs Berlyne su žymiu krikdemų veikėju d-ru Petru Karveliu, ne visiems jo pranašavimams tikėjau, bet jo patarimus kaip krikdemai Lietuvoje turi laviruoti, grįžęs į Lietuvą perdaviau d-rui P. Dielininkaičiui ir P. Padalskiui, kad vokiečiams netalkininkauti, nes jie suvereniteto Lietuvai nesuteiks. Neatstatys ir konkordato veikimą. P. Karvelis buvo giliai įsitikinęs, kad JAV taps sąjungininke Tarybų S-gos, Anglijos ir Prancūzijos ir Vokietija bus sumaigyta. Jo išvada- Lietuva turi taip savo gyvenimą tvarkyti, kad

kuo mažiausia būtų karo bangos paliesta.

Kuriam laikui praslinkus teko su P. Deliniukaičiu susitikti ir jam priminti, kad P. Karvelio patarimo krikdemai neklauso, ragina jaunimą stoti savanoriais į savisaugos batalionus. Jis atsakė, kad krikdemų senimas neklauso jaunųjų veikėjų. Pridūrė, kad d-ras P. Karvelis žada grįžti į Kauną ir tuomet gal jam krikdemų dėdės paklus.

P. Karvelis ilgesnį laiką dirbęs prie Berlyno Universiteto į Lietuvą antrą kartą grįžo 1944 metų viduryje ir buvo paskirtas advokatu Kaune, tačiau vokiečiai neleido jam ilgai būti Lietuvoje ir ištrėmė atgal į Berlyną.

Jau 1944 m. vokiečių likimas buvo labai aiškus. Susitikęs su P. Karveliu jis man skundėsi, kad krikdemų dėdės jį smerkė, kad jis pranašavo vokiečių pralaimėjimą, bet dabar įsitikino, kad jis buvo teisus taip galvodamas. Laimė, kad krikdemai provincijoje dirbo kontakte su liaudininkais ir jaunimą gelbėjo nuo pražūties. Prisipažinau, kad mūsų susitikimas 1941 m. Berlyne davė daug naudos liaudininkų veiklai Lietuvoje nustatyti - netalkininkauti totalistams.

Šis netalkininkavimas vokiečiams nors ir pasyvioje formoje Tarybų S-gai buvo labai naudingas, nes įtikinta visuomenė, kad vokiečiai Lietuvoje neviešpataus ir jos ateitis bus sprendžiama pagal pačios tautos norą ir valią, o karui vykstant stengtis turėti kuo mažiausia aukų ir materialinių nuostolių kraštui. Berods taip ir buvo.

1942 metų ~~vasario~~ sausio mėn. ~~pradžioje~~ pabaigoje Donelaičio gatvėje sutinku rašytoją J. Petrėną. Jis mane sustabdo ir sako, kad jis eina pažiūrėti Raudonojo teroro

parodą kuri yra surengta buv. Karo muziejaus rūmuose. Tą parodą suruošė vokiečių sukurtas Studijų biuras, kurio vadovauja Juozas Senkus. Paprašiau J. Petrėno paaiškinti kas J. Senkus? Pasirodo, kad J. Senkus man yra pažįstamas, kurį įtariau, kad jis daugiausia trinėsi tarp laikraščių reporterių iki tarybinės santvarkos įvedimo Lietuvoje ir galvojau, kad jam yra tam tikros įstaigos pavesta su jais trintis ir kai ką sužinoti ir tai įstaigai pranešti. J. Petrėnas irgi taip manė. Vadina mane į tą parodą užeiti. Susigundžiau. Beeinant J. Petrėnas man papasakojo kaip J. Senkus tapo tos įstaigos direktoriumi. A. Rentelno įstaigoje dirba baronas Rekė, kuris turėjo dvarą Rokiškio aps.. Savo laiku repatriavo į Vokietiją ir dabar randasi Kaune kaip specas Lietuvos gyvenimo. Tasai baronas J. Senkų ir paskyrė Studijų biuro direktoriumi, kuris vokiškai kalbėti nemokėjo, bet turėjo žinių apie kiekvieną lietuvį, o tokie vokiečiams buvo labai reikalingi. Man pasidarė aišku, kad tokie prie visų valdžių atatinkamoms įstaigoms yra reikalingi.

Įeinant į parodos patalpą, gal atsitiktinai, o gal ir ne, mus pasitinka pats J. Senkus ir prašo po parodos apžiūrėjimo pasirašyti parodos lankytojų knygoje ir pareikšti savo įspūdžius ir nuomonę. Mes su J. Petrėnu prie įėjimo į parodą sustojome ir savo akys įdėbėme į vieną didelį plakatą, kuriame buvo pavaizduotas žydas su čekisto uniforma, smaugia lietuvį, o tas rėkia. Mūsų abiejų veidai pasidarė rūstūs. Parodos salėse o jų buvo berods ne daugiau dviejų, tokie patys propagandos vaizdai, kad čekistai

paraiduoti žydais su labai žiauriais veidais,
ilgais nagais ir miline. Lavonų nuotraukos,
bet kas toks ir kur nužudytas užrašuose nena-
šoma. Bendrai teismo įrodymui fotonuotraukos
nepripažįstamos kaipo dokumentas, nes fotoapa-
rato pagalba galima padaryti ką tik nori. Mes
su J. Petrėnu per 10 minučių suspėjome „apžiū-
rėti", nes nebuvo ką žiūrėti o agitacinių plakatų
nesiteikėme skaityti, nes abi kovojančios pusės
turėjo vienodus gabumus propogandos srityje,
priešingai pusei gerokai papilti paplavų.
Ruošdamiesi išeiti iš tos „tariamos parodos"
J. Senkus priėjo prie mūsų, prašydamas pasirašyti
svečių knygoje. Jam pasakiau atvirai, kad la-
bai gailiuosi, kad paklausiau J. Petrėno čia ateiti.
Tai jokia paroda, o nevykusios agitacijos ir propo-
gandos punktas. Pirma, kad „tariamų žiaurumų"
vykdytojais buvo žydai, tuomi skleidžiamas anta-
gonizmas, tam pateisinti, kad žydai tuo laiku
buvo masiniai naikinami. Antra, darant kitam
priekaištą, kad jis daro blogą, reikia būti pačiam
be tos ydos. Pusmetis tam atgal buvau rasinėje
Vokietijoje ir mačiau, kad joje pilnateisiais
piliečiais yra tik vieni vokiečiai. O kitos tautos
skaitomos, kad jos šiame pasaulyje atsirado per
kieno tai klaidą ir yra pasmerkti išnaikinimui.
Paėmiau J. Senkaus švarko atlapą ir pasakiau,
kad po to atlikimo, to nešvaraus darbo busi
naikinamas. Mauras, padarė savo darbą - mau-
ras gali eiti. Bet tas buvo senai, vergovės lai-
kais, o dabar tokius maurus, kaip J. Senkus,
neleis eiti, bet čia vietoje bus naikinamas. Sup-
rask, tavo Tėvynės tikrasis pavadinimas iš

geografinės plotmės yra išbrauktas ir pavadintas - Ostlandu. Kai tą sakiau J. Senkus ramiai klausė, o J. Petrėnas mane paėmęs už rankovės, vis ragino eiti, nepasirašę, kad tokioje „parodoje" esame buvę. Dar norėjau J. Senkui pasakyti, bet J. Petrėnas beveik jėga iš tos patalpos ištempė. Esant jau lauke J. Petrėnas pradėjo aiškinti, kad tą ką aš sakiau J. Senkui, jis gali perduoti kam reikia. Atkirtau, kad kas turi ginklą savo rankose, gali kiekvienam nuo pečių nukelti galvą, bet jei visiems diktatoriams pataikausime, tai jie dar žiauresni pasidarys, galvodami - jei gyventojai tyli, tai reiškia yra patenkinti.

J. Petrėnas klausia - Kokios valdžios aš noriu, nes prie visų buvau griežtoje opozicijoje? Atsakiau. - Noriu tokios valdžios kuri užtikrintų liaudžiai demokratines laisves: - asmens laisvę, žodžio laisvę, spaudos laisvę, susirinkimo laisvę, organizavimosi laisvę, politinės veiklos laisvę sau ir kitiems, tikėjimo ir netikėjimo laisvę, kilnojimosi laisvę, gyvenamosios vietos pasirinkimo laisvę, darbo pasirinkimo laisvę, teisę valdyti nuosavybę ir laisvos verslininkystės teisę. Kalėjimose ir stovyklose atliks bausmes už kriminalinius nusikaltimus ir tai tik teismo sprendimu viešose posėdžiuose. Socialinis aprūpinimas ir nemokamas gydymas visiems piliečiams sukakus nustatytam amžiui. Mano butas - mano tvirtovė ir jame gyvenant būti tikru, jei skambins skambutis, tai tą padarys mano geras draugas, kaimynas ar paštininkas.

- Tai svaingoje Eldoradoje kuri svajojama tik pasakose to nėra - atkirto J. Petrėnas.

- Kuprio kupra tik kapas išlygina. Tie kurie yra paprašę gauti dotacijas, tai jie visuomet taip galvoja, kaip „jalmužnos davėjas" - pasakiau. Tą išgirdęs, kiek suglumo, piktai pažiūrėjo į manę, neatsisveikinęs skubiai nužygiavo, palikęs mane vieną. Jis suprato apie kokią „jalmužną" kalbu. J. Petrėnas smetoniškais laikais leido savaitinį laikraštį „Diena" ir kiekvienais metais tam laikraščiui leisti iš valdžios iždo gaudavo 40.000 litų dotacijos.

1934 m. jis lankydamas Lenkiją, kur tai viename pokalbyje yra pasakęs, kad smetonininkai Lietuvoje neturi pasitikėjimo žmonių tarpe. Jam grįžus pagrasinta jei dar kur taip savo nuomonę pareikš tai dotacijos negaus. Liaudyje sakoma - kas moka, tam muzikantai ir groja.

Po nekurio laiko, kai su J. Petrėnu buvau nuėjęs į J. Senkaus paruoštą parodą ir jam pasakiau savo nuomonę apie ją, pas mane į butą atėjo von Rekė (J. Senkaus globėjas) su mano pažįstamu į „svečius" ir apžiūrėjęs mano butą L. Sapiegos 4. Išėjo nieko nesakęs. Tasai mano pažįstamas paskui prisipažino, kad von Rekei patiko mano butas ir prašys mane iškeldinti iš to buto, kad jis jame galėtų gyventi. Pažįstamas tam jo žygiui nepritarė. Tačiau, vis vien mane iš to buto iškeldino ir patalpino štabą grįžusiems vokiečiams į Lietuvą, kurie savo laiku repatriavo į Vokietiją. Kitaip sakant buvo įsteigtas kolonizantų štabas Lietuvoje.

Iš kitų teko sužinoti, kad J. Senkaus Studijų biuro toji paroda taip pat nepatiko, nes tai buvo visai nevykusi propoganda. Po Kauno toji paroda buvo nugabenta parodyti į provincijos didesnius miestus.

J. Senkaus Studijų biuras 1942 m. rudenį perkėlė į Vilnių, kuriame dirbo net 27 dikamalkiai, gerai apmokami. Jie valgė, gėrė, šoko ir vakarop pravimo. Iš Kauno atsiųsti kontrolieriai ėmėsi tikrinti to Studijų biuro buhalteriją ir atskaitomybę ir nustatė, kad išeikvota apie pusantro milijono rublių. Kaip visuose darbuose, taip ir piniginėse reikaluose suktybės nuo pradžios iki pat pabaigos „jų darbus lydėjo". Visą kaltę išeikvojimo buvo suversta buhalteriui-kasininkui, kurį patardyti negalėjo, nes tasai „pabėgo"... Kontrolieriai-revizoriai stebėjosi direktoriaus J. Senkaus vaišingumu „Versalio" restorane, kai parodos atidarymo proga vien vaišėms buvo išleista tiek, kiek visos parodos paruošimui buvo išleista. Liaudyje sakoma, kai pienas paliejamas, tai jo visoms katėms užtenka. Tame suburime šeimininkavo pats direktorius J. Senkus, o vos tekę apsivėmusį reikėjo pusgyvį mašina nuvežti į namus.

Po buhalterio-kasininko „pabėgimo" J. Senkus iš Studijų biuro direktoriaus kėdės buvo nustumtas ir raudonajai armijai artėjant prie Vilniaus, 1944 m. liepos mėn. 10 d. kartu su Myk. Biržiška pabėgo su kitais į Vakarus.

1942 metais pavasarį pripuolamai sutikau Laisvės al. vieną pažįstamą ir tas man papasakojo, kad pas jį pereitą savaitę į svečius buvo atvykusi jo giminaitė gyvenančioji Minske. Ji jam papasakojo baisius dalykus apie Lietuvos batalionų žiaurų elgesį su Baltarusijos gyventojais. Vokiečiai palyginant su lietuviais, tai angelai. Baltarusiai lietuvius labai gerbė ir čia toji pagarba išnyko kai baudėjų batalionai masiniai šaudė ir korė

kaltus ir nekaltus baltarusius. Pradžioje masiniai naikino žydus ir čekistus. Juos „sutvarkius" pradėjo šaudyti baltarusius, nes jie provincijoje kur tai užpuolė vokiečius ir juos gerokai apmaigė. Vokiečiai į tą vietovę nusiuntė Lietuvos baudėjų batalioną tvarką įvesti. Jie tą tvarką įvedė žiauriai. Apsupo tą vietovę ir kas joje buvo šaudė vietoje, pradedant nuo vaiko kuris žindė motinos krūtį ir visai dėl senatvės nepaeinanti senį ar senutę. Kas svarbiausia, kad šioje žiaurioje operacijoje labai aktingai dalyvavo kunigas su sutona, šautuvu ir parabelium. Jis net komandą duodavo kada šaudyti, kai „pasmerktieji" jau buvo sau iškasę duobę. Baltarusiai yra labai tikintieji. Prieš sušaudant, dauguma baltarusių nuo savo kaklo nuimdavo škaplierius ir ražančius įrodymui, kad jie yra tikintieji katalikai ir taip žiauriai su jais elgiamasi. Tas nei kunigo, nei baudėjų sąžinės nesujaudindavo ir masiniai žudymai visą laiką vyksta. Vietos žmonės tą žiaurų kunigą vadino Ignatinku. Kartais jis vyksta į žudynes su sutana arba vokiečių karininko uniformoje, tačiau jo kitas rūbas sąžinės nesušvelnina.

Kai man tą baisią žinią tasai pažįstamas papasakojo, buvau smarkiai sukrėstas. Atsisveikinęs su savo pažįstamu, pykčio apimtas einu pas J. Pajaujį, kurio darbo vieta buvo visai netoli, Laisvės al. 38. Jo neradau. Jis sėdėjo viename kambaryje su daktaru P. Padalskiu, ne eiliniu krikdemų veikėju, jaunesnės kartos. Papasakojau jam, ką man pasakojo tasai mano pažįstamas apie Lietuvos baudžiamojo batalionų žiaurias žudynes baltarusių ir kunigo Ignatinko kaipo kunigo

visai nekrikščionišką poelgį!

Kai aš papasakojau apie tuos žiaurumus Baltarusijoje, P. Padalskis ramiai išklausė ir patarė, kad to kunigo pavardė ne Ignalinukas bet Zenonas Ignatavičius iš Vilkijos, jo pažįstamas ir savo kalbą nukreipė kitai temai. Pagalvojau, kad varnas varnui akies nekapos. Atsisveikinau ir nuėjau pas M. Mackevičių. Jis gi yra teisingumo tarėjas ir papasakosiu kas darosi Baltarusijos respublikoje, kurioje [illegible] batalionai masiniai žudo baltarusius, lietuviui kunigui aktingai dalyvaujant.

Tarėjas M. Mackevičius buvo savo įstaigoje. Pamatęs mane su baime užklausė kokie nelaimingi motyvai mane pas jį atvarė. Pasakiau, kad aš asmeniškai kaipo ištremtasis, tuom tarpu esu prie mirtininkų duobės nestatomas, bet masiniai žudomi visai nekalti baltarusiai ir tą niekšingą darbą atlieka Lietuvos baudžiamieji batalionai, su kunigu iš Vilkijos. Jo pavardė Ignatavičius Zenonas, kuris prie egzekucijos dalyvauja ir žuvančiųjų rodomi rąžančiai ir škaplieriai negali kaipo dvasininko sujaudinti ir prisiminti 10 dievo įsakymų, o vienas iš jų sako – „Nežudyk!" Tarėjas patvirtino, kad tą ką aš esu papasakojęs jam yra žinoma. Jei tas vyktų Lietuvoje, tai jo kaipo tarėjo būtų pareiga tam žiauriam nekaltų žmonių žudymui padaryti galą. Tas viskas vyksta Baltarusijos žemėje – už Lietuvos ribų ir ten priklauso kitai administracijai. Apie tuos įvykius esu pasakęs P. Kubiliūnui, jis yra pasakęs – jei žudo, tai matyti yra kalti...

Kiek patylėjęs man sako, kad mes liaudininkai padarykime moralinį spaudimą Lietuvos

krikdemams, kad jie tartų savo žodį dėl Baltarusijos žudynių, tuo labiau, kad žudynėse aktingai dalyvauja lietuvis kunigas. Tegu ji sutramdo dvasinė vyresnybė. Nepaklausys tai tuomet tegu pagrasina. Praktiškai galvoju, kad padarysime taip: Tuojau paskambinsim kun. M. Vaitkui (1883.X.-1973.V) ir jį pakviesim 5 val. po pietų pas save stiklui arbatos išgerti ir ją begeriant papasakosime kunigo I. Ignatavičiaus veiklą Baltarusijoje. Pritariau tam planui. M. Mackevičius skambina kunigui M. Vaitkui ir prašo ateiti išgerti arbatėlės. Sutiko, pabrėždamas, kad bus punktualus. Jis suprato, kad yra kas tai svarbaus, o tokie pasitarymai buvo maskuojami arbatėlėmis.

Iki arbatėlės dar daug laiko. Užeinu pas F. Bortkevičienę. Randu sergančią. Guli lovoje. Pagalvojau ar sakyti jai kas darosi Baltarusijoje. Tos žinios mums lietuviams labai nemalonios. Jos paveiks į jos sveikatą. Svyravau, bet ji pati pažiūrėjus į mano veidą, paklausė kokios bėdos mane slėgia. Atsakiau, kad tikrai slėgia, bet ne mano bėdos – krikdemų fariziejiškumas. Kiekvieną dieną kalbant poterius vis kartoja „Nežudyk!" o daro. Papasakojau kas vyksta Baltarusijoje ir šiandieną arbatėlėje su kunigu M. Vaitkum tas nenormalumas bus aptariamas. Labai gailėjosi, kad dėl savo negalavimo toje arbatėlėje negali dalyvauti. Žadėjo pas ją užeiti Grinienė ir paprašys atpasakoti d-rui K. Griniui, kokiam reikalui sukviestas pas M. Mackevičių arbatėlė. Išeinant F. Bortkevičienė paprašė mane, kad aš po tos arbatėlės užeičiau ir papasakočiau kaip su kunigu M. Vaitkum tas reikalas buvo aptariamas

ir kovių, bus imtasi priemonių, kad tie žiaurumai
Baltarusijoje būtų nutraukti ir kaip kapelionui
I. Ignatavičiui priminti, kad būtų šventai pildo-
mi 10 dievo įsakymai gyvenime, ne tik Baltarusijoje,
bet ir visame pasaulyje. Po tos arbatėlės pažadėjau
užeiti ir papasakoti kaip kriudėmai prarijo ta
labai karčią piliulę kurią pagamino I. Ignatavičius.

Kunigas M. Vaitkus buvo labai punktualus. Ne-
pažeidė geros elgsenos taisyklių. Atvyko 10 minu-
čių anksčiau nustatyto laiko. Kaip visuomet, taip
ir šią dieną buvo susikaupęs, ramus, tyliai kalban-
tis ir rankas laikė, lyg pasiruošęs kalbėti maldą.

Aš su M. Vaitkum mačiausi, dar prieš ištremi-
mą į Lampėdžius. Paprašė mane papasakoti ko-
kia mano ir šeimos, kuri nebuvo tremiama, bet
savanoriškai persikėlė, savijauta gyvenant jau
ne mieste. Pasakiau, kad mano trėmimas iš
miesto galima sakyti simboliškas. Pradžioje
man buvo paskelbtas kokio režimo turiu lai-
kytis, bet dabar pasakė, jei kur toliau norė-
sim išvykti išvykti, tai turėsim pranešti poli-
cijai kur vyksim. Vykstant į Kauną jokio leidi-
mo nereikia. Nors mano judėjimas nevaržomas,
bet jis yra paimtas „ant pieštuko". Esu tikras,
kad sekioja mane. Tas daroma sąmoningai.
Jei sėdėsiu vietoje, tai nežinos su kuomi bend-
rauju. O tas svarbu su kuomi... Savo judėji-
mą labai apribiežiavau. Tik šiandieną leidau
sau mieste pasilikti toliau, nes yra tokios
problemos, kurios turi būti skubiai išspręstos.
Kai išgirdau žodžius „skubiai išspręstos" – M.Mac-
kevičius tęsė kokios jos yra – tai Lietuvos
batalionų „veikla" Baltarusijoje ir kunigo

J. Ignalavičiaus nekatalikiškas poelgis. Kai M. Mackevičius tą pasakojo M. Vaitkus labai ramiai klausė. Gėrė arbatą, kąsnojo kepsnius ir ką tai sprendė, kaip paleisinti kunigo J. Ignalavičiaus reikalą Baltarusijoje.

M. Mackevičiui pabaigus, jis paprašė mane dar papildyti jei ką pamiršo pasakyti. Papildyti man nereiko, nes buvo viskas pasakyta, kas buvo reikalinga pasakyti.

M. Vaitkus ramiai aiškino karo kapeliono pareigas. Pagal veikiančius įstatymus, esant karo stoviui, pagal teismo sprendimą vykdant mirties bausmę, karo kapelionas prie bausmės įvykdymo privalo dalyvauti. Tai labai nemaloni pareiga, ypač kuomet gyvybė yra atimama už politinius įsitikinimus. Teko 1926 m. gruodžio mėn. 27 d. kanauninkui Adolfui Sabaliauskui kaipo karo kapelionui dalyvauti keturių komunarų sušaudyme. Jis pasakojo, kad tasai įvykis į jį labai paveikė kaipo poetui-humanistui. Kaip tai jo sąmonėje nesiderino - žmoniškumas, įsitikinimai, moralė, religija, padorumas buvo sujaukta, tik todėl, kad tą liepė padaryti tas, kuris savo rankoje laikė šautuvą ir durtuvą.

M. Vaitkui tą pasakojant Marylė Mackevičienė įsiterpė ir papasakojo buv laikotarpį atsitikimą: - Žiemos metu esant stipriam šalčiui buvo vedamas užmiestyje į sušaudymo vietą didelis nusikaltelis, kuris išžudė šeimą iš penkių asmenų. Mirtininkas eidamas nusiskundžia, kad šalta. Greta einantis pravoslavų šventikas - popas jį paguodžia šiais žodžiais: - Tau gerai, tu šali eidamas tik iki duobės, o man reikės tokiame šaltyje grįžti...

Visi šyptelėjo. M. Vaitkus to nepadarė ir tęsė savo aiškinimą toliau. Dvasininkams yra labai nedėkinga ir nemaloni pareiga, tai dalyvauti mirties bausmės vykdyme. Aš asmeniškai, jei man tektų ta dvasininko pareiga atlikti atsisakyčiau ir pasirinkčiau vienuolyną. I. Ignatavičius yra karo kapelionas ir jo nervai yra tokie stiprūs, kad jis tą gali išlaikyti. Tik visa bėda, kad Baltarusijoje gal perdaug mirties sprendimų. Mums čia esant sunku viską žinoti.

M. Mackevičius kaipo teisininkas patvirtina, kad karinis kodeksas įpareigoja dvasininkus dalyvauti vykdant mirties sprendimą. I. Ignatavičius kaipo karo kapelionas jose privalo dalyvauti, bet gal Lietuvos dvasininkai iš tos nemalonios padėties rastų būdus Lietuvos baudžiamosius batalionus iš Baltarusijos atšaukti ir tada gautųsi, kad I. Ignatavičius su batalionais būdamas Lietuvoje turėtų mažiau „darbo". O jei nepavyktų Lietuvos batalionus grąžinti į Lietuvą, tai tegu Lietuvos dvasiškijos vadovybė iš karo kapeliono I. Ignatavičių atšaukia, kur naujam paskyrimui, o jo vietoj tegu Baltarusijos dvasiškiai duoda savo baltarusį tam juodam darbui atlikti. Bendrai tie batalionai lietuviams didelės garbės nedaro, kai jie talkininkauja vokiečiams vykdant vergystę visoms tautoms, kurie neatatinka germanų rasiniam kraujui ir vykdant vokiečiams „Lebensraumą".

Iki arbatėlės pabaigos negalėjau būti. Atsiprašiau, nes žadėjau žmonai greitai grįžti, o čia jau ir pavakarys, jaudinsis, galvos, kad grįžti negalim ne dėl mano kaltės. Juk šioje valstybėje žmogus

yra lygus kokiam nors daiktui. Tą „daiktą" gali sudeginti, sulaužyti, sunaikinti ir dar ką kitą padaryti ypač tokiu laiku, kai yra pilname apsupime ir mato savo viešpatavimo galą.

Atsisveikinant kunigas M. Vaitkus man pasakojo, kad ši arbatėlė įvyko dėl mano „kalbės", kad jį apšviesti kas darosi Baltarusijoje. Neprieštaravau, bet pridūriau, kad tokie dalykai vyksta visur kur vokietis pėdina. Paprašiau, kad tą visą atpasakotų kam reikia, nes Baltarusijoje vyksta tokie dalykai kurie nesiderina nei su krikščioniška, nei su ateistine morale. Gaunasi gana didelis paradoksas, kad, aš - laisvamanis labai pergyvenu dėl netinkamo dvasiškio elgesio - masinio žmonių žudymų su kryžiaus pagalba ir tą kryžių laiko savo rankoje lietuvis. M. Vaitkus pažadėjo, kad dar šiandiena kalbės su tais kurių valioje randasi kunigas Zenonas Ignatavičius. Spausdamas jam ranką atsisveikindamas dar paprašiau savo autoritetu paveikti, kad Baltarusijoje tokie baisūs dalykai nesikartotų. - Pasižadu, pasižadu - tuos kartodamas žodžius.

Išėjęs iš tos arbatėlės užėjau pas F. Bortkevičienę, kuri veik greta gyveno atpasakoti, kas toje arbatėlėje buvo kalbama ir ką pažadėjo padaryti kun. M. Vaitkus. F. Bortkevičienė man papasakojo, kad pas ją buvo atėjusi Grinienė ir jai atpasakojo kas vyksta Baltarusijoje. Grinienė patvirtino, kad jos vyrui - Kaz. Griniui yra kas tai tą patį papasakojęs ką ir Cezaris. Pasakė, kad tam pasakotojui ne viską patikėjo, bet kai dabar dar patvirtino Cezaris, tai reikia tikėti, kad K. Grinius bus visai įtikintas kas vyksta

Baltarusijoje. Žadėjo Grinienė rytoj ateiti sužinoti ką M. Vaitkus yra pažadėjęs padaryti.

Į Lampėdžius grįžau į pavakarę. Kelyje svarsčiau savo tos dienos misiją. Priėjau prie išvados, kad tai buvo šūvis į tuščią erdvę. Daleiskime, kad kun. M. Vaitkus ką tai įtikins ir J. Ignatavičius bus atšauktas, o žudynės vyks toliau, dalyvaujant jau kunigui iš Baltarusijos. Raminau save, kad tame yra tik toks pliusas, jei J. Ignatavičius bus atšauktas, tai tuomi bus patvirtinta jo dalyvavimas žudynėse, bet nuo to baltarusiams lengviau nebus, jei juos žudys Baltarusijos kunigas.

Žmonai papasakojau, kodėl taip ilgai užtrukau Kaune. Buvo kiek susirūpinusi kodėl greitai negrįžau. Galvojusi skambinti pažįstamai, gal ji ką nors apie mane žino. Papasakojau ką man pažįstamas pasakojo kas vyksta Baltarusijoje ir su kuomi aš tuo reikalu esu kalbėjęs ir kokios perspektyvos, lietuvius išgelbėti nuo viešos nuomonės, kad jie labai žiaurūs ir uolūs talkininkai vokiečiams įvesti rasizmą visame pasaulyje. Žmonai įvykiai Baltarusijoje nebuvo žinomi. Ji pareiškė, jei Baltarusijoje tokios kovos vyksta, tai įrodoma, kad „sebrai" susipratę tautiniai ir baudžiamosios ekspedicijos tą tautinį jausmą nepajėgs nuslopinti, nei šaudant, nei kariant.

Kitą dieną pas mane atvyko J. Pajaujis su žmona. Pasakojo jam dr-ras P. Padalskis, kad vakar buvau pas jį ir jam trumpai papasakojau apie įvykius Baltarusijoje. Sakė, kad aš buvau labai piktas ir greitai išėjau. Atvyko sužinoti visas smulkmenas, kad kur būtų galima „išvemti"...

Papasakojau, kad buvau pas M. Macevičių

ir tasai pas save bute surengė arbatėlę, į kurią buvo pakviestas poetas kunigas M. Vaitkus. Joje dalyvavau ir aš. Pasakiau, kad mes su M. Mackevičium esame įsitikinę, kad Lietuvos baudžiamieji batalionai žiauriai elgėsi su vietos gyventojais, žemindami Lietuvos gerą vardą ir tai laiminant ir padedant Lietuvos kunigui, kuri ten ji vadina „Litviak Ignatium". J. Pajaujui tas kas vyksta Baltarusijoje nebuvo žinoma. Jis tais veiksmais labai piktinosi, smerkė ir mane pagyrė, kad aš greitai ir operatyviai veikiau, kad tam niekšingam darbui padaryti galą.

J. Pajaujis su žmona buvo atvykęs po pietų. Geriant arbatą jis pasakojo kaip vyksta kova vilkų garde. Jis tik dabar įsitikino, kad toje avinyčioje nėra jokios idėjos ir tautinių siekių. Tai A. Smetonos ir A. Voldemaro auklėtiniai, – tuščiažiedžiai. Pats Liciperis jiems būtų geras, jei jis galėtų duoti tiek litų ar markių, kad jie dieną ir naktį galėtų girtauti, su sąlyga, kad pabudus, čia pat prie lovos ar kito galio būtų kokiame nors inde degtinės ir gabalas dešros, ar ką nors panašaus savo „alkį" nuraminti. Išvykdamas pažadėjo būti kontakte su M. Mackevičium ir M. Vaitkum.

Vasarai baigiantis užėjau pas J. Pajaujį sužinoti kas yra padaryta su I. Ignatavičium. J. Pajaujis tame kabinete sėdintį P. Padalskį užklausė ar I. Ignatavičius dar yra karo kapelionu Baltarusijoje. Netvirtino, bet girdėjo, kad iš tų pareigų yra atšauktas. Bet kaip tikrai yra pasakyti negali. Pažadėjo pasiteirauti.

Smulkiau man papasakojo F. Bortkevičienė.

Kunigas J. Ignalavičius iš Lietuvos bandžiamųjų 373
batalionų karo kapeliono pareigų buvo atšauktas.
Tai didelis nuopelnas kunigo M. Vaitkaus. Jis aktingai įrodinėjo vyskupui f. Bučiui kunigą J. Ignalavičių atšaukti, kaip o skiriamas aukštesnėms pareigoms. Kunigas M. Vaitkus vienoje šeimoje prasitarė, kad jis vyskupą f. Bučį yra įtikinęs J. Ignatavičių, iš karo kapeliono pareigų atšaukti, nes ateistai jo buvimą šiose pareigose panaudoja bedievystės propogandai.

Iš kitų šaltinių buvo tvirtinama, kad kunigui Myk. Krupavičiui reikalaujant, kai jis gavo laišką iš d-ro Kaz. Griniaus. Reikia galvoti, kad vieno ir kito patarymai kun. J. Ignalavičių atšaukti buvo vienodai pasverti.

Kas buvo paskyrtas vieton J. Ignalavičiaus niekas negalėjo paaiškinti, tačiau Lietuvos bandžiamieji batalionai Baltarusijoje veikė ir toliau. Rodos turint naują karo kapelioną jų žiaurumas neatslūgo.

Po išvežimo kai kurių veikėjų iš Lietuvos į stovyklas Vokietijoje, politinis veikimas pogrindyje žymiai apsnūdo.

Pats svarbiausias punktas liaudininkų buvo ponios F. Bortkevičienės butas. Aktingiausiai pasireikšdavo d-ras J. Pajaujis ir jis buvo veikimo ašimi. Vilniuje buvo J. Kardelis.

Aš asmeniškai nors po tremimo unėmimo buvau skaitomas laisvu, bet sąmoningai savo pėdas mečiau, nes buvau paimtas aut piešbuko. Tačiau iš politikos vagos neišspaudau.

Bunant Lampėdžiuose buvo geros sąlygos klausytis užsienių radijo. Pagaliau, Randonai

armijai 1944 m. liepos mėn. 13 d. užėmus Vilnių vokiečių padai svilo ir nebuvo laiko ką nors persekioti. Paniškai patys bėgo į Vakarus.

Mano visiems buvo patarymas, kad mes esame maža tauta, kuri kam tai diktuoti negali ir jos niekas neklauso. Savo gyvenimą taip turi tvarkyti, kad nebūtų visai išbraukta iš tarpo esamų tautų.

Istorija mus moko, kad lietuvius mūsų didieji kaimynai bandė nutautinti-praryti, bet nepajėgė, išskiriant prūsus.

Nors Rytai turi kitokią valdymo formą, negu buvo pas mus, bet jos bijoti nereikia. Visos santvarkos bus geros, jei jose visi kaip vienas darniai dirbs. Naujoje santvarkoje lietuvis vyraus, nes jam gimus, prie jo lopšio jau tūnos darbštumas, sumanumas ir kitos geros pusės. Jis joje bus pavyzdžiu kitiems kaip reikia pakelti gerbūvį visų piliečių.

Krikdemų lageryje pasireiškė nesutarimai. Periferija - kaimas dauguma nepritarė bent kokiam bolševikinimui vokiečiams ir taip elgtis, kad visos Lietuvos interesai - egzistencija nebūtų pažeista. Kunigai lyg galvoseną grindė tuomi, kad esant Tarybinei santvarkai Lietuvoje ir neveikiant konkordatui tikintieji nepersekiojami. O gi vokiečiams esant, lietuviai bus iškraustyti į Rusijos užkariautą šiaurę, minimą į Vologdos sritį, kurioje bažnyčių nėra. O bažnyčia taip yra religijos skelbimo tribūna. Pastatyti greitai nepavyks, nes perkeltieji bus sun-maliai. Taigi šioje politikos prieblandoje - lietuvis vienus turi išlydėti o kitus pasitikti, tvirtai mylėdamas savo bočių žemę, kurią vadina - Lietuva!

Vokiečių okupacijos metais smailaliežuviai sukūrė prašmatnių aforizmų. Keletas tokių:

1. Šaukštas melo neutralizuoja statinę tiesos.
2. Pasaulys yra toks kaip jo sutverėjas.
3. Gramas gero pavyzdžio naudingiau tonos pamokymų.
4. Kvailiai visuomet turi savo pirmūną.
5. Kvailystės pasitaiko ne tik ten, kur nera protingų žmonių.
6. Kvailystę galima viršyti svaika galvosena, arba dar didesne kvailyste.
7. Rojuje draudžiama būti nelaimingu.
8. Turint gerą vyrą, nedraudžiama norėti dar geresnį.
9. Palaižūnas yra kuomi nepatikimas, nes savo ilgu liežuvim gali pasiekti kito sėdima vietą.
10. Arklį reikia saugotis iš užpakalio; karvę iš priekio o kubiliūninką iš visų pusių.
11. Ieva užklausė Adomo Rojuje ar jis ją myli?
 - Kad Rojuje be tavęs kitų nėra - atsakė Adomas.

~~tarpe tų, kurie valgė skanius kąsnius.~~ pat buvau priverstas pagalvoti, ~~kad~~ Tasai žmogus išaugo tame ~~rate~~ krašte, kur žmonės negalvoja apie savo asmeninį gerbūvį, o dirba, kad ~~antrosioji~~ visi geriau gyventų. Pasirodo, pasaulėžiūrą nustato pilvas ir sėdimoji vieta, ~~ta~~ ~~k~~ knomet pirmoji kūno dalis ~~yra pilna~~ viskas tvarkoje, o antroji patenkinamai pridengta. Vargino mane mintis, „kodėl?" Gal ir klaidingai ~~sudarian~~ sau atsakydavau ~~mas~~, ~~kad~~ Tie žmonės, su kuriais jis bendravo, ~~nebuvo geram~~ nerodė gerų pavyzdžių ~~iams~~, ir mokė kitus, kaip reikia būti visuomenėje, o patys taip ~~nedarė~~ nesielgė. Jis atsidūrė klaikiame miške ir priešais ~~jo~~ ~~atsiradus~~ kryžkelės, ~~negalėjo~~ nesugebėjo ~~gauti~~ ~~skirti~~ pasirinkti ~~neklaidingo~~ tikrojo kelio.

Nuo 1941 m. balandžio mėn. 1 d., Kauno Valstybinę Prekybą suskaldžius į Maistprekybą ir Pramprekybą, E. Česnavičius buvo paskirtas Vilniaus Maistprekybos direktoriumi ir vokiečiams užpuolus Tarybų S-gą, evakavosi į Maskvą, ~~ir~~ dirbo partizanų štabe. Per savo vyrus, ~~man būnant~~ kai buvau ištremime, jis siuntė linkėjimus.

Kitas inspektorius, Žmaidamkas nespėjo pasitraukti su savais raus. Bet po ~~keletą~~ kelių dienų ~~jis~~ užėjęs pas mane, ~~ir~~ ~~sako~~ pasipasakojo, kad jis pasiryžęs vykti į savo tėviškę Baltarusijoje ir ten organizuos partizanus. Prašė ~~mane~~, kad duočiau jam tokią pažymą, kurioje būtų pažymėta, ~~kad~~ jog jis, ~~kaipo~~ inspektorius, Kauno Valst. Prekybos vyksta į Minską prekybos reikalais. Pasiekęs savo tėviškę pranešė, kad kelyje jam labai ~~padėjo~~ praverte mano duota komandiruotės pažyma. Labai dėkojo ~~man asmeniškai~~, kad jam padėjau grįžti į savo tėviškę, kurioje ir mažas kupstas tapdavo tvirtove.

Koks jo buvo likimas, novičėms išvijus iš Tarybų S-gos, ~~sužinoti neteko~~. nesužinojau.

Vienas iš svarbiausių socialistinės ekonomijos grandžių yra tarybinė prekyba, kuri pasireiškia – valstybine ir kooperatyvine forma. Man teko Lietuvoje organizuoti valstybinę prekybą. Tai buvo naujovė. Ne~~buvom~~ silankiau Tarybų S-goje, nemačiau jos savo akimis, pačiam ~~su pilna~~ energija ~~energijos~~ ėmiausi to darbo. ~~Nagi~~ Ne šventieji puodus lipdo, savo liau-dyje. Tikrai, juos lipdo čia, žemėje, darbo žmonės, bandysime tą daryti ir mes. Mes neturėjome jokių instruktorių, kurie mums nurodytų, kaip reikia daryti. ~~Pirmoje vietoje~~ Vadovavomės sveika logika, ~~kad~~ mes, prekybininkai, esame darbo žmogaus aprūpintojas ~~rūpintojai~~ visokiomis gėrybėmis, jo dabartinę ~~[illegible]~~ būklę turime ne tik palaikyti, bet ir pakelti į aukštesnį lygį.

Neišsigąsdavome ~~Ne klaidų nepadarėme~~ kai ~~nors~~ ~~buvo~~ suklysdavome ~~padarytos klaidos~~, nes tai pasitaikydavo ~~jos buvo padarytos~~ ne iš ~~be~~ blogos valios ir pasipelnymo. Organizuojant valst. prekybą ~~organizavimo~~ ~~pradžioje~~ buvo daromos klaidos. Bet ar mes vieni jas darėme? Iš klaidų mes mokėmės ir tobulinomės ~~tobulėjome~~. Per tą tobulėjimo laikotarpį, kuris tęsėsi ~~apie porą~~ kelis mėnesius, pirkėjams teko daug nervintis. Prekių paskirstymas ~~buvo daromas~~ vykdomas apgraibomis – vienoje parduotuvėje buvo perdaug, o kitoje stigo. Dėl prekių perkainavimo, o tai lietė manufaktūrą, galanteriją, odos išdirbinius, kailius, elektros reikmenis, įvairios instrumentus ir kitas prekes, iš bazių apie mėnesį negalėjome gauti prekių, nes bazės nesugebėjo greitai tą darbą atlikti. Teisinosi, kad Maskva tam nebuvo tinkamai pasiruošusi. Teko konsultuotis su gamybininkais, kalkuliuoti ir tik tuomet

~~sudaiem~~ nustatytos ~~gavosi~~ kainos. Ypač ~~pas~~ pakliūdavome į keblią padėtį dėl vilnonės manufaktūros iš Anglijos. Reikalautos net pavyzdinės atkarpos. ~~kaip pavyzdžiui~~ 384

Po kainų nustatymo prekių asortimentas į prekybos tinklą buvo perduotas blogesnės kokybės. Geresnės prekės ~~buvo~~ užšaldytos. Miestas – ne ~~taip~~ toks jam didelis ir ~~visos~~ kiekviena paslaptis greitai tapdavo nepaslaptimi. Gyventojai reikalavo geresnių prekių. Aiškinom, kad neturime, buvusias pardavėme, o jie nurodinėjo adresus, kur jos randasi dar neparduotos. Mums tekdavo ryti pirkėjų sutaisytas labai karčias piliules. Labai labai karčias...

Būta ir ~~priešingai~~ taip: ~~pavyzdžiui~~ liuksusinių baldų gaudavom, kiek norima, o standartinių, plačiai vartojamų baldų negaudavom.

~~Pas~~ Tarnautojams stigo lankstumo, mandagumo, sąžiningumo, ~~darbui~~ Būta apsileidimo tiek pirkėjus aptarnaujant, tiek ir prekybos įmonę tvarkant. Dažnai pirkėjai ~~buvo~~ rūšiuojami pagal giminystę, draugystę ir net dantybę. Prekylangiai, ~~toji~~ svarbiausioji prekybos propagandos dalis, dažnai ne tik neestetiškai, ~~bet~~ netgi jovališkai atrodė. Į ~~dar tas~~ pastabas atsikirsdavo, ~~kad~~ tai yra dekoratorių darbas. Tekdavo aiškinti, kad ir dekoratoriams atrykimo prekes vitrinoje tvarkingai sudėti būtinai reikia ~~ir~~ tai parduotuvių tarnautojų būtina prievolė. Parduotuvėse pastebima nešvara, netvarka. Pirkėjai nusiskundžia, kad parduotuvėse negauna reikalingų, net pirmo reikalingumo prekių. Bazėse tų prekių ~~yra~~ perteklius, bet laiku į parduotuves nepristatoma. Iš vienos pusės – laiku nepristatoma, ~~kad~~ nes parduotuvių vedėjai nepasirūpina laiku bazėse jį užsakyti, o iš kitos – bazėse darbas dar

nebuvo tinkamai sutvarkytas, stigo ~~judrumo~~ paslankumo, skundžiasi dėl per mažo turimo transporto ir jo blogo stovio. Transportui pagerinti ~~b..~~ reikalingos naujos mašinos, o 1944 tuo ~~laiku~~ metu gauti buvo sunku.

Įvedėm naujovę – prekiavimą apvalią parą. ~~Vie~~ Ši prekyba turėjo didelį pasisekimą. Tokių parduotuvių Kaune ~~.....~~ ~~buvo~~ atidarytos penkios. Bet ~~turėjo ir~~ būta trūkumų. Naktinės prekybos vyriausias uždavinys vartotojus aprūpinti pirmo reikalingumo prekėmis, svarbiausia – maistu. Dažnai nakties metu pristigdavo duonos, bulkučių, dešrų. Tiekėjai nerūpestingai savo pareigas atlikdavo. Vietinė pramonė nepakankamai tiekė masinio vartojimo prekių. Pramonės įmonės stengėsi gaminti brangesnes, mažiau vertojamas, rečiau perkamas prekes, o paskutinėje eilėje – masėms prieinamas prekes. Tas liečia avalynės ir tekstilės gaminių gamybą.

Valstybinei prekybai stigdavo patalpų. Vykdomieji komitetai nesistengė joms patalpas parūpinti. Kartais Valstybinę prekybą net iš turimų patalpų varė lauk. Taip buvo Petrašiūnuose, darbininkų gyvenamoje vietovėje

Tarybinėje prekyboje svarbiausias dalykas – ~~pa~~ kadrai, kurie turi būti tarybiniai paruošti, politiškai ~~iniai~~ išprusę, ir turi kiek galima aukštesnę profesinę kultūrą. Prekybos darbuotojai buvo nauji žmonės, ~~kur~~ pirmą kartą savo amžiuje dirbą tą darbą. Jie neturėjo tos profesinės ~~jos~~ kultūros, kuri būtina kiekvienam prekybos darbuotojui.

Buržuaziniais ~~jos~~ laikais prekyboje daugiausia [illegible] ~~[illegible]~~ žydai. Esant tarybiniai santvarkai ~~tautybės žmonės~~. žydų tautybės žmonės perėjo į gamybines įmones,

nes ten galima įsigyti norimą specialybę ir gauti didesnį atlyginimą. Prekyboje tos galimybės nebuvo. Tie, kurie ir pasiliko dirbti prekyboje, galima sakyti, suvėjo(?), ne dėl darbo, bet dėl ateities. Vokietija po šonu. Kaune gyvenant, galima buvo girsti kaip jų kariauna, besimankštindama pasienyje, batais čaukši. Karinis pasiruošimas Tarybų S-goje pradėtas kiek vėliau. Vokiečius Lietuvos teritorijoje vargu ar galės sulaikyti. Šioji nuotaika žydų tautybės tarnautojus, dirbančius prekyboje, na ir ne prekyboje, smarkiai umodijo(?). Užėjau į Stalino pr. 25, į indų parduotuvę. Parduotuvėje pirkėjų nebuvo. Pardavėjas visas 3 radau sėdinčias ant kilnojamo koklinio pečiaus, besišildančias. Mane pamačiusios nerangiai pradėjo nuo jo kraustytis. Teko su jomis tėviškai pasikalbėti. Aiškinosi, kad sušalo, pirkėjų nebuvo ir leido sau tą „malonę" padaryti. Paklausiau, ar tos parduotuvės buvęs savininkas tokį jų elgesį galėtų pakęsti. Atsakė, kad kuomet buvo savininkas tai nebuvo krosnies, bet buvo indų, o dabar vietoje indų atsirado krosnis. Nedirbant sušalo, o krosnis yra tam, kad sušiltume. Perdaviau kadrų skyriui buvo pardavėjų samprotavimus. Kadrų skyriuje jos irgi įžūliai laikėsi, todėl teko su jomis atsisveikinti.

Prekybiniai kultūrai pakelti buvo pavesta kadrų skyriui. Skyriaus vedėjas M. Baronas su Prekybos ir pramonės tarnautojų profsąjunga ėmėsi tarnautojus paruošti(?). Talkon buvo pakviesti revizoriai ir inspektoriai. Įsteigti trumpalaikiai kursai prekybininko kvalifikacijai pakelti. Dažnai buvo daromi susirinkimai, kuriuose komisarai skaitė paskaitas, koks turi būti tarybinės prekybos

darbuotojas. ~~Tose~~ Tuose susirinkimuose ~~tekdavo man~~ iškelti 287
viešumon visus negeistinus tarnautojų poelgius.
Pažeidėjus tarybinės prekybos normų bausdavom
įvairiomis baudomis, net neišmokant piniginės
premijos už plano išpildymą. Prekybos darbuoto-
jai savo darbo nebrangino, nes buvo apmokamas
gana šykščiai. Visur darbo jėgos ~~buvo~~ trūko~~mas~~.
Išėjęs iš prekybos, naują darbą surasdavo lengvai,
su didesniu atlyginimu. Čia ~~mūsų buvo~~ labai skau-
di vieta, nes dėl to buvo didelis tekamumas. Naujai atėję
į prekybą dirbti ~~kaipo naujokai~~ mus labai apsun-
kindavo ~~tai~~ reikėdavo kelti jų profesinį lygį ~~pakelimu~~, bet iš kitos
pusės ~~buvo~~ tie naujokai ~~kaip~~ mus džiugino ~~banga~~, nes ~~į ją~~ ėjo dirb-
ti lietuviai. ~~Čia~~ Taip ir ~~gavosi~~ įvyko drg. A. Šarovo „prasnie-
dimas", kurį ~~sudarė~~ atliko pats gyvenimas, ~~ir tam no-
rui visiškai atatiko~~.

Buvo daromos soclenktynės. Pradžioje kiek
judriau ~~pasireikšta~~ karščiau, bet judrumas atšaldavo,
nes nebuvo jokio medžiaginio intereso. Iš pavardžių spaudoje
paskelbimas ~~jų~~ nešildė. Taip ir soclenktynių ga-
lutiniai rezultatai nebuvo suvesti. Gal čia karas
sukliudė. Vargu. ~~Abi pusės viešiai lenktyniavo.~~

Steigiant Valstybinę Prekybą Lietuvoje, Maskva
galvojo, kad pakaks mišriosios - maisto produk-
tų ir pramoninės prekės. Po 5 mėnesių veikimo
įsitikinta, kad yra gyvas reikalas išskirti iš Maist-
prekybą ir Pramprekybą. Prieš jos suskaldymą bu-
vome pakviesti pasidarbuoti į komisariatą. Nutarimas
jau buvo padarytas, bet tik reikėjo pasisakyti, kas
kurioje turės dirbti. Pagal komisariato planą
turėjau dirbti Maistprekyboje kartu su St. Jur-
kevičium. Nesutikau, nes organizuojant Kauno

Valstybinė Prekyba tiek nuvargau, kad nepajėgsiu bendrai dirbti be tik savo palengvinti vieną kokį darbą. Šitos pasiteisinimas ~~Tai buvo žinoma~~ O teisybės pasekmės supratau, ~~Likvidavimoje~~ ~~maniau~~, kad dirbant Maistprekyboje visokių rūpesčių bus virš kaklo, juo labiau vasaros metu, tyrės savo prekybinius taškus steigti ne tik kurortinėse vietovėse, kaip Lampėdžimose, Kulautuvoje, Kačerginėje, Panemunėje, Pažaislyje bet ir kitose vietose, kur žmonės poilsiaus. Be to, dar bus išnešiojamoji prekyba. ~~Sprendžiau pagal~~ Pagalvojęs apie savo sveikatą, pebijojau, kad suklupsim. ~~Ta pasakęs~~ A. Šarovas ~~davė~~ pasiūlymą, O man ~~mano~~ sveikatai paremontuoti, ~~man duos~~ kiek ilgesniam laikui atsilsinę į pietų kurortus, o grįžęs iš jos dirbti Maistprekyboje direktoriaus pavaduotoju. Direktorium skiriamas St. Jukneričius. Nenorėta mūsų išskirti. Pasisakiau, kad mano sprendimas ~~yra~~ galutinis, jei aš nepaliekamas Pramprekyboje, tai tuomet iš Prekybos Liaud. Komisariato sistemos pasitraukiu visai. Nebijojau pasilikti be darbo, nes, kai ~~nors~~ dirbau Kauno Valstybinėje Prekyboje, mane kalbino pereiti dirbti į Valstybės Plano Komisiją, kurios pirmininku buvo mano geras draugas Pijus Glovackis. Tame pasitarime Maistprekybos direktoriumi skiriamas St. Jukneričius, pavaduotoju Jegorovas, atvykęs iš Tarybų S-gos. Pramprekyboje pasilieku aš ir G. Sesickis, kaipo direktoriaus pavaduotojai. Iki paskyrimo Pramprekybos direktoriaus laikinai ~~eiti~~ atlikti jo pareigas pavesta man. Mums abiems direktoriaus pareigos ~~oms~~ nepatiktų ~~os~~. Paliekami dirbti kaip specialistai. Mane toms pareigoms neskiria, nes aš priklausiau kitai politinei

grupuotei, nežiūrint į tai, kad su žymiais komunistais ne tik bendravau, bet ir artimai draugavau, pvz., su V. Kapsuku, P. Glovackiu, L. Adomausku, Z. Angariečiu, R. Požela, buvo kito supratimo. Jis dalyvavo komunistiniame pogrindyje, nors dar partijos nariu nebuvo. Per jo vestuves, kai Kauno pogrindininkų svečių tarpe rinko aukas Mopr'ui, jaunasis J. Sesickis tą rinkliavą sustabdė, aiškindamas, kad svečių tarpe buvo ir tokių, kurie nepritarė komunistiniam judėjimui ir galėjo pranešti tiems, kurie tą judėjimą slopindavo. Nenorėjo savo medaus mėnesį praleisti saugumo sienose, o jaunosios žmonos bute. Toks jo nelemtas sprendimas įrašytas į juodąjį lapą ir tarybiniais laikais jam tai buvo priminta. Į direktoriaus pavaduotojo postą jo kandidatūrą iškėlė Profsąjunga, nesuderinus su partija, bet partija neprieštaravo, nes jis buvo gana veiklus ir gerai žinojo prekybą, dirbo joje, dar būdamas paaugliu. Vokiečiams užpuolus Tarybų S-gą, man būnant Prekybos būstinėje, atbėgo J. Sesickis pasitarti, ką jis turįs daryti. Patariau jam trauktis į rytus, gerai žinojau, kaip jie elgėsi su žydais. Paklausė. Po kokios savaitės pas mane atėjo jo žmona ir man papasakojo savo vyro tragediją. J. Sesickis, grįžęs iš manęs, liepė žmonai pasiimti tai, ką gali panešti ant savo pečių. Pasidavė į rytus pėsti per Petrašiūnus link Rumšiškių. Dar nepasiekus Rumšiškių, baltaraiščiai juos sustabdė,

vyrus atskyrė nuo moterų, čia pat išrengė jų drabužius. Tai pabaigę jos moterų ir vaikų akyse sušaudė. Išrengė moteris ir vaikus. Atėmę pinigus, brangenybes ir vertingesnius daiktus, paleido. Jos grįžo į Kauną apiplėštos ir pusnuogės, našlės. Vėliau buvo getto. Štai kokie baltaraiščiai buvo „didvyriai".

Išparceliuota Kauno Valstybinė Prekyba. Maistprekyba gavo patalpas savo kontorai Stalino pr. 32, o Pramprekyba pasiliko senose patalpose, Stalino pr. 24.

Pramprekybai atiteko 103 parduotuvės: iš jų 15 - manufaktūros, 12 - moterų ir vyrų galantų rūbų, 7 - kailių ir kepurių, 15 - galanterijos, 19 - batų, 8 - geležies, 4 - elektrotechnikos ir radijo, 2 - porceliano, 3 - kosmetikos, 6 - popieriaus, 2 - baldų ir 10 - įvairių kitų prekių. 1941 metų plane numatyta parduotuvių skaičių padidinti iki 115. Perėmimo dieną Pramprekyboje dirbo 900 tarnautojų. Po pareeliacijos Pramprekyba kaip vienetas buvo didesnis už Maistprekybą. Ši turėjo tik 40 parduotuvių ir tarnautojų apie 600. Pagal 1941 m. planą ji privalėjo įsteigti 192 taškus, t.y 152 naujus taškus darbininkų gyvenamuose rajonuose.

Nors naujai organizuota prekyba pradėjo judėti vaikiškais žingsniais ir po 5 mėnesių buvo suskaldyta, tačiau planas viršytas. Visi tarnautojai gaudavo be pagrindinio atlyginimo dar premijas už plano išpildymą. Plano išpildyti mums labai padėjo politiniai kalambūrai. Kas šiek tiek grabaliojosi politikos niuansuose, tai negalėjo nepastebėti,

kad esame angoje kokių tai baisių sukrėtimų.
Visi užsikrėtė „apsirūpinimais". Pradžioje buvo
daroma lėtu tempu, bet tasai tempas trigubai pa-
didėjo, kai vokiečiai „suomiams prašant" savo
karinius dalinius nusiuntė į Suomiją. Hitlerio,
Geringo, Ribentropo ir kitų svastikos herojų vie-
ši pasisakymai. Prekybai buvo labai dėkingas pe-
riodas, kai vokiečiai gyvenantieji Lietuvoje re-
patriavo į Vokietiją. Tasai periodas tęsėsi nepilnus tris mė-
nesius. Tie repatrijantai, ir tie, kurie atvy-
ko iš Vokietijos padėti važinojantiems pasikrau-
ti į ešelonų vagonus, masiškai parduotuvėse pir-
kinėjo kailius. Apie tokį kailių grobstymą painfor-
mavome Prekybos Komisariatą. Iš ten gavome
nurodymą kad nedaryti jokio suvaržymo kai-
liams pirkti. Patarta tik nepardavinėti karakulinių
švarkų ir karakulinių odelių. Tai deficitinė
prekė, jos gavome nedidelius kiekius. Tarybų
S-ga karakulį išveždavo į užsienį ir gaudavo sve-
timą valiutą, o čia repatriantai pirkdavo už rub-
lius. Tokiais sumetimais iš prekybos tinklo per
repatriacijos laikotarpį jos buvo išimtos. Tos pre-
kės pasirodė parduotuvėse, tik repatriacijai pasi-
baigus. Pirkinėjo ir kitus daiktus, nes Vokietijoje
pramoninėms prekėms pirkti nustatytos normos,
jas galima įsigyti tik pagal korteles.

Posėdžių, pasitarimų, suvažiavimų, susirinkimų
ir šiaip suburimų buvo nepaprastai daug. Vienas
toks mano atmintyje pasiliko ganai ilgai. Preky-
bos Komisariate buvo sušaukti pavaldžių įmonių vadovai,
padaryti pranešimus, kaip
vykdomi įmonių planai. Prezidiume sėdi komisaras
M. Gregorauskas, jo pavaduotojai ir visasąjunginio

Prekybos Liaud. Komisaro pavaduotojas kadrų reikalams A. Šarovas. Atėjus mano eilei, palypėjau į tribūną ir pradėjau kalbėti lietuviškai. Komisaras M. Gregoranskas prašo ~~mane~~ daryti pranešimą rusų kalba, nes lietuviškai du komisarai nesupranta. Komisarui pasakiau, kadangi mano pranešimas ilgokas, ~~ir~~ turiu svarbių pasiūlymų ir reikalavimų, tai savo gimtąja kalba išsamiau galėsiu ~~jį atlikti~~ išdėstyti. A. Šarovas kreipėsi ~~prie~~ į M. Gregoranską ir prašo, kad jis manęs neverstų pranešimą daryti rusų kalba, nes lietuvių kalba yra oficiali ne tik ~~jos~~ Lietuvos Respublikoje, bet visoje Tarybų S-goje. Tuomet ~~M. Gregoranskui~~ man pasakė: ~~kreipėsi į mane ir sako:~~ „Prodolžite svoj doklad na svojom rodnom jazyke" (~~tęskite savo pranešimą savo gimtąja kalba~~). Po mano pranešimo ir kiti kalbėjo tik lietuviškai.

Pasibaigus susirinkimui, ~~keletas~~ kai keli priėjo prie manęs ir ~~stebėjosi dėl~~ pagyrė mano ~~mano tokio~~ tokį elgesį. ~~Man teko jiems duoti kiek poreikios pedagogikos.~~ Pabrėžiau, kad iš profesijos esu mokytojas. Prekybininku ~~pasidariau~~ tapau dėka gyvenimo bangų. Šovinizmo jausmas manęs neužvaldė, ~~ir jam pasireikšti netenka, nes~~ tai kalba ~~skaitoma kaip~~ ryšys tarp žmonių, padeda ~~žmonijai~~ bendrauti. Mačiau per Pirmąjį pasaulinį karą, kai vienas rusų kareivis, išsitempęs, ranką ~~laikydamas~~ pridėjęs prie ~~savo~~ kepurės, raportavo savo viršininkui. Po ~~vieno~~ mėnesio vėl mačiau, kaip vokiečių kareivis darė pranešimą savo viršininkui. Kareivis buvo su šautuvu. Priėjęs prie karininko išsitempė, sukaukšėjo batų užkulniais, ~~pasakė~~ ištarė ~~kovi~~ ~~tai~~ pasveikinimo žodį. Tai ~~padaręs~~ atlikęs, laisvai ~~stovėdamas~~ atsistojo ~~ras~~, darė karininkui pranešimą, šautuvą rankoje

vartaliodamas. Pabaigęs ~~savo~~ pranešimą, atsisvei-~~kinimui~~ o kino, sutiktas kėsbaltų užkulniais. Du metodai pranešimų. Man daugiau patiko rusiškasis, nes jis laisvai galėjo atpasakoti, nes jam buvo pa-lengva padaryti. Negalėjo taip gerai atlikti rusas, nes jis buvo baimės apimtas. Darant pranešimą visos jo jėgos ir emocijos ~~buvo~~ sutelktos į įsitempimą. Čia nunykėjo jo laisvas žodis, kurį klausytojas galėjo ~~gauti~~ išgirsti, jei tasai pranešimas nebūtų padarytas neprotingo statuto rėmuose. Kada pasakojau apie pedagogiką, sugretinęs du ~~pranešimus~~ priešingus metodus, nepatikėjo, kad lietuviškai dariau pranešimą tik todėl, kad laisvai ~~buvo kalbėti~~ galėjau išsireikšti savo gimtąja kalba. Vienas mano žemiečių replikavo, jei kalbama apie gimtąją kalbą, tai manoji buvo lenkų - ir ją turėjau kalbėti... Kitas pasakė: ~~tokius žodžius~~ „Pasakok savo mamai..."

Tarnautojų prusinimui dėjome labai daug pastangų. Apie tarybinę prekybą daug ir pamokinančių galėjo pasakyti M. Gurovas, A. Šarovas ir M. Gregoranskas. Tam tikslui iš Maskvos tuos du vyrus ir prisiuntė. Šaukdavom susirinkimus, nurodydami, kad juose apie tarybinę prekybą kalbės draugai atvykę iš Maskvos. Jiems talkininkavo komisaras M. Gregoranskas, ~~ir~~ pavaduotojas A. Plakchinas ir komisariato skyriaus vedėjai. Buvo ~~keleta~~ atsitikimų, kai prieš ~~pradedant~~ susirinkimą, pranešdavo, kad pranešėjai negali atvykti dėl pateisinamųjų priežasčių, nes turėjo būtinai dalyvauti kitur. Tokiais atsitikimais reikėdavo gelbėti padėtį. Pirmuoju smuiku tokiuose atvejuose groti tekdavo man. Mes išvystydavom savikritiką.

Nenormalumus ~~pateikdavo~~ padiktuodavo apsvarstyti visuotiniame susirinkime direkcija ir inspektoriatas. Man asmeniš-
kai tokia savikritika labai patikdavo. Ji kartais už-
sitęsdavo ligi ~~pat~~ nakties. Aukštųjų pareigūnų pra-
nešimai daugumoje ~~būvo~~ būdavo.
Diskusijų nebūdavo ne dėl ~~tarnautojų~~ saviti-kritikos santūrumo, bet ~~lemaitoji~~ pranešimus
nemokėjo rusų kalbos, o pranešimų daugumą da-
vykdavo iš Maskvos atvykę. Kartais ~~buvo~~ būdavo ~~duodami~~
~~paaiškinimai~~ pamokslavimai. Ir tai su vertėjų pagalba.

~~Buvome~~ Kai kviesdavo ~~mus~~ į komisariatą kokiam nors
pasitarimui, vykdavome visi direkcijos nariai kar-
tu. ~~Įeinant~~ Į komisaro kabinetą įeidavau du-
nis ir pa... ženklą, kad pirmam reikia įeiti St. Jurke-
vičiui, paskui jo eina aš, ~~paskui~~ po manęs g. Sesickis, o po
jo vyr. buhalteris P. Jauniška. Įžengus mums į
kabinetą, A. Šarovas greta sėdinčiam M. Gurovui
kažką pasakė į ausį. Abu garsiai ~~juokėsi~~ nusijuokė. Su-
pratau, kad ~~tai~~ juoką ~~mūsų~~ sukėlėme mes.
Bet kas ~~buvo~~ mes padarėme taip juokinga, kad taip ilgai abu
kvatojo? Po posėdžio, gana vėlai, kiekvienas ėjom
į ~~savo~~ namus, ~~kurie~~ gyvenome skirtinguose kvartaluose.
Kitą dieną ~~kažkokiu~~ tarnybiniu reikalu skam-
bina man komisaras M. Gregoravskas. Pabaigus
kalbėti, paklausiau, ~~jo~~ kas A. Šarovui ir M. Gu-
rovui ~~buvo~~ pasirodė juokinga kai mes vakar įėjome į
jo kabinetą. Tai išgirdęs, komisaras pradėjo gar-
siai juoktis, prisimindamas vakarykščio posėdžio
epizodą. Pabaigęs kvatoti man sako: – Jie dar
kvatojo ir jums išeinant. O buvo štai kas: kuomet aš įeidamas
ir paskui, po pasitarimo, vėl išeidamasi pro duris išsiuntin
pirmam ~~įeiti~~ direktorių St. Jurkevičių, tik o po
jo sekiau aš, jiems ~~buvo~~ pasirodė labai juokinga, ~~nes~~ visus

prekybos reikalus vedu aš, o St. Juknevičius kaip direktorius ne tik neturi savo kabineto, bet ir ~~net buvo~~ jokio nuolatinio kampo, kur galėtų pasėdėti, niekieno nedilb~~ami~~ dažnis ~~dainis~~ dis, subordinacija išlaikoma. Bet ~~vykstant~~ atvykus į posėdį komisaro kabineto. ~~Reikšdamas~~ ~~-įeinant~~ įeinant ir išeinant taip, ir ~~kad~~ mes patys jaučiamės iš savęs. Bet autoriai to juokingo farso ne mes esame. St. Juknevičius, ~~yra~~ kaip radijo montuotojas, geras ir labai reikalingas specialistas. Nuo savo darbo yra atitrauktas. Jos srities specialistų didelis trūkumas, o čia kaip akėtėje mataruoja.

Komisaras M. Gregorauskas ~~labai~~ dažnai visiems viešai sakydavo, kad St. Juknevičius yra labai idealus direktorius, nes gerai suprato, kad jis yra ~~kaip~~ lyg širma, ~~ir~~ bet netrukdė dirbti kitiems, tą darbą nusimanantiems. Kiti ~~tokiose~~ užėmę tokias pareig~~ose~~as būdavo progreso stabdžiais. Neišmanydami tvarkė, klydo, ~~darė~~ ~~darbas~~ o įmonė vegetavo.

St. Juknevičius buvo gero būdo, ~~ir ta savo gera savybe~~ mokėjo sucementuoti visą kolektyvą. Jis niekur nesiafišavo, kad jis yra ~~tokios~~ svarbios įmonės direktorius. Negalima pasakyti, kad jis slampinėjo įmonės patalpose. Mes jam pavesdavom ~~tokius~~ darbus, kuriuos jis ~~išpildydavo~~ atlikdavo labai rūpestingai. Pirmoje eilėje – suformuoti Vykdomąjį Komitetą, kad parūpintų patalpas parduotuvėms miesto priemiesčiuose. Prižiūrėti remonto darbus. Parūpinti reikalingas medžiagas remontams, na ir atstovauti mūsų įmonę įvairiuose subuvimuose, kur reikėdavo kalbėti. Jis ~~kalbos~~ oratoriaus dovanos neturėjo. Kalbėjo gana tyliai, bet savo mintis išreikšti ~~mažesniame~~ būrelyje sugebėdavo.

šiaip turėjo labai gerą ūkišką nuovoką, ~~konflikte su logika~~ [mąstė logiškai] ~~ir nebuvo~~ 356
ko mokytis iš pasienčių ~~tai~~, ką ~~pas~~ pasiekę kiti. Jis nekaltas, kad jam nete-
gęs kukliai, bet ~~buvo~~ švarus, [jau, buvo] mandagus, komer-
tiškas ir, kas svarbiausia, taktiškas. Daug kas
mums pavydėjo, kad mes turėjome protingą di-
rektorių.

St. Juknevičius, tapęs Maistprekybos direkto-
rium, dažnai užeidavo pasitarti [spręsti] ~~įvairiais~~ [-us] klausi-
~~mais~~ [-us], nes jis be manęs labai nenorėjo ~~tomis~~ [tas] pa-
reig~~omis~~ [as] eiti, ~~dirbti~~, bet jam pažadėjau padėti,
būdamas [ir] kitoje prekyboje. Duotą savo pažadą pil-
džiau. Tačiau jis Maistprekyboje ~~buvo~~ [atrodė] ~~daugiau~~
~~savistovesniu~~ [savarankiškesnis] ~~ir~~ [jis], ten jam buvo vadovauti. Turėjo sa-
vo atskirą kambarį ir sprendė ~~savistoviai~~ [savarankiškai] visus
rūpimus reikalus. ~~Mat~~ Per 5 mėnesius prisižiūrėjo,
kaip reikia įmonę tvarkyti.

~~Mėnesiai~~ Praslinus [1 mėnesiui], St. Juknevičius [tebe] direkto-
riauo Maistprekyboje M. Gurovas man priminė mano
~~pasisakymą~~ [nuomonę], kurią jam ~~pasakiau~~ [reiškiau], komplektuojant
dvi naujas prekybas. [Per] ~~Pasitarime~~ [pasitarimą] M. Gurovas mane
įtikinėjo, kad St. Juknevičius be manęs Maist-
prekyb~~oje~~ [ai] nesugebės vadovauti. Jam pasakiau,
kad reikia bandyti, ~~kaip da~~ dažnai [kaip] žmonės ~~kai-~~
~~me~~ - nemokančius plaukti meta į vandenį ir
stebi, ar jie išplauks. Retai reikia gelbėti. Jie
~~baimės apimti~~ [išsigandę] pradeda dirbti [ir] kojomis, [ir] ~~ranko-~~
~~mis~~, ir pasiekia krantą. Taip reikia pa~~daryti~~ [mėginti]
ir su St. Juknevičium, mesti į Maistprekybos
bangas ir žiūr~~ėsime~~ [ti]. Manau, kad išplauks.
Jei skęs, tada gelbėsime. Dabar jis tai man ~~pa-~~
~~sisakymą~~ priminė, ~~ir su dideliu pasitenkinimu~~ [labai patenkintas].

pasakė: „brosili v vodu i vyplyl". „Išplaukė", jaučiau (M. Gusevas nežinojo), kaip teko St. Juknevičiui „plaukti". Jis vadovavo Jegorovą, rusą, kuris vietos sąlygų ir pirkėjų poreikių nežinojo, viską rikiavo ir tvarkė pagal savo parapijos šabloną. Nemokėjo lietuviškai. Didžiausias blogis tai kitų rengti nuogėrimai, darant užrašymus sugedus, sudžius, nudžiūvus ir dar kitais terminais pavadinti. St. Juknevičiui tai buvo [illegible]. Jis reikalavo kito pavaduotojo, greitai nebuvo rasta, karas tą problemą išsprendė, tik išvijus vokiečius. Jegorovas pasirodė. Pretendavo į savo seną vietą. Paskirtas nebuvo. Išvyko į Klaipėdą, bet ir ten neprisitapo.

Mes Pramprekyboje nuo karo pradžios taip direktoriaus paskyrimo ir nesulaukėme. Kandidatai minimi, kažkodėl paskirti nebuvo.

Tvarkydami prekybą, mes visuomet pasinaudodavome turimomis sąlygomis. Sugalvojome suburti amatininkus po savo sparnu, kol dar nėra susitvėręs artelių centras. Suregistravome virš 500 specialistų. Namudininkiškas darbas nepatenkino mus. Būtina suburti į vieną vietą. Reikalingas didžiulis namas, kuriame amatininkai sutilptų. Inspektorius Žmuidzinas tą reikalą tvarkė. Vykdomasis Komitetas mums reikalingo namo neturi. Galima kiek palaukti, o čia skubu dega. Amatininkai skundžiasi, kad jie ir jų šeimos badauja. Viešai pasisako prieš Tarybinę santvarką. Čia jau politika.

Žmuidzinas dave siūlo. štai ką: ~~tokį pasiūlymą~~
kaškurios, ~~kokios tai~~ žinybos baigiamas Lukšio g-vėje
tuoti namas. Kai jau galutinai kapitalinis remon-
~~bus~~ po kokių 5 dienų, ~~o~~ jis bus baigtas, o tak
kus ir jie anksti ryta prieš tai parnoš visus amatinin-
savo atneštus baldus, ta nama užims, pastatys
tariant, okupuos. Įrankius ir dirbs. Prastai
kas leido ta pastatą užimti, jo namo šeimininkas klaus,
~~padarė~~ ~~koks tai~~ kažkoks pareigūnas, o jie pasakys, kad ta
Niekas meišdrįs, kurio nepažįsta.
jų išvarustyti. Okupacija neiškia
išlaikyti tik 24 valandas. Tam ~~laikui~~ terminui praslinkus,
iškėlimas ~~daromas~~ tik teismo keliu. Supraskite,
kad ir teismas, tą bylą spręsdamas, atsižvelgs į
darbininkų interesus ir ~~gero~~ sprendime ar įrašys,
kad Vykdomasis Komitetas skubiai amatinin-
kams patalpą parūpintų.

Toks metodas mums ~~yra svetimas~~ nepriimtinas, ir direkci-
ja ~~jo~~ juo šį nepanaudos. Amatininkai pasitars kam
nors ir mums teks ne tik aiškintis, bet ir rau-
donuoti. Žmuidzinkas pasiteisino, kad visi taip
daro. Pabrėžėm, kad mes to nedarysime.

Po remonto buv. Arkuso manufaktūros par-
duotuvės, Stalino pr. 38, svarstėme ~~jos etatus~~ ir
~~nustatėme~~ nutarėme, kad joje dirbs 22 žmonės. Žmuidzin-
kas ~~mums~~ replikavo, kad joje pakaks dviejų.
Vienas pirkėjui pasakys: „nėra", o kitas dar pri-
durs: „ir nebus". Mes tą jo pasakymą prisiminėm
~~esant~~ rusiečių okupacijos metu, ~~kad~~ kai ir dviem ne-
buvo ką daryti. „Dėl prekių stokos ją uždarėme
visai. Tą patalpą turėjome atvažiavusiems rusie-
čiams rodyti, kurie galvojo, ~~joje~~, ~~ką~~ kažką tai pardavi-
nėti. Tai buvo pirmieji kolonizacijos apaštalai.

Patalpa patiko, bet nepatiko pralaimėjimai Rytų fronte, o po Stalingrado pylos nevažiavo ir patalpos žiūrėti. Šaltame krašte gen. Pauliui buvo karšta...

Po prekių perkainavimo daug ~~kurias~~ ~~buvo tokių~~ prekių suvežėme į atskiras patalpas ir pardavinėjome pagal ~~paskambinimą~~ skambutį iš aukštesnių instancijų. Vieną kartą pas mane atėjo inteligentiškos išvaizdos žmogus, o, kad jis ateis man buvo paskambinta, ir kad leidžiama jam parduoti ~~prekes~~ ką jis pageidaus ~~pagal jo pasirinkimą~~. Nuvedžiau į tokį sandėlį, ~~kuris buvo~~ Maironio g-vėje. ~~Ten~~ jam akys sumargo, žiūrint į anglų gamybos vilnonę manufaktūrą. Išsiėmė ~~savo~~ piniginę, ~~ir~~ skaičiavo, kiek jis turi pinigų ir kiek metrų jis ~~jos~~ galės pirkti. Paliko piniginėje tiek pinigų, kad galėtų privažiuoti ~~iki~~ Vilniaus. Iš ten paskambins į Maskvą, kad prisiųstų ~~jam~~ papildomai rublių, ~~kurių~~ kad užtektų per visą komandiruotės ~~laiką~~ metą. Pasisakė, kad jis yra prokuratūros pareigūnas. Sumokėjęs už gautas prekes. Einant gatve jis man sako, kad toks pardavimo būdas yra bandžiamas. Vadinamas „iš po skverno". Atvėsinau jį, ~~kad~~ „Iš po skverno" vadinasi, kuomet prekybos taške vienam pirkėjui parduodama, o kitam ne ir toji prekė yra parduotuvėje kokiame kampe paslėpta. Jums padaryta malonė. ~~kad~~ ~~tos~~ Tai prekės, kurios šiomis dienomis iš sandėlio bus perduotos prekybos tinklui. Jūs ~~jas~~ gavote kiek anksčiau, nes esate komandiruotėje. Jis atsikirto, kad tai yra irgi prasižengimas. Tada jam pasakiau, kad jis, teisėtumo saugotojas, pats tą nusikaltimą daro, pirkdamas pagal telefono skambutį. Tokiu atveju

kaltinamajame suole, pirmoje eilėje, sėdės jis, o mes, prekybininkai, sėdėsime jam antroje eilėje. Tam, kaip teisininkui turi būti žinoma, kad smarkiau yra baudžiamas tas, kuris verčia pa- daryti kitą ~~ja~~. Pagaliau neturite jokių įrodymų, kad jas pirkote pas mus. Nei sąskaitos, nei liudininkų, nei kvito, kad pinigai yra gauti. Teisėtumo saugotojas suglumo. Atsisveikindamas pasakė, kad aš esu ne tik prekybininkas, bet ir teisininkas. Atsakiau jam rusišku posakiu „kašu maslom neisportiš" (~~košę sviestu nesugadinsi~~). Kiek metų praslinkus, prekybos darbuotojas B. Grabauskas man papasakojo, kad tasai prokuratūros pareigūnas grįžęs iš Kauno į Vilnių, dalinosi savo įspūdžiais, ~~kaip jis~~ pirko anglišką manufaktūrą ir ~~turėjo~~ kaip jis su manim pasikalbėjo ~~jimą~~ apie nusikaltimo laipsnį. Jis mane gyrė.

Kiek kitoks buvo teisės kvalifikavimas direkcijos elgesyje. Komisariato planavimo sky. viršininkas M. Ragevičius man pranešė, kad gautas toks potvarkis, ~~kad~~ Valstybinių Prekybų direktoriai, pavaduotojai ir vyr. buhalteriai be gaunamos algos gauna nemokamai pusryčius, kurių vertė negali viršyti Rb. 3.00 vienam asmeniui ir nemokamus pietus valgykloje, jei tokia jų sistemoje egzistuoja. Sušaukiau tuos, kuriuos lietė ši duoklė. Po mano pranešimo ~~pasidarė~~ tylos minutė. Vienas į kitą žiūri, bet niekas nesako. Pagaliau buhalteris Ragolskis sako, kad dovana galima priimti, bet nepasisako, kad ~~...~~ nandoti. Direktoriaus ~~algos mėnesini buvo mo-~~ mėnesinis atlyginimas ~~karna~~ Rb. 1200, pavaduotojų ir vyr. buhalterio

Rb. 1100). Pusryčiai
ta 1/3 Rb. 3.00 vertės prilygs
kaip kiti anų keptos žąsies. Pasakiau, kad nežinau, bet man tie pusryčiai bus labai neska-
nūs, nes prie mūsų kabineto durų stovi kurje-
ris invalidas, be kojos, kurio šeima iš
5 asmenų, ir jo atlyginimas gauna mėnesiui Rb. 400.
Mes gauname padorias algas ir dar premi-
jas už plano išpildymą. Visi pareiškė, ta priedą
priimti, bet tarpu juo nesinaudoti. Bir-
želio mėnesio viduryje iš partijos aktyvo vienas
pareigūnas kaštoninės spalvos plaukais, ir
priekaištavo, kodėl mes nesinaudojame duo-
tu mums priedu. Pabrėžė, kad jo nepriėmi-
mas antitarybinis veiksmas. Aiškino-
me, kad mes to priedo nesame verti ir todėl
juo nesinaudojame. Neįtikinome, ir išėjo grasindamas,
bet greitai grįžo atgal ir griežtai paklausė,
kodėl skelbimų lentoje visi skelbimai
yra vien tik lietuvių kalba. Atsakiau trum-
pai!- Kai mes būsime Maskvoje, tai tikrai lie-
tuviškai nerašysime, o čia rašėme, rašome ir
ateityje rašysime lietuviškai, nes ta teisę mums
davė Tarybų S-gos konstitucija. Tai išgirdęs kiek
sumišo, norėjo kažką paaiškinti, bet jį lydintis
jaunuolis žydų tautybės jį paėmė už rankos
ir jį ragino „pošli, pošli." Savi-
jauta mūsų po to buvo nekokia ir laukėme
kokios nemalonios sankcijos: tačiau nesulaukė-
me, nes greitai prasidėjo karas ir Rusai. To parei-
gūno netarybiškas išsišokimas pasiliko užmarštyje.
Dažnai iš Maskvos pas mus atvažinodavo mūsų
sistemos visokie revizoriai. Jie speci šunybių

ieškojimo. Mūsų buhalteris jiems atvirai ~~pasakydavo~~ patardavo, kad
dama ~~prašo~~ Ka[illegible] nelieti, nes mes esame kitos mokyklos
ir ~~jų~~ šukybių daryti nemokam, o jei išmoksime, vis vien
nedarysime. Mes ~~tai net~~ ne ~~pagal mūsų~~ tokio charakterio.
Pradžioje ~~tam trinkinimui~~ netikėdavo, kaip čia,
kokioje saloje, šis „maras" mūsų nepalietė, ~~mus~~ Po ke-
~~keta~~ lių valandų prekai~~što darbo~~ šavimo ~~pasakydavo~~ nutardavo, kad
šiame pasaulyje esama padorių žmonių, tos ligos
dar neapkrėstų. Bet pridurdavo, kad apsikrėsime.
Dalinai jam tas nerūpestingumas darbe pasireikš-
davo. ~~Kaipo būdinga~~ Vieną įvykį paminėsim. ~~Pas~~ Mano
kabinete sėdi buhalteris Melmendavičius, kurio
sekcijoje ~~buvo~~ laikrodžiai ir įvairi bižuterija.
Skambina man komisaras M. Gregorauskas ir
prašo ~~jam~~ duoti ~~davinius~~ duomenis, už kokią sumą yra mū-
sų žinioje laikrodžių ir bižuterijos išdirbinių.
Sakau, kad pas mane yra kaip tik tos sekcijos
buhalteris ir galiu tuojaus ~~duoti~~ susižinoti. Buhalteris
Melmendavičius man ~~sako~~ pasako jos vertės sumą.
Komisaras dėkoja už greitas ~~duotas~~ žinias. Padė-
jęs telefono ragelį, ~~sakau~~ klausiu Melmendavičiaus, ar jo
pasakytoji suma, ~~kuri~~ paremta buhalterijos ~~da-
viniais~~ duomenimis. Jis ~~man~~ šypsodamasis atsakė taip: - Gal
kiek ir skirsis. Juk jis prašė ~~tas~~ žinių ~~duoti~~
skubiai. ~~Tai~~ Koks užklausimas, toks ir atsakymas...
Pagalvojau, kad gal ir logiškai ~~atsakė buhalte-
ris~~. Jei skubiai reikalaujama, tai tie ~~daviniai~~ duomenys
yra reikalingi tik orientacijai. Taip ir buvo. Maskvai tos žinios buvo reikalingos steigiant Lietu-
voje „Juvelirtorg" prekybą.

Taip jau išėjo, visai netikėtai, leista švęsti
Kalėdų pirma ir antra dienas. Prekybos tinklas

~~nedirbta~~ neveikė, bet direkcija ~~negavusi~~ nelaukdama lankytojų, galėjo laisviau padirbėti, tvark~~ant~~yti ~~bėgamuosius~~ einamuosius prekybinius reikalus. Tą ritmą ~~namus~~ kiek sudrumstė ~~tai~~ M. Gurovo apsilankymas, ~~kuris pas mus~~ jis įėjo pro duris iš kiemo pusės. Jam labai patiko mūsų ~~atsidavimas tarnybai~~ pasišventimas darbui. Mes ~~neišvengėme~~ nepasinaudojome poilsiu ~~nors~~ tos dvi dienos buvo yra pešvelbtos nedarbo dienomis. ~~Išeinant~~ Kai svečias, darbas sustoja ~~ir~~. Užsimezgė gyvas ~~pasikalbėjimas su juomi~~ pašnekesys. ~~Davinėjome~~ Uždavėdavome jam daug klausimų. Jis atsakinėjo ~~ir~~ aiškino, nesigailėdamas šiltų žodžių ir kad mes ~~mūsų~~ sumanūs, ~~mumus~~ darbštūs ~~štumai~~ ir pareigingi ~~mumus~~. Aš jam padėkojau už ~~jo~~ šiltus žodžius, bet pabrėžiau, kad būtų neprošali ~~pe~~nuvažiuoti į kokią pavyzdingai veikiančią Valstybinę Prekybą, pasižiūrėti, ~~ir ten pačiam~~ pasimokyti. Jis pašoko nuo kėdės ir pasakė:

– Nėra reikalo kur kitur važiuoti pasimokyti. Pas jus ~~jūs~~ važiuos mokytis. Apie jūsų puikią veiklą A. Žarovas ir aš esame parašę Maskvai. Lankytė atžymėjimų ir padėkų. Vasaros metu lankytė atvažiuojančių iš kitur pasimokyti kaip reikia dirbti. Priminiau, kad vasaros metu Maskvoje vyks Žemės ūkio paroda ir ją pamatyti labai norėtume. Pažadėjo paeiliui visus mus į tą parodą nusiųsti.

Gyvenime kartais žmogus esi priverstas veikti įstatymą apeiti arba visai jo nepildyti. Atėjo pas mane viena darbininkė ir skundžiasi, kad ji ~~yra~~ nusipirkusi ~~sau~~ naują žieminį paltą. Parduotuvėje pasim~~ieravo~~atavo, sumokėjo pinigus ir pirkinį atnešusi pakabino spintoje. Praslinkus penkiai dienų užsivilko paltą, ir

jai jis ankštokas. Kreipėsi į parduotuvę (kad ~~per~~ pakeistų. Nepakeitė, nes praėjo 3 dienų terminas. Parduotuvės vedėjas ~~save bruninkaro~~ pasinaudojo formalumu, praleistas terminas pakeitimui. Pavėlavo 2 dienas. ~~Atėjo pas~~ Kreipiasi į mane, gal aš ~~jos~~ bėdoje padėsim.

Darbininkė. Jos uždarbis ~~nėra~~ ne didelis. Išlaiko nedarbingą motiną. Skambinu parduotuvės vedėjui ir jam sakau, kad pas mane sėdi pilietė ir skundžiasi, kad tapusi formalizmo auka. Vedėjas patvirtina, kad tikrai tasai paltas jai ankštokas. Nedėvėtas ir net etiketė nenuplėšta. Patariu ~~atsakingais~~ ~~atsitikimais~~ Kai kada ~~ne~~ būti ~~jam taip~~ ~~ne~~ jautriais, ~~ir~~ nelįsti į formalumo šarvus. Manau, ~~šiame~~ ~~atsitikime~~ kad šio atveju reikia padėti. Jei nerurasite ~~jai~~ kito tinkamo palto, tai reiki~~a~~ ętų grąžinti pinigus. Vedėjas prašo ją ateiti su paltu ~~ir~~. Pažadėjo rasti „ankso vidurį". Po valgudos vedėjas man paskambino, kad ji ~~sau~~ ~~pa~~ išsirinko kitą paltą ir primokėjo 7 rublius.

Šis įvykis buvo aptartas tarnautojų susirinkime ir visi buvo tos ~~nuomonės~~ nuomonės, kad ~~ne~~ nereikia ~~a~~ taikyti formalumų taip žiauriai, o spręsti individualiai, žinoma, kad ~~tai~~ nebūtų ~~surišta su~~ nuostolių ~~prekybai~~ prekybai. ~~Bet ir tas reiškinys ne visuomet būtų bereikšmis~~ nes dažnai ima, kur geria, ten ir laistoma...

Teko man spręsti kur kas svarbesnį klausimą, negu palto pakeitimą. Prezidento g-vėje avalynės parduotuvės vedėjas man nusiskundžia, kad vyr. pardavėja (jo pavaduotoja) Višinskaitė pas~~ta~~ ta- ~~tūrim~~ ~~laiku~~ rūbų metu blogai dirba. Labai išsiblaškiusi, daro klaidas, labai nervinga. Vedėjas materialiai atsakingas, bijo~~damas~~ kad dėl jos išsiblaškymo gali

susidaryti būti trūkumų ir jam juos reikės padengti.
Prašo, ją perkelti dirbti į kitą parduotuvę. Vedėjo
prašymą išklausiau labai atydžiai, nes tikrai, jei
bus trūkumas, jis teisinsis, kad ~~jis~~ signalizavo
ir nebuvo padaryta iš direkcijos pusės jokių žy-
gių. Pažadėjom ~~tai~~ apsvarstyti direkcijoje. Atsisvei-
kinęs su vedėju pagalvojau, kad jis suprato, ~~kad~~ jog
Višinskaitė nuošiama jo vieton, kaip nurodė A. Ša-
noras padaryti praskiedimą. Dabar ant jos gal-
vos pradėjo pilti pamazgas, kad pašalintų ~~jo~~ savo pakei-
tėją. Negalima daryti sprendimo išklausius tik
vieną ~~vienos~~ pusę ~~pusės~~ jos argumentus. Reikia pasikalbėti ir su
Višinskaite. Skambinu į parduotuvę. Prie telefono
pati Višinskaitė. Prašau po parduotuvės uždary-
mo užeiti pas mane. Atėjo. Paprašiau prisėsti
prie sienos stovinčio stalo. Pasakiau kurjeriui,
į mano kabinetą nieko neleisti. Atsisėdau ša-
lia jos ant kanapos ir pasakiau, kad vedėjas
nusiskundžia, jog esi išsiblaškiusi, darai klaidas,
pasidarei labai nervinga. Pakviečiau pas save
ne kaip direktorius, bet gal kaip tėvas, galvoda-
mas, kad tavo gyvenime ~~yra~~ įvyko koks ~~tai~~ smarkus
sukrėtimas, atrodo daug pergyventa. Jei tikrai
~~tokis~~ tarp yra, nesivaržyk, papasakok man, kaip tė-
vui arba kad ir kunigui per išpažintį. ~~Man ta pa-~~
~~sakius ji~~ Ji pradėjo isteriškai verkti. Aprimusi pra-
dėjo pasakoti savo didelės tragedijos istoriją.
Susipažino su Raudonosios armijos kareivėliu,
kuris tarnavo ryšių dalinyje. Pradžioje susitiki-
nėjo retkarčiais. Paskui padažnėjo ir ~~kartu~~ juos apgau-
bė meilė. Planavo~~me~~ ~~mūsų~~ savo būsimąjį gyvenimą.
Jis kilimo iš Pskovo, baltarusis, baigęs vidurinę

mokyklą. Tarnaudamas kariuomenėje baigė radis-
tų mokyklą. Karinės prievolės terminas ~~ėjo prie~~ baigėsi.
~~galo~~ Pasiliko tik 5 mėnesiai. Išėjęs iš armijos ~~Pasilikimas~~ keti-
no apsigyventi Lietuvoje, nes čia ~~yra~~ geresnės gy-
venimo sąlygos. Jo tėvai kolūkiečiai. Turi bro-
lį ir seserį, kurie taip pat dirba kolūkyje ir gy-
vena vargingai. Nekantriai laukėme ~~jo pasiliuo-
savimo iš armijos~~. ~~Mano~~ Jos teta, pas kurią gyvena,
rūpinosi ~~mano~~ jos vestuvėms. Jis mokėsi lietuvių
kalbos, nes bus reikalinga dirbant Lietuvoje. Jau
buvo gerai pramokęs ir su teta galėjo susikalbėti
nes ji nemoka rusiškai. ~~Taip~~ Bet mūsų svajonių ~~atėjo~~
tragiškas galas. Vieną sekmadienį, baigiantis
leidimo ~~[illegible]~~ laikui negrįžo į savo karinį dalinį, sa-
kydamas, kad su viršila yra susitaręs, ~~kad~~ jis
sąraše atžymės, kad laiku ~~[illegible]~~ grįžęs į dalinį.
Nakvojo tetos bute kartu su manim. Pirmadie-
nį iš pat ryto grįžo į savo dalinį. Visą savaitę
jo nematėm. Šeštadienį, kai paprastai visuo-
met ateidavo pas mane. Nesulaukiam. Labai
pergyvenam. Galvojam, kad susirgo. Kreipiausi
~~pas~~ į jo draugą Kolią. Tas man papasakojo Valodės
ir to dalinio viršilos tragediją. Dalinio viršinin-
kai patikrino atleistųjų į miestą sugrįžimą. Są-
raše rado, kad Valodė grįžo, bet jo kareivinėse
nebuvo. Tuojau buvo areštuotas viršila už su-
klastojimą atžymėjimo. Grįžusį Valodą rytą taip
pat suėmė. Juos teisė karo lauko teismas kai-
po palaikančius ryšius su priešais. Abu nutei-
sė mirties bausme ir tai buvo įvykdyta ketvir-
tadienį. Ta ~~pasakius~~ Per jos veidą riedėjo ~~Kabi~~
graudžios ašaros. Stropiai su skepetaite jas mo

~~savo~~ veido šlykštė, bet joms nebuvo galo. Ir man 407
pasidarė graudu ir baisu, kaip žiauri yra karinė
disciplina, sušaudomas tas, kuris pernakvojo
pas savo numylėtinę. Pagalvojau, gal ir turėjo
~~darinių~~ žinių, kad po merles priedanga ~~mergelės~~ turėjo ryšius su
priešais. Raminau ~~save~~ ją. Tame teisme buvo tos pačios
žemės žmonės. Be pamato žmogaus gyvybę neati-
ma. Kas nors buvo. Višinskaitė to gal ir nežinojo.
Ji buvo pamilus Valodą. Ateities planai sugriuvo,
~~visai~~ ~~ir~~ bet ant tų griuvėsių reikia statyti naują gy-
venimą. Pradėjom ją raminti, kas įvyko to jau ~~ne~~
~~pataisyti~~ pataisyti negalima. Reikia stengtis ~~tą~~ pamiršti, ne
kaip gyvenimo nelaimę, bet kaip sapną, mirčią
– kaž nors apgaulinga, netikra. ~~Tą jai sakant~~ Tačiau ji, per-
kerta ~~ir savo~~ mano kalbą! – Direktoriau, aš netekau labai
mylimo žmogaus. Dar to maža. Mes juk gyveno-
me kaip vyras su žmona. Dar neaiškios to gy-
venimo pasekmės. O gal aš motina?... Kiek pa-
galvojau ir patariau, ~~kas jai dabar reikia~~ pada-
~~ryti~~ ~~kad~~ kaip iš tos nusivylimo bedugnės išbristi
~~patariau~~ tegul parašo man pareiškimą, kur prašo ~~prašant~~ suteik-
~~ti~~ atostogų. Kiek pagalvojus, sutiko taip padaryti.
Padaviau lapą popieriaus. Parašė pareiškimą,
~~man~~ paduodama savo: – Direktoriau, jūs esate
pirmas žmogus, kuris gerai supratote mano ne-
laimę. Paguodėte, užjautėte ir man pasidarė
lengviau. Kuomet aš ėjau pas jus, aš to ~~gauti~~
~~nelaukiau~~ nesitikėjau. Galvojau, kad ir ~~kita~~ nelaimių, ~~neteks~~ ės mane
~~savo~~ nublopo ir neteksiu dar darbo. Pasirodė kitaip. Aš naujai gimiau.
Jūs tapote mano tikru tėvu, nes aš savo tėvo
nepažįstu. Mamytė ~~yra~~ vieniša motina. Mane
~~mokykloje~~ vadindavo „benkarte". Baigus 4 klases

~~vidurinę mokyklą~~ stengiausi iš savo tėviškės pa-
bėgti, kad negirdėčiau žodžio „benkartė". Kaune ma-
nęs ~~jam~~ laukė neradindavo. Tačiau ~~kaičiam~~ didelis
laimėjimas. Bet ~~jame~~ įvyko dar skaudesnis smū-
gis, ~~tai~~ netekimas Valodės. Baisi mirtis, jam
fizinės, o man dvasinės. Vėl pradėjo graudžiai verk-
ti ir artinosi prie durų ~~išeiti~~. Sulaikiau ją, patarda-
mas kiek nurimti. Neturi kiti matyti jos ašarų
ir paraudusių akių. Sutiko. Tolimesnio po-
kalbio tema ~~buvo~~ prekybos reikalai. Bekalbėdame
atgavo ~~savo~~ normalią ~~formą~~ būseną. Pasakiau, kad
dabar jau gali eiti. Atsisveikindama stipriai
man spaudė ranką ir dar pasakė: – To aš nesiti-
kėjau, ~~gauti, ka iš jūsų gavau~~. Esu dėkinga iš
visos savo širdies. Nusišypsojus išėjo. Paskui ją
iš ~~savo~~ kabineto išėjau ir aš į kadrų skyrių, ne-
šinas jos pareiškimu. Mačiau kaip kiti ~~savo~~ aki-
mis palydėjo Višinskaitę. Parduotuvės vedėjas
savo nepasitenkinimą dėl jos išsiblaškymo ~~pasa-
kojo~~ pareiškė visiems. Iš to padarė išvadą, kad iš darbo
atleistą. Jos pareiškimą nešiau į kadrų skyrių.
M. Barono neradau. Pasakiau inspektoriui, kad
kadrų sk. vedėjas M. Baronas užeitų pas mane.
Pareiškimo nepalikau. Po valandos M. Baronas
atėjo pas mane. Paduodu jam pareiškimą su
rezoliucija suteikti Višinskaitei 2 savaičių
atostogas. M. Baronas valydamas savo akinius
sakė, kad jis kalbėjo su Višinskaite dėl jos iš-
siblaškymo. Ji nieko jam nepasakojo, verkė, galvo-
ja, kad ji pergyvena ~~kokią tai~~ nepaprastą ne-
laimę. Patvirtinau, bet nepasakojau koks
smūgis ją pribloškė.

Praėjus dviems savaitėms Višinskaitė atėjo pas mane, visai kita, ip[?] nusiteikus pasitepravti, negu prieš dvi savaites, į parduotuvę, kur dirbo. Pirmas mano klausimas buvo, kaip jos motinystė. Baimė buvo nereikalinga. Visai normaliai, pasekmių jokių. Jei iš būtų užpro mazga tapti motina, tai viską pa darytų, kad tas neįvyktų, nes pati jautė, kokis likimas tokių vaikutis. Nors dabar daug kas pasikeitė, bet yra dar nemažai, kurie laikosi senos pažiūros. Dabar kiek švelniau vadina – „vieniša motina". Senia vadindavo kitaip... Pasakiau, kad grįžtų dirbti į tą pačią parduotuvę, į tas pačias pareigas. Papasakojau, kad Šančiuose steigiama nauja bakų parduotuvė, galvoju ją skirti tos parduotuvės vedėja. Tačiau kitaip susiklostė gyvenimas. Prasidėjo karas, naujos parduotuvės neatidarė. Ji tapo tos parduotuvės, kur dirbo, vedėja, nes vedėjas buvo žydų tautybės, o tokie negalėjo dirbti prekybos srityje.

Višinskaitės tragediją prisimindavau dažnai. Žmogaus gyvenimas – kaip platybė, daug jame atsitikimų. Ne visi laimingai ženg jais ia[?]. Gerai, jei suklupus, tave kas už parankės palaiko. Dažnai nelaimės ištiktus žmones dvasininkai apsvaiginą tikybinių traiku. Nors viskas savaime išsisprendžia, jie tvirtina, taip padarė dievas, kai buvo prašoma jo pagalbos. Nelaimės ištiktiems patartina savo vargu pasidalinti su artimaisiais.

Atsidūręs ~~tokioje~~ būklėje vienam ~~yra~~ sunku rasti išeitį iš ~~tos~~ padė-
ties, ~~nes~~ dėl didelio krūvio smegenys nepajėgia nuro-
dyti kelio, ~~kaip reikia išeiti iš tos padėties~~. Labai
daug gali patarnauti smegenys kitų, neturėdamos
didelio krūvio. Kartais ir kitų smegenys ne ką ga-
li padėti, bet kito žmogaus užuojauta, draugiškas
supratimas ~~atsidūrimas~~, šiluma ~~sau artimo žmogaus~~ tarsi sumaži-
na nelaimės svorį ~~sunkios naštos~~, ~~bausti~~ ~~ir~~ kančia tampa švel-
nesnė. ~~Čia lemia psichologinis pradas.~~ Kai buvau
paauglius, tėvai mane varė ~~eiti~~ išpažinties. Ją at-
likęs, visuomet jaučiau ~~savo~~ tai palengvėjimą
~~dvasioje~~ ~~ne~~ ir net fiziškai sustiprėdavau. Čia die-
vas niekuo dėtas. Pabendrauta ~~dvasiniai~~ su kitu.
Tasai efektas ~~gaunamas~~ būna ne tik ~~per išpažintį su~~ išpažįstant
kunigui, bet ir ~~su savo~~ artimam žmogui. ~~Dažnai~~
Kai kurie savo nelaimę stengiasi pergyventi vie-
ni. Tai klaida. Dažnai to krūvio patys nepakelia ir
puolę ~~dėl~~ į desperaciją ~~žingsnį~~. ~~Kai~~ Višinskaitė taip pat ~~eida-~~
~~ma pas mane~~ buvo to jausmo apimta, tačiau ~~ta-~~
~~sai jausmas~~ nevertė ~~tartum~~ stipro, padarius pas mane „išpažintį".
Mokykimės iš liaudies pasakų. Jose daug išminties:
Zuikis nusprendė pasiskandinti, nes nusibodo visų
bijoti. Prisiartino prie kūdros, ~~savo~~ nusiskandinus galą padaryti
~~ir čia~~ Nuo kranto į vandenį spruko ~~šoko~~ varlė, ~~slėpda-~~
išsigando ~~mano~~ ~~kiškio~~ atėjimo. Zuikis sustojo, pagalvojo ir (mano žuikiukas)
sprendė ~~sau~~ galą nedaryti. Verta gyventi, nes pasau-
lyje yra ~~tokie~~ gyvūnų, kurie manęs ~~ir jo~~ bijo. Taigi nesun-
kime ~~iš šio~~ [illegible] ~~pasaulio~~ pavirpiaus išnykti.
~~Santykiuose~~ Bendraujant su žmonėmis tenka dažnai susidurti,
~~įvairiose perspektyvose~~, ~~tačiau~~ Nedaryti ~~savo~~ ydaro spren-
dimo, neišklausius abiejų pusių. ~~Atmeta teorijas, kad~~ tautų, nelygybės, fašizmo
žmogus nėra nepakeičiamas. Nepripažįstu ~~rasių~~ ir hegemonijos
nesvarbu kokios spalvos žmonės bebūtų.

Prekybos tinkle išnyko buitinės prekės, kurias ga-
mindavo vietos pramonė ir amatininkai. Vietos
pramonė savo gamybos produkciją visur skelbia, kad
yra padidinusi, o parduotuvėse jų negauname. Moti-
nos neduodavo mums ramybės, kodėl niekur
negalėdavo pirkti naujagimiam žinduky. Aiški-
nom, kad toji prekė ~~yra~~ ne mūsų profilio, ~~ją~~ tas
prekes parduoda vaistinės, ~~ją~~ jas gamina chemi-
jos pramonė. Jos mums atkirsdavo, kad gumi-
n~~iais~~ ~~l~~aikais žindukus parduodavo galanterijos
parduotuvėse, ypač provincijoje. Motinų nuoskaudas
pranešu komisarui M. Gregorauskui. Pajudino,
kur reikia, ~~ir~~ Nuramino, sako ~~kad~~ žindukus pradės
gaminti sujungti „Inkaras" ir „Guma" fabrikai.
Netrukus ~~Po kurio laiko~~ žindukai pateko ~~be~~ į vaistines,
~~dar ir~~ galanterijos parduotuves ~~, parduotuvei~~.
Motinos pirko žindukų didesniais kiekiais, bai-
mindamosi, kad greit jų vėl ~~parduotuvėse jų~~ nebus, ~~ir~~ darė atsar-
gas. ~~Kitos~~ ~~Ar~~ mieste pirktus persiuntė į kaimą, nes
~~kuriai~~ ten žindukai pateko ~~kiek~~ vėliau. Kitos
žindukais spekuliavo. ~~Kuomet~~ ~~jų nebūdavo parduo~~
~~tuvėse~~ spekuliantės sugebėdavo už vieną žinduką
gauti kilogramą sviesto. Kas ~~jų~~ žinduko neturėjo, ~~tai~~ da-
rė ~~rydavo~~ iš medžio kamštėlius, kurio viduryje ~~būdavo~~
įsiūdavo ~~ryšulėlį~~ ryšulėlį. Bet su tokiais ~~buvo~~ didelis vargas. Reikė-
davo, kad kas tą ~~kamštį~~ ~~buvo~~ ~~kurį~~ ~~nuolatos~~ laikytų. Darydavo
ir iš skudurų, ~~bet~~ tai ~~labai~~ netobulas pakaitalas.
Ne ~~tik~~ žindukai, dar labai deficitinė prekė buvo ada-
tos. Nors jų savo tinkle turėjome nemažą kiekį, bet
jos greitai buvo ~~nupirktos~~ išparduotos. Daugumoje jas pirko pirk-
čiai iš Tarybų S-gos. Vienas toks ~~jų~~, negavęs jų prekybos
tinkle, atėjo su pretenzijom į direkciją. Direkcijoje nieko.

nepeše ~~tačiau~~ jis labai sielojosi. Būtų tapęs ~~mat~~ ~~kad jis netapo~~ milijonieriumi.
Paklausiau, kodėl netapo? Nesivaržydamas aiškino:
- Adata, tai ~~tokis~~ labai mažas daiktelis. Milijonas štu-
kų telpa keturiuose lagaminuose, o jų kaina, štuka-
vienas rublis. Štai kaip aš galėjau tapti milijonie-
rium... ~~Ant~~ Žinduk~~ai~~ taip pat neblogas pelnas, bet
jų milijoną ~~štukų~~ į lagaminus sutalpinti kiek
sunkiau. Žinoma žindukų kaina ~~kiek~~ didesnė. Mili-
jonui ~~padaryti~~ gauti reikėtų 200.000 štukų. Čia sunkesnė
operacija, bus daugiau lagaminų, ~~jį~~ greitai galės
pastebėti, kas juose randasi. Nuraminau, kad tokiu
milijonieriumi jis dar galės būti. ~~Hitleris~~ Kaip užpuolęs
Tarybų S-gą, lai pergalės aktas ~~bus~~ pasirašytas sune
Berlyne. Iš ten kaip trofėją reikia paimti sau mili-
joną adatų ir būsi milijonierius. Baimintis, kad
adatų kainos kris netenka. Pakrapštė sau pakau-
šį ir tarė: - Gali kristi ne kaina adatų, bet mano
galva. Nuraminau. Tada vienok milijonierium bus
mažiau... Abu gardžiai juokėmės. Jis ~~turėjo pasi-~~
~~tenkinimą~~ svajojo būti milijonieriumi, o man su-
~~sidarė mintis, kad~~ susimąsčiau, Tasai žmogus ~~yra~~ užaugo ~~jau~~
santvarkoj, kur mažai žengti į komunizmą,
~~esant komunizmui~~, o milijonai raidenasi jo sąmo-
nėje. ~~Padariau išvadą, kad~~ Komunizmą ~~įgyvendinti~~
bus galima pradėti įgyvendinti, kuomet išmirs toji
karta, kuri prisimena milijonierius. Bet ~~ir čia~~ var-
gu, ar tai padės. Tada reikės naikinti knygas ir
net knygas, kuriose aprašomi ir minimi milijonie-
riai. Tai ~~padarius~~ įvykdžius vis vien atsiras kas kitas, a~~tsiras~~,
~~kurio~~ ką pasiekti norės visi. ~~Tai~~ Bus pavaizdas se-
nojo milijonieriaus. ~~Nuraminau save, kad man teks~~
~~matyti tame laikotarpyje, kuriame senas milijonie-~~
~~rius žmonių lūpomis bus dar minimas.~~

Naujai pagamintų žindukų pirkėjos naujai atėjo į direkcija su protestu. Naujagimiai naujai pagamintus žindukus spiaudo, neima į burną. Senos gamybos žindukus iš burnos neišleidžia. Kaip pavyzdžius atnešė senos gamybos ir tik ka pagamintus. Prašo mane paimti į burną vieną ir kitą žinduką. Nors aš iš to amžiaus jau išėjau, bet gal skonis dar mane neapvils ~~ir tą darau~~. Senasis žindukas švelnus ir ~~burnoje~~ ~~duoda~~ malonaus skonio. Dabartiniai tamsesnės spalvos, šiurkštus, kartus ir ~~dėl to~~ todėl naujagimiai neima į burnelę, o jei jiems prievarta įkiša spiauna. Prašiau, kad man paliktų tuos du žindukus, skirtingos gamybos. Einu pas komisarą M. Gregorauską. Jo kabinete sėdi A. Šarovas ir M. Gurovas. Rodau žindukus ~~ir~~ Mūsų gamybos pagamintą žinduką rodydamas, pasakiau, kad naujagimiai spiaudo. Pasigirdo M. Gregorausko tokie žodžiai: – Ir naujagimiai prieš tarybinę santvarką?... Paprašiau visų trijų (nors ir jie iš nevaikiško amžiaus), kad abu žindukus paimtų į burną. Patvirtino, kad mūsų gamybos žindukas pagamintas grubiau, ~~bet dėl to~~ dar galima būtų kentėti, bet tikrai gerokai ~~yra~~ kartus. M. Gurovas pasakė: – Pagamino iš padanginės gumos ~~ir~~ todėl ~~yra~~ kartūs. Geras žindukas gaminamas iš specialios gumos su saldžiu priemaišu. Komisarai užaliarmavo. ~~iš po kurio laiko~~ Žindukus gavome jau be kartumo, bet pagaminti ~~mas~~ ~~buvo~~ grubiai, ~~ir~~ tamsesnės spalvos. ~~Bet iš tuos~~ žindukus pranciškesnės motinos Tada kurį laiką laikydavo Kalnotiam ~~[illegible]~~ ~~tai~~ tirpale, ~~ir~~ jie prilygdavo anksčiau pagamintiems, ne mūsų gamyklose. Tokie, rodos, menkniekiai, o mūsų

autoritetui labai kenkė. ~~Mūsų~~ Priešai iš tokios ma- 414
žos adatos ~~režimus~~ istorijos malkų priskaldydavo.
Zindurių proga komisarams nusiskundžiau, kad
~~prekybos tinkle~~ ~~bendrai~~ ~~nes buvo~~ vietos pramonės
gaminiai ir amatininkų išdirbiniai iš prekybos
tinklo išnyksta, ~~iš~~ jų pagaminti nesistengiama. Tokios
prekės ~~jau~~ greit taps muziejine retenybe. M. Gregoraus-
kas ~~pakampėle~~ ~~zau~~ sikase pakanšį ir sako A. Šarovui, ~~ir~~
M. Gurovui, kad jam, kur tik tekdavo ~~buvoti~~ būti, visur nu-
siskundė ~~sia~~, kaip ~~tą daro~~ ir Zedrauskas, kad būti-
nės prekės iš prekybos lentynų nyksta. Mūsų
vietos gamybos įmonės pasidarė rambios, kurčios
ir net aklos ~~savo gamybos procesais~~. Nepaklus-
nų vaikų tėvas rimbu per užpakalį sutvoja.
Gal tuo metodu ir mums reikės pasinaudoti.
Aš turiu tokį rimbą, "tokį?" - paklausė A. Šarovas.
"- Rimbas skaudus, - tęsia toliau M. Gregorauskas. -
Surnoškime parodą tų gaminių, kurių vietos
pramonė ir amatininkai buičiai jau negamina.
A. Šarovas kreipiasi į mane ir klausia, ar dar būtų
galima tokių eksponatų surasti? Patvirtinau,
kad pavyktų surinkti gal ~~dar~~ didesnę dalį.
Trūkstamus parodai ~~periodui~~ paskolinsime ~~pas~~ iš
parienių žmonių. M. Gurovas net pašoko iš kė-
dės, sakydamas, kad eksponatus su užrašais "iš" šis
~~ka~~ apkirstysime ~~kad tas~~ daiktas iš prekybos lenty-
nų išnyksta, ~~po~~ paskolintiems ~~iems~~ ais parašysime ~~dėsime užrašus~~,
kad ~~jo~~ prekybos tinkle jo jau visai nėra, ~~ir~~
jis ~~yra~~ paskolintas tik parodos laikotarpiui. ~~Pasi-~~
Pasakiau, ~~saviaty~~ ~~kad~~ taip, idėja tokią parodą surengti yra labai
puiki, bet kai kas gali labai užsiganti, ~~ir dėl~~
~~to~~ turėsime nemalonumų. Komisarai buvo

kitos nuomonės, tegul gamybininkams ir netinka, bet mes pasiteisinsime, kodėl ėmėmės tokios kraštutinės priemonės, nes jie ~~jausmai~~ sunamlėjo ir neirėjo „skipidaru" (terpentinu) tam tikras vietas patepti. Patvirtinau, kad jei bus man toks įsakymas iš aukščiau esančios ~~stovinčios~~ įstaigos, tai tokią parodą per kokias 3 savaites paruošim, ~~atidarymui~~. Tai parodai turim tinkamą patalpą, Ožeškienės Nr. 1, buvusia ~~buvusioje~~ Kar. Kuosaičio gatavų rūbų parduotuvė ~~parduotuvėje~~ ir siuvykla ~~siuvykloje~~. Dabar ten daromas ~~ba~~ einamasis ~~gamyb~~ remontas. Skirstantis visiems, ~~komisaras~~ M. Gregorauskas lietuviškai man pasakė, dėl tos parodos suruošimo paskambins. Supratau, kad tuo reikalu kalbės su kitais.

Kai sugrįžau ~~Grįžęs į savo~~ darbovietę, visi labai manęs klausinėjo ~~domėjosi~~ ar mūsų gumos fabrikai gamins žindukus, tokius ir toliau, ~~kaip~~ ar komisarai čiulpė netinkamus žindukus ir taip pat spjaudė, kaip naujagimiai...

Ar tokia paroda bus leista suruošti, ar ne, bet pas ~~save~~ pasikviečiau prekybos skyriaus vedėją Starovolskį ~~ir~~ pasidalinti mintimis. ~~dėl jos suruošimo~~ Jis pritarė jos suruošimui ir nurodė kam ~~tai~~ pavesti atlikti. Kitą dieną komisaras M. Gregorauskas telefonu man skambina ir liepia ~~liepdamas~~ tokią parodą ruošti. Užvirė parodos ruošimo darbas. Tai buvo birželio mėnesio pradžioje. Ją planavome atidaryti birželio mėn. 25 d. Jau birželio mėn. 20 d. pakviečiau komisarus pasižiūrėti, ~~ar~~ gauti sutikimą atidaryti. Atvykę žavėjosi ja. Padarė kai kurias pastabas. Patarė į atidarymą būtinai pakviesti spaudos atstovus. Tik dėja jos ~~atidaryti~~ neatidarėme ~~netekome~~, nes birželio mėn. 21-22 d. ~~įvyko~~ prasidėjo karas. Gail-

kimbas vietos pramonei buvo
dus. Turėjome tik ~~kiek~~ nereikalingo darbo paruoštas dabai skan-
grąžinti jų savininkams. pasiskolintus daiktus
grąžinti, nes kai liepė ~~Nekuriems~~ ne visiems negalėjome
Nuostolių dėl pasitraukė į Rytus, ar į kaimą išbėgo
pas mus daiktas mūsų didelių neturėjo. Paliktas
kas ~~buvo~~ didesnės vertės daiktai nebuvo ~~neturėjo~~ didesnės les. vertės. Kur
~~palikti~~ liko be globos.

Karui pasibaigus, gatvėje ~~mane~~ ~~pasitinka~~ sutikau vieną
~~savo~~ ~~mano~~ Pramprekybos tarnautoją, kuris dirbo gele-
žies išdirbinių branžoje. ~~Kuris~~ Jis a ~~w~~ dėkoja man, kad aš
prieš jo valią ~~buvau~~ ~~pasiųsęs~~ paskyriau jį birželio mėn. 15 d.
palydėti ešalonus iki Oršos stoties. Prisiminiau,
kad kandidatus ~~į palydovus~~ ~~davė~~ pasiūlė kadrų sky-
riaus vedėjas M. Baronas. Tam draugui pranešta,
kad jis iki Oršos turi ešelonus palydėti. Jis
buvo pas mane atėjęs ir prašė, kad jo vieton
~~skirčiau~~ siųsčiau kitą žmogų, nes jo tėvai ir žmona
~~yra~~ ligoti, jam išvykus nebus kas juos prižiū-
~~rės~~ rės. Pakeisti negalėjau, nes sąrašas palydovų
jau buvo įteiktas Prekybos Komisariatui. Jis
palydėjo ne tik iki Oršos, bet ir toliau. Dabar
~~jis~~ man dėkoja, kad aš jo prašymo neišpil-
džiau. ~~Jis pasiliko gyvas.~~ Tėvai ir žmona, pa-
silikę Lietuvoje, buvo numarinti gette, o jis gyvas

Karo bangai persiritus per Lietuvą ir naujam
šeimininkui atsiradus, galvota, kad viskas turės
keistis, tuo labiau prekyba, nes kapitalistinėse
santvarkose prekyba verčiasi tik privatus sekto-
rius. Pirmomis karo dienomis apie Valstybinės
prekybos likimą neteko galvoti. Visos jėgos buvo
sukauptos ~~iš~~saugoti parduotuvės ~~w~~ ir sandėlius
nuo apiplėšimo.

Daugelio Prekybos Liaudies Komisariato pareigūnų pasiliko savo vietose, nepabėgo. Nors per radiją buvo pranešta, kad yra susidariusi D-ro J. Ambrazevičiaus vyriausybė, bet jos nebžinate. Visi sakė, kad tokia vyriausybė buvo tik eteryje, bet žemėje jai pėdinti neteko. Yra įstaiga. Reikia, kad jai kas nors vadovautų. Buvusieji Prekybos Liaudies Komisariato skyrių viršininkai susirinko ir Prekybos ministerijos vadovu išrinko Organizacinio skyriaus viršininką J. Skorubską, kad pasirašinėtų, kur reikalinga, „už Prekybos ministrą". Tačiau visus organizacinius reikalus tvarkė skyrių viršininkai bendrai, specialiuose posėdžiuose.

Gavau patvarkymą, Valstybinė Prekyba egzistuos tokia forma, kokios buvo tarybinei santvarkai esant. Gavau paskyrimą vykdyti Kauno Tramprekybos direktoriaus pareigas, nes jas vykdžiau, kaipo einantis laikinai pareigas. Pavesta susirasti pavaduotojus. Vieną prekybos, o kitą ūkio ir administracijos reikalams. Prekybos reikalams pakviečiau Vaclovą Balinstavičių, kuris tvarkė elektros, radijo ir jų reikmenų skyrių. Administracijos ir ūkio reikalams pavaduotoju pakviečiau kandidatu Stasį Vodopalą, kuris smetoniniais laikais dirbo Valstybės Kontrolėje revizoriumi, o tarybiniu laikotarpiu Valstybės Plano Komisijoje ekonomistu. Vyr. buhalteriu – Petras Jauniška.

St. Juknevičius buvo apimtas panikos, tikėjosi, kad bus persekiojamas. Iš Maistprekybos direktoriaus pareigų pats pasitraukė. Paėmiau jį į darbą ir paskyriau Daukšos gatvėje elektros ir šaltkalvystės reikmenų remonto dirbtuvės meisterio-vedėju. Toje vietoje ramiai dirbo. Tuo metu

pabaigoje jo žmona mirė gette. Jis ir dabar gyvena Kaune. ~~Susitikti su juo neteko~~ Jo nesusitikau.

Persitvarkymo periodas [illegible] buvo paslaptis, kad nemažai žydų dirbo prekyboje ~~buvo~~ [illegible]. Ne-~~kuriems~~. Jiems buvo uždrausta dirbti. Prasiedimo operacija davė gerus rezultatus; ~~[illegible]~~ kiekvienoje parduotuvėje, kur ~~buvo~~ vedėjai žydų tautybės ~~[illegible]~~ dirbo ir lietuviai. Juos skyrėme vedėjais žydų ~~pareigomis~~ vietoje. Jie tvarkė neblogiau už ~~juos~~ žydus.

Tai prekybos tinklas. J. Ambrazevičiaus vyriausybės nepripažinus, fašistuojantis elementas susibūręs po „Lietuvių Aktyvistų Fronto" ~~skraiste~~ vėliava ir pasiskelbęs. Jos vadas Leonas Prapuolenis, stengėsi vokiečiams įtikti, ~~visose srityse~~ visur tarti savo žodį ir ruošėsi Lietuvą valdyti, ~~nors~~ jei vokiečiai ir suvereninę teisę Lietuvai sugrąžins. Tasai naujas Lietuvos „fiureriukas" – stambaus eksportuotojo Rybarčiaus sūnelis, teikėsi net užeiti pas mane pasikalbėti, žinoma, ne prekybos reikalais, ~~bet~~ nustatyti man kainą, nes aktyvistams nebuvau „prie veido". Turiu prisipažinti, kad turiu ~~[illegible]~~ bjaurų charakterį: visuomet, visur ir visiems sakyti teisybę. Tokius tris žodžius, kurie turėjo pirmas raides „V", yra taręs mano vienvardis – Julijus Cezaris savo pranešime senatui apie pergalę prieš Ponto karalių Farnaką. Jis paskelbė: veni, vidi, vici („atėjau, pamačiau, nugalėjau"). Taip jis padarė ginklo pagalba. Aš jo neturiu, turėti nenorėjau, ~~kad~~ kad yra nors priversti paklusti jėgos pagalba, nors tie ~~mano~~ su pirmomis raidėmis „V" klojo man kelią vien tik erškėčiais, nes smurtininkai teisybės žodžio nemėgsta ir, kas išdrįsta [illegible], ~~ir~~ ~~net~~ su kaltinamas. Po mūsų pasikalbėjimo persekiojamas, ~~ir~~

porkalbio. L. Prapuolenis išėjo kiek susijūgęs. Jis tikėjosi, kad aš būsiu jų avinyčioje, bet pamatė, kad netinku, nes turiu per didelius ragus... Jis priminė, kad aš savo laiku aktyviai kovojau su lenkais, o dabar mano kovingumo atsisakiau. Patvirtinau, kad mano neapykanta visiems okupantams nenugeso, tik rusena. Esant reikalui, ~~galės~~ g. suliepsnosi.

Pabaigus parduotuvių inventorizaciją, paaiškėjo, kad mes turime deficitinių prekių - muilo virš 5 tonų, veltinių virš 3 tūkstančių porų. ~~kurie~~ Jie buvo vasaros metu sudėti į buvusią avalynės parduotuvės „Bat'a", Laisvės Al. 22 sandėlį-rūsį ir apibarstyti naftalinu, kad sugadintų kandims apetitą. Tai prekė žiemos sezonui. Prekybos tinkle buvo apsčiai ir įvairios avalynės, gatavų rūbų, baltinių, įvairių medžiagų. Po inventorizacijos parduotuvės ~~buvo~~ atidarytos. Kas jose buvo, išparduota. Pasiliko tik tuščios lentynos.

Mes žinojome, kad tos prekės deficitinės ir, esant sovietų valdžiai, bus parduodamos pagal korteles. Vokiečiai pasižymi gerais organizatoriškais gabumais, bet čia ~~tuo~~ nepasižymėjo. Vermachtui užėmus kokią nors teritoriją, paskui turėjo vykti civilinė valdžia, tvarkyti visus vietos reikalus. Čia ~~gavosi~~ vyko kitaip. Lietuva per birželio mėn. 22-24 d.d. buvo užimta. Lietuvos reikalus tvarkė Vermachtas - Lauko komendantas gen. majoras Pohl. Rytų kraštui - Lietuvai, Latvijai ir Estijai - vietos reikalus tvarkyti ~~ir~~ 1941 m. liepos 17 d. skiriamas Hitlerio įsakymu komisaru Lohse, o tas savo atsišaukime ir

1941 m. liepos mėn. 28 d. skelbia, kad Lietuvai komisaru yra skiriamas D-ras Adrianas von Renteln. Reiškia, daugiau kaip mėnuo Lietuvą valdė gen. Pohl. Jam, kaip kariui, daugiau rūpėjo kariniai reikalai. ~~[illegible]~~ Vietos valdžios įsisteigimo pasunkinimas todėl, kad pats Hitleris nebuvo apsisprendęs, ką daryti su Pabaltijo valstybėmis. Aptaręs su Geringu ir Gebelsu, nusprendė ~~joms~~ toms valstybėms nepriklausomybės nesuteikti. Skaityti jas Reicho valdoje. Būdami tarp žemės ir dangaus, lig nujausdami, suspėjome esamas deficitines prekes parduoti iki naujo šeimininko atsiradimo. Muilas, kuris buvo tinkle, parduotas ~~buvo~~ gana greitai. Ką daryti su veltiniais ir muilu, kurie randasi sandėliuose? Nuėjom pasitarti su savo viršininkais ~~kurie buvo~~ daktarais J. Pajaujiu ir P. Padalskiu. ~~Abu~~ Patys nesiryžo spręsti. Pakvietė skyrių viršininkus: J. Skorubską, M. Ragevičių ir M. Simukaitį. Visi buvo vienos ~~minties~~ nuomonės, kad muilą reikia paskirstyti ligoninėms, prieglaudoms ir poliklinikoms, o veltinius tuojau perduoti į parduotuves. Iš vokiškų įstaigų jokio patvarkymo ~~negau~~ ne gauta, ~~kad~~ niekas nedraudė tas prekes ~~laisvai~~ parduoti, ~~negalima~~. Prašom ir jų patvarkymo raštu. Atsisako. Pataria, tai padaryti „patylomis".

Išvykdamas į Leipcigo mugę, savo pavaduotojui Vacl. Balintavičiui paveda operaciją su veltiniais ir muilu padaryti „patylomis"...

Man, grįžusiam iš Vokietijos, ~~man~~ V. Balintavičius pasigyrė, ~~sakojo~~ kad su veltiniais operacija praėjo labai sklandžiai. Per vieną dieną jie buvo iš parduotuvių ~~se~~ išpirkti. Bet su muilu, atrodo, turėsime nemalonumų. Jis pareikalavo iš ligoninių, prieglaudų,

poliklinikų žinių, kiek jiems reikalinga muilo iki 1942 m. sausio mėn. 1 d. Suninų pareiškus, muilą išdalino mažesniais kiekiais negu jos prašė, nes reikalavo daugian negu turėta. Tasai nepasitenkinimas pasiekė vokiečius, Tiekimo pasvirslymo įstaiga, kuri jam pranešė, dėjo tvarkyti kortelių sistema maisto ir pramoninėms prekėms gauti. Jų pareigūnas konstatavo, kad muilas griežtai deficitinė prekė buvo parduotas. V. Balintavičiui sudaroma baudžiamoji byla. Kaltinamąjį gina adv. Ernestas Lichtenšteinas, buvęs Lietuvos advokatas, bet nepatriavęs į Vokietiją, o dabar grįžęs advokatauja vėl. Teismas vyksta buv. Žemės banko rūmuose, kampas Donelaičio gatvės ir Vienybės aikštės. Tuose rūmuose telpa ir gen. majoro Pohl būstinė. Karinis teismas. Advokatas – geras pažįstamas, optimistiškai ~~...~~ nusiteikęs. Kaltinamajame suole sėdi V. Balintavičius. Aš liudininkas. Taip tik skamba – kaltinamasis suolas. Jo toje didelėje salėje nėra. Tai buvusioji Žemės banko didžioji operacijų salė. Dabar salės viduryje ~~y~~ pastatyta kėdė, ant kurios sėdi V. Balintavičius. Labai juokingai atrodo. Jis nedidelio ūgio, labai liesas, ~~ir~~ dar ~~kiek~~ susikūprinęs, atrodė lyg musė ant plokščios lėkštės. Po trumpo kaltinamojo akto perskaitymo aš, kaipo liudininkas, apklausiamas pirmas. Pasakiau, kad jokio iš valdžios draudimo muilą parduoti nei raštu, nei žodžiu negavome. Pasiekė signalai, kad ligoninėse, prieglaudose dėl stokos muilo pasireiškia infekciniai susirgimai. Kaltinti mus tada galėtų, jei mes, turėdami nedidelį kiekį muilo, ~~laviais atvejais~~ laikytume savo sandėlyje, o žmonės mirtų nuo infekcinių ligų. Ligas ~~lokalizuoti~~ padėti nugalėti gali tik švara. O švara

daro muilas. Patvirtinau, kad vykdamas į Leipcigo mugą kaltinamajam liepiau turimą mūsų sandėliuose muilą perduoti ligoninėms, prieglaudoms ir poliklinikoms. Advokatas prašė kaltinamąjį išteisinti, nes muilas buvo išskirstytas geram tikslui. Paaiškinimui jokio draudimo nebuvo iš aukštesnių instancijų. Iš tos operacijos jokios asmeniškos naudos kaltinamasis neturėjo. Tai net yra patvirtinta tardomojo organo. Prokuroras, kaltino taip sakant, iš pareigos. Kaltino, kad nepalaukta, kol tasai muilas bus paskirtas įstaigai, kuri tokiomis operacijomis užsiima, tai Tiekimo ir paskirstymo įstaiga prie Krašto komisariato. Kalbant prokurorui, teisėjai žiūrėjo piktomis akimis. Teismas po trumpos pertraukos skelbia sprendimą: Vacl. Balintavičius išteisintas.

V. Balintavičiaus bylai pasibaigus, kiek savaičių praslinkus, skambina man d-ras J. Pajaujis, kad aš ateičiau pas jį. Prašo ne jis, bet vokiečių patikėtinis, kuris tai įstaigai yra paskirtas. Jis turi signalą, kad prekių sandėlyje Vilijampolėje, kuris buvo perimtas iš „Vojentorgo", paliktas be savininko, yra granatos. Atsiminiau, kad tą sandėlį perimti, surašyti prekes į inventorių paskyriau valgyklos vedėją G. Nabatovą. Surašant prekes, jis man skambina, kad tame sandėlyje yra ovalinės rankinės granatos. Prašo patarti, kaip jas užrašyti prekių surašymo sąrašuose. To sandėlio buvusieji tarnautojai pasakoja, kad jos gautos mokymui. Jų buvo 58 štukos. Patariau užrašyti, kaip tarnautojai sako – mokomosios granatos. Po

surašymo atiduosime atitinkamoms žinyboms. Savo parduotojui V. Balintavičiui pasakiau, kad buv. „Vojentorgo" sandėlyje rastas granatas perduoti atitinkamai karinei organizacijai. Parduotojas tai padaryti pamiršo ir tos granatos gulėjo senoje vietoje. Kam tai paniežėjo liežuvis, pranešė vokiečiams.

Atėjęs pas d-rą J. Pajaujį, o jo kabinete sėdėjo P. Padalskis, J. Skorubskas ir M. Ragevičius. Pas visų nuotaika nekokia. Buvo įsitikinę, vargu aš iš tos balos sausas išeisiu. Pas vokietį einame su d-ru J. Pajauju ir P. Padalskiu. D-ras J. Pajaujis jam pasako, kas aš esu. Jis piktai man sako, nuo kada aš pradėjau prekiauti granatomis. Atsakiau, granatomis neprekiauju, bet yra bandomos granatos buv. „Vojentorgo" sandėlyje 58 štukos. Jis pažiūrėjo į stalo kalendoriaus lapuką ir patvirtino, skaičius atitinka. Bet paabėjojo dėl pavadinimo – „bandomos granatos". Pasakiau, aš ne karys, bet aiškinu, kaip yra įrašytos prekių surašymo sąrašuose. Panoro pamatyti savo akimis, kaip tikrai tos granatos įrašytos. M. Ragevičius atnešė inventorizacijos aktus, jie buvo surašomi į tris egzemplior ius, kurių vienas duodamas M. Ragevičiaus skyriui. Rado. Tikrai, taip yra įrašyta, kaip aš sakiau. Vokietis užsirūkė pypkę, nusišypsojo ir vis kartojo: „bandomos granatos"... Liepė man rytoj perduoti jas vietos komendantūrai, ir nurodė kam. Pakišo ranką atsisveikinti ir ištarė: „Ordnung". Iš jo išsprukę, nuėjome pas d-rą J. Pajaujį, ten buvo atviresni. Pasakė, kad tas vokietis iš ryto atėjęs į darbą, buvo labai piktas, vis plepėjo apie diversijas.

Jie galvojo, genovai man gali uliūti. Nuvykau į sandėlį ~~savo akimis~~ pamatyti granatų ir pasakyti kur jas reikia pristatyti. Jas pamačiau. Tai buvo granatos, žąsies kiaušinio dydžio. Sandėlio vedėjas jas gabenti į komendantūrą atsisakė, nes nežino, kaip jas supakuoti. Ko gero gabenant, nors viena sprogs, bus aukų, bet dar daugiau bus gandų, sakys, kėsinosi kažką užvaldyti ar susprogdinti. Patariau jam nuvykti be granatų ir pasakyti, kur jos randasi, o tegul patys atvykusią su savo transportu pasiimti. Taip buvo padaryta, bet tą dieną granatos nebuvo paimtos. Jos sandėlyje išgulėjo net 10 dienų. Vokietis buvo informuojamas per d-rą J. Pajaujį. Komendantūra ~~jas~~ atsiimti nesiskubėjo. Su šypsena kariai atsakydavo, jog jos yra bandomos, nepavojingos...

D-ras J. Pajaujis labai džiaugėsi, kad su granatomis pavyko lengvai susidoroti, labai lengvai. Pats vokietis kitus įtikinėjo, rastos granatos yra bandymui, lyg kokie žaislinkai. Jis pats buvo pirklys. Jį mobilizavus, prekyba verlėsi jo žmona. Jis užjautė pirklius, nes ir jis pats iš to paties molio nudrėbtas.

Man išėjus iš Pramprekybos, ją pavadino Pramoninių Prekių Prekyba. Senas pavadinimas daug kam rėžė ausį. Tai nebuvo naujadaras, nuplagijuotas ~~iš rusiško. Taip pat~~ nuo rusiško pavadinimo, nebuvusio. [illegible] 1943 m. sausio mėn. 2 d. buvusios Pramoninių Prekių Prekyba ir Maisto Prekių Prekyba sujungtos į vieną ir pavadinto Kauno Miesto Prekyba. Pirmosios prekybos direktorius buvo d-ras J. Kaškelis, o antrosios

– S. Mickevičius. Šios sujungtos prekybos turėjo 6 bazes ir 75 parduotuves, iš kurių 48 maisto gaminių ir 27 pramoninių prekių. Kauno Miesto Prekybos parduotuvėse ir direkcijoje dirbo apie 550 įvairių tarnautojų. Iš Vokietijos prekių buvo įvežama labai mažai.

Kaip visų miestų, taip ir Kauno Miesto Prekyba veikė Vyr. Lietuvos miestų prekybos valdybos (Hauptverwaltung der Stadthandelsbetriebe in Litauen) žinioje.

D-ro J. Kaškelio vadovaujamoje prekyboje ~~buvo~~ prasidėjo dideli grobstymai. Vienoje byloje buvo net mirties sprendimas. Tai administracijos apsileidimas. Nebuvo tinkamos kontrolės ir priežiūros. Liaudyje sakoma: Kai katinas mažai namie būna, tai pelės po aslą laisvai bėgioja. Tasai katinas ~~buvo jaunas~~ direktorius – jaunas, be gyvenimo mokyklos. Prekyba paliko savieigai, o ~~daugiau~~ pasišventė ~~laiko~~ Geležinio Vilko veiklai. ~~Vokiečiai~~ Ten jis buvo neeilinis.

Geležinio Vilko vadas Zenonas Blynas savo dienoraštyje 1941. VII. 15 d. J. Kaškelį yra taip apibūdinęs: ... „Jei vokiečiai eis tuo keliu, dabartinių (germantai-meškauskai, paukšėjai, kaškeliai), tai rudeniop visa tauta bus antivokiška. Vokietija mūsų nevaduo, ne dėl mūsų ėjo į Rytus, o dėl savo interesų. Tauta supras, kad obalsiai „tautų laisvė" plakatuose yra vien ekspansijų obalsiai..." Rodos kitų komentarų nereikia, kas buvo J. Kaškelis, bet pabrėžti noras yra – vokiečių bernas. Iš Lietuvos pabėgo kartu su vokiečiais 1944 metų rudenį.

kuomet motoras tapo pranašesnis ~~arklį~~ už žmogų. Atsirado jo knygų. Atsirado gyvas ir skubus reikalas žemės ūkį ~~tvarkyti~~ nukreipti progreso keliu. Lietuvoje žymus veikėjas Kazys Kalis buvo ~~nutiesęs~~ tos idėjos propagatorius ~~iš pirmųjų~~ iš kuriuo, kad reikia iškelti sodybas vienoje vietoje ir žemą dirbti ir jos derlius dalinti kolektyviai.

Visai ~~buvo~~ nesuprantama, kodėl nebuvo valstiečiams aiškinamas kolūkio naudingumas, slėpta, bet prie jo eita ir įgyvendinta tik 1948 metais kovo mėn. 24 d. Kur kas būtų džiugesni ~~davimiai~~ duomenys, ~~kuomet~~ jeigu prievartos vietoje būtų pasiūlytas savanoriškas kelias. ~~Tai~~ Gal ~~tai~~ bijota Tarybų ~~kai kurie~~ kaikurie S-gos ~~esamų~~ kolūkių ~~dėl savo skurdumo~~ ar savo skurdumu gali atgrasinti. Sveikai galvojantis ir praktiškas lietuvis ~~gerai~~ suprastų, kad tai galėjo atsitikti ne tik Rusijoje, bet visur, kur gyventojai ~~su darbu ir darbštumu yra dideliame konflikte~~ nėra labai darbštūs.

Žemės ~~tarsojimo~~ tvarkymo klausimas lietė tik valstiečius. Miesto gyventojus iš ~~linksvaros~~ pusiausvyros išmušė tai Ministrų Tarybos įstatymas patalpoms sekvestruoti, kuris buvo išleistas 1940 m. liepos mėn. 30 d. Ir jo § 1 sako: „Savivaldybių, draugijų, visokių organizacijų ir privačių asmenų namai, butai, kambariai ir kiti trobesiai gali būti sekvestruojami valstybės, kariuomenės ar kitam viešam reikalui." Paragrafas 7 sako: „Gyventojai iš sekvestruojamosios patalpos iškeliami per terminus 48 val. nuo sekvestro nutarimo paskelbimo dienos".

Vilniui ir Kaunui patalp~~oms~~ų apmokėjimo tarifas 2,50-1,50 litų vienam kv. metrui.

Spaudoje patariama susispausti patiems. Vienam žmogui – 9 kv. metrai. Išsikraustyti siūlo ... ir ... sininkams ir tiems, kurie su miestu nėra surišti ... priešingu atvėju bus iškraustomi prievartinai.

Po to įsakymo paskelbimo gyventojai smarv...

sujudo, nes reikės gyventi bijant, kad gražią dieną
gali būti iš savo buto išmestas. Tuo sąryšiu pasinau-
dojo tarybinės santvarkos priešai, sakydami, jog dic-
turos gyventojus, ypač lietuvius, iš savo tėvynės išveš į Tarybų
S-gos gilumą, o jų vieton atveš apskurusius kolchoz-
nikus ir kitus piliečius, kad
nebūtų Lietuvoje vienos tautybės gyventojų. Gyvento-
jų nepasitenkinimas dėl suglaudinimo
pasiekė tokį laipsnį, kad vyriausybė per oficiozus
juos ramino šiais žodžiais: „Dabar yra paste-
biamas bereikalingas kai kurių gyventojų nervini-
masis bei nerimastavimas. Kai kas bėgioja iš vienos
įstaigos į kitą. Pranešama, kad niekas nebus nuskriau-
tas, t. y. išmestas į gatvę. Visiems bus duoti butai,
todėl gyventojai prašomi nepasiduoti panikai. Sek-
vestro komisija turi parūpinti iškeltajam kitą butą,
kad ir mažesnio patogumo butą arba apgyvendin-
tas kitoje šeimoje, kuri gyvena didesniame bute."

Šis nuraminimas neatrėsino gyventojų,
nes jame sakoma, kad iškeltiesiems bus parūpinti
butai su mažesniais patogumais arba apgyvendin-
ti kitoje šeimoje, kuri gyvena didesniame bute.
Reiškia bendroji virtuvė ir bendri patogumai, dėl ku-
rių kyla visi nesusipratimai.

Kaip tyčia su sekvestro pagalba buvo Žaliajam
kalne suglaudinta viena šeima. Viename kamba-
ryje buvo apgyvendintas karininkas su Buosu. To
kambario šeimininkė kavinėje visiems pa-
sakojo, kad bendrojoje vonioje ant virvelės buvo
pakabinti autai, labai nešvarūs, jų dvokas
užuodžiamas visame bute. Virtuvėje
gamindami valgį, ją tyčia priteršia, bet

nevalo. Be ~~tų pokštų~~ [šių detalių] ~~dar~~ pripasakojo ir kitų, kuri~~ų~~[as] 418
[negu jos] ~~net~~ labai smalsios jos draugės ~~net~~ nepatikėjo ~~kad~~
~~taip buvo.~~ [Ji išbaigė dar naujieną:] ~~ir pabaigai papasakojo~~ [savo naujajai gyventojai] Katinsai (taip
visas rusės karininkai vadindavo) [papasakojo, kad] ~~kad~~ mūsų Valsty-
binis teatras ruošiasi pastatyti rusų „Raudonąją
aguoną". Ji paklausė šeimininkės: „Kokia kalba,
lietuviškai ar rusiškai?..." [Šeimininkės] ~~Jos~~ draugės tą „perlą"
išnešiojo po visą miestą, o iš čia jis ~~pa~~[nu]keliavo į pro-
vinciją, ir buvo žinomas visoje Lietuvoje.

Čia nieko stebėtino. ~~Ji~~ [Naujoji gyventoja] nebūdama teatrale ne-
žinojo, kad „Raudonoji aguona" ~~yra~~ baletas. Gal-
vojo, kad tai ~~yra~~ drama ar opera.

Žmonės nebuvoję kit~~ose~~[uose] krašt~~ose~~[uose], [dažnai nežino kaip elgtis, todėl svetur] ~~į jas~~ patekę
laikėsi savo krašto ~~to restorano~~ papročių. Pats buvau [to restorano] ~~lankytoju~~
„Metropolio" restorane per taiką (~~kuris buvo~~ nuo
17-19 val.) ~~Jame~~ [Tuo metu] [ujamas] geria[ma] ne tik kava, arbata, bet ~~ir~~ [ir]
~~to~~ gurkšnojama konjakas, likeris, benediktinas ~~ir~~ [ar] kit[i]
gėrim[ai]. Užsigardžiuoja[ma] skaniais, saldžiais kepsniais.
Orkestrui grojant publika šoka. Orkestrui pradė-
jus groti vieną ~~antrą~~ [kitą] porą ~~iš eina~~ [išėjo] šokti į salės
vidurį. ~~Iš jų tai~~ [Staiga iš kažkur išlindo du] uniformuoti ~~du~~ raudonarmie-
čiai, leitenant[ai] ~~laipsnyje atsirado šokančiųjų tar-
pe ir vienas kitą apkabinę šoko~~ [apsikabinę ir pradėjo šokti] valsą. Visi kiti šo-
kantieji tai pamažu, šokti nustojo, pasišalino į šokių
aikštelės šonus [kraštus] ir pradėjo smarkiai ploti šokan-
tiems leitenantams, ~~kaipo retam reiškiniui~~. Leite-
nantai suprato, kad šokių aikštelė buvo išlaisvin-
ta jų ~~retam~~ ir gerai šokimui pagerbti. ~~Taip~~ [Jie] šoko
~~iki pirmo prakaito~~ [net suprakaitavę]. Leipo ~~iš~~ juokais ne tik susirin-
kusieji, bet ir visas orkestro kolektyvas. Greta
mūsų stalo ~~vo~~ žinoma karininkų šeima sėdėjo
[su rusų tarybinės armijos] ~~karininkas~~ papulkininkiu ~~laipsnyje~~ ir jam
aiškint[o], kad pas mus šoka~~ma~~ [tik] vyras su moterim.

~~Tas labiau, kada~~ Lietuvoje [uniformuotiems] leidžiama tik ~~kariniams šokti uniformoje~~ (kariams šokti ~~uniformoje~~ [uždrausta]) šokti, tai iš uniformos turi išsinerti. (Kitur) jei norisi pa-~~bas keisdamas~~ uniformoje ... Čia gavosi ~~drigu-~~ ~~šokos~~. Po to pagiškinimą [išklausęs] ~~uniformoje du leitenantai sunyko~~. Pakilo [nuo stalelio], priėjo prie ~~jau~~ [be] baigiančių šokti leitenantų ir [ta]rė: – Zdies tak tancevat nepriniato (~~čia taip šokti nepri-imta~~). Pastaba buvo viešoje [vietoje] ~~bet~~ [beje] mes matėme greta sėdėdami, kaip tasai papulkininkis gėrė arbatą, neišimdamas šaukštelio iš stiklo, [mes] krapštė ~~sau~~ [ji] dantis, čepsėjo lūpomis, laižė peilį. Čia ~~jo~~ [jį] kaltinti negalima: Karo mokykloje moko [oma] karo mokslo, apie gero tono taisykles nė žodžio. Buvo ~~skaitoma~~ [manoma], kad tai ~~buržuazinių~~ [ug], svetimšalių įgūdžiai ir proletarams ~~tas nereikia~~ [nepriimtini].

~~Kam~~ Kuriais ~~tai~~ metais iš Tarybų S-gos į Lietuvą su kokiu tai reikalu ar misija buvo atvykęs maršalas A. Jegorovas. Teko man „Metropolio" restorane pietauti, [kai] ~~Netoliese~~ [sėdėjo ir] valgė pietus ~~ir~~ marš. A. Jegorovas. Stebėjau jį bevalgantį. Gero elgesio manierų nebuvo pažinęs ~~jis~~, jis [ir] ~~su~~ marš. N. Tuchačevskis [jų nemoko] ~~yra gavęs~~ dar ~~nesant~~ [nesusitvarkiusioje] Tarybų S-gai. Žudant buvo primintos jų kilmės. Dabar ~~pamatyta~~ [suprasta], kad [vien] su „kasavarotkomis" ~~žengiant užkariauti Vakarus neužtenka vien tik~~ [Vakarų nepalenksi į savo pusę,] [ir] ginklu, ~~bet~~ reikia turėti gerovą bagažą žinių iš visų sričių, o, be ~~jų~~ [to,] mokėti tinkamai elgtis svetimose šeimose. Negelbsti užvilktas frakas, [kai] kuomet frakuotas žmogus ~~nemoka~~ [nežino] kur dėti savo rankų...

~~Rusai turi labai gerus~~ [Rusų] liaudies [turi] ~~pamokinančius posakius~~ [gerų patarlių], [kaip] ~~kaip tai~~: „Po odežde vstriečiajut, a po ume provožajut" (~~Pagal apsirengimą pasitinka, o pagal protą išlydi~~). Arba: „Čto russkomu zdorovo, to niemcu smiert" (~~Kas rusui į sveikatą, tai vokiečiui mirtis~~). T

posakis gali būti ir ~~atkakai~~ atvirkščiai sakomas.

Gražios manieros ~~ir mandagumas. Tai~~ yra pagrindiniai mandagumo statuto ramsčiai. Universitete J. Baldauskas buvo visiems žinomas, kad ~~jis~~ iš studentų turi labai didelį žinių bagažą, bet kolegos vengė su juo. Niekas ~~su juo nedraugavo~~ vien ~~tik dėl~~ todėl to, kad jis buvo ~~pasisunkęs chamizmu ir grubiu šiurkštumu~~ storžievis. ~~Šis įtikęs jis~~ Sveikindavosi paduodamas kairę ranką. ~~Išigyjo~~ Vietoj kepurės ~~katilo-~~ katiliuką jį užsmaukdavo ~~užmaudavo~~ iki ausų.

~~Santykiuose~~ Bendraujant su žmonėmis reikia ~~laikytis šitos taisyklės~~ neužmiršti, kad mandagumas ~~ir~~ geros manieros niekur neperkami, ~~bet~~ tačiau jų ~~turint~~ prisilaikant visur viskas nuperkama. Bet grįžkim prie valstybinių ryšių.

Likviduojamos ~~veik~~ visos ~~diplomatinės~~ užsienio atstovybės, nes Lietuva įėjus į Tarybų S-gos tarpų sąstatą, ~~nustojusi būti suvereni~~ tapo nesuvereni valstybė. ~~Jų~~ Atstovybių pareigūnai apleido Lietuvą.

Visos Lietuvos pasiuntinybės ir konsulatai užsie~~niuose~~nyje nuo 1940 m. rugpjūčio mėn. 8 dienos likviduoti. Įsakyta ~~juose~~ buvusiems tarnautojams grįžti į Lietuvą.

Pagal (įmonių priežiūros įstatymą) ~~iš~~ 1940 metų rugpjūčio mėn. 2 d. prekybos įmonėse, kurių nepaliečia stambiosios pramonės nacionalizacijos įstatymas, bet kurios turi žymesnės reikšmės krašto prekybai ir pramonei, gali būti skiriami komisarai.

Registruojami manufaktūros pirkėjai. Prekybos liaudies komisaras išleido įsakymą, kuriuo nustatoma, kad manufaktūros prekybininkai turi detalinėje prekyboje išdarinėti kiekvienam manufaktūros pirkėjui sąskaitas. Sąskaitoje turi būti pažymėta sąskaitos išdarymo data, jos Nr., pirkėjo pavardė, vardas, paso Nr., gyv. vieta, pirktųjų prekių

rūšis, kiekis, kaina, sumokėtoji suma, o dublikate
- ir pirkėjo parašas, prekes gavus. Sąskaitų dublikatai turi būti saugojami parduotuvėje.

Nusižengusieji šiam įsakymui baudžiami Nepaprastuoju metu tautos ūkiui tvarkyti įstatymo 14 str., darbu Priverčiamojo Darbo Įstaigoje ligi vienerių metų arba pinigine bauda ligi 100.000 litų arba abiem bausmėmis kartu. Šis įsakymas paskelbtas spaudoje 1940 m. rugsėjo mėn. 2 dieną.

Suorganizavus Valstybinę prekybą šis apribojimas Prekybos liaudies komisaro įsakymu Nr. 34 nuo 1940 m. gruodžio mėn. 9 d. buvo panaikintas.

Tvarkant privačią prekybą buvo nesklandumų. Kovoje su spekuliantais ir apsaugą sudaryti vartotojais Prekybos liaudies komisaras Marijonas Gregorauskas išleido 1940 m. rugsėjo mėn. 2 d. potvarkį. Jame sakoma, kad manufaktūros pirkėjai yra registruojami ir jiems išduodamos sąskaitos. Ši priemonė nedavė gerų rezultatų. Komisaras, praslinkus savaitei, spalio mėn. 7 d., kad sunormuotų tekstilės, galanterijos, odos ir avalynės prekybą, išleido instrukciją, visiems pirkėjams įvedami pirkimo lapai, pagal kuriuos parduotuvės parduoda tekstilės, galanterijos, odos ir avalynės prekes.

Pirkimo lapus nemokamai išduoda Profsąjungos komitetai, kuriems dirbantysis priklauso. Visiems kitiems - vietos milicijos organai. Valstiečiams - vietos valsčių savivaldybės.

Pirkimo lape grafos tos pačios, kokios buvo parduotuvėse, pirkėjų registracijos lape.

Pagal pirkimo lapą nupirktos prekės gali būti sunaudojamos tik savo reikalams; perleisti jas visas arba jų dalį kitiems asmenims draudžiama.

Visų nustebimui Liaudies Komisarų taryba savo nutarimu nuo 1940 m. rugsėjo 10 d. panaikino Prekybos liaudies komisaro rugsėjo mėn. 4 d. instrukcijas, ~~iš ... 7 d.~~ prekėms pirkti lapus.

~~Gavosi keistas~~ Kažkoks nesuderinimas. Kavinėse ~~tai~~ buvo aptariama iš „VPP" agentūros žiniomis, ~~kad toji~~ instrukcija veikusi tik 3 dienas, ~~buvo~~ priešinga Maskvai. Tarybų S-goje ~~nereikia~~ nėra ~~jokie~~ jokių suvaržymų perkant prekes, o čia toks įvestas. Daug „žinančios" pozicijos taip aiškino smalsuoliams, ~~kad~~ S-goje ~~tokius~~ perkant tas prekes ~~pirkti~~ nėra jokių suvaržymų, nes parduotuvėse ~~jų~~ prekių nėra. O jų liaudis ~~posakis~~ sako: – „Na net – suda net" (~~Ko nėra, tam teismo nėra~~).

~~Latviškos iš jų šeimų nariai~~ Po Lietuvos įsijungimo į Tarybų S-gos sąstatą išnyko valstybinė siena, o Lietuvoje ~~atsirado~~ iš S-gos daug svečių ~~kurie~~ atvažiavo pasižiūrėti, kaip gyveno žmonės kapitalistinėje santvarkoje. Ta proga lankėsi parduotuvėse ir matė tokių prekių, kurių savo krašte labai pasiilgo ~~ir~~ jų čia pirkti negalėjo, nes reikalingi ~~kokie tai~~ kažkokie lapai, ~~kurių~~ ~~jie kaip~~ bet jų ne vietos gyventojai gauti negalėjo. Taip samprotavo Lietuvos Agnieškos. Tačiau tas normavimas buvo panaikintas kitais motyvais. Smulkioji prekyba dar nebuvo nacionalizuota. Ji buvo privati. Įvedus tų prekių pirkimo apribojimą, susidarė geros sąlygos tas prekes parduoti aukštesnėmis kainomis ~~parduoti~~ – „iš po skverno". Taip pat toks apribojimas prekių pirkimo Lietuvoje prieštaravo ~~tarybinėms normos~~ ~~kaimui, kad~~ Tarybų S-goje nustatomoms, nes joje tokio apribojimo pirkėjams nėra ir ~~jo~~ ateityje nemanoma įvesti. Įvedus normas, esant dar privačiai prekybai, nors ~~ne~~ susidarys patogios ~~sąlygos~~ Kai kur ~~kraštuose~~ ir buvo paskirti komisarai

~~išbujos~~ sąlygos spekuliacijai, a ~~peidami~~ bus apeinami ~~pačius~~ komisarai, kurių daugumą ~~je~~ buvo ~~surinami~~ iš ~~esamų~~ buvusių tarnautojų tarpo, o je „nenorės" su savininku pyktis...

Buvo įsakyta, kad tie, kas turi svetimą valiutą, ~~tai ją~~ ~~tuoj~~ privalo perleisti Valstybės bankui. Atsirado, kurie atnešė, bet labai mažas skaičius. Vienas milicijos pareigūnas net siūlė vyriausybei padaryti tokį potvarkį: mokėti 10% premijos tam, kuris nurodys, kas uždraustą užsienio valiutą laiko pas save ir neneša Valstybės bankui. Nesiimta tokių priemonių, nes tada reikėtų kratyti veik visus gyventojus ir tas darbas daugiau kainuos ~~kaštos~~, negu rasta paslėptos valiutos. Toji svetimoji valiuta atiteks savaime bankui per „Torgsin" prekybas, kurios prekes parduodavo už svetimą valiutą.

Apie prekių supirkinėtojus buvo pasakojami ~~tokie~~ anekdotai: Chaimas sutinka Joselį ir jo klausia:

– Joseli, kas tau dar paskutinę dieną pavyko pirkti?

– Kostiumas – atsako Joselis.

– O tau? – klausia Joselis.

– Kėdė – atsako Chaimas.

– Ot tau gerai, Joseli, greitai bus Naujieji Metai ir tu galėsi juos sutikti su nauju kostiumu – gruodžia Chaimas.

– Tai koks kostiumas – atkerta Joselis: ~~Bet tuo pačiu savo:~~

– Ot tau, Chaimai, tai tikrai bus gerai, nes Naujus Metus galėsi sutikti sėdėdamas patogioje kėdėje.

– Ne visai joje sėdėti patogu, nes tai ~~yra~~ ginekologinė ~~s~~ kėdė, – atsako Chaimas.

Kitas supirkinėtojas, labai ~~pa~~ įvargęs ~~stovint~~ bestovėdamas eilėse, ~~dar~~ prieš uždarant komiso parduotuvę

įsiveržia į vidų, ir pamatę, kad parduodamas pianinas,

Klauna: – Kokia to pianino kaina?

– Kiek tai dūmslaičių litų – atsako pardavėja.

– Paršom suvyniokit – vos ištardamas pasako ir pradeda iš savo kišenės krapštyti pinigus. O komiso parduotuvės savininkė jam priduria: kad reikia kuo jauniausiai pasiimti, nes jis, čia stovėdamas, kitus pirkėjus, kurie pavėluos.

Užsienio reikalų ministerijos likvidacinė komisija praneša visuomenės ir įstaigų žiniai, kad nuo rugsėjo 1 dienos Užsienio reikalų ministerija nebeveikia ir todėl prašoma į ją nesikreipti jokiais reikalais, ir nesiųsti jai jokių raštų.

Be įvykių savo krašte, Amerikos laikraščiai praneša, ~~kad~~ rugpjūčio 20 d. ~~buvo~~ įvykdytas pasikėsinimas prieš ~~Meksikoje~~ gyvenantį Levą Trockį.

Pasikėsintojas ~~save~~ vadino Jack Mortan van den Rysch ir yra vienas iš L. Trockio pasekėjų.

Levas Trockis 1940. VIII. 22 d. Meksikos ligoninėje mirė. ~~Jam per~~ pasikėsinimo prieš jo gyvybę ~~buvo~~ pramuštas galvos kiaušas.

Maskvoje apie L. Trockio mirtį ~~buvo~~ pranešta su tokia antrašte: „Sobake sobačija smiert" (~~Šuniui šuniška ir mirtis~~).

Įsaku iš 1940 m. spalio mėn. 28 d. nacionalizuojami kino teatrai, stambūs viešbučiai, kurie turi daugiau kaip 10 kambarių, poliklinikos, vaistinės ir vaistų sandėliai bei chemines farmacijos įmonės.

Po prekybos ir bankų nacionalizacijos pagal įsaką iš 1940 m. spalio mėn. 31 d. nacionalizuojami namai miestuose ir pramonės vietovėse, kurių naudingasis plotas, su esamais prie jų trobesiais,

viršyja Vilniaus, Kauno, Panevėžio ir Šiaulių miestuose 220 ~~netrinkainių~~ kvadratinių metrų, o kituose miestuose ir pramonės vietovėse – 170 ~~netr.~~ kd metrų.

Daktaras Ant. Garmus, būdamas Kauno m. burmistru 1940 m. birželio–spalio mėn. laikotarpyje, nuo gydytojo praktikos neatsisakė ir pacientus ~~priimdi~~ priimdinėdavo savo kabinete, Laisvės Al. 60, pavakarie, greta ~~buvo~~ bur. firmos „Salerskis ir b-vė", kurioje po nacionalizacijos teko ~~dirbau~~ dirbti. D-ras A. Garmus, kai nebūdavo ~~nesant~~ pacientų, užeidavo pas mane pasidalyti dienos žiniomis ir sensacijomis ~~kurie dienos bėgyje buvo~~. Vieną kartą ateina pas mane, nešinas „Darbo Lietuvos" dienraščio No. 45, ~~iš~~ rugpjūčio mėn. 9 d., pakiša man ir klausia, ar aš skaičiau? Patvirtinau, kad skaičiau viską ir ~~pa~~klausiau, kas tame numeryje jam nepatiko. Daktaras skaito straipsnį „Krautuvių vitrinos ir jų šventiškas papuošimas"... – Buvusios Laisvės Al., dabar Stalino prospekto, didžiųjų krautuvių vitrinos parodė didelį mūsų santvarkos pasikeitimo momento supratimą ir papuošė bent pagal puošėjų norus, gana gražiai. Tiesą pasakius, mūsų buvę visokio plauko verslininkai niekuomet nesidomėjo menu ir neturėjo meninio skonio. Daug kur tas skonio neturėjimas pasireiškė ir dabar. Bet didesnėse krautuvėse kur patys darbininkai ir tarnautojai parodė daugiau iniciatyvos ir sumanumo, papuošimas išėjo visiškai vykęs.

Bet vietomis bepuošiant parodyta ir didelio politinio nesiorientavimo, nors meninio skonio ir netrūksta.

Pav. daugelyje vitrinų teko matyti tokių

vaizdu: lango viduryje stovi Paleckis, o jam iš šalių Stalino ir Lenino portretai.

Niekas čia ir nemano Paleckio žeminti arba neatiduoti jam tinkamos pagarbos, bet, vis dėlto Paleckio socialistinėje tėvynėje jokiu būdu negalima dar statyti visiškai lygiai greton su Leninu ir Stalinu, o dar labiau - jį išstatyti pirmon vieton.

Sovietų Sąjungoje yra nusistovėjęs toks paprotys, kad didieji socializmo kūrėjai pagerbiami šia tvarka: Marksas, Engelsas, Leninas ir Stalinas. Tik po jų eina kiti, daugiausia turį nuopelnus Sovietų Sąjungoje socialistinę santvarką kuriant ir tobulinant. Pasitaikė matyti dar gi tokių vitrinų, kur iš papuošimo padaryta tiesiog religinis aktas.

Bet taip pat griežtai pasisakytina prieš tuos vitrinų puošėjus, kurie skonio ar noro neturėjimu tiesiog žemina mums nepaprastai brangius asmenis. Aplipdymas raudonais popieriais žymaus asmens portreto ir jo pastatymas tarp musių apdergtų visokių, netvarkingai suverstų, prekių - daro gėdą ne tik tai krautuvei, bet ir tai gatvei, kur toji krautuvė yra.

Kaip labai gražiai ir pavyzdingai papuoštą vitriną galime nurodyti „Paramos" galanterijos krautuvę Stalino prospekte. Pavyzdys netinkamo, nors ne visiškai blogo meniniu atžvilgiu, papuošimo gali būti „Gumos" vitrina. J. Š."

Perskaitęs daktaras rodo dvi nuotraukas žemiau šio straipsnio: × kairėje - visiškai nusisekęs

„Paramos" vitrinos papuošimas ~~kurioje~~ pirmoje vie-
toje Stalinas, o antroje—Marksas; dešinėje—nevykęs 437
„Gymos" vitrinos papuošimas, ~~kurioje~~ pirmoje
vietoje Stalinas, o antroje—Paleckis. Daktaras
toliau man aiškina, kad padaryta pastaba yra
visai vietoje, nes ~~dėl~~ komunistinių idėjų J. Palec-
kis tik paskutiniais mėnesiais ~~buvo repaesotas~~ persiėmė,
o iki tol buvo liberalinių pažiūrų ir su tautinin-
kais labai nesipyko, leido leidinius susidėjęs su
naglišiu Adolfu Sruoga, ~~kuris buvo~~ ... pa-
neigūnu, ~~ir~~ negiliniu tautininkų partijos nariu.
Pagal komunistų partijos veiklos subordinaciją ~~komu-
nistinėje vorvoje~~ dešinioje reikėtų vitrinoje statyti V. Kap-
suką, Z. Angarietį, R. Poželą, Ant. Sniečkų ir kitus,
bet ne J. Paleckį, kuris aut komunos ginkuro yra
kuo mažiausiai padėjęs. Priešingai, vienu metu ~~savo laiku~~
jis lankėsi Tarybų S-goje ir knygoje „SSRS—mūsų
akimis" savo įspūdžius apie tą valstybę aprašė
ja nedraugiškai ~~spalvomis~~. Šiuo atvaizdavimu knyga dabar iš visų biblio-
tekų ir knygynų fondų ~~yra~~ išimta. ~~Čia gavosi~~
Tai visiems nesuprantamas casus. Net patys komunistai
~~net to~~ negali suprasti, bet sako, kad gal šiame
laikotarpyje su juo reikia susigyventi, bet budėti ~~būt~~
~~ranti~~ teks ~~per~~ visą laiką, sekėti, ar tai pada-
ryta iš įsitikinimo, ar išskaičiavimo.

Daktaras, gerumus taip pasakodamas, labai jaudi-
nosi. ~~Nieko~~ Negalėjau daktarui ~~pam~~ paprieštarauti, nes jo
~~gyvenime amžinoje~~ nebuvo jokios dėmės politinėje
veikloje. Jis ~~per~~ visą savo gyvenimą žygiavo kose
greitose, kurios kovojo dėl demokratijos ir socializ-
mo. J.(onas) Š.(imkus), tą straipsnį rašantis, yra
iš jaunųjų kartos, nėra partijos narys (į partiją priimtas
1942 m. kovo mėn. būdamas Maskvoje) susipainiojo

subordinacijos eilėje, išeitų, kad „Paramos" vitrinos ~~yra nusisekus. Ne visai taip.~~ Jei jau laikytis subordinacinės eilės, tai pirmoje vietoje turėjo būti Marksas, o ne Stalinas. Net pats sau prieštaravo. Savo straipsnyje pažymėjo, kad „kūrėjai pagerbiami šia tvarka: Marksas, Engelsas, Leninas ir Stalinas", ~~subordinacijos eilė toje~~ vitrinoje buvo ~~gavosi~~ atvirkščiai...

Kelionės ~~kiek~~ savaitės praslinkus, vėl d-ras Garmus ateina pas mane, rankoje laikydamas ~~laikraštį~~ „Darbo Lietuvos" Nr. 97, 1940 m. rugsėjo mėn. 5 dienos, ir su šypsena prašo paaiškinti, ką aiškino piliečiui redakcija.

Vienas pilietis, naujame politiniame gyvenime mažai susiorientavęs, parašė redakcijai, ~~prašydamas paaiškinti~~: – „Jei anksčiau žmonės kraudavosi turtus, mėgdavo pinigą, juos vadindavo materialistais. Dabar gi, žmonės sako, komunistai esą tikrieji materialistai. Koks ~~čia~~ skirtumas?"

Jam paaiškinta taip: „Skirtumas toks, kaip tarp dangaus ir žemės: Materializmas, pasireiškęs pinigų ir šiaip įvairaus turto telkimu savo nuosavybėn, yra merkantilinio pobūdžio, taigi grynai komercinis apibūdinimas. Materializmas, kurį pripažįsta komunistai – filosofiškas apibūdinimas tam tikros pasaulėžiūros. Tai priešingumas kapitalistiškam idealizmui."

Markso-Lenino mokslo pagrindą sudaro dialektinis materializmas.

„Pagrindinis visos filosofijos klausimas" sako Engelsas, „yra galvojimo sąryšis su buitimi, dvasios su gamta... Filosofai pasidalino į dvi dideles pakraipas pagal tai, kaip jie į šį klausimą atsakinėjo. Tie, kurie tvirtino, kad dvasia egzistavo dar prieš gamtą... sudarė idealistinę pakraipą.

Tie, kurie pagrindine pradžia laikė gamtą, pristojo prie įvairių materializmo mokyklų". Ir toliau... Daiktinis (materialistiškas) jausmingasis pasaulis, prie kurio mes patys priklausom yra vienintelis tikras pasaulis... Mūsų sąmonė ir galvosena, kad ir kaip ji atrodytų viršum mūsų pojūčių, yra produktas. Priešingai, pati dvasia yra aukštesnis materijos produktas (K. Marksas, Rinkt. rašt. I t., psl. 329, 332). Leninas tam pritaria: „Materija yra tas, kas veikdamas mūsų jausmų organus, sudaro pojūtį..." (Leninas I t., 329 psl.).

Paaiškinimą laikraščio antrame puslapyje parašė Kalvis. Reikia galvoti, kad jis buvo gizelio lygio. Ar jis suprato? - tai klausimas. Daktaras labai abejojo. Sutikau su daktaru, kad tokius dialektinius klausimus reikia liaudžiai paaiškinti populiariai, jai suprantamais žodžiais. Gal vaizdžiai parodyti, kaip L. Trockis jūrininkams rodė su pupomis, kaip reikia padaryti revoliuciją. Aukštosios filosofinės materijos ne visiems yra suprantamos. Net Kalvis aiškina, kad filosofai pasidalino į dvi dideles pakraipas.

Tikrai nuklausėjas ir jam lygus - plačioji masė nesuprato materializmo prasmės, kurį linksniuoja kapitalistai ir marksistai.

Gal šiek tiek panašu į mano nugirstą dviejų vyrų dialogą. Tie vyrai buvo nelietuviai.

- Kas buvo Vytautas? - klausia vienas.
- Lietuvos didysis kunigaikštis - atsako kitas.
- O Birutė?
- Taipogi gazuotas vanduo - atsako...

Abu su d-ru Garmum buvome vienos nuomonės, kad šiandieną mūsų liaudis dar nėra

priangus, kad galėtų suprasti dialektinio materializmą. Reikia aiškinti jiems suprantamais žodžiais nesuprantamus dalykus.

Persitvarkymo periodas kai kuriems pridarė daug rūpesčių, kaip reikės gyventi po turto nacionalizacijos. Kai kurie kažką numatė, anošesi... Nežinau, gali būti ir labai apsukrus, bet visam savo gyvenimui visko parūpinti nei stengsi. Sakysim, padarė atsargų 2-3 metams. O toliau?... Kur gauti darbą? Buvusiems savininkams nelengva kur nors įsidarbinti. Kadrų skyriai išklausinėja ne tik ką tu veikei, bet ir bobutę ir bobutės bobutę, ką veikė ir kaip rikiavo savo gyvenimą.

Kauno miesto ir priemiesčių gyventojai gavo pigesnę elektros energiją. Iki streiko mokėjo už kilovatvalandą Lit. 1.35. Po streiko sumažinta iki Lit. 0.75 už kil. val. Nuo 1940 m. liepos mėn. 1 dienos elektro energija apšvietimui atpiginta iki Lit. 0.50 - 33%. Nuo 1941 m. sausio mėn. 1 d. Kauno miesto gyventojams nustatyta kaina už vieną kil. val. 40 kapeikų.

1940 m. birželio mėn. įsaku sumažintos butų nuomos. Prilygintas prie nuomų, mokamų 1937 m.

Nuomų kainas kaikurie namų savininkai nenurodo, teisindamiesi, kad tai senas laikas, neatsimena, pasikeitę namų savininkai, kvitų neturi ir panašiai. Susidaro sunkumų gauti įstatymu pagrįstą butų nuomos sumažinimą. Namų savininkai butuose nedaro jokio einamojo remonto ir nemoka kuro žiemai, nujausdami, kad jų namai bus nacionalizuoti. Tikrai toks įstatymas taip 1940 m. spalio mėn. 31 d. buvo išleistas.

Darbininkams ir tarnautojams buvo pakelti atlyginimai, bet nevienodai.

Nuolaidos elektro energijai, butų nuomai, ir pakėlus atlyginimus, nors galėjo kiek dirbančio biudžetą išlyginti, nes maisto kainos pašoko vidutiniškai 25-30%. Pramoninių prekių savo kainas pakėlė ne dirbančiojo naudai.

Raudonosios gurguolės pradėjo vežti grūdus į superkamus punktus. Pakaunės ūkininkai sudarė gana skaitlingą gurguolę ir, atvykę į elevatorių, surengė mitingą. Vienas ~~iš~~ ūkininkas mitinge pasakė, kad nė vieno grūdo neparduos pervieniams grūdų supirkimo pirkliams-spekuliantams. Buvo jaučiama, kad jis dar nesuvokia dabartinės padėties. Esant tarybinei santvarkai, tokių pirklių ir su žvake dienos metu nesurasi.

Kaune buvo kelios Brazilkos, ~~kuriose~~ jose gyveno varguoliai, kurie neturėjo pastovaus darbo ir negalėjo turėti ~~kiek~~ padoresnio butelio, jie prisiglausdavo tariamose „brazilkose". Žymiausioji Brazilka yra Mažojoje Darbininkų gatvėje, antra Brazilka – Nemuno Neries santakoje, trečioji – prie Tunelio. Pirmojoje Brazilkoje man tekdavo dažnai būti, nes ten gyveno mano geras pažįstamas buvęs mokytojas Vincas Liaukas. Jis priklausė komunistų partijai ~~ir joje~~. Buvo ne eilinis partietis. ~~Nors~~ mes ~~bu~~ ~~rome~~ skirtingų pažiūrų, tačiau mus vienijo bendras tikslas – kova su smetonine diktatūra.

~~Be lankymo~~ Lankiau ne tik V. Liauką, ~~man teko~~ bet, kaipo mokesčių komisijos narys, turėjau tikrinti ir vietoje apdėti mokesčiu ~~mo~~ nejudomojo turto savininką Sabaliauską, kuriam priklausė šios lūšnos, pastatytos ant ~~stataus kranto~~ skardžių. Prie jų pri-

eiti tenka vingiuotais, įžulniais takais. Prie jų negalima privažiuoti ne tik su vežimu, bet ir su rankiniu dviračiu vežimėliu, ~~nors ir su dvejais ratais~~. Nuo kalno pažvelgus žemyn, ~~tai~~ tos lūšnos atrodo kaip kregždžių lizdai. ~~Jos~~ Daugelis jų ~~daugumoje~~ ~~yra~~ pastatytos gyventojų lėšomis ir ~~savo~~ darbu, bet ant svetimos žemės. Susitarimas su tų pakrančių savininku ~~daugumoje~~ yra toks: ~~kad~~ gyventojas, pagal susitarimą pragyvenęs sutartą laiką, perleidžia ~~savo~~ lūšną ~~pereina~~ žemės savininkui ~~nuosavybėn, o~~ ~~joje~~ pats ~~tan~~ ~~gyvenantis~~ tampa nuomininku. Tai lūšnos visa to žodžio prasme. Viename kambaryje, kurio dydis neviršija 15 kv. metr., gyvena šeima net ~~su~~ iš 5 asmenų ~~su~~ ir jų įnamiai: ~~gyvuliai~~ ~~kurie~~ ~~susideda iš~~ ožkos, paršiukas ir vištos. Vasaros metu dar šiek tiek ~~galima kęsti~~ pakenčiama, nes galima praverti duris ir pasėdėti šale lūšnos, o žiema tai tikras vargas visai šeimai ir jų įnamiams. Tų lūšnų gyventojai nepasakysim, kad ~~tai~~ būtų moraliai puolusieji – girtuokliai, vagys, sukčiai ar šiaip kokie iškrypėliai. Tai žmonės su visais gerais ir gražiais privalumais, bet dėl socialinių nelygybių yra priversti šiose lindynėse gyventi. Ne amoralumai juos čion nubloškė, bet kapitalistinės bangos išmetė prie Brazilkos skardžių krantų. Žavėjausi jų energija, ir šviesiu protu, ir viltimi, kad ši nelygybė sulauks galo. Taip ir buvo. Toji diena atėjo.

1940 m. spalio mėn 27 d. Kauno miesto savivaldybė pradėjo likviduoti šlykščias lindynes, kuriose buvo priversti gyventi vargingieji. Prieš mėnesį ~~tam~~ ~~atgal~~ buvo atrykęs į Kauno m. burmistras A. Garmus buvo atvykęs į pirmąją Brazilką ir simboliškai nuvertė vieną griaunamųjų lūšnų gyventojams lūšną. ~~Dabar~~

~~panašiai~~ rasti butai kitur ir prasidėjo tolimesnis griovimas.

Iš Braziliukos gyventojų akių ~~pas~~riedėjo džiaugsmo ašaros, kai jie pamatė KMS ~~autosunkvežimius~~ atsiradusius, jų iš to pragaro išgelbėti.

Įniršę kirviai, geležiniai laužtai, kaip degtukų dėžutes, pradėjo ardyti Braziliukos lindynes.

Iš ardomos Braziliukos krito supuvę lentgaliai, dulkėjo skarmalai - per pusvalandį liko tik šiukšlių krūva, dulkių apgaubta, kaip išliūdno administravimo režimas.

A. Venclova savo autobiografiniame romane „Gimimo diena" rašo, kad po Smetonos pabėgimo iš Lietuvos, Raudonosios armijos papulkininkis Andrejus Kotovas lankėsi pirmoje Braziliukoje ir pateko pas Steponą Briečką, kuris nedraugiškai buvo nusiteikęs ~~prie~~ tarybinės santvarkos atžvilgiu ir jos adresu pasakė nešvankių žodelių, dėl kurių papulkininkis vos jo nesumušė.

Keitėsi valdžios Lietuvoje, o vis ~~vien jums esant~~ Braziliukoje gyveno žmonės, kuriuos ~~jus~~ jos skarmalinė romantika viliojo. Stepono Briečkos posūniui buvo ~~suteiktas~~ papirktas butas miesto centre. Bet Briečka ~~jis~~ pas jį nesikėlė. Jam Braziliuka ~~buvo daugiau prie~~ arčiau širdies. Braziliukoje jis bus tarp savųjų, o pas posūnį gyvenant miesto centre, turės pasitempti, ten ~~kas~~ varžys jo laisvą ir kito pačio orumą...

Jam Braziliukos aplinka ~~buvo~~ sava. Bakūžės persikreipusios nuo vėjo, stebuklingai ~~ant~~ ant aukšto kranto ~~laikosi~~, lyg žemės magnito pagalba. Langai - be stiklų, užkamšyti skarmalais lentgaliais arba kartonu. Daugelis namų ant

polių, ~~bet~~ iš vienos pusės, o kitoj – atremta į kalno pakraštą. Tariamieji namai – panašūs šuns bū- daržus, suręstas iš lentgalių, surūdijusios skardos, sulūžusių vežimų, būdų, valčių, vežimų lievanų ir net kioskų. Tač ~~visas~~ nebuvo pirkta. Reikėjo tik jėgos tam niekalui sutempti ir iš jo pasidaryti ~~savo šeimai~~ guštą. Brazilkos statybai nereikalingas leidimas, planas, nes urbanizacijos nuostatai ~~joje~~ jai neegzistuoja. ~~Užtad~~ Todėl joje „namai" išdygsta net per vieną dieną. Ties namais buvo primėtyta niekieno nenaudojamų daiktų. Tų lūšnų tankumas labai didelis. Kai kurie nuo kaimynų atsitverė tvora, ~~dangumoje~~ dažniausia iš senos surūdijusios vielos, ir šiaip kokiu niekalu. Gamtos reikalus atlikinėjo nakties metu ir dienos metu ~~niekam nematant~~ čia pat vietoje. Ne visi turėjo pasidarę išvienamąsias vietas, bet ir tos buvo kaimyno panosėje. Visi namų kampai ir prie jų žemė buvo pašvinkę, ~~kusi tam tikru~~ sklido savotiškas kvapas, kuriuo visi Brazilkos gyventojai kvėpavo. ~~Nuo~~ Iš tos „romantikos" Steponas Briečka ~~negalėjo~~ nenorėjo ~~pasitraukti~~ atsisakyti. ~~Ji jam buvo artima ir miela.~~ Toks jo jam buvo artimas – arčiau prie primityvo, toliau nuo kultūros, progreso ir patogumų. Tai Obuchovo sukirpimo žmonės. Negalima pavadinti juos parazitais. Tai žmonės, kurie nemoka plaukti prieš gyvenimo srovę. Taip, plaukdami pagal srovę, ir baigia savo gyvenimą. Tai tuščiaviduriai, bet nekenksmingi. Aristofanas yra pasakęs: „nėra priemonių sušukuoti ežį". Toks ežys ir buvo Steponas Briečka.

Nežinia, ar ~~tasai~~ Step. Briečka per iškraustymą iš lūšnų ~~gyventojų~~ pateko į tą etapą, ar pasiliko

ten gyventi ir toliau. Pasirodo, kad aš neklydau tvirtindamas, kad Brazilkoje gyveno žmonės su įvairiomis galvosenomis. ~~Jiems~~ Kai kuriems smetoninis režimas nebuvo jau taip neapkenčiamas, ~~reikšdami savo nuomones jo apgynimui~~ jie gindavo jį, nebijodami tai pareikšti atvirai ir viešai.

Iki vokiečių invazijos – per vienerius metus – nepavyko galutinai „Brazilkos" panaikinti, nes jas griaunant, ~~tų lūšnų~~ gyventojams reikėjo duoti kitus butus, o jų nebuvo. Pabėgusių butus užėmė naujai atvykę į Lietuvą, kurie turėjo padėti persitvarkyti į tarybinę santvarką.

Nutarta statyti naujus namus Šančiuose, Provieniškių–Skuodo g-vių rajone, Vilijampolėje, Varnių gatvėje, Michalinavos kaime, prie Kauno ir Vilniuje–Antakalnyje. ~~Iš~~ Šios statybos bus 600 butų, o jų reikalinga dešimteriopai. Butų problema buvo labai aktuali ir jos išspręsti greitai ~~nebuvo galima~~. neįmanoma.

Tarybinę santvarką įvedant Lietuvoje, teko susidurti su visai nenumatytomis kliūtimis. Susidarė antitarybinis blokas, į kurį susitelkė nacionalizuotų įmonių, prekybų, namų savininkai ir jų artimieji, kurie jų valdose ganėsi. Namų savininkai, kurių namai nebuvo nacionalizuoti, nes jų naudingas plotas ~~buvo~~ mažesnis ~~kai~~ negu 220 kv. m~~etr~~., gyveno baimės apimti, nes pačioje Tarybų S-goje ~~yra~~ ~~kur~~ leistinas gyvenamasis ~~tas~~ plotas mažesnis, ir ~~toji~~ privilegija Lietuvai kiekvienu metu galės būti panaikinta. Tokie namų savininkai ~~turėjo~~ laikė savo name nuomininkus, ~~kurie~~ jie mokėjo už užimamą butą gana didelę nuomą, kuri dabar ~~yra~~ sumažinta. Retas ~~namų savininkas~~ pilietis,

statydamasis naują namą, nebuvo įsiskolinęs kokiam nors banke. Nuoma sumažėjo, bet bankui skolos suma pasiliko ta pati. Baimės drugys kratė ne tik namų savininką, kurio nacionalizacija nepalietė, bet ir jo nuomininkus, nes kiekvienu metu jie gali būti suglaudinti, teks naudotis virtuve ir visais patogumais bendrai, dargi su atvykusiais iš Tarybų S-gos žmonėmis, kurie dar nepasiekė mūsų kultūrinio lygio ir medžiaginio gerbūvio.

Tautininkų vadai iš Lietuvos pabėgo, bet jų gizeliai pasiliko. Ir nemažas būrys. Jie pavirto chameleonais ir pasistengė patekti į vadovaujamas vietas. Valstiečiai paprastai yra dideli konservatoriai. Nors Tarybinė vyriausybė Lietuvoje viešai skelbė, kad mūsų krašte kolūkinės sistemos nebus ir net grasino bausme tiems, kurie bandys ją propaguoti, ūkininkai netikėjo, jų sveikas protas diktavo, kad kolūkiai Lietuvoje tikrai bus, nes skirstant dvarų žemes patariama sodybas statyti arti dvaro centro, nors dirbama žemė nuo sodybos toliau. Jų galvose nesutilpo prieštaravimai: Tarybų S-goje kolūkinė sistema gyvuoja daugiau 20 metų, o Lietuvoje, na ir Latvijoje, Estijoje, kaip kokiose salose, pasiliks vienasmeniniai ūkiai. Lietuvos vyriausybės pareiškimas, kad mūsų krašte nebus kolūkių, negalėjo įtikinti ne tik valstiečius, bet ir kitus piliečius. Darbininkai su džiaugsmu sutiko tarybinę santvarką ir su dideliu pakilimu stojo į gretas, kad tos santvarkos įgyvendintų, tačiau vėliau kiek atvėso. To atvėsimo priežastys buvo tokios. Jie negavo pažadėtų turtų

butų, kurie buvo pažadėti. Teko jam gyventi ten, kur jo
gyveno kapitalistinės santvarkos metu. Nors po už-
darbis kiek padidėjo, bet gautos lengvatos, suma-
žinus buto nuomą, elektros šviesą, negalėjo at-
sverti kainų maisto produktams, kurie pabrango
25-30% ir jų kiekiai sumažėjo. Tačiau ir tas
į darbininką nelabai paveikė į jo nusiteikimą, kai
pradėjo telktis tamsūs debesys - sovietų užpuo-
limas. Tarybų S-gos. O mes esame šalis [illegible]
pirmieji pajusime, kaip karo viesulas svilins mū-
sų pakaušius. Pasidarė abejingais. Politinė veikla buvo
iš jų gyvenimo programos išbraukta toliau ir rūpina-
vo savo veikla tik apie savo ir šeimos gyvybinius
poreikius. Tokiam nusiteikimui daug padėjo atvykę
iš Tarybų S-gos piliečiai, kurie nesigailėjo deguto
ir pamazgų tarybinių santvarkai. Jų tikslas buvo
apšmeižymo būdu nuteikti lietuvį duosnumui.
Apie kolūkius pripasakota tokių nebūtų dalykų,
kuriems ir aršiausi kolūkių priešai nenorėjo
patikėti. Žavėjosi mūsų gyvenimu. Mūsų aki-
mis žiūrint, esant smetoniniam režimui, jis
nebuvo aukštam lygyje. (Jis turėjo būti aukštesnis,
o to pasiekti negalėjo), nes ne pagal savo išgalę
laikyta didelė armija ir policijos būriai, kad
galėtų slopinti piliečių laisvę.

Tarybų S-gos priešai visiems pirštu rodė, kai
Kaune pamatė pirmus karinius dalinius, kurie
žygiavo į savo bazes, jau esančias pagal susi-
tarimą 1939 m. spalio mėn. 10 d.

Iš apdaro dar sunku spręsti apie karių išpru-
zinimą karo meną. Pražygiavus pėstininkams,
po jų, sekė gurguolė. Prie susikirtimo Laisvės al.,
Ukmergės pl., Lukšio g-vės ir Prezidento g-vės

buvau Laisvės Al. 43 Poliako Manšo duonos kepyklos parduotuvėje, kažkas įvyko, nes gurguolė sustojo Laisvės al. [illegible]loje. Į parduotuvę įbėgo du kariai ir prašo jiems parduoti baronkų, kurias matė parduotuvės lange. Pardavėja klausia kiek? Kareivis atsako – normą. Pardavėja aiškina, kad pas mus nenormuojama ir galima pirkti kiek nori. Kareivis suplojo rankomis ir sako, kad jis nori porą virtinių, bet jis turi tik rublius, vietinių pinigų neturi. Pardavėja suglumo. Patariau paimti rublius, ir jei savininkas tų rublių iš jos nepaims, tai aš sumokėsim litais, o tuos rublius pasiimsiu. Kareivėliai buvo labai patenkinti, ir mes iš parduotuvės išėjome kartu. Greta duonos parduotuvės yra „Maisto" mėsos ir jų išdirbinių parduotuvė. Vienas kareivis, nešinas baronkomis, jau vieną kramto ir savo draugui sako, kad „Maisto" parduotuvės vitrinoje išstatyti kumpiai ir jie atrodo kaip tikri. Jiems patvirtinau, kad tikrai tikri. Nepatikėjo. Priėjo prie vitrinos, visai prisiglaudė prie stiklo, rusiškai nusikeikė ir man pasakė, kad Sąjungoje į krautuvių vitrinas išstato medinius. Nepatikėjau. Pagalvojau, lengvų plaučių jaunikaitis norėjo pajuokauti. Vėliau mūsų Valstybinei prekybai tų medinių kumpių, dešrų ir plaučių prisiminė nemažą kiekį. Visai vietoje tie rekvizitai. Juk tikrasis produktas, kurį laiką pabuvęs parduotuvės vitrinoje, ne tik apdžiūsta, apdulka, o vartotojas turėjo tokį suvalgyti. Visai gerai sugalvota, kad parodai gali tikrą produktą pakeisti medinis rekvizitas. Higieniškai ir praktiškai.

Po kokių 3 valandų pajudėjus gurguolei, kuri buvo
iš vežimų viena ašimi ir ~~dvejais~~ dviem ratais, užėjau į par-
duotuvę duonos, kurioje kareivėliai pirko baronkas
ir sumokėjo rubliais. Daviau jai garantiją, jei savinin-
kas tų rublių nepriims, tai aš sumokėsiu litais. Pa-
klausta pardavėja man atsakė, kad savininkas ją
išbarė. Aš ranką įkišau į savo kišenę, kad ~~jai~~ sumokėti,
o ji šypsodama man sako: „Išbarė kam aš pa-
ėmiau pinigus iš kareivėlių. Greičiausiai jie buvo
alkani, o biblijoje sakoma, kad alkaną visuomet
reikia pamaitinti, neimant atlyginimo".

Kad tie kareivėliai buvo alkani, čia nėra ko
stebėtis. Visiems yra žinoma, kad geriausia iš visų
yra maitinami tai Anglijos kareiviai. Bet žygyje
ir Anglijos kareiviui tenka ne laiku pavalgyti,
kaip ir šiems tarybiniams kareiviams.

Pardavėja, kuri kareivėliams už rublius parda-
vė baronkas, po nacionalizacijos prekybos įmonių,
man būnant Valstybinės prekybos direktoriumi,
ji ~~būdama~~ jos tarnautoja ~~pas mane~~ prekyboje. (Ji ~~ir~~ tą įvykį, ~~su didžiausiu pasitenkinimu~~ ji buvo patenkinta!, kad kepyklos
savininkas, M. Poliakas ją pabarė, kodėl iš karei-
vėlių paėmė pinigus, ir kad jis remdamas biblija. ~~pasiremdamas biblijos~~, kadangi
~~nurodymu~~. Jis pats būdamas darbininku ~~gerai~~ pajuto ~~suprato~~ darbininko dalios svorį, ir turėdamas savo kepyk-
lą, su darbininkais ir tarnautojais ~~buvo~~ labai ge-
ras; ~~Po~~ nacionalizacijos jo kepyklos mirė, eida-
mas 80 metus.

Kaip būtų gera, kad taip pasielgtų visi tie,
kurie ~~išpažįsta jų morales~~ skaito skaitydami bibliją,
~~kitų~~ talmudą, koraną, ~~ar~~ evangelijas ir ~~kitų~~ mora-
listų ~~dėsnių~~ ~~su~~ ~~artimaisiais~~ buityje nesvinstant.

artimųjų ~~jūros~~ į tankinius gandus įsimetę, iš socialinių būrių.
Vyriausybė ėmėsi varžyti atvykimą piliečių iš Tarybų S-gos į Lietuvą. Visur gaudė „bezprizornikus", beglobius vaikus ir paauglius, kurie masiškai trankė į naujas ~~tas~~ vietas, kurios buvo prijungtos prie Tarybų S-gos. Kauniečiai apie tokius gerai žinojo iš tarybinio filmo „Bezprizorniki", kuris buvo rodomas visuose Lietuvos kinuose. Mustafos vaidmuo buvo neigiamai vertinamas, ~~ir vaatodaro~~ ir „Mustafa" buvo kaip keiksmažodis. Tasai filmas tarybinės santvarkos priešams buvo geru argumentu~~, kas toje šalyje vyksta~~.
„Bezprizornikai" nepergeriausiai reprezentavo Tarybų S-gai ~~dėl~~ savo išvaizda ir apdaru, ~~bet~~ jie vagiliavo, nakvodavo kokioje nors pašiūrėje, palaiptais ar ant ~~jų pačių~~, parkuose, skveruose ir kitose vietose, kur patiko ~~rado, kad jame~~ naktį ~~galima~~ praleisti. Būta ~~pas juos daug~~ sumanių. Patys rusai sako: „Gol na vydumki chitra" (~~Nuogalis išradimams gudrus~~). Savo akimis mačiau, kai milicija vieną tokį Mustafą geležinkelio stotyje gana rūpestingai krapštė iš krano kaušo, kuris nakties metu stovėjo be darbo; ~~ir~~ jame naktį nakvodavo tasai „turistas". Milicija ~~jų~~ gaudynes dažniausiai darydavo ~~tose~~ vietose, kur jie daugiau buvodavo. Ieškant visuomet žiūrima į užkampius, bet niekam neatėjo į galvą, kad toks gali tūnoti mechaninio krano kauše, kuris nuo žemės yra 6-7 metrų aukštyje. Iškrapštytas iš tos vietos ~~nusiskundė~~ pareiškė, kad kauše miegoti gerai, geras oras, saugu nuo milicijos ir nuo „vagių", bet nuo jo geležinių sienų būna kiek šaltoka. Bet kaip jis į jį įlipdavo ir nusileisdavo, tos paslapties neišdavė.

Tarp Tarybų S-gos ir Vokietijos 1941 m. sausio mėn. 10 d. buvo padarytas susitarimas dėl savo tautybės piliečių repatriacijos, kuri vyko nuo 1941 m. sausio mėn. 24 d. iki 1941 m. kovo mėn. 17 dienos. Į Lietuvą atvyko vokiečių motorizuotos kolonos padėti savo tautiečiams susikrauti mantą į jiems specialiai paskirtus ešelonus. Lietuvoje gyvenantys vokiečiai, Hitlerio laimėjimų apsvaiginti, visi šimtu procentų jam atsidavę. O jie buvo Hitleriui labai reikalingi, besiruošiant užpulti Tarybų S-gą. Iš Vokietijos atvykusios kolonos, kurios turėjo savus piliečius išvežti, buvo sudarytos iš karininkų, pradedant šoferiais ir baigiant viršininkais, tik persirengusių kareiviais. Jų uždavinys iššnipinėti viską, kas surišta su nauja invazija į Tarybų S-gą. Tariamieji „kareiviai" stengėsi visur būti ir viešai, nesidrovėdami visiems įžūliai tvirtino, kad jie čia dar kartą bus. Taip ir įvyko. Birželio mėn. 22-23 dienomis jie tikrai čia buvo ir su tais repatriantais, kurių mantą vežiojo iš butų iki traukinio. Man visai nesuprantamas mūsų neapdairumas. Lietuvai įėjus į Tarybų S-gos šeimą, visų valstybių atstovybės ir konsulatai Lietuvoje likvidavosi ir jų pareigūnai išvažiavo. Su Vokietijos atstovybe vyko kitaip. Ji likvidavosi, tik pabaigus repatriaciją, 1941 metais kovo mėn. pabaigoje. Ten tai būta svetimos gūžtos, kurioje telkėsi žvalgybos agentai.

Paminėjau tuos kurie buvo antitarybinėje gūžtoje ir nujaučiau pastangas, kad tą santvarką Vilniaus krašto gyventojai dar papildomai būtų įgyvendinti.

~~turėjo~~ jautė ~~neapykantą~~ neapykantą
pačiai Tarybų S-gai, ~~kai~~ nes 1939 m. rugsė-
jo mėn. 17 d. Raudonoji armija peržengė (Lenkijos) sieną, po
pretekstu, slavus gelbėti nuo vokiečių. Antroji
neapykantos ~~priežastis~~ priežastis – tai ~~buvo~~ vilniečių pamal-
dumas. Nors visos bažnyčios veikė ir niekas tikin-
čiųjų nepersekiojo, bet ~~čiamis~~ žmonės jautė, kad jos ~~taps~~ bus
~~pavers~~ bus paverstos sandėliais. ~~O~~ ~~Ir~~ Vilniuje esama neveiks
daugiau trisdešimties (Orientix katalikų bažnyčių)
Toksai Brazilkos gyventojas kaip Steponas Brič-
ka turėjo tik džiaugtis tarybine santvarka, nes
tik ji gina interesus tokių, kaip jis. ~~pasisako sa-~~
~~vo samprotavimus~~ O jis reiškia nepasitenkinimą ir stoja į jos
priešų gretas. ~~Iš tokių~~ Kaip Steponas Brička yra
daug, ~~jie~~ jie sudaro nemažą armiją ir visiems ~~pa-~~
~~sisako~~ skelbia, kad jų tokie jausmai ~~yra~~ atsirado įdiegti ~~jau nuo tų~~
~~laikų~~, kai juos motina maitino savo krūtimi.
Antitarybin~~iai~~ė kampanijai ~~pavindami~~ pajungiami net jaus-
mai. Baltarusijos liaudyje sakoma: „Mne mil tot
kutok, gde mne rezali pupok" (~~Myliu tą kutelą~~
~~kur man nupiovė bambelą~~).
Tarybų S-gos vadovai gerai žinojo Pabaltijo
~~gyventojų~~ krašto nusiteikimus, bet į ~~tai~~ nieką neatsižvelgdami,
pagreitintu tempu įgyvendindavo juose tarybinę
santvarką, nes jos palikti, kaip kokias salas
su kapitalistine (valdymo struktūra) buvo neįmanoma.
Nepasitenkinimo aistroms atvėsinti be radika-
lių reformų, kurios ~~buvo~~ palietė pasiturinčiuosius,
masei vyriausybė darė nuolaidas. Visų nusta-
bimui Lietuvos TSR Liaudies Komisarų Tarybos
pranešimas, paskelbtas spaudoje 1940 m. gruodžio
mėn. 21 d., kurio turinys buvo toks: „Ryšium
su atskirų įmonių ir įstaigų vadovų užklausimais

Lietuvos TSR Liaudies Taryba praneša visiems darbininkams ir tarnautojams, jog 1940 m. gruodžio mėn. 25 ir 26 dienomis (trečiadienis ir ketvirtadienis) Lietuvos TSR įmonėse ir įstaigose darbas nevyks".

Prieš mėnesį ~~tam~~ algą buvo to pačio Komisariato paskelbta, kurios Lietuvoje šventės bus švenčiamos. Tai tarybinės šventės, o čia skelbiama, kad švęsime Kalėdas. Tikintieji lyg pamišo. Pradėjo visus įtikinėti, kad tarybinė valdžia pabijojo dievo bausmės ir leido švęsti.

1941 m. balandžio 6 d. atitinka Velykų šventė. Gavome iš savo viršininkų nurodymą, kadangi pirmoji Velykų diena, kaip paprastai, ~~atitenka~~ sekmadienį ir ~~ji~~ yra nedarbo, bet, jei kas į darbą neateis jau pirmadienį – Velykų antrąją dieną, tai jiems neskaityti pravaikšta. Valstybinėje prekyboje ~~toji~~ tą dieną ~~buvo~~ dirbama, nejaučiant, kad tai yra Velykų šventės antroji diena ir visuomet ~~buvo~~ švenčiama, nes tik (vienas trečdalis švente) ~~nes~~ tarnautojų ir darbininkų buvo kitų tikybų žmonės, daugumą sudarė žydų tautybės. Kitose įmonėse būta pavnikimo, ~~buvo~~ bet niekas nebaudė darbininkų už pravaikštą.

~~Nustebinigai~~ Maloniai nuteikė gyventojus Prekybos Liaudies Komisaro M. Gregorausko įsakas iš 1940 m. gruodžio mėn. 9 d., kuriame skelbiama, kad manufaktūros, galanterijos, trikotažo, avalynės ir kitas prekes detalinėje prekyboje galima pardavinėti, nereikalaujant iš pirkėjų pateikti savo pasus. Panaikinti apribojimai toms prekėms pirkti.

Vokiečiams užpuolus, Kaune, Vilniuje ir kituose miestuose atsirado daugiau laisvų butų. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidi-

1941 m. kovo mėn. 22 d. paskelbė įsaką, kad panaikinami pašalpoms sekvestruoti įsakymai, su visais jų pakeitimais ir papildymais.

Šis įsakas visų buvo sutiktas su labai dideliu džiaugsmu. Nereikės baimintis, kad gali suglausti arba visai iškeldinti kitur. Miesčioniams ~~buvo~~ [tečiau] grąžintas ramumas. Vėl, kaip anglai, galės visiems sakyti, kad „Namas mano – mano tvirtovė".

Nuo 1941 m. vasario mėn. 1 d. gyvenamiems butams [nuo sienos] nustatyti nuomos tarifai, prisilaikant principo, kas gauna mažesnį atlyginimą, mažiau moka [už] buto ~~nuomos~~. Vienam žmogui gyvenamojo ploto norma 9 kv. ~~metrai~~. Kas turi ~~virš tos normos~~ [daugiau], už ~~likusius~~ [viršnorminius metrus] moka dvigubai. Religinio kulto tarnams nustatytas nuomos tarifas Rb. 3.00 [už] vieną kv. ~~metr.~~ Laisvųjų profesijų asmenims – gydytojams ir panašiems Rb. 1.80 [už] vieną kv. ~~metr.~~ Darbininkams ir tarnautojams, uždirbantiems per mėnesį [už] vieną kv. ~~metr.~~ ligi 250 Rub. 80 kap.; ligi 300 Rub. – 1.00 Rub.; ligi 500 Rb. – Rub. 1.30; daugiau kaip 500 Rub. – 1.50 Rub.

Po visų tų persitvarkymų ekonominis gyvenimas [pradėjo tekėti] ~~jau naujose vėžiose~~ [vaga] [pastoviai ritmingai] ~~gavo jau pastovų ritmą~~. Prie jo prisitaikė ir jo priešininkai, bet už mūsų tėvynės sienų telkėsi tamsūs debesys. Labai dažnai spaudoje pasirodo Tasso demontarimai [pranešimai]. Tarybų S-ga su hitlerine Vokietija turi susitarimą, kuris ~~buvo~~ pasirašytas 1939 metais rugpjūčio mėn. 21-22 dienomis Maskvoje ir buvo vadinamas „Maskvos susitarimu". ~~Jame~~ [Juo] buvo nustatytos sienos tarp tų valstybių ir formaliai atrodė, kad nėra ginčų ne tik dėl sienų, bet ir dėl režimų. Tačiau, Tarybų S-gos vadovai

gerai žinojo Hitlerio silpną pusą - susitarimų nepildy-
ti. Po Spalio revoliucijos, pereinant iš kapitalistinės
santvarkos į tarybinę, viduje pasireiškė nesklan-
dumai, kaip politiniame, taip ir ekonominiame gyveni-
me. Po Lenino mirties frakcizmas progresavo, neda-
vė žaliojo kelio. Esant žalai karinis potencialas
nebuvo aukštam lygyje ir vadovams teko daug
kam nuolaidžiauti, kad [illegible] laiką ir sustiprėti
ekonominiai, politiniai ir kariniai. Hitleris suprato,
kad Tarybų S-ga jo kėslus iššifravo ir po kurių
metų taps kietu riešutu, ir nutarė savo tikslą
užpulti Tarybų S-gą tuojau.

Lietuvos gyventojai noriai klausėsi užsienio
radijų pranešimus. Jose nebuvo slepiama, kad
Hitleris be Vakarų fronto mošiasi atidaryti kitą
su Tarybų S-ga. Aš asmeniškai tam netikėjau,
kad tas maniakas Hitleris eis prie desperatiško
žingsnio. Kas ėjo Rusijos erdves užkariauti, visi
suklupo. Dabar vakarose ne visai sklandžiai
klostosi, o čia ryžtasi naujam žygiui. Save Ka-
minan liaudies posakiu „Ką dievas nori nu-
bausti, tai pirmiau jam protą atima". Taip ir buvo...

Birželio mėn. 15 d. eidamas ryte į darbą, pa-
stebėjau kiek didesnį sunkvežimių judėjimą.
Laisvės Al. pravažiavo keleta sunkvežimių, ku-
riose buvo sukrauti ryšuliai, ant jų sėdėjo
suaugę žmonės su vaikais ir du ginkluoti
uniformoje žmonės, su šautuvais. Važiavo gele-
žinkelio stoties link. Jiems pravažiavus, pasirodė
tokios rūšies ir kiti sunkvežimiai, ir viename
pamačiau buv. „Spaudos Fondo" direktorių Ba-
lį Dygelį su žmona. „Spaudos Fondą" nacionali-

zarus, jis buvo Valstybės leidyklos
vaduotoj~~as~~u. Jį pamatęs pajutau, kad direktoriaus pa-
~~stipriau~~ smarkiau ~~daužytis~~ plakti. (mano širdis pradėjo ~~xxx~~ Kažkas vyksta, ~~apie~~ ko mes eili-
nias piliečiai nežinome. Kas Peržengęs tad savo darbovie-
tės slenkstį, pamačiau ~~kad~~ „Tarnautojus, ~~xxx~~ jie
į mane. (su džiaugsmu sužiūro Kurjeris Bulota, kuris, netekęs kojos,
vaikštinėjo su protezu, pirmas įėjo į mano kabi-
netą ~~man~~ ir pasakė, kad praeitą naktį daug žmo-
nių su ~~jų~~ šeimomis išvežė į Tarybų S-gos gilumą. Man
besikalbant su Bulota, sučirškė (telefonas: skambina Prekybos
Liaudies Komisaras M. Gregorauskas. Išgirdęs mano
~~balsą per telefoną, tariant žodį~~ „klausau" giliai
atsiduso ir ~~pasakė~~ ištarė: „Esi savo kontoroje?" Patvirtinau,
kad taip. Paklausė, ko trūksta. Pasakiau, kad kon-
toroje, berods, visi savo vietose, o ko nėra prekybos
tinkle, ~~tai~~ žinių neturim, paaiškės parduotuves
atidarius. Liepė man pranešti vėliau, kas yra
išvežtas. (Direktoriaus pav. G. Sesickis, Atėjęs)
pa~~s~~pasakojo apie išvežtus jo pažįstamus. Mums be-
sikalbant prasivėrė mano kabineto durys, ir jose
pamačiau LKP(b) CK prekybos skyriaus vedė-
ją Š. Maimingą, ~~iš pamažęs~~ ~~mane~~ jis į kabinetą ne-
įėjo ir tik savo draugui pasakė: „yra" ir uždą-
rė duris. Tuojau atėjo Prek. Liaud. Kom. pava-
duotojai A. Plakchinas ir M. Guronas. Kalbėta
ne apie pačią prekybą, bet apie išvežimus. Po
dvyliktos valandos kadrų skyriaus viršininkas
M. Baronas man pranešė, kad išvežtos iš mūsų
įstaigos tik 3 pardavėjos su ~~savo~~ tėvais. Parduo-
tuvių vedėjų, kurie materiali~~niai~~ai ~~yra~~ atsakingi,
nebuvo išvežtų. M. Baronas labai nuvargęs, nes
talkininkavo išvež~~imui~~ant. Prašėsi atleisti pails~~inti~~ėti.

Toji diena man buvo labai liūdna ir sunki. Mano galvoje raizgėsi įvairiausios mintys ~~įvairiopi~~ galvosena. Kartais, galvojau, kad geriau būti piliečiu tokios valstybės, kurios plotai randasi net dviejuose kontinentuose. Dabar atkrito mano toks galvojimas. Geriau būti piliečiu visai mažos valstybės ~~–~~ kaip Lietuva. Joje tremdavo į tolimiausią užkampį – Zarasus, o dabar Sibiro šiaurę ir nešiaurę. Čia galėjai ~~galima buvo~~ grįžti pėsčiomis, o dabar?... Niekaip negalėjau susigyventi su ta mintimi, kad be jokios kaltės galima su žmogumi ~~kad be jokios kaltės galima su žmogumi~~ taip elgtis.

Tasai išvežimas labai blogai paveikė net ir tuos, kurie pritarė tarybinei santvarkai. Aiškinama, kuomet šalinamas iš organizmo skaudulys ~~sopulys~~, operuojant ~~operacijos kelia~~, tenka per operaciją pakentėti, bet pagijus jaučiamasi ~~jausis~~ geriau. Čia gi daroma operacija be narkozės. Gal per žiauru. Kiekvienas žmogus pasijautė ~~pasijuto~~, kad jis yra vertas tik kaip koks daiktas. Nehumaniškas priėjimas. Vėl man ant liežuvio rusiškas posakis: „Siloj mil ne budeš" (~~Jėga meilė negaunama~~).

Darbas labai nukenčia, kuomet aplinka tampa ~~susidaro~~ nervinga, be aiškaus rytojaus. Raminau visus, kad tasai išvežimas nesąmoningo klasinio elemento, čia viduje susidarys ramesnė nuotaika, ~~nes~~ jis į ramų gyvenimą įnešdavo nesantaikos ir ardė darnumą. ~~kad~~ Jų turtus atėmė, nes jie ~~kurie~~ buvo sukrauti ~~sudaryti~~ darbininkų rankomis ir prakaitu. Raginau visus gerai nusiteikti ir dirbti su pakilia ~~pakyle~~ nuotaika. Tai ~~sakant~~ pamačiau, kad ne visi man patikėjo. Daugelis atėjo pas mane į kabinetą ir taip sakant „ant keturių akių" savo samprotavimus dėstė. Samprotavimai buvo gana įvairūs. Aiškinau jiems,

kad mes, ~~kaipo~~ prekybininkai, ~~to laiko~~ sudarome ~~esame~~ nema- 458
žą zalelių, ~~todėl~~ jis turi ritmingai sunkis. Bet tai
buvo tik mūsų geri norai.

Birželio mėn. 22 dieną tasai prekybinis ritmas
~~varnju dainų~~, ~~bet~~ ~~jam~~ naujpatorių iš vakarų, buvo sustabdytas.
Hitlerinės ordos jam pėdino per Lietuvos žemę.